T.C
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

MEDENİ USUL HUKUKUNDA BİLİRKİŞİNİN HUKUKİ SORUMLULUĞU

Onur TABAK

2030237001

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman KAVASOĞLU

ISPARTA – 2021

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Medeni Usul Hukukunda Bilirkişinin Hukuki Sorumluluğu" adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Onur TABAK

28.12.2021

(TABAK, Onur, *Medeni Usul Hukukunda Bilirkişinin Hukuki Sorumluluğu*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2021)

ÖZET

Özel ve teknik bilgisi ile hâkime yardımcı olarak hükmün oluşumunda rol alan bilirkişinin gerçeğe aykırı rapordan kaynaklanan hukuki sorumluluğu, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 285-287. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Ayrıca Bilirkişilik Yönetmeliği başta olmak üzere çeşitli düzenlemelerde bilirkişinin gerçeğe aykırı rapordan kaynaklı hukuki sorumluluğuna yer verilmiştir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu ve Bilirkişilik Yönetmeliği'ne göre bilirkişinin gerçeğe aykırı raporundan kaynaklanan tazminat davası Devlet aleyhine açılır. Devlet, ödediği tazminatı bilirkişiden rücu etmekle yükümlüdür. Hukuki sorumluluğun türü ve esasının tespit edilmesi için bilirkişinin hukuki statüsünün belirlenmesi gerekir.

Dört bölümden oluşan bu tezin ilk bölümünde bilirkişiliğe ilişkin temel kavramlara, bilirkişinin hukuki statüsüne ilişkin tartışmalara, bilirkişinin hukuki sorumluluğuna duyulan ihtiyaca ve hukuki sorumluluğu düzenleyen normlara yer verilmiştir. İkinci bölümde bilirkişinin hukuki sorumluluğunun türü ve esası ile hukuki sorumluluğun şartları incelenmiş, üçüncü bölümde devlet aleyhine açılan tazminat davası ele alınmıştır. Son bölüm olan dördüncü bölümde, devletin sorumlu bilirkişiye rücu konusu değerlendirilmiştir.

Çalışmamızda, esas olarak bilirkişinin gerçeğe aykırı rapordan kaynaklanan hukuki sorumluluğu incelenmiş ancak yeri geldikçe bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor dışındaki fillerinden kaynaklanan hukuki sorumluluğuna da değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilirkişi, Bilirkişinin Hukuki Sorumluluğu, Gerçeğe Aykırılık, Kamu Görevlisi, Tazminat Davası.

(TABAK, Onur, *Legal Liability of Expert in Civil Procedure Law*, Master of Science Thesis, Isparta, 2021)

ABSTRACT

The legal liability of expert who played a role in the formation of the judgment by assisting the judge with his special and technical knowledge, arising from the contrary to reality report is subject to Article 285-287 of the Code of Civil Procedure. In addition, in various regulations, especially the "Expert Regulation", the experts legal liability arising from the report that is contrary to reality is included. According to the Code of Civil Procedure and the Expert Regulation, a lawsuit is filed against the state for compensation arising from the contrary to reality report of the expert. The state obligated to recourse from the expert the compensation it has paid. In order to determine the type and merits of legal liability, it is necessary to determine the legal status of the expert.

In the first part of this thesis, which consists of four parts, the basic concepts of expert, discussions about the legal status of the expert, the need for the legal liability of the expert and the norms regulating the legal liability are included. In the second part, the type and basis of the legal liability of the expert and the conditions of the legal liability are examined. In the third part, the compensation case against the state is discussed. In the fourth chapter, which is the last chapter, the issue of recourse by the state to the responsible expert has been considered.

In our study, the legal liability of the expert arising from a contrary to reality report is examined mainly, but experts legal liability from other acts is also mentioned as it came into place.

Key Words: Expert, Legal Liability of Expert, Contrary to Reality, Public Servant, Compensation Case.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI ..... **i**
YEMİN METNİ ..... **ii**
ÖZET ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
İÇİNDEKİLER ..... **v**
KISALTMALAR ..... **ix**
GİRİŞ **1**

1. BÖLÜM
BİLİRKİŞİNİN HUKUKİ SORUMLULUĞU BAĞLAMINDA BİLİRKİŞİLİK KURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

1. BİLİRKİŞİ KAVRAMI **5**
2. BİLİRKİŞİNİN GERÇEKLEŞTİRDİĞİ FAALİYETİN NİTELİĞİ VE BİLİRKİŞİNİN KAMU GÖREVLİSİ OLUP OLMADIĞI MESELESİ **8**
2.1. Bilirkişinin Gerçekleştirdiği Faaliyetin Niteliği 8
2.2. Kamu Hizmeti Kavramı 12
2.3. Kamu Görevlisi Kavramı 15
2.4. Bilirkişinin Kamu Görevlisi Niteliği ile Bilirkişilik Faaliyetinin Kamu Hizmeti Kapsamında İncelenmesi 16
2.4.1. Doktrinde ileri sürülen görüşler 17
2.4.2. Yargı kararları bağlamında inceleme 22
2.4.3. Değerlendirme ve görüşümüz 23
3. BİLİRKİŞİLİK FAALİYETİNİN İDARİ İŞLEM VE USULİ İŞLEM BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ **26**
4. BİLİRKİŞİYE BAŞVURUNUN GEREKLİ OLUP OLMAMASI MESELESİ **29**
5. BİLİRKİŞİNİN SEÇİMİ **31**
6. BİLİRKİŞİNİN NİTELİKLERİ **33**
6.1. Uzmanlık 33
6.2. Tarafsızlık ve Objektiflik 34
6.3. Dürüstlük 36
7. BİLİRKİŞİNİN REDDİ VE YASAKLILIĞI **36**
8. BİLİRKİŞİNİN YETKİLERİ **38**
9. BİLİRKİŞİNİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ **42**
10. BİLİRKİŞİNİN HUKUKİ SORUMLULUĞUNA DUYULAN İHTİYAÇ **46**

11. BİLİRKİŞİNİN HUKUKİ SORUMLULUĞUNU DÜZENLEYEN MEVZUAT 49

2. BÖLÜM
BİLİRKİŞİNİN HUKUKİ SORUMLULUĞUNUN ESASI VE HUKUKİ SORUMLULUĞUN ŞARTLARI

1. HUKUKİ SORUMLULUK KAVRAMI VE TÜRLERİ 52
2. SORUMLULUK HUKUKUNA GÖRE BİLİRKİŞİNİN HUKUKİ SORUMLULUĞU 57
3. HUKUK MAHKEMELERİ DIŞINDAKİ MERCİLERCE GÖREVLENDİRİLEN BİLİRKİŞİLER İLE BİLİRKİŞİYE BENZER KİMSELERİN HUKUKİ SORUMLULUĞU 61
3.1. Genel Olarak 61
3.2. Tahkim Yargılamasında Görevlendirilen Bilirkişilerin Hukuki Sorumluluğu ... 62
3.3. Hakem-Bilirkişinin Hukuki Sorumluluğu 62
3.4. Uzmanın Hukuki Sorumluluğu 63
4. HUKUKİ SORUMLULUĞUN ŞARTLARI 65
4.1. Hukuka Aykırı Fiil 65
4.2. Kusur 67
4.3. Raporun Hükme Esas Alınması 70
4.4. Gerçeğe Aykırılık Kavramı 76
4.4.1. Genel olarak 76
4.4.2. Bilirkişi raporunda gerçeğe aykırılığın görünüş biçimleri 81
4.4.2.1. Maddi (Fiziki) gerçeğe aykırılık 81
4.4.2.2. Bilimsel gerçeğe aykırılık 82
4.4.2.3. Dosya gerçekliğine aykırılık 83
4.5. Zarar ve Zararın Kapsamı 84
4.6. İlliyet Bağı 85
5. RAPORA İTİRAZ EDİLMESİ GEREKİP GEREKMEDİĞİ SORUNU 89
5.1. Genel Olarak Bilirkişi Raporuna İtiraz ve İtirazın Kapsamı 89
5.2. Bilirkişinin Hukuki Sorumluluğu İçin Rapora İtiraz Gerekliliğinin Değerlendirilmesi 92

6. KANUN YOLUNA BAŞVURULMASI GEREKİP GEREKMEDİĞİ SORUNU 95
7. GERÇEĞE AYKIRI BİLİRKİŞİ RAPORUNDAN DOLAYI HÂKİMİN HUKUKİ SORUMLULUĞU ..96
8. ZAMANAŞIMI..99

3. BÖLÜM
BİLİRKİŞİNİN GERÇEĞE AYKIRI RAPORU NEDENİYLE DEVLET ALEYHİNE AÇILAN TAZMİNAT DAVASI, YARGILAMA USULÜ ve HÜKÜM

1. GENEL OLARAK ..102
2. YARGI YOLUNA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME ..102
3. GÖREVLİ VE YETKİLİ MAHKEME ..104
4. HUKUKİ YARAR..106
5. DAVANIN TARAFLARI ..107
5.1. Davacı..107
5.1.1. Bilirkişi raporunun ikame edildiği esas davadaki taraflar ..107
5.1.2. Üçüncü kişi ..107
5.1.2.1. Başka davada alınan bilirkişi raporunun diğer davaya sunulması halinde ikinci davanın tarafları ..109
5.1.2.2. Feri müdahilin durumu..111
5.1.3. Davacı tarafta birden fazla kişi olması ..112
5.2. Davalı ..113
6. YARGILAMANIN GÖSTERDİĞİ ÖZELLİKLER ..115
6.1. Yargılama Usulü..115
6.2. Davanın İhbarı..116
6.3. Bekletici Sorun..117
6.4. Geçici Ödemeler..119
7. İSPAT VE DELİLLER..119
7.1. Genel Olarak..119
7.2. İspat Yükü ..120
7.3. Deliller..120
8. HÜKÜM VE HÜKME KARŞI KANUN YOLLARI..121

8.1. Hükmün Sonuçları 121
8.1.1. Davanın kabulü 121
8.1.2. Davanın reddi 123
8.1.3. Davanın kısmen kabul ve kısmen reddi 125
8.2. Tazminat Davasında Verilen Hüküm İle Yargılamanın İadesi Arasındaki İlişki 125
8.3. Davaya Son Veren Taraf İşlemleri 127
8.4. Hükme Karşı Kanun Yolları 128
9. HÜKMÜN İCRA EDİLMESİ 132

4. BÖLÜM
SORUMLU BİLİRKİŞİYE KARŞI AÇILAN RÜCU DAVASI

1. GENEL OLARAK 134
2. GÖREVLİ VE YETKİLİ MAHKEME 134
3. DAVANIN TARAFLARI 135
3.1. Davacı 135
3.2. Davalı 135
3.2.1. Davalının birden fazla kişi olması durumu 135
3.2.1.1. Bilirkişilerin birden fazla olması halinde 135
3.2.1.2. Bilirkişi ile birlikte üçüncü kişinin sorumlu olması halinde 138
3.2.2. Bilirkişi raporunu düzenleyenin özel hukuk tüzel kişisi olması halinde davalı 138
3.2.3. Bilirkişi raporunu düzenleyenin resmi bilirkişi olması halinde davalı 143
4. İSPAT VE DELİLLER 143
SONUÇ 147
KAYNAKÇA 152
ÖZ GEÇMİŞ 167

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser
a.g.m. : Adı Geçen Makale
a.g.t. : Adı Geçen Tez
ABD : Ankara Barosu Dergisi
AD : Adalet Dergisi
AHBVÜHFD : Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
ASEAD : Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi
aşa. : Aşağıda
Aufl. : Auflage
AÜHFD : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AYM : Anayasa Mahkemesi
B. : Bölüm
BBD : Bursa Barosu Dergisi
BGB : Bürgerliches Gesetzbuch
Bil.K. : 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu
Bil.Y. : Bilirkişilik Yönetmeliği
Bkz. : Bakınız
Bşl. : Başlık
BÜHFD : Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
BÜT : Bilirkişilik Ücret Tarifesi
C. : Cilt
CHD : Ceza Hukuku Dergisi
DEÜHFD : Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
dp. : Dipnot
DÜHFD : Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
E. : Esas
E.T. : Erişim Tarihi
EBYÜHFD : Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
ERÜHFD : Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
EÜHFD : Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
GÜHFD : Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

HHFD : Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi
HMK : 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HUMK : 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
HÜİİBFD : Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
İİK : 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu
İKÜHFD : İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İTÜSBD : İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
İÜHFD : İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İÜHFM : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İYUK : 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu
K. : Karar
Kap. : Kapitel
KİB : Kazancı İçtihat Bilgi Bankası
LHD : Legal Hukuk Dergisi
m. : Madde
MİHDER : Legal Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi
MÜHFD : Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
MÜHFHAD : Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi
MüKo : Münchener Kommentar
PTT : Posta ve Telgraf Teşkilatı Anonim Şirketi
RG : Resmî Gazete
Rn. : Randnummer
s. : Sayfa
S. : Sayı
SÜHFD : Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
TAAD : Türkiye Adalet Akademisi
TBB : Türkiye Barolar Birliği
TBBD : Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBK : 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu
TCK : 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu
THD : Terazi Hukuk Dergisi
TMK : 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu
UMD : Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi
vd. : ve diğerleri

vdm. : ve devamı

VG : Verantwortlichkeitsgesetz

Y. : Yıl

YD : Yargıtay Dergisi

yuk. : Yukarıda

YÜED : Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi

YÜHFD : Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

ZPO : Zivilprozessordnung

GİRİŞ

Anayasa'nın 36. maddesine göre önüne gelen uyuşmazlıkları çözme yükümlülüğü altında olan hâkim, altlama faaliyeti yaparak reʾsen tespit ettiği soyut hukuk kurallarının somut olayı kapsayıp kapsamadığını değerlendirerek hukuki sonuca ulaşır. Bu faaliyetin doğru bir şekilde yapılabilmesi için davada ileri sürülen vakıaların doğru ve eksiksiz biçimde tespit edilerek vakıalardan sonuç çıkartılması gerekir. Bu aşamada yapılacak eksik ve yanlış değerlendirmeler, hâkimin ortaya koyacağı hukuki sonucun gerçeğe aykırı olmasına yol açar. Ortaya çıkan hukuki sonucun gerçeğe aykırı olması, amacı gerçeğe ulaşmak olan medeni usul hukukunun amacına aykırı olacağı gibi gerçeğe vâkıf olan yargılamanın tarafının veya diğer kişilerin yargıya güvenini sarsar. Vakıaların tespit edilmesi ve onlardan sonuç çıkartılması, bazı durumlarda özel ve teknik bilgi ihtiyacı gerektirir. Böyle bir ihtiyacın ortaya çıkması halinde hâkimin bu bilgiyi haiz uzman kişilere başvurması gerekir. Bilhassa günümüzde gelişen teknoloji ve bilimin, sosyal yaşamı da etkileyerek çözümü daha karmaşık ve uzmanlık gerektiren vakıaları meydana getirdiği bir gerçektir. Bu nedenle günümüzde, yargılama sürecinde özel ve teknik bilgiyi haiz uzmanlara duyulan ihtiyacın arttığı ve hatta bu kimselere başvurulmasının kaçınılmaz olduğu söylenebilir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu, bu ihtiyacı göz önüne alarak bilirkişilik kurumunu düzenlemiştir. Yargılama sürecinde, hâkimin reʾsen veya tarafların talebi üzerine başvurduğu, özel ve teknik bilgiyi haiz kimselere bilirkişi denir. Medeni yargılama hukuku bağlamında bilirkişiliğe ilişkin hükümler temel olarak HMK'nın 266-287. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Bilirkişiliğe duyulan ihtiyaç yalnız devlet yargılaması sırasında ortaya çıkmaz. Tahkim yargılamasında veya icra müdürlüğü, tüketici hakem heyeti, sigorta tahkim komisyonu gibi verdikleri kararlar ile taraflar üzerinde bazı hak ve yükümlülükler oluşturan veya tespit eden kurumlar da bazı durumlarda bilirkişi görüşüne ihtiyaç duyar. Bu kurumların bazıları özelinde bilirkişilik bakımından ayrı pozitif düzenlemeler mevcuttur. Adli ve idari yargıyı kapsayan, bilirkişiliğin kurumsal bir yapıya bürünerek etkin ve doğru uygulanması amacıyla 24.11.2016 tarihinde Bilirkişilik Kanunu ve 03.08.2017 tarihinde Bilirkişilik Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir.

Bilirkişi, kendisinden görüşünü talep eden kuruma sunacağı gerçeğe aykırı görüş ile verilecek kararı doğrudan etkileyebilecek bir pozisyondadır. Son derece teknik bir

uyuşmazlıkla ilgili verilen bilirkişi raporunun, kararı veren merci ve taraflarca denetlenmesinin ve gerçeğe uygunluk değerlendirmesinin yapılabilmesinin ne kadar güç olduğu dikkate alındığında bu durum açık bir biçimde ortaya çıkar. Bilirkişiliğin doğru biçimde uygulanması için bu görevi yerine getiren bilirkişinin hukuki sorumluluğunun belirlenmesi önem arz eder. Bilirkişinin hukuki sorumluluğu belirlenirken, bu görevi üstlenerek uyuşmazlığın doğru çözümlenebilmesi için başvurulması kaçınılmaz olan bilirkişi ile bilirkişi görüşünden zarar gördüğünü iddia eden kişilerin hakları arasında bir denge kurulması gerekir. Bilirkişinin basit hatası veya ihmalinden ya da tarafların bilirkişi görüşünün doğruluğunu değerlendirebileceği veya onlardan bunun beklenebileceği durumlarda, bilirkişiyi raporundan dolayı sorumlu tutmak uzman kişilerin bilirkişilik görevini üstlenmesinden kaçınması sonucu doğurabilir. Nitekim bu durumu göz önüne alan kanun koyucu bilirkişinin sorumluluğunu bazı yönlerden sınırlandırmıştır. Bilirkişinin neden olabileceği zararlar yalnız raporundan kaynaklanmayabilir. Bilirkişi, görevi gereği yapacağı inceleme faaliyetinde, inceleme konusuna veya taraflara zarar verebilir. Ayrıca bilirkişinin raporundan kaynaklanan zararlar yalnızca onun raporundaki gerçeğe aykırı beyanı sonucu ortaya çıkmaz. Bilirkişinin raporundaki beyanı, gerçeğe aykırı olmasa da zarara yol açabilir. Bilirkişi raporunun hakaret içermesi veya gerekli olmamasına rağmen raporda bir sırrın açıklanması bu duruma örnek teşkil eder.

Bilirkişinin hukuki sorumluluğuna ilişkin pozitif düzenlemeler, bilirkişinin gerçeğe aykırı raporunun hükme esas alınması haline münhasırdır. Bu konuda medeni usul hukukundaki ilk pozitif düzenleme, HMK'nın 285. maddesi ile hukukumuzda yer almıştır. HMK'nın 285. maddesi, bilirkişinin kastı veya ağır kusuruyla düzenlediği gerçeğe aykırı raporun hükme esas alınması nedeniyle ortaya çıkan zararların devlet tarafından tazmin edileceğini düzenlemiştir. Mezkûr maddenin ikinci fıkrası gereğince, devlet ödediği tazminatı sorumlu bilirkişiye rücu etmekle yükümlüdür. HMK'nın 286. maddesi, sorumluluk davasının açılacağı mahkemeyi özel olarak belirlemiş, 287. maddesi ise devlet tarafından açılacak rücu davası için bir yıllık zamanaşımı süresi öngörmüştür. Bilirkişinin hukuki sorumluluğunu düzenleyen mevzuat HMK ile sınırlı değildir. Bil.Y.'nin 85. maddesi, HMK'ya paralel bir düzenleme getirirken, Sigorta Tahkim Komisyonu Bilirkişilik Yönetmeliği'nin 30/2. maddesi, sigorta tahkim komisyonunda görevlendirilen bilirkişiler açısından farklı bir hukuki sorumluluk sistemi öngörmüştür. Ayrıca bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesi, HMK m. 375/1-f'de sayılan şartların da

gerçekleşmesi halinde yargılamanın iadesi nedeni olarak düzenlenmiştir. Bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesi halinde cezai sorumluluğu bakımından da TCK'da özel bir düzenlenme yapılmıştır. TCK'nın gerçeğe aykırı bilirkişilik veya tercümanlık suçu başlıklı 276. maddesi gerçeğe aykırı mütalaada bulunan bilirkişi için üç yıldan yedi yıla kadar hapis cezası öngörmüştür.

Bilirkişinin hukuki sorumluluğu doktrinde de tartışılmış ve Tanrıver tarafından 2002, 2016 ve 2017 yılında yazılan bilirkişilik ile ilgili monografilerde yer almıştır. HMK'nın 285. maddesi, gerekçesinden de anlaşılacağı üzere, mezkûr Kanun'un bilim komisyonunda yer alan Tanrıver'in görüşleri ile aynı doğrultudadır. Bu görüşe göre, bilirkişinin gerçeğe aykırı raporundan kaynaklanan zararlar ile bilirkişinin rapora hazırlık evresindeki fiilleriyle verdiği zararlar ikiye ayrılarak incelenmiş ve bilirkişinin hukuki sorumluluk rejimi bilirkişinin kamu görevlisi olduğu kabulüyle değerlendirilmiştir.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 285'in gerekçesinde; bilirkişinin kamu görevlisi olduğu, bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesi dışındaki fiillerinin adli-idari eylem sayılarak bu fiiller nedeniyle oluşan zararların hizmet kusuru kapsamında kaldığı ve bu fiiller nedeniyle Adalet Bakanlığına karşı tam yargı davası açılması gerektiği belirtilmiştir. Bunun aksine idare hukuku doktrininde ise bilirkişinin kamu görevlisi olarak kabul edilemeyeceği yönünde görüşlere rastlanmaktadır. Bilirkişinin hukuki sorumluluğunun değerlendirilmesinde bilirkişinin hukuki statüsünün tespit edilmesi ve yaptığı işlemlerin niteliğinin açıklanması hukuki sorumluluk rejiminin belirlenmesi açısından ortaya konması gereken bir meseledir. Tüzel kişilerin bilirkişi olarak görevlendirilebileceği Bil.K. m. 2/1-b'de açıkça düzenlenmiş ve incelemeyi tüzel kişi bilirkişinin bünyesinde çalışan gerçek kişinin yapacağı, Bil.K. m. 10/2'de hüküm altına alınmıştır. Tüzel kişilerin bilirkişiliği de bilirkişinin hukuki sorumluluğu bağlamında incelemesi gereken bir meseledir. Bilirkişi raporundan zarar görenin idare olması durumu da değerlendirilmesi gereken bir diğer meseledir. Bilirkişinin, mahkeme dışındaki merciler tarafından görevlendirilmesi halinde, gerçeğe aykırı raporundan kaynaklanan tazminat davasındaki mahkemenin görev ve yetkisi de tereddüt oluşturabilecek niteliktedir. Davanın, taraf usul işlemleri ile sonlanması halinde mahkemece verilen kararın HMK'nın 285. maddesi kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ve ayrıca esasa ilişkin nihai kararlar dışındaki kararlar için de mezkûr maddenin uygulanıp uygulanmayacağı konusu da tespit edilmelidir. Bilirkişinin, görülen dava sırasında

görevlendirilmediği ancak raporunun bu davada hükme esas alındığı hallerde sorumluluğu da tartışılmalıdır. Devlete karşı açılan tazminat davasındaki hükmün, devletin sorumlu bilirkişiye karşı açtığı rücu davasına etkisi de önem arz etmektedir. Ayrıca HMK m. 285'te yer alan ve sorumluluk şartlarından biri olan gerçeğe aykırılık kavramının ne anlama geldiği de tespit edilmelidir.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızda, bilirkişinin gerçeğe aykırı raporundan kaynaklanan sorumluluğu irdelenmiş ancak yeri geldikçe bilirkişinin gerçeğe aykırı raporu dışındaki fillerinden kaynaklanan sorumluluğuna da değinilmiştir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde bilirkişiliğin tanımı ile temel kavramları açıklanmış, bilirkişiliğin genel yapısı ile bilirkişinin hak, yükümlülükleri ve yetkileri tespit edilmiş, bilirkişinin hukuki statüsü ortaya konmaya çalışılmış ve bilirkişinin hukuki sorumluluğuna duyulan ihtiyaç ile bilirkişinin hukuki sorumluluğunu düzenleyen mevzuat incelenmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, bilirkişinin hukuki sorumluluğunun ortaya çıkması için gereken şartlar açıklanmış, bilirkişinin hukuki sorumluluğuna ilişkin pozitif düzenlemelerde yer alan ifadelerin kapsamı irdelenmiş ve tereddüt oluşturabilecek noktalar ayrıca değerlendirilerek bazı hususlar hakkında öneriler getirilmiştir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde, bilirkişinin gerçeğe aykırı raporundan kaynaklanan zararlar için devlet aleyhine açılan tazminat davası ile bu davanın yargılama usulü ele alınmıştır.

Çalışmamızın dördüncü ve son bölümünde, devletin sorumlu bilirkişiye rücu meselesi ele alınmış, devletin sorumlu bilirkişiye karşı açtığı rücu davası incelenerek bu davadaki ispat ve deliller ile devlet aleyhine açılan tazminat davasının rücu davasına etkisi değerlendirilmiştir.

1. BÖLÜM

BİLİRKİŞİNİN HUKUKİ SORUMLULUĞU BAĞLAMINDA BİLİRKİŞİLİK KURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

1. BİLİRKİŞİ KAVRAMI

Anayasa'nın 36. maddesine göre hâkim, önüne gelen uyuşmazlığı çözmek yükümlülüğü altındadır. Hâkim, görevi ve yetkisi içinde bulunan davaya bakmaktan kaçınamaz[1]. Hâkim, uyuşmazlığı çözme görevini yerine getirirken hukuku re 'sen uygular. Hâkim, uyuşmazlığı çözüme kavuştururken uyuşmazlık konusu olayları, kanunun öngördüğü delillere göre değerlendirerek bir kanaate ulaşır ve bu kanaati doğrultusunda hüküm verir. Bazı uyuşmazlık konusu vakıaların tespiti, değerlendirilmesi veya bu vakıalardan sonuç çıkartılabilmesi için kimi durumlarda özel ve teknik bilginin varlığı gerekir. Hâkimin bu özel ve teknik bilgiyi bilmesi çoğunlukla mümkün olmadığı gibi bunun ondan beklenmesi de doğru değildir. Böyle bir durumda hâkimin, uyuşmazlığı doğru bir şekilde çözüme kavuşturabilmesi için gereken özel ve teknik bilgiyi haiz kişilere başvurması gereklidir. Özel ve teknik bilginin eksikliği giderilmeden karar verilmesi halinde çoğu zaman verilen kararın doğru, hakkaniyetli ve maddi gerçeğe uygun olması beklenemez. Bu durum, yargılamanın amacına da aykırılık teşkil eder. Ayrıca böyle bir durum, toplumun devlet yargısına güvenini sarsarak bireylerin devlet mahkemelerinden uzaklaşması sonucunu doğurur. Nitekim benzer bir örneğe Osmanlı döneminde rastlanır. Bu dönemde, yabancı unsurlu ticari davalarda, kadının, özel bilgi eksikliği bireyleri devlet mahkemeleri yerine uyuşmazlığın çözümü için gereken özel bilgiyi haiz olduğu düşünülen hakemler tarafından gerçekleştirilen tahkim yargılamasına yöneltmiş ve bu nedenle Tanzimat Döneminde ilk adli reform olarak kabul edilen ticaret mahkemeleri kurulmuştur[2].

---

[1] Hâkim, ihkakı haktan istinkâf edemez. Bu husus kamu düzenine ilişkindir. Bkz. İlhan E. Postacıoğlu, *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1975, s. 72; Saim Üstündağ, *Medeni Yargılama Hukuku Cilt I-II*, Nesil Matbaacılık, İstanbul, 2000, s. 116.

[2] Bkz. Mustafa Reşit Belgesay, *Tanzimat ve Adliye Teşkilâtı*, Maarif Matbaası, 1940, s.3-4; Ekrem Buğra Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 50. Ticaret mahkemelerinin oluşum tarzı, yargılama yapacak kişilerin uyuşmazlık hakkındaki özel ve teknik bilgiye sahip kişiler olacak şekilde düzenlenmiş, bilirkişiliğe ihtiyacı azaltmıştır. Bkz. Ahmet Kılınç, *Osmanlı Yargılama Hukukunda Bilirkişilik*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2019, s. 52. Osmanlı döneminde çeşitli terimler adı altında bilirkişilik kurumuna rastlanmaktadır. Ehli vukuf, vakıa hakkında bilgisi olan ve buna ilişkin bilgiyi ileten kişiye, ehli hibre ise özel ve teknik bilgisi olanlar için kullanılmıştır. Ahali vukuf, erbabı

Mahkemelerin yanı sıra diğer adli ve idari merciler de birtakım kararlar verirler. İcra müdürlükleri, tüketici hakem heyetleri veya sigorta tahkim komisyonları tarafından verilen kararlar bunlara örnek teşkil eder. Kimi durumlarda bu mercilerin de doğru karar verebilmesi için özel ve teknik bilgi ihtiyacı hasıl olmaktadır. Mercilerin doğru karar verebilmesi için gereken özel ve teknik bilgiyi haiz, kanun tarafından kendisine bazı hak ve yükümlülükler öngörülmüş olan, birtakım niteliklere sahip ve belirli bir prosedür çerçevesinde görevlendirilerek kendisinden görüş sunulması beklenen kişiye bilirkişi denir. Doktrinde bilirkişiye ilişkin birçok tanım yapılmıştır. Yapılan tanımlar göz önüne alınarak bilirkişi, sahip olduğu özel ve teknik bilgisi ile vakıaları değerlendiren, tespit eden yahut bu vakıalardan sonuç çıkararak kendisini görevlendiren kuruma oy ve görüşünü ileten uzman ve tarafsız üçüncü kişi olarak tanımlanabilir[3]. HMK'nın 266-287. maddelerine karşılık gelen bilirkişi incelemesi başlıklı beşinci bölümü, bilirkişi incelemesine ilişkin esasları belirlemiş ancak bilirkişinin tanımına yer vermemiştir. Hukuk yargısı bağlamında bilirkişinin tanımına ilişkin ilk pozitif düzenleme 24.11.2016 tarihinde yürürlüğe giren 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu[4] ile yapılmıştır. Mezkûr Kanun'un ikinci maddesinin birinci fıkrasının b bendinde, bilirkişinin, "*Çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde oy ve görüşünü sözlü veya yazılı olarak vermesi için başvurulan gerçek veya özel hukuk tüzel kişisini*" ifade ettiği belirtilmiştir.

vukuf gibi terimlerin kullanıldığına da rastlanmakla beraber bilirkişiye başvuru sırasında özel bir terim kullanılmadığı da olmuştur. Bkz. Kılınç, 2019, s. 15-27.

[3] Mustafa Reşit Belgesay, *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanun Şerhi Cilt II*, Güven Basımevi, İstanbul 1939, s. 121; Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Yargılama Usulleri*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1960, s. 275; Nevzat Gürelli, *Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik*, Cezaevi Matbaası, İstanbul, 1967, s. 16; Postacıoğlu, 1975, s. 652; Necip Bilge - Ergun Önen, *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1978, s. 538; M. Necmeddin Berkin, *Tatbikatçılara Medeni Usul Hukuku Rehberi,* Filiz Kitabevi, İstanbul, tarihsiz, s. 839; Hasan Köroğlu, *Türk Mahkemelerin Bilirkişilik ve Bilirkişi Kurumları,* Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 19; Üstündağ, 2000, s. 740; Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü Cilt III,* Demir – Demir Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 2621-2622; Süha Tanrıver, *Bilirkişinin Hukuki Statüsü Yükümlülükleri, Yetkileri ve Sorumluluğu,* Yetkin Yayınları, Ankara, 2002, s. 29-30; Yavuz Alangoya - Kamil Yıldırım - Nevhis Deren Yıldırım, *Medeni Usul Hukuku Esasları,* Beta Basım Yayın, İstanbul, 2009, s. 29; Gökhan Çayan, *Medeni Usul Hukukunda Bilirkişilik Müessesesi,* Legal Kitabevi, İstanbul, 2013, s. 4; Yahya Deryal, *Türk Hukukunda Bilirkişilik,* Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 27-31; Oğuz Atalay, *Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku Cilt II,* On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 1914-1915; Murat Atalı - İbrahim Ermenek - Ersin Erdoğan, *Medeni Usul Hukuku,* Yetkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 526; Ali Cem Budak - Varol Karaaslan, *Medeni Usul Hukuku,* Adalet Yayınevi, Ankara, 2020, s. 280.

[4] RG: 24.11.2016 S. 29898.

Bilirkişi doktrinde kısaca hâkim yardımcısı olarak ifade edilmektedir[5]. Bilirkişi, delillerin değerlendirilmesi ve takdiri bakımından hâkim yardımcısı olmayıp[6] hâkimde eksik olan ve yargılamanın devamı ile karara bağlanması için ihtiyaç duyulan özel ve teknik bilgiyi tamamlaması bakımından hâkim yardımcısıdır. Nitekim hukuki konularla genel bilgi veya tecrübe ile çözümü mümkün konularda bilirkişiye başvurulması HMK m. 266 ve Bil.K. m. 3/3'te yasaklanmıştır.

Bilirkişiyi tanımlarken hâkim yardımcısı ifadesinin hatalı olduğunu[7], bu ifade yerine hâkime yardımcı olan kişi şeklinde tanımlanmasının uygun olacağı da ileri sürülmüştür[8]. Hâkim yardımcısı ifadesinin ne yargılamanın başından sonuna kadar süreklilik arz eden ilişkinin varlığını ve yardımcı kişinin hukuki değerlendirme yapmasını gerektirdiğini[9] ne de yargı yetkisinin yardımcı kişiye devredildiği[10] şeklinde bir anlam ifade ettiği kanaatindeyiz. Fakat bilirkişiyi hâkim yardımcısı olarak tanımlamanın kapsayıcı bir yönü olmadığı da açıktır[11]. Zira belirttiğimiz üzere bilirkişi incelemesine yalnızca hâkim tarafından başvurulmaz. Diğer mercilerin de gerektiğinde bilirkişiye başvurabilmesi mümkündür. Nitekim mahkemeler dışında da Bilirkişilik Kanunu ve Bilirkişilik Yönetmeliği'nin[12] uygulanacağına ilişkin düzenlemelere ileride değinilmiştir[13]. Fakat mahkeme tarafından görevlendirilen bilirkişilerin hâkim yardımcısı olarak ifade edilmesinde bir sakınca görmemekteyiz[14].

---

[5] S. Mücahit Tanverdi, "Medeni Usul Hukukunda Bilirkişilik", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1991, s. 111-113; Kamil Yıldırım, "Bilirkişi Delilin Mukayeseli Hukuk ve Türk Hukukundaki Durumu", *75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2004, s. 835-836; Barış Toraman, *Medeni Usul Hukukunda Bilirkişi İncelemesi*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017, s. 112 vdm.; Süha Tanrıver, *Hukukumuzda Bilirkişilik*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017, s. 26; Budak - Karaaslan, 2020, s. 285; HMK m. 285'in gerekçesinde de bu durum şu şekilde vurgulanmıştır: "…*Bilirkişi, esas itibarıyla, hâkimin yardımcısı konumunda bulunduğuna göre*…".

[6] Şakir Altay, "Bilirkişi Mütalaası ve Hâkim", *AD*, 1957, Y.48, S.8, s. 735.

[7] Çayan, 2013, s. 9.

[8] Çetin Aşçıoğlu, "Bilirkişilik Kavramı ve Görev Sınırlar", Samsun Barosu Bilirkişilik Sempozyumu 9-10 Kasım 2001, TBB Yayınları, Ankara, 2001, s. 29-30.

[9] Çayan, 2013, s. 9.

[10] Aşçıoğlu, 2001, s. 29.

[11] Savcının da bilirkişiye başvurabileceğini göz önüne alarak bilirkişinin hâkimin değil diğer muhakeme makamlarının da yardımcısı olarak belirtilmesi gerektiği yönünde bkz. Gürelli, 1967, s. 20-21.

[12] RG: 03.08.2017 S. 30143

[13] Bkz. aşa. B.1 Bşl. 10.

[14] Bilirkişinin özel ve teknik bilgisi vasıtasıyla esasen hâkimin faaliyet alanına giren altlama işlemini gerçekleştirdiği yönünde bkz. Tanverdi, *a.g.t.*, s. 111

2. BİLİRKİŞİNİN GERÇEKLEŞTİRDİĞİ FAALİYETİN NİTELİĞİ VE BİLİRKİŞİNİN KAMU GÖREVLİSİ OLUP OLMADIĞI MESELESİ

2.1. Bilirkişinin Gerçekleştirdiği Faaliyetin Niteliği

Bilirkişinin gerçekleştirdiği faaliyetin niteliği gerek bilirkişilik kurumu açısından gerekse bilirkişinin hukuki sorumluluğu açısından açıkça ortaya konması gereken bir meseledir. Zira bilirkişinin yaptığı faaliyetin niteliğinin belirlenmesi, hem onun iş ve işlemlerini yaparken tabi olduğu ve kuralların tatbik edilecek yargı düzeni açısından (adli veya idari) hem de hukuki sorumluluğunun temel prensipleri ile hukuki sorumluluğunda davanın açılacağı yargı yolu açısından belirleyici olacaktır.

Bilirkişinin faaliyeti, idari işleve ait bir faaliyet olarak kabul edilir ve bilirkişinin de kamu görevlisi olduğu söylenebilirse bu durumda Anayasa m. 40/III ve m. 129/V uyarınca bilirkişinin fiillerinden dolayı devletin sorumluluğu esası kabul edilecek ve hukuki sorumluluğa ilişkin davalar idari yargıda görülecektir. Bu durumda HMK m. 285'te düzenlenen kural, bilirkişi raporunun gerçeğe aykırı olmasına matuf olarak[15] genel kuraldan ayrık özel bir düzenleme olarak değerlendirilecektir. Bilirkişinin faaliyeti yargısal işleve dahil ise bilirkişinin gerçekleştirdiği iş ve işlemlere idare hukuku kuralları uygulanamayacak ve idari davranış[16] söz konusu olmadığı ve aksine kanun hükmü bulunmadığı takdirde[17] bilirkişinin fiillerinden dolayı devletin sorumluluğu söz konusu olmayacaktır. Bilirkişinin gerçekleştirdiği faaliyet ve bu faaliyetinin ait olduğu işlevin türüne göre bilirkişinin hukuki sorumluluğu bağlamında da temel prensipler ve yargı yolu değişmektedir. Bilirkişinin faaliyetini değerlendirmeden önce idari işlev ve yargısal işlevin tanımlanması gerekir.

[15] Doktrinde bu kuralın bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor düzenlemesine matuf olmadığı yönünde görüşler bulunmaktadır. Bkz. Bilge Umar, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 829-830; Aynı yönde bkz. Toraman, 2017, s. 531.

[16] İdari davranıştan maksat, idareye bağlanabilen olumlu ya da olumsuz işlem ya da fiillerdir. Bkz. Ramazan Çağlayan, *İdari Yargılama Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 676.

[17] Yargı işlevine ilişkin faaliyetlerden dolayı aksine düzenleme yoksa devletin sorumlu olmadığına ilişkin bkz. Şeref Gözübüyük - Turgut Tan, *İdare Hukuku Cilt I Genel Esaslar*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2014, s. 785.

İdari işlev*, "yasama ve yürütmenin saptadığı yönde, hukuk sınırları içinde toplumun yaşamını sürdürmesi için yürütülen kamusal etkinliklerdir."*[18] İdari işlevin[19] özellikleri, kural olarak idari işlemler (ve eylemler) ile yerine getirilmesi, üstün ve ayrıcalıklı yetkileri haiz olması ve sürekli bir devlet fonksiyonu olması şeklinde ifade edilmektedir[20].

Yargısal işlev ise "*objektif hukukun bağımsız ve tarafsız yargı organları tarafından yargısal usullere uyularak somut bir olaya veya ilişkiye uygulanması*"[21] şeklinde tanımlanmıştır. Yargısal işlevi belirlerken yalnız hukuka aykırılık iddialarını karara bağlayan devlet fonksiyonu anlamında gelen maddi ölçütten[22] hareket edilmemekte, organik unsur olarak değerlendirilen[23] işlevi yerine getiren merci dikkate alınarak faaliyetin yargı organlarınca yargısal usuller doğrultusunda yapılması da göz önüne alınmaktadır[24]. Yargı işlevinin yalnız yargı yetkisiyle sınırlanmaması gerektiği, yargısal usullerin uygulanarak yargılamaya yönelik kamusal işlemler tesis edilmesi halinde de yargısal işlevin söz konusu olduğu belirtilmektedir[25]. Bir yargı organının tesis ettiği işlemin idari olabilmesi için işlemin yargısal yetki kullanımına ilişkin olmayıp tamamen idari işlevle alakalı olması gerekir[26]. Yargı işlevindeki yargı organı ifadesinden yalnız mahkemelerin anlaşılmaması gerektiği, savcılığın da yargı organı ifadesi içinde olduğu belirtilmektedir[27]. Nitekim Uyuşmazlık Mahkemesi de bu durumu kararlarında "*Hâkim ve Cumhuriyet Savcılarıyla adliye personelinin yargılamadaki fonksiyonu geniş*

[18] Gözübüyük - Tan, 2014, s. 18.
[19] İdari işlev kavramı doktrinde yabancı kökenli idari fonksiyon kavramının karşılığı olup aynı anlamda kullanılmaktadır. Bkz. İl Han Özay, *Günışığında Yönetim II Yargısal Korunma,* On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 163 dp. 13.
[20] Yahya Kazım Zabunoğlu, *İdare Hukuku Cilt I,* Yetkin Yayınları, Ankara, 2012, s. 65-66; Metin Günday, *İdare Hukuku*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2013, s. 16-17; Ender Ethem Atay, *İdare Hukuku,* Turhan Kitabevi, Ankara, 2014, s. 26;
[21] Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü Cilt I,* Demir – Demir Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 3; Ramazan Arslan - Süha Tanrıver, *Yargı Örgütü Hukuku,* Yetkin Yayınları, Ankara, 2001, s. 35. Yazarlar, yargı işlevinin tespitinde, yalnızca işlemi yapan makamı dikkate alan organik anlamda yargı işlevine değil maddi anlamda yargı işlevine başvurulması gerektiğini belirtmektedir.
[22] Günday, 2013, s. 11.
[23] Günday, 2013, s. 12-13.
[24] Günday, 2013, s. 13; İki ölçüte de başvurulacağı yönünde bkz. Zabunoğlu, 2012, s. 63. Nitekim yargısal işlevin tanımında da bağımsız ve tarafsız yargı organı ifadesi kullanılmıştır. Bkz. yuk. dp. 21.
[25] Turan Yıldırım vd., *İdare Hukuku,* On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 557.
[26] Danıştay 10. Dairesinin 20.09.1990 tarihli ve 990/2918 E., 990/1760 K. sayılı kararı (Danıştay Dergisi, Y. 22, S. 82-83, 1992, s. 1001).
[27] Bahattin Aras, "Hâkim ve Savcıların Yargısal Faaliyetlerinin Disiplin Soruşturmasına Konu Edilmesi", *HHFD,* 2020, C. 10, S. 2, s. 840; Savcıların bazı faaliyetlerinin yargılama faaliyeti olduğu yönünde bkz. Sezai Aydınalp, *Hakimlerin Hukuki Sorumluluğu*, Dayınlarlı Hukuk Yayınları, Ankara, 1997, s. 75.

çerçevede bir kamu hizmeti olarak değerlendirilse de, somut olarak, ifa edilen yargı faaliyetinin bir parçası olduğunda ve yargısal işlem mahiyetini taşıdığında kuşku bulunmamaktadır." diyerek ifade etmektedir[28]. Yargıtay da iddianamenin düzenlenmesine karşı açılan davalar hakkındaki kararlarında "*yargılamanın başlayıp yürütülmesindeki rolü nedeniyle yargılamaya dâhildir ve yargılamadan ayrı düşünülemeyecek nitelikte olması nedeniyle de idari faaliyet kapsamında değerlendirilemez.*" şeklinde karar vermiş olup[29] yargısal faaliyeti yalnızca hâkim tarafından gerçekleştirilen ve kesin hüküm gücünü haiz kararlar olarak sınırlamamıştır.

Bu tanımlar çerçevesinde bilirkişinin yaptığı faaliyetin ne olduğu yönünde değerlendirme yapmak için öncelikle doktrinde yer alan görüşlere değinmek gerekir. Doktrinde yer alan bir görüşe göre bilirkişinin gerçekleştirdiği faaliyetin niteliği yargı faaliyetidir. Bilirkişi, yargısal görev ifa etmekte olup yaptığı işlemler yargısal işlem niteliğindedir[30]. Uyuşmazlık Mahkemesi'nin önüne gelen bir gelen bir olayda, 6100 sayılı HMK'nın yürürlüğe girmesinden sonra fakat bölge adliye mahkemelerinin göreve başlamasından önce bilirkişinin kasten gerçeğe aykırı rapor düzenlediği iddiası ile asliye hukuk mahkemesinde bilirkişiye karşı tazminat davası açılmıştır. Asliye hukuk mahkemesi, talebin tam yargı davası niteliğinde olup idari yargı yerinde açılması gerektiğini belirterek görevsizlik kararı vermiştir. Bu kararın kesinleşmesi sonrası idari yargıda dava açılması üzerine idare mahkemesi yargı yolunun adli yargı olduğunu belirterek 2247 sayılı Kanun'un 19. maddesi uyarınca Uyuşmazlık Mahkemesi'ne başvurmuştur. Uyuşmazlık Mahkemesi, bilirkişi faaliyetinin geniş anlamda kamu görevi niteliğinde olduğunu belirtmiş, yapılan işin yargı faaliyetinin bir parçası olduğunu ve yargısal işlem mahiyetinde bulunduğunu belirterek adli yargının görevli olduğuna karar vermiştir[31].

---

[28] Uyuşmazlık Mahkemesi Hukuk Bölümünün 28.5.2020 tarihli ve 2020/271 E., 2020/320 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 12.12.2020); Uyuşmazlık Mahkemesi Hukuk Bölümünün 23.12.2019 tarihli ve 2019/854 E., 2019/872 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 12.12.2020); Uyuşmazlık Mahkemesi Hukuk Bölümünün 30.9.2019 tarihli ve 2019/498 E., 2019/589 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 12.12.2020).

[29] Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 7.10.2009 tarihli ve 2009/4-362 E., 2009/400 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 12.12.2020); Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 7.10.2009 tarihli ve 2009/4-361 E., 2009/399 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 12.12.2020).

[30] Çetin Aşçıoğlu, "Tartışmalar", Samsun Barosu Bilirkişilik Sempozyumu 9-10 Kasım 2001, TBB Yayınları, Ankara, 2001, s. 480, Şevket Apalak, "Tartışmalar", Samsun Barosu Bilirkişilik Sempozyumu 9-10 Kasım 2001, TBB Yayınları, Ankara, 2001, s. 482-83.

[31] Uyuşmazlık Mahkemesi Hukuk Bölümünün 25.1.2016 tarihli ve 2015/978 E., 2016/25 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 12.12.2020).

Doktrinde yer alan bir görüşe göre[32] ise 6754 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesi ile birlikte bilirkişilik, Adalet Bakanlığı bünyesinde yani idari teşkilat içinde yapılanmıştır. Mezkûr Kanun'un öncesinde bilirkişiler yargı teşkilatı olarak değerlendirilen adalet komisyonlarına bağlı olarak faaliyet göstermekteydi. Faaliyetin organik unsurundan hareketle, önceki dönemde yargı faaliyeti olarak değerlendirilecek bilirkişilik faaliyeti artık yargı faaliyetinin işleyişine katkı sağlamaya yönelik idari faaliyet niteliğindedir.

Başka bir görüşe göre[33] ise bilirkişinin rapora hazırlık sırasındaki faaliyeti ile raporu sunma faaliyeti birbirinden ayrılmalıdır. Bilirkişi, rapora hazırlık evresinde kamu görevlisi niteliği ile kamusal yetkiler kullanmakta ve adli-idare diye ifade edilebilecek idari faaliyet yürütmektedir. Adli idare faaliyeti, yargı faaliyetinin gerçekleştirilmesine yardım eden, kolaylaştıran faaliyetlerdir[34]. Bu faaliyetin niteliği idari faaliyettir. Nitekim bu nedenle bilirkişinin rapora hazırlık safhasındaki işlemlerinden doğan tazminat davaları Adalet Bakanlığına karşı tam yargı davası olarak açılmalıdır. Bu görüşte olan bazı yazarlar, bilirkişinin rapora hazırlık evresindeki işlemlerinden kaynaklanan sorumluluğunu Anayasa m. 125/son hükmüne dayandırmaktadır. Mezkûr Anayasa hükmü "*İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür*." şeklindedir. Bu görüşte olan Tanrıver, Karslı ve Görgün vd., bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesinden kaynaklanan tazminat davasının davalısının, Anayasa m. 40/III ve Anayasa m. 129/V uyarınca devlet olduğunu ve sorumluluğun niteliğinin haksız fiil olduğunu belirtmiştir. HMK m. 285'in de bu görüş ile aynı doğrultuda düzenlendiği söylenebilir. HMK m. 285, bilirkişi raporunun gerçeğe aykırı olması durumunda, bilirkişinin sorumluluğuna dair tazminat davasında yargı yolunun adli yargı olduğunu düzenlemiş, madde gerekçesinde ise raporun düzenlenmesinden önceki evrede yapılan faaliyetin adli-idari eylem niteliğinde olduğunu ve Anayasa m. 125/son uyarınca hizmet

[32] Hüseyin Melih Çakır, *6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu Kapsamında Bilirkişinin Disiplin Sorumluluğu*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 25.
[33] Tanrıver, 2017, s. 145 vdm.; L. Şanal Görgün vd., *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 586-587; Abdurrahim Karslı, *Medeni Muhakeme Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2020, s.621. Murat Atalı - İbrahim Ermenek, *Medeni Usul Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 281; Bu görüşe katıldığını belirterek rapora hazırlık evresinde idari ilişkinin varlığının söz konusu olduğu yönünde bkz. Burcu Dönmez, "Yeni CMK'da Bilirkişi Kavramı", *DEÜHFD, C.* 9, S. Özel Sayı, 2007, s. 1164. Rapora hazırlık evresindeki işlemlerden dolayı adalet bakanlığına karşı tam yargı davası açılması gerektiği yönünde bkz. Mehmet Akif Tutumlu, *Kuram ve Uygulama Açısından Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Yeni ve Değişik Hükümlerinin Yorumu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 192.
[34] Üstündağ, 2000, s. 45.

kusurunun varlığı nedeniyle bu evredeki bilirkişinin fiillerinden kaynaklanan davaların Adalet Bakanlığı'na karşı tam yargı davası şeklinde açılması gerektiğini belirtmiştir[35].

Kanaatimize göre bilirkişilik faaliyeti yargısal işleve dahil değildir. Zira bilirkişinin hâkim yardımcısı ifadesi yargı yetkisinden soyut bir biçimde[36] değerlendirilir. Bilirkişi, hâkime ait olan yargılama faaliyetinin bir ortağı değildir[37]. Yargı faaliyeti kavramına yalnızca mahkemelerin girmediği, yargı organları kavramının geniş ölçüde yorumlanması gerektiği kabul edilse bile bilirkişilik faaliyeti yargı faaliyeti kapsamına girmez. Nitekim ne şekli ölçüte göre ne de maddi ölçüte göre bilirkişilik faaliyeti yargı işlevine dahil olmaz. Zira bilirkişiler, yargı organları tarafından görevlendirilse dahi yargı organı kavramı içinde mütalaa edilemez. Objektif hukuk kurallarının somut olaya yargısal usuller çerçevesinde uygulanması şeklinde ifade edilen maddi ölçüte göre de bilirkişinin faaliyeti yargısal işleve dahil değildir. Bilirkişi, kendisinde mevcut olan özel ve teknik bilgiyi vakıaya uygulayarak sonuç çıkartmakta yahut bu bilgisi doğrultusunda değerlendirme ve tespitlerde bulunmaktadır. Bilirkişinin faaliyeti teknik ve bilimsel faaliyettir. Bu nedenlerle bilirkişinin faaliyeti yargısal işleve dahil değildir.

Bilirkişilik faaliyetinin niteliğinin yargı işlevine dahil olmadığını tespit ettikten sonra faaliyetin idari işleve ait bir faaliyet, nihayetinde ise idari faaliyet olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğinin bahsi için iki hususu incelemeyi gerekli görüyoruz. Bunlardan ilki bilirkişilik faaliyetinin idari işlevin konusunu oluşturan kamu hizmeti faaliyeti niteliğinde olup olmadığı ve bilirkişinin kamu görevlisi olup olmadığı meselesidir.

2.2. Kamu Hizmeti Kavramı

İdari işlevin konusu, kamu hizmetleri ile kamu düzeninin sağlanması için yürütülen kolluk faaliyetidir[38]. Kamu hizmeti doktrinde üç ölçüt bakımından

[35] Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/574), Dönem: 23, Yasama Yılı: 3, (https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf, E.T. 13.12.2020).
[36] Çetin Aşçıoğlu, "Yargılama Çalışmalarında Bilirkişi Sorunu ve (Hukuk Davalarında) Nitelendirmede Bilirkişinin Görevi", *TBBD*, 1992/3, s. 350.
[37] Serge Guinchard, "L'expertise Judiciaire Civile: L'expert, Le Juge Et Les Parties", L'expertise (éditeur, Frison-Roche (Marie-Anne) - Mazeaud (Denis), Paris, Dalloz, 1995, s.73 . Naklen atıf: Toraman, 2017, s. 119.
[38] Atay, 2014, s. 26; Gözübüyük-Tan, 2014, s. 567; İsmet Giritli vd., *İdare Hukuku,* Der Yayınları, İstanbul, 2015, s. 13.

tanımlanmıştır. Organik açıdan kamu hizmeti, idareyi belirtmek amacıyla kullanılmakta olup, belirli bir kamu tüzel kişisi tarafından tahsis edilmiş maddi araçların ve personelin bütününü ifade eder[39]. Maddi ölçüt bakımından kamu hizmetinde, faaliyeti gerçekleştiren organların özellikleri dikkate alınmadan faaliyetin mahiyeti değerlendirilir ve faaliyetin kamu yararı bulunan bir toplumsal ihtiyacın giderilmesine yönelik olması aranır[40]. Son olarak şekli ölçüte göre kamu hizmetinde ise kullanılan yöntemin içeriğine bakılarak kamu hizmeti usulü, kamu hizmeti hukuksal düzenine tabi olunması aranır[41].

Kamu hizmetini tanımlayan tüm ölçütlerin etkinliğinin azalmaya başladığı belirtilmiştir. Organik unsurun günümüzde etkinliğinin azaldığı ve kamu hizmetinin mutlak suretle idare kurumları tarafından yerine getirilmesi aranmamaktadır[42]. Maddi ölçütün de etkinliğinin azaldığı, günümüzde kamu yararı bulunan toplumsal bir ihtiyacın giderilmesine ilişkin faaliyet siyasal organlarca kamu hizmeti olarak tanımlanmış ise kamu hizmeti niteliğinde kabul edileceği, faaliyetin niteliği belli bir toplumdaki belli bir zamana göre belirleneceği belirtilmiştir[43]. Son olarak da şekli ölçütün etkinliği de azalmıştır. Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde özel kesim tarafından ifa edilen faaliyet, kamu hizmeti olarak belirlenmiş ancak bu hizmetin özel kesim ile rekabetin sağlanması için hizmetin yürütülmesinde özel hukuk rejimi kabul edilmiştir[44]. Bu bilgiler doğrultusunda kamu hizmeti tanımı günümüzde şu şekilde yapılmaktadır: "*Kamu tüzel kişileri veya kamu tüzel kişilerinin denetim ve gözetimi altında özel hukuk kişileri tarafından yerine getirilen ve giderilmesinde kamu yararının bulunduğu siyasi organlar tarafından kabul edilen, genel ve ortak ihtiyaçların karşılanmasına yönelik faaliyetlerdir*."[45].

Kamu hizmetlerinin temel ilkeleri doktrinde eşitlik, devamlılık, tarafsızlık, değişebilirlik ve bedelsizlik olarak ifade edilmiştir[46]. Konumuz bakımından tartışma yaratabilecek ve değerlendirilmesi gereken temel ilkelerin devamlılık ve bedelsizlik ilkesi

[39] Günday, 2013, s. 330; Atay, 2014, s. 582; Giritli vd., 2015, s. 1193.
[40] Günday, 2013, s. 330; Atay, 2014, s. 583; Giritli vd., 2015, s. 1193.
[41] Günday, 2013, s. 330; Atay, 2014, s. 583; Giritli vd., 2015, s. 1194.
[42] Yıldırım vd., 2012, s. 640; Günday, 2013, s. 331.
[43] Günday, 2013, s. 331-332.
[44] Günday, 2013, s. 332.
[45] Yıldırım vd., 2012, s. 638.
[46] Yıldırım vd., 2012, s. 654-664; Atay, 2014, s. 589-600.

olduğunu düşündüğümüz için kamu hizmetinin temel ilkeleri olarak ifade edilen bu iki hususu değerlendirmekle yetiniyoruz.

Kamu hizmetinin devamlılığı ilkesi, kamu hizmetinin yalnız kanunla veya kanuna dayanan bir idari işlemle kesintiye uğrayabilmesini, bunun dışında aralıksız, kesintisiz ve sürekli bir biçimde yürütülmesini ifade eder[47]. Devamlılık ilkesi zaman itibariyle aralıksız ve kesintisiz hizmeti ifade etmeyip belirli veya periyodik olarak hizmetin yürütülmesini de kapsar[48]. Bu anlamda belirli zamanlarda ihtiyaç duyulan hizmetlerin ihtiyaç halinde görülmesi de kamu hizmetinin devamlılığı ilkesi kapsamı içinde değerlendirilir[49]. Kamu hizmetinin, toplumun ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olduğu için ortaya çıkan ihtiyacı giderecek sıklıkta hizmetin görülmesi kamu hizmetinin devamlılığı ilkesini sağlar[50]. Hizmetin sürekliliğinden kasıt hizmeti gören kişinin şahsına ait bir süreklilik olmayıp hizmete ilişkin bir süreklilik olduğu belirtilmiştir[51]. Ancak diğer bir görüşe göre ise kamu hizmetindeki süreklilik ilkesi gereğince kamu görevlisinin de sürekli istihdam edilen personel olması gerekir[52]. Nitekim bu görüşe göre Anayasa m. 128/I'de bahsi geçen diğer kamu görevlisi sıfatı için sürekli bir görevin ifası gerekmekte olup kendi kanunlarına süreli olarak görev yapan üniversite öğretim elemanlarından araştırma görevlileri ve öğretim görevlileri dahi süreklilik unsurunu sağlamamaktadır[53].

Kamu hizmetinin bedelsizliği ilkesi üzerinde doktrinde tartışmalar mevcuttur. Öyle ki bedelsizlik diye bir ilkenin olmadığını ancak kanunda hizmetin bedelsiz olduğu durumda bahsedilebilecek istisnai nitelikte olduğu belirtildiği gibi[54] kamu hizmeti ilkeleri arasında bedelsizliğe hiç yer verilmediğine de rastlamaktayız[55]. Ayrıca bedelsizlik ilkesi

[47] Giritli vd., 2015, s. 1204.
[48] Yıldırım vd., 2012, s. 656.
[49] Günday, 2013, s. 334.
[50] Bahtiyar Akyılmaz - Murat Sezginer - Cemil Kaya, *Türk İdare Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 604.
[51] Lütfi Duran, "Anayasa Mahkemesine Göre Türkiye'nin Hukuk Düzeni (II)", *Amme İdaresi Dergisi*, 1986, C. 19, S. 2, s. 17; Ayrıca bkz. AYM 01.02.1990 T., 1988/64 E., 1990/2 K. (*AMKD*, 2001, S. 26, Ankara, s. 74).
[52] Oğuz Sancakdar vd., *İdare Hukuku Teorik Çalışma Kitabı*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 384; Ayrıca bkz. Mehmet Rauf Karslı, *İdare Hukukunda Kamu Görevlisi Kavramı,* On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 42.
[53] Sancakdar vd., 2020, s. 383.
[54] Bkz. Kemal Gözler, *İdare Hukuku Cilt 2*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2019, s. 345. Ayrıca mecburi idari kamu hizmetlerinden bireysel yararlanma söz konusu ise aşırı ve özel yararlanma var ise kullanıcının kişisel yararına yönelik ek masraflar talep edilebileceği belirtmektedir. Bkz. *a.g.e*, s. 347. Ayrıca bedelsizliğin kamu hizmetinin genel ilkesi olmadığı yönünde bkz. Onur Karahanoğulları, *Kamu Hizmeti (Kavram ve Hukuksal Rejim)*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2015, s. 230.
[55] Giritli vd., 2015, s. 1203.

günümüzde devletin yürütmek zorunda olduğu idari hizmetlerin dışında bedel alınabileceği yönünde değerlendirilmektedir[56].

Bilirkişinin faaliyetinin kamu hizmeti niteliğinde olup olmadığı hususunu değerlendirmek için kamu görevlisi kavramı ile birlikte inceleme yapmanın daha faydalı olacağını düşünmekteyiz. Bu nedenle kamu hizmetine ilişkin verdiğimiz bu kısa bilgiler sonrası kamu görevlisi kavramının da incelenerek bilirkişilik faaliyetinin kamu hizmeti olup olmadığını ve bilirkişinin kamu görevlisi sıfatı taşıyıp taşımadığına ilişkin birlikte değerlendirme yapacağız.

2.3. Kamu Görevlisi Kavramı

Anayasa m. 128'de kamu görevlisi deyimi memurlar ve diğer kamu görevlileri olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Ancak kamu görevlisine ilişkin bir tanım yapılmamıştır. Doktrinde Anayasa m. 128'den kamu görevlisi sayılmak için gereken unsurlar şu şekilde belirtilmiştir: Kamu görevlisi için öncelikle kamu tüzel kişiliği bulunmalı (Organ ölçütü), görülen hizmetin asli ve sürekli kamu hizmetine ilişkin olup genel idare esasları çerçevesinde yürütülmeli (görev ölçütü) ve statüye ilişkin asıl unsurlar kanunla düzenlenmelidir[57]. Ancak Anayasa m. 128'de belirtilen unsurların kamu görevlisinin unsurları olmayıp yalnız kamu görevlisi tarafından ifa edilebilecek faaliyetin unsurları olduğu da belirtilmiştir[58].

Kamu görevlisi ile kamu tüzel kişisi arasında özel hukuk ilişkisi değil kamu hukuku ilişkisi bulunmalıdır[59]. Kamu görevlisi olarak sayılabilmek için idare ile personel arasındaki statüsel bir ilişkinin olması gerekir[60]. Kamu görevlisinin idare tarafından istihdam edilme şartı olup geçici veya dışşal bir işbirliği kamu görevlisi sayılabilmek için

---

[56] Zabunoğlu, 2012, s. 519; Atay, 2014, s. 600; Uyuşmazlık Mahkemesi bir kararında bu hususu şu şekilde vurgulamıştır: "*Anayasa, sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler konusunda Devleti öncelikle görevlendirmiştir. Ancak, Devlet bu görevlerini yine Anayasa'nın 65. maddesinin çizdiği sınır içinde, mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirecektir. Bu anlayışın sonucu olarak, klasik idare hukukunun "bedelsiz-meccani" olmasını ilk koşul saydığı kamu hizmeti kavramı, giderek değişiklik görmüş ve günümüzde hizmetin karşılığında yararlananlardan ödeme güçleri oranında giderlere katılımlarının istenmesi uygulaması yaygınlık kazanmıştır.*". Bkz. Uyuşmazlık Mahkemesi Hukuk Bölümünün 16.6.2003 tarihli ve 2003/36 E. 2003/41 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 14.12.2020).

[57] Bkz. Karslı, *İdare Hukukunda Kamu Görevlisi Kavramı*, s. 17 vdm.

[58] Gözler, 2019, s. 649.

[59] Zabunoğlu, 2012, s. 623; Çınar Can Evren - İsmail Uçar, *Kamu Görevlileri Hukuku,* Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 27.

[60] Günday, 2013, s. 583.

yeterli değildir[61]. Hizmetin asli ve sürekli olması, görev için kadro tahsisinin zorunluluğunu ve personel ile idare arasında statü ilişkisinin varlığını gerektirir[62]. Ayrıca istihdamın meslek niteliğinde olması anlamına geldiği de doktrinde belirtmiştir[63]. Noterlerin hukuki sorumluluğunu değerlendiren Kurt ise Anayasa m. 128'de sayılan diğer kamu görevlisinden kastın "sözleşmeli personel, işçi ve geçici işçiler" olduğunu belirtmiştir[64].

Bilirkişinin faaliyetinin kamu hizmeti olup olmadığı ve bilirkişinin kamu görevlisi niteliğinde olup olmadığı hususunda doktrinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Konumuz bakımından bilhassa bilirkişinin kamu görevlisi olup olmadığı meselesi özel önem arz etmektedir. Zira Anayasa m. 128/II, kamu görevlilerin nitelikleri, atanmaları, görev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri, aylık ve ödenekleri ve diğer özlük işleri kanunla düzenlenmesi gerektiğini, Anayasa m. 129/V kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan doğan tazminat davalarının kendilerine rücu edilmek kaydıyla idare aleyhine açılabileceğini düzenlemiştir.

2.4. Bilirkişinin Kamu Görevlisi Niteliği ile Bilirkişilik Faaliyetinin Kamu Hizmeti Kapsamında İncelenmesi

Bilirkişinin kamu görevlisi olarak değerlendirilmesine ilişkin pozitif bir düzenleme yoktur. HMK m. 284 ve Bil.Y. m. 85/1, bilirkişinin Türk Ceza Kanunu bakımından kamu görevlisi olduğunu hüküm altına almıştır. TCK m. 6/1-c, kamu görevlisi ifadesini mezkûr kanunun kapsamı bakımından kamusal faaliyetin yürütülmesine atama veya seçilme yoluyla ya da herhangi bir surette sürekli, süreli veya geçici olarak katılan kişi olarak belirlemiştir. Görüleceği üzere kamu görevlisi kavramı Türk Ceza Kanunu'nda, bu Kanun'un uygulanması bakımından idare hukuku ve anayasa hukukundan ayrı olarak yeniden tanımlanmıştır. İncelemeye çalıştığımız bilirkişinin kamu görevlisi olması meselesi ise hukuki sorumluluk bağlamında önem arz eden anayasa ve idare hukuku bağlamında olacaktır.

[61] Gözler, 2019, s. 659.
[62] Günday, 2013, s.583; Akyılmaz-Sezginer- Kaya, 2017, s. 719.
[63] Evren- Uçar, 2020, s. 26; Bkz. Karslı, *İdare Hukukunda Kamu Görevlisi Kavramı*, s. 43.
[64] Leyla Müjde Kurt, "Noterlerin Hukuki Sorumluluğu", *GÜHFD*, 2014, C. XVIII, S. 2, s. 86.

2.4.1. Doktrinde İleri Sürülen Görüşler

Bilirkişinin kamu görevlisi olarak kabul edilip edilemeyeceği ve faaliyetinin niteliğinin kamu hizmeti kapsamında olup olmadığı konusunda doktrinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Doktrinde yer alan bir görüşe[65] göre mahkeme ile bilirkişi arasında vekalet sözleşmesi vardır. Zira bilirkişi kendisine verilen bir işi yapmakla görevlendirilmiştir. Mahkeme tarafından bilirkişinin görevlendirilmesi ve mahkeme tarafından verilen bir işin onun istemi doğrultusunda yapılması vekalet sözleşmesi olarak değerlendirilir. Bu görüş uyarınca bilirkişiyi kamu görevlisi olarak saymaya olanak yoktur. Nitekim bilirkişi ile kendisini görevlendiren kurum arasında özel hukuk sözleşmesi mevcuttur.

Diğer bir görüşe göre[66] hâkim, bilirkişiyi görevlendirirken tarafları temsil etmektedir. Bu görevlendirme sonrası taraflar ile bilirkişi arasında bir özel hukuk ilişkisi oluşur. Mahkemenin kamusal bir tasarruf kullanarak bilirkişi ile kamu hukuku ilişkisi kurulduğunu kabul etmeye olanak yoktur. Bilirkişilik hizmeti, devletin yürütmekle

---

[65] Mustafa Reşit Belgesay, *Teorik ve Pratik Adliye Hukuku Üçüncü Cilt,* Üniversite Kitabevi, İstanbul, 1947, s. 86.

[66] Mehmet Gün - Merve Kurdak - Zeynep Koray, *Bilirkişi Zümresine Tanınan İmtiyazlı Korumanın Anayasa'ya Aykırılığı*, Gün+, İstanbul, 2015, s. 18 vdm. Ayrıca yazarlar, HMK m. 285 hükmünün çeşitli açılardan Anayasa'ya aykırı olduğunu ileri sürmektedirler. Yazarlara göre bilirkişileri hâkim yardımcısı olarak nitelendirmek, Anayasa m. 140/I ile Anayasa m. 140/II hükmüne aykırıdır. Bkz. *a.g.e.,* s. 27 vdm. Hâkim yardımcısı ifadesinden yargı yetkisinin kullanılması gibi bir anlam çıkmadığı aşikardır. Hâkimde eksik olan özel ve teknik bilgiyi tamamladığı için bilirkişiler hakkında hâkim yardımcısı terimi kullanılmaktadır. Kanaatimizce hâkim yardımcısı niteliğinin kabulünün Anayasa'ya aykırılığı söz konusu değildir. Bkz. yuk. B. 1 Bşl. 1. Ayrıca yazarlara göre HMK m. 285 hükmü, Anayasa m. 128, Anayasa m. 129/V ve Anayasa m. 10'a aykırıdır. Yazarlara göre, bilirkişiler, Anayasa m. 128 ve Anayasa m. 129/V'e göre kamu görevlisi olarak kabul edilemeyeceği gibi bilirkişilik hizmeti de kamu görevi niteliğinde değildir. Bilirkişinin sorumluluğu için ayrık düzenleme koymak kanun önünde eşitlik ilkesine ve hiçbir zümreye veya sınıfa ayrıcalık tanınamayacağı yönündeki anayasal ilkeye aykırıdır. Bkz. *a.g.e.,* s. 36 vdm. Kanaatimizce Anayasa m. 128, kamu görevlisi tarafından görülmesi gereken işleri düzenlerken, Anayasa m. 129/V, kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işlediği kusurlardan dolayı idare aleyhine dava açılmasını düzenlemektedir. Devlet aleyhine açılan her davanın kamu görevlisinin kusurundan kaynaklanmasını şart koşmamaktadır. Pozitif düzenlemelerde bilirkişilik hizmetinin kamu hizmeti niteliğinde olduğuna dair bir hüküm bulunmadığı gibi bilirkişinin kamu görevlisi olarak kabul edildiği bir hüküm de bulunmamaktadır. Kanun gerekçesinde ya da doktrinde buna ilişkin görüşler olması bu gerçeği değiştirmez. Bilirkişinin kamu görevlisi olarak kabul edilmemesi halinde HMK m. 285'in Anayasa m. 10'a aykırı olduğu görüşüne de katılmıyoruz. Zira eşitlik ilkesinden mutlak eşitlik kavramını anlamak doğru değildir. AYM kararlarında da ifade edildiği gibi durumdaki özelliğe göre bazı kişi veya topluluklar hakkında ayrı düzenlemeler yapılabilir. Bu düzenlemeler eşitlik ilkesine aykırı olmaz. Bkz. AYM 2013/95 E., 2014/176 K., 13.11.2014 T.; AYM 2011/145 E., 2013/70 K. 6.6.2013 T.; AYM 1990/5 E. 1990/28 K. 14.11.1990 T. Bu bakımdan bilirkişilik görevinin niteliği ile bilirkişilerin üstlendiği görevin yargılamadaki önemi düşünüldüğünde onlar hakkında ayrı düzenlemeye gidilmesi Anayasa'daki eşitlik ilkesini zedelemez. Bkz. aşa. B. 1 Bşl. 9.

yükümlü olduğu bir kamu hizmeti olmadığını, buna ilişkin bir düzenleme bulunmadığı[67], bilirkişinin asli ve sürekli bir hizmette yer almadığını, zira adalet hizmetinin hâkim ve savcılar eliyle yerine getirildiğini, bilirkişiye ihtiyaç üzerine başvurulduğundan tek seferlik bir faaliyet olarak değerlendirilerek süreklilik niteliğinden söz edilemeyeceğini[68], mahkeme ile arasındaki ilişkinin kamu hukuku ilişkisi olmadığını, bilirkişinin asli ve sürekli bir kamu hizmetini ifa etmediği de dikkate alınarak bilirkişinin kamu görevlisi olarak sayılmasına imkan yoktur[69].

Bir görüşe göre[70] mahkeme ile bilirkişi arasında kendine özgü bir kamu hukuku ilişkisi kurulmuş olur. Bilirkişi görevlendirilmesi özel hukuk sözleşmesinden kaynaklanmayıp kamusal bir tasarruf niteliğindedir. Hâkimin ret ve yasaklılık sebeplerinin bilirkişi hakkında da uygulanması, bilirkişinin bazı durumlarda görevi kabulle zorunlu tutulmaları, mahkeme ile bilirkişi arasında kamu hukuku ilişkisi olduğunu; bilirkişinin hâkimin yetkilendirmesi ile onun yetkisinde olan faaliyetin bir kısmını yerine getirmesi ve adalet hizmetine katkıda bulunması, mahkemeye ait kamusal yetkileri kullanmak ile devlet adına görev ifa etmesi görevin kamu görevi niteliğinde olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bilirkişi, kamu görevini yerine getiren bir kamu görevlisidir. Tanrıver, mahkemenin görev alınana giren bir faaliyeti onun adına ve genel çerçevede devlet adına yapmasının ve bilirkişilik faaliyetinin potansiyel olarak her zaman hizmet verebilir olmasının devamlılık/süreklilik unsuru içinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiş ve Anayasa Mahkemesi'nin 1987-16 E., 1988-8 K. sayılı kararını ve 1986/5 E., 1987/7 K. sayılı kararındaki kamu görevlisi tanımına işaret etmiş, asli ve sürekli görev ifa edip devlet ile arasında kamu hukuku ilişkisi kurulan kimselerin kamu görevlisi sayılmasından dolayı bilirkişinin kamu görevi gören bir kamu görevlisi olduğunu belirtmiştir[71].

---

[67] Gün-Kurdak-Koray, 2015, s. 38.
[68] Gün-Kurdak-Koray, 2015, s. 42.
[69] Gün-Kurdak-Koray, 2015, s. 53-55.
[70] Tanrıver, 2017, s. 70, 76; Deryal, 2017, s. 40, 527; Karslı, 2020, s.619; Mustafa Saldırım, "Bilirkişinin Hukuki, Cezai ve Disiplin Sorumluluğu", (http://saldirim.com/yeni/wp-content/uploads/2013/11/B%C4%B0L%C4%B0RK%C4%B0%C5%9E%C4%B0N%C4%B0N-HUKUK%C4%B0-VE-CEZA%C4%B0-SORUMLULU%C4%9EU.pdf, E.T. 05.10.2020); Bilirkişinin kamu görevlisi olduğu yönünde bkz. Ahmet Gürel, "*Bilirkişinin Cezai, Hukuki ve Etik Açılardan Sorumluluğu*", Samsun Barosu Bilirkişilik Sempozyumu 9-10 Kasım 2001, TBB Yayınları, Ankara, 2001, s. 466; Ejder Yılmaz, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi Cilt 3*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017, s. 2836-2837.
[71] Tanrıver, 2017, s. 69-77.

Başka bir görüşe göre[72] ise bilirkişilik faaliyeti bir kamu hizmetidir. Ancak bilirkişinin kendisini görevlendiren makam ile kamu hukuku esasları çerçevesinde bir istihdam ilişkisi bulunmadığı ve bilirkişi ile idare arasında atama veya idari sözleşme söz konusu olmadığı gibi bilirkişinin kendisini görevlendiren merciden bağımsız bir kamu gücü kullanma yetkisi de söz konusu değildir. Ayrıca bilirkişilik faaliyeti genel idare esasları çerçevesinde yürütülmesi zorunlu bir faaliyet olmadığı için bu faaliyetin özel kişilerce yerine getirilmesi yahut Adli Tıp Kurumu gibi kamu görevlisi olan kişilerce yerine getirilmesi kanun koyucunun takdirinde olan bir husustur. Resmi bilirkişilik kurumları dışındaki kişilerin görevlendirilmesi halinde bunlar kamu görevlisi olarak sayılmazlar.

Diğer bir görüşe göre[73] ise, kamu görevlisi olarak sayılmak için görevi yapan kişinin kamu tüzel kişisine bağlı olarak istihdam edilmesi gerekir. İdare tarafından az ya da çok uzun bir süreyi kapsar nitelikte çalıştırılmayan, dışarıdan işbirliği sunmak suretiyle görev ifa eden, arızi nitelikle olan kişinin kamu görevlisi olarak sayılması mümkün değildir. İdarenin tek taraflı olarak kanuna dayanmak suretiyle hizmete aldığı kişiler daimî yükümlülük altında değillerse kamu görevlisi sayılmazlar. Bilirkişiler de bu anlamda geçici yükümlüler olarak değerlendirilir ve kamu görevlisi olarak kabul edilemezler.

Diğer bir görüşe göre[74] ise bilirkişi statü hukukuna girmiş bir idare ajanı konumunda değildir. Bilirkişilerin kamu görevlisi olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Bilirkişi Anayasa m. 128'de yer alan ne memur ne de diğer kamu görevlileri kapsamına girerler.

Alman hukukunda bilirkişinin hukuki sorumluluğu Alman Medeni Kanun'un 839a maddesinde ayrıca düzenlemiştir[75]. Mezkûr maddeye göre bilirkişinin kasten veya

[72] Çakır, 2019, s. 28-32.
[73] Mustafa Köksal, "Risk İlkesinin İdareye Yüklediği Külfetler ve Güncel Yargı Kararları", *TBBD*, 2009, S. 85, s. 266; Gözler, 2019, s. 659-661; Selman Sacit Boz, "*Kamu Hizmetinin İfasında Gönüllü (Arızî) İşbirlikçilerin Uğradığı Zararlardan İdarenin Sorumluluğu*", Kamu Hukuku Tebliğleri Tam Metin Kitabı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 79-80; Bilirkişilerin ücretli geçici görevli olduğu yönünde bkz. Ramazan Çağlayan, *Tarihsel, Teorik ve Pratik Yönleriyle İdarenin Kusursuz Sorumluluğu*, Asil Yayın, Ankara, 2007, s. 302; "*İstendiğinde kısa bir süre için idareye hizmet verenler kamu görevlisi sayılmazlar*". Bkz. Zabunoğlu, 2012, s. 623.
[74] Apalak, "Tartışmalar", s. 482.
[75] İlgili yasal düzenleme yapılmadan önce Alman hukukunda bilirkişinin sorumluluğunun esası ve bilirkişinin sorumluluğunun sübjektif unsuru doktrinde tartışmalıydı. Tartışmalar için bkz. Saim Üstündağ-

ağır kusurlu olarak sunduğu görüş mahkeme kararına esas alınarak yargılamaya katılanlardan birine zarar verirse, bilirkişi zararı tazmin etmekle mükelleftir. Ancak zarar gören kasten veya kusurlu olarak kanun yoluna[76] gitme imkanını kullanmamış ise tazminat sorumluluğu doğmaz.

Alman hukukunda bilirkişinin ne mahkeme ile ne de taraflar ile arasında sözleşmeye dayalı ilişki bulunduğu yönünde görüş mevcuttur[77]. Bu görüşe göre bilirkişinin hukuki sorumluluk esası haksız fiil olacak ve Alman Federal Anayasası'nın 34. maddesinde öngörülen devletin sorumluluğu esası kabul edilmeyecektir. Zira bilirkişinin resmi bir görev ifa ettiğinden bahsedilemez[78]. Bir diğer görüşe göre[79] mahkeme veya taraflar ile bilirkişi arasında sözleşme ilişkisi yoktur. Bilirkişi ile mahkeme arasında sözleşmenin tarafları gibi eşitlik olduğundan bahsedilemez. Bilirkişinin atanmasına ve mahkeme ile ilişkisine ait normlar usul hukukunda düzenlenmiştir. Usul hukukunun kamu hukuku kapsamında olduğu da değerlendirilerek, bilirkişi ile mahkeme arasında kendine özgü bir kamu hukuku ilişkisi mevcuttur.

İsviçre hukukunda yer alan bir görüşe göre[80] ise bilirkişi ile mahkeme arasında idari bir sözleşme bulunduğu, bilirkişinin kamu görevlisi niteliğinde olduğu, tarafların açacağı tazminat davasında haksız fiil hükümlerine gidileceği belirtilmiştir. İsviçre Borçlar Kanunu'nun ikinci bölümü haksız fiili düzenlemektedir. İkinci bölümün içinde bulunan memurların ve kamu görevlilerin hukuki sorumluluğu başlıklı 61. maddesi federal hükümete ve kantonlara kanuni düzenlemeler ile memur ve kamu görevlilerinin sorumluluğunda ayrı esasların öngörülmesine olanak vermektedir. Eğer aksi düzenleme yapılmamışsa memur ve kamu görevlileri hakkında haksız fiil hükümleri uygulanacaktır.

Mücahit Tanverdi, "Alman Usul Hukukunda Bilirkişilik", Mukayeseli Hukukta Bilirkişilik ve Sorunları, Yargıtay'ın Kuruluşunun 125. Yılı, 1991, s. 26-29; Tanrıver, 2002, s. 96 vdm.

[76] Bkz. aşa. s. 93.

[77] Zöller/Greger, ZPO, 30. Aufl., § 402, Rn. 10; PG/Katzenmeier, ZPO Kommentar, § 402 Rn. 17; Geigel Haftpflichtprozess/Haag Kap. 34 Rn. 1 (beck-online.beck.de, E.T. 14.06.2021).

[78] Bkz. Zöller/Greger, ZPO, § 402, Rn. 10; PG/Katzenmeier, ZPO Kommentar, § 402 Rn. 16; MüKoBGB/Wagner BGB § 839a Rn. 6 (beck-online.beck.de, E.T. 14.06.2021); Geigel Haftpflichtprozess/Haag Kap. 34 Rn. 1 (beck-online.beck.de, E.T. 14.06.2021).

[79] Cornelia Blankenhorn, "Die Neuregelung der Haftung des gerichtlichen Sachverständigen durch § 839 a BGB" (Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades, der Juristischen Fakultät der Universität Regensburg, 2004), s. 30-31.

[80] Bkz. Roland Hürlimann, "Bau-Expertisen - Nutzen, Risiken und die Verantwortung des Experten", (https://bhlaw.ch/wp-content/uploads/2018/08/Bau-Expertisen_Baurechtstagung_2011.pdf, E.T. 14.06.2021), 2011, s. 217.

Federal hükümet tarafından çıkarılan bir yasa[81] ile memur ve kamu görevlisinin kusuruna bakılmaksızın devletin sorumlu olduğu[82] düzenlenmiştir. Bu görüş uyarınca denebilir ki ayrı bir kanton yasası mevcut değilse bilirkişinin gerçeğe aykırı raporundan doğan zararlardan devlet sorumlu olacaktır[83]. Bir diğer görüşe göre bilirkişinin mesleki ve resmi işlevleri arasında bir ayrım yapılmıştır. Buna göre bilirkişinin, resmi işlevlerinde mahkeme yerine geçerek işlem tesis ettiği ve kamu görevi ifa ettiği kabul edildiği için devletin sorumluluğu esası kabul edilmeli ancak bilirkişinin görüş sunma ve rapor verme faaliyeti mesleki işleve dahil olduğu için haksız fiil hükümleri uygulanarak bilirkişinin şahsına tazminat davası açılmalıdır[84].

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 285'in gerekçesinde bilirkişinin kamu görevlisi olduğu vurgulanmıştır. Madde gerekçesinde, bilirkişinin adli bir organın istemi doğrultusunda adli organın görevine giren birtakım işleri, adli organın kamusal yetkilerini kullanmak suretiyle gerçekleştirdiği belirtilmiştir. Madde gerekçesine göre bilirkişi, kendisini görevlendiren adli organ adına ve daha genel çerçevede ise Devlet adına görev ifa eder. Madde gerekçesinde bilirkişinin kamu görevlisi olarak değerlendirilmesinde süreklilik unsuruna ilişkin de açıklama yapılmıştır. Buna göre bilirkişilik görevi ihtiyaca her an cevap verebilecek niteliktedir. Görevi yapan şahısların değişmesi süreklilik niteliğini etkilemez. Anayasa m. 128'de belirtilen süreklilik ifadesinden anlaşılması gereken, süreklilik unsurunun hizmete ilişkin olduğu, hizmeti gerçekleştiren kişiye ait olmadığıdır. Bilirkişilik görevinin, doğru karar verilebilmesi ve gerçeğe ulaşılabilmesi için özel önem arz ettiği ve bu görevin temelinde kamu yararına bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca gerekçeye göre bilirkişinin hak ve yükümlülüklerinin kanun maddesi ile düzenlenmesi, yemin etme, red, çekinme ve yasaklılık halleri, bazı durumlarda görevi kabul yükümlülüğünün olması ve bazı kamusal yetkilerinin bulunması gibi özelliklerinin

[81] Bundesgesetz über die Verantwortlichkeit des Bundes sowie seiner Behördemitglieder und Beamten (Verantwortlichkeitsgesetz)
[82] VG m. 3/1.
[83] Bkz. Roland Hürlimann, § 14 Der Planer als Sachverständiger / VI. - VII., in: Stöckli Hubert/Siegenthaler Thomas (Hrsg.), Planerverträge, Verträge mit Architekten und Ingenieuren , 2. Aufl., Zürich - Basel - Genf 2019, s. 651 f. (www.swisslex.ch, E.T. 15.06.2021); Landolt Hardy, Privatrecht / Mangelhafte strassenverkehrsrechtliche Gutachten – Inexistenz einer Gutachterhaftung? / 4. - 6., in: Schaffhauser René (Hrsg.), Jahrbuch zum Strassenverkehrsrecht 2017, Dike Verlag, Zürich/St. Gallen 2017, s. 33 (www.swisslex.ch, E.T. 15.06.2021).
[84] Rainer Klopfer, die Haftung des Zeugen und des gerichtlichen Sachverständigen im Zivil und Strafprozess von Bund und Kanton Zürich, Zürich, 1977, s. 18 vdm. (aktaran: Yavuz Alangoya, "İsviçre Hukukunda Bilirkişilik", Yargıtay'ın Kuruluşunun 125. Yılı, Mukayeseli Hukukta Bilirkişilik ve Sorunları, 1991, s. 43; Tanverdi, *a.g.t*, 1991, s. 218-219; Tanrıver, 2002, s. 103-104)

devlet ile arasında kamu hukuku ilişkisi olduğunu göstermektedir. Bilirkişinin hukuki sorumluluğunu düzenleyen HMK m. 285 ve madde gerekçesi, Kanun'un bilim komisyonunda görev alan Tanrıver'in öteden beri savunduğu görüşler[85] ile paralel olmakla beraber mezkûr maddenin gerekçesindeki bazı ifadeler yazarın ifadeleri ile birebir aynıdır.

2.4.2. Yargı Kararları Bağlamında İnceleme

Kamu görevlisi olarak sayılabilmenin koşulları bakımından yargı kararlarında da fikir birliği söz konusu değildir. Tanrıver, Anayasa Mahkemesi'nin iki kararına atıf yaparak bu kararlardaki yaklaşımın doğru olduğunu belirtmiştir[86]. Tanrıver'e göre Anayasa Mahkemesi, kamu görevlisinin iki unsuru olduğunu belirtmiş (devletle kamu hukuku ilişkisi kurulmuş olması ve asli ve sürekli görevlerde çalışıp memur ve işçi dışındaki personelden olma)[87] ve bu doğrultudaki diğer bir kararında serbest meslek sahibi olan ve kadro tahsisi yapılmayan yeminli mali müşavirlerin kamu görevlisi olduğunu belirtmiştir[88]. Ancak Anayasa Mahkemesi'nin geçici köy korucularının yaptıkları hizmetin sürekli nitelikte olmadığından dolayı kamu görevlisi olmadıkları[89], il genel meclisi üyelerinin hizmet kadrosuna sürekli girmemiş ve yalnızca toplandıklarında resmi statü kazandıkları, kamu hizmetine geçici ve arızi nitelikte katılıp örgüt ile aralarında hiyerarşi bağı bulunmadıkları nedeniyle kamu görevlisi olmadıkları[90] yönünde kararları da bulunmaktadır. Yine Anayasa Mahkemesi, başka bir kararında[91], genel idare esaslarına göre yürütülen kamu hizmetlerini yerine getirecek olan kamu görevlileri için

---

[85] Süha Tanrıver, "Bilirkişinin Etik, Hukuki ve Cezai Açılardan Sorumluluğu" Samsun Barosu Bilirkişilik Sempozyumu 9-10 Kasım 2001, TBB Yayınları, Ankara, 2001, s. 426; Tanrıver, 2002, s. 33; Süha Tanrıver, "Türk ve Alman Hukukunda Bilirkişilik", *Medeni Usul ve İcra İflas Hukukçuları Toplantısı II-II*, Ankara, TBB Yayınları, s. 383; Süha Tanrıver, "Bilirkişinin Sorumluluğu", *TBBD*, 2005, S. 56 s. 145; Süha Tanrıver, "Hukuk Yargısı Bağlamında Bilirkişilikle İlgili Temel Problemler ve Çözüm Arayışları", DEÜHFD, 2009, C.11, S. Özel Sayı, s. 591-592; Süha Tanrıver, *Medeni Yargıda Bilirkişilik*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016, s. 33; Tanrıver, 2017, s. 35; Süha Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku Cilt I*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 984.

[86] Tanrıver, 2017, s. 75-76.

[87] AYM, E. 1987/16, K. 1988/8, 19/4/1988; Tanrıver, 2017, s. 76.

[88] AYM, E. 1986/5, K. 1987/7 (KİB, E.T. 18.12.2020); Ayrıca Anayasa Mahkemesinin bu kararda sonuç odaklı bir yaklaşım izlediği ve bu nedenle kamu görevlisine ilişkin esasların belirlenmesinde bu karardan faydalanılmasının zor olduğunu söylemektedir. Bkz. Karslı, *İdare Hukukunda Kamu Görevlisi Kavramı*, s. 19.

[89] AYM, E. 1985/5, K. 1985/23, 10/12/1985 (KİB, E.T. 18.12.2020).

[90] AYM E. 1987/18, K. 1988/23, 22/6/1988 (KİB, E.T. 18.12.2020).

[91] AYM E. 1992/44, K. 1993/7, 09/02/1993 (KİB, E.T. 18.12.2020).

merkezi idare ile statüter bir ilişkisi bicinde olmasını aramış ve görevlerin kadroya bağlanması gerektiğini belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi, diğer bir kararında[92] ise yeminli serbest mimarlık ve mühendislik bürosu elemanlarının merkezi idare ile statüter bir ilişki olmaması nedeniyle kamu görevlisi sayılamayacağını belirtmiştir. Tanrıver'in kamu görevlisi sayılabilmek için devlet ile kamu hukuku ilişkisinin olması ve asli ve sürekli görevlerde çalışıp da memur ve işçilerin dışında kalanlardan olmak üzere iki unsurun olduğunu belirttiği[93] Anayasa Mahkemesi kararında[94], bu iki unsurun doğal sonucunun görevliye bütçeden ödeme yapılması olduğu belirtilmiştir. Yargıtay[95] ise bir kararında avukatların kamu görevlisi niteliğini değerlendirirken kamu görevlisi sayılabilmek için görevliye devlet bütçesinden maddi bir meblağ tahsis edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Danıştay[96] da bir kararında kamu görevlisi sayılabilmek için kendilerine kadro tahsis edilmesi gereken ve bütçeden ödeme yapılan kimselerden olması gerektiğini belirtmiştir.

2.4.3. Değerlendirme ve Görüşümüz

Bir faaliyetin kamu hizmeti niteliğinde olması onu ifa eden kişinin kamu görevlisi olmasını gerektirmez. Nitekim yukarıda belirttiğimiz kamu hizmetine ilişkin açıklarımızda organ ölçütünün etkinliğinin azaldığını belirtmiş ve tanımda organa ilişkin bir belirleme yapmamıştık. Kamu hizmeti tanımı göz önüne alındığında bilirkişilik faaliyetinin mahkemenin denetim ve gözetimi altında bilirkişiler tarafından yerine getirilen ve kamu yararına yönelik bir faaliyet olduğu açıktır[97]. Zira bilirkişilik faaliyeti her türlü adli veya idari incelemede doğru ve adil karar verilebilmesi için özel önem arz etmektedir. Doğru ve adil kararın, genel ve ortak bir ihtiyaç niteliğinde olduğu ortadadır. Bilirkişilik faaliyeti ile de işte bu genel ve ortak ihtiyacına yönelik bir hizmet sağlanmış olmaktadır.

Bilirkişilik faaliyeti, görevi yerine getiren kişiden bağımsız olarak sürekli olduğu söylenebilir. Nitekim bu faaliyete ihtiyaç duyulduğunda ihtiyacın giderilmesi için

[92] AYM E. 1985/11, K. 1986/29, 11/12/1986 (KİB, E.T. 18.12.2020).
[93] Tanrıver, 2017, s. 75-76.
[94] AYM E. 1987/16, K. 1988/8, 19.4.1988 (KİB, E.T. 18.12.2020).
[95] Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 14.09.1983 tarihli ve 1980/4-1714 E., 1983/803 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 18.12.2020).
[96] Danıştay 1. Dairesinin 17.04.2000 tarihli ve 2000/29 E., 2000/59 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 18.12.2020).
[97] Bilirkişilik faaliyetinin kamu yararının karşılanmasına yönelik olduğu yönünde bkz. Çakır, 2019, s. 26 dp. 65.

potansiyel olarak hazır durumdadır. Kamu hizmetlerinin bedelsizliği ilkesi günümüzde tenkide uğradığını ve kimi yazarlarca bu ilkenin terk edilmeye başlandığından yukarıda bahsedilmiştir. Bilirkişilik faaliyeti bedelsiz değildir. Nitekim bilirkişilik ücret karşılığı gerçekleştirilmekte ve bilirkişi ücreti kural olarak yargılama giderleri içinde davayı kaybeden tarafa yükletilmektedir. Ancak bilirkişilik faaliyetinden genel bir yararlanma değil, özel ve bireysel bir yararlanma olduğu da göz önüne alınarak hizmeti kullanan kişinin buna ilişkin ücret ödemesi faaliyetin kamu hizmeti olarak sayılmasına engel olmamalıdır. Bu nedenle kamu hizmetinin özelliklerini ve unsurlarını içeren bilirkişilik faaliyetinin kamu hizmeti niteliğinde olduğu söylenebilir.

Bilirkişinin kamu görevlisi olarak kabul edilmesi ise kanaatimizce mümkün değildir. Bilirkişi ile onu görevlendiren merci arasında kamu hukuku karakterli bir ilişki olduğu görüşü kabul edilebilir. Nitekim bu görüşün dayanağı olarak, bilirkişinin kendisini görevlendiren merci ile görevin şartlarını müzakere imkanının olmaması ve tek taraflı bir tasarruf ile gerçekleşmesi, bilirkişinin reddi, çekinmesi ve yasaklılığı gibi bazı pozitif düzenlemelerinin olması, bilirkişinin bazı hallerde görevi kabulle yükümlü olmaları ve bilirkişinin hak, yükümlülük ve yetkilerinin doğrudan kanuni düzenlemelere tabi kılınmış olması hususları, bilirkişi ile kendisini görevlendiren merci arasında bir kamu hukuku ilişkisi olduğuna işaret etmektedir.

Bilirkişinin devlet adına asli bir faaliyet üstlendiğinden de söz edilebilir. Nitekim bilirkişi kendisini görevlendiren merci adına ve onun yerine bir faaliyet gerçekleştirmektedir. Örneğin yargılamada bir vakıanın tespiti esasen mahkeme tarafından yapılır. Ancak mahkeme tarafından özel ve teknik bilgi eksikliği nedeniyle bu tespit gerçekleştirilemiyorsa bilirkişiye başvurulur. Bilirkişi, kendisinde bulunan özel ve teknik bilgi sayesinde mahkeme tarafından yapılması gereken bir faaliyeti mahkeme adına gerçekleştirir. Bu durumda mahkeme adına, genel kapsamda da adaleti ve yargılamayı gerçekleştirme yükümlülüğü bulunan devlet adına bu görevini ifa edecektir. Bu anlamda kamu görevlisi sayılabilmek için gereken bilirkişi ile kendisini görevlendiren merci arasındaki kamu hukuku ilişkisi ile faaliyetin aslilik niteliği bilirkişilik faaliyetinin içeriğinde bulunmaktadır.

Bilirkişilik faaliyeti kamu görevlisinin iki unsurunu içermesine rağmen kamu görevlisi olarak sayılabilmek için gereken süreklilik unsurunu bünyesinde

barındırdığından bahsedilemez. Yukarıda belirttiğimiz üzere doktrinde de kamu görevlisinin devlet ile az ya da çok süreklilik arz eden bir ilişkisinin bulunması gerektiği, istihdam edilme koşulunun bulunduğu belirtilmiştir. Kamu görevlisi sayılabilmek için faaliyeti yürütecek kişinin de sürekli nitelikte olması gerekmektedir. Nitekim içtihatların da bu yönde olduğu ve hatta süreklilikten kastın kamu görevliliğine esas olan görevi gerçekleştirenlerin idarece istihdam edilmesi ve işin meslek niteliğinde olmasını gerektirdiğinden bahsedilmiştir. Oysa hukukumuzda bilirkişilik bir meslek olmadığı gibi[98] idare ile istihdam ilişkisi de söz konusu değildir. Bilirkişiliğin kendisini görevlendiren merci ile ilişkisinde geçici ve dışsal bir nitelik mevcuttur. Bilirkişi görevlendirildiği iş için kısa süreli bir görev ifa etmektedir. Bu nedenle bilirkişinin kamu görevlisi olarak değerlendirilemeyeceği kanaatindeyiz. Sonuç olarak bilirkişilik bir kamu hizmetidir. Bilirkişi ile kendisini görevlendiren merci arasında bir kamu hukuku ilişkisi mevcuttur. Ayrıca bilirkişi asli bir faaliyet icra etmektedir. Ancak bilirkişilik faaliyetinde görev alan bilirkişi istihdam edilmediği, süreklilik niteliği bulunmadığı için kamu görevlisi olarak sayılmamalıdır. Bu nedenle Anayasa'da kamu görevlileri için geçerli olan hükümler bilirkişiler için uygulanmaz.

Bilirkişinin hukuki statüsünün kamu görevlisi olmayacağını belirledikten sonra hukuki statüsünün ne olduğunu da belirlemek gerekir. Kanaatimizce bilirkişi, görevi süreklilik arz etmeyen devlet ile dışarıdan işbirliği yapan geçici (arızi) işbirlikçidir. Doktrinde geçici olarak kamu hizmetine katılan kişiler belirli açılardan değerlendirilmişlerdir. Bir görüşe göre[99] bir kamu hizmetinin yürütülmesi için geçici olarak, bizzat ve bilfiil katılan kişilerin, işbirliğinin talep üzerine veya kendiliğinden gönüllülük esasına dayanması arasında fark olmaksızın arızi işbirlikçi olarak nitelendirilir. Bir görüşe göre[100] geçici olarak kamu hizmetine katılma, idarenin zorlaması ile oluyorsa mükellef ismi verilmektedir. Diğer bir görüşe göre[101] ise kamu hizmetlerine geçici olarak katılanlar zorunlu işbirliği, istenmiş işbirliği ve kendiliğinden işbirliği

[98] Murat Atalı, 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu ve Hukuki Konularda Bilirkişilik, *AÜHFD*, 2016, C. 65, S. 4, s. 3276.
[99] Çağlayan, *2007*, s. 301; Ramazan Çağlayan, *Risk İlkesi Gereğince İdarenin Kusursuz Sorumluluğu Bağlamında Sosyal Risk İlkesi*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, 2009, s. 468; Gözler, 2019, s. 1227.
[100] Bkz. Sancakdar vd., 2020, s. 378.
[101] Boz, *a.g.m.*, s. 104.

olarak üç ayrımda incelenmiştir. Başka bir ifadeye göre[102] ise özel bir görevin ifası için idare tarafından görevlendirilen kamu hizmetini geçici olarak ifa eden kişilere rastlantısal katılımcı, gönüllü olarak geçici kamu hizmetine katılanlara ise gönüllü katılımcı denmektedir. Tanımların ortak noktası, kamu hizmetine katılan ancak kamu görevlisi niteliğinde olmayan kişilerin, gerek idarenin talebi veya zorlaması ile gerekse tamamen gönüllülük esasına dayanarak bir kamu hizmetine katılmış olmasıdır. Bilirkişilik faaliyetinin bir kamu hizmeti olduğunu ve kamu görevlisi sıfatını bulunmadığı tespitimize göre yukarıdaki tanımlar göz önüne alınarak bilirkişinin geçici işbirlikçi olarak değerlendirilmesi bizce de en uygun olan görüştür[103]. Fransız Danıştayı'nın bir kararında bilirkişinin davayı kaybeden taraftan ücretini alamaması halinde devlete karşı dava açabileceğini ve devletin bilirkişinin ücretinden sorumlu olduğu yönündeki kararının, bilirkişinin arızi işbirlikçi olarak kabul edilmesi nedeniyle olduğu belirtmiştir[104].

3. BİLİRKİŞİLİK FAALİYETİNİN İDARİ İŞLEM VE USULİ İŞLEM BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bilirkişilik faaliyetinin idari işlevin konusuna giren kamu hizmeti niteliğinde olduğunu belirledikten sonra bilirkişinin işlemlerinin idari işlem niteliğinde olup olmadığını da tespit etmek gerekir. İdari işlem, "*idarenin idare işlevine ilişkin olarak, kamu gücü kullanmak suretiyle yaptığı tek yanlı irade açıklamalıdır.*"[105] Tanımda yetki unsurunun idare olarak gösterilmesine rağmen özel hukuk kişileri de idari işlem yapabileceği kabul edilmektedir[106]. Tanımdan da anlaşılacağı üzere idari işlemden bahsedebilmek için özel hukuk işlemlerinden farklı olarak kamu gücü kriteri söz

[102] Ender Ethem Atay – Hasan Odabaşı, *Teori ve Yargı Kararları Işığında İdarenin Sorumluluğu ve Tazminat Davaları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2010, s. 164.
[103] Bu görüşte olanlar için bkz. yuk. dp. 73.
[104] Atay - Odabaşı, 2010, s. 164 dp. 333; Gözler, 2019, s. 1230; Kendi nam ve hesaplarına çalışan kişilerin özel bir görevin ifası için idare tarafından görevlendirilmeleri halinde rastlantısal katılımcı olarak olacağını belirtmiş ve örnek olarak da mahkeme tarafından görevlendirilen bilirkişi gösterilmiştir. Bkz. Atay-Odabaşı, 2010, s. 164 dp. 333.
[105] Yıldırım vd., 2012, s. 546.
[106] Zabunoğlu, 2012, s. 301-302; Atay, 2014, s. 424; Gözübüyük- Tan, 2014, s. 365; Akyılmaz-Sezginer-Kaya, 2017, s. 385. Yargı kararlarına göre de özel hukuk kişilerinin idari işlem yapabileceği değerlendirilmiştir bkz. Ebru Karaman, "Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin İdari İşlemlerine İlişkin Bir Değerlendirme", *BÜHFD*, 2016, C. 2, S. 3, s. 77-85; Özel hukuk kişisinin idari işlem yapabildiğinin kabulü için belirli şart ve kriterlerin olduğuna ilişkin bkz. Meral Yıldırım, *İdari Faaliyetlerin Görülüşüne Katılan Özel Hukuk Kişilerinin İdari İşlem Yapabilirliği Sorunu*, Onikilevha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 122-125.

konusudur[107]. Özel hukuk kişilerinin yaptığı idari işlemler söz konusu ise bundan kaynaklı davaların idari yargıda görülmesi gerektiği belirtildiği gibi[108] özel hukuk kişilerinin özel hukuk yetkilerini aşan işlemlerden kaynaklı uyuşmazlıkların zorunlu olmadıkça idari yargıda çözülmemesi ve bu işlemlerin idari işlemler olarak nitelendirilmemesi gerektiği yönünde görüş de vardır[109].

Doktrinde ve HMK m. 285'in gerekçesinde bilirkişinin rapora hazırlık evresindeki işlemlerinin adli faaliyete yardımcı idari işlem olarak değerlendirildiği görüşünün baskın olduğu söylenebilir[110]. Bizce bilirkişinin gerek rapora hazırlık evresindeki işlemleri gerekse rapor verme işlemi idari işlem niteliğinde değildir. Zira idari işlemin unsurlarından biri olan ve onu özel hukuk işlemlerinden ayıran temel ölçütün kamu gücü kullanımı bilirkişinin işlemlerinde mevcut değildir. Bilirkişi, kendisini görevlendiren mercinin talebi üzerine özel ve teknik bilgisi dahilinde bilimsel bir faaliyet yürütmekte ve bu faaliyeti neticesinde değerlendirme ve görüşlerini merciye iletmektedir. Bilirkişinin tüm bu süreçte işlemlerini gerçekleştirirken kamu gücü kullanımı söz konusu değildir. Çakır'ın da ifade ettiği gibi[111], bilirkişinin, kendisini görevlendiren merciden bağımsız bir kamu gücü yetkisi söz konusu olmayıp Bil.Y. m. 54 bunu doğrular niteliktedir. Bilirkişi, bazı hallerde özel hukuk işleminin yetkisini aşacak işlemler yapması gerektiğinde, bu işlemler için görevlendirmeyi yapan merciden talepte bulunacaktır. Böyle bir durumda ise emretme yetkisi bilirkişi de değil kendisini görevlendiren mercidedir. Bilirkişinin bir zorlama yetkisi olmadığı gibi rapora hazırlık sırasındaki işlemleri hâkimin faaliyetlerine karşılık gelmez[112]. Bilirkişinin kamu gücü kullanma yetkisi olmadığını bir örnek üzerinden somutlaştırabiliriz. Şüpheli veya sanığın beden muayenesi veya vücuttan kan alınmasını düzenleyen TCK m. 75 hükmünde şüpheli veya sanığın rızasından bahsedilmemiştir. Şüpheli veya sanığın rıza göstermemesi durumunda Ceza Muhakemesinde Beden Muayenesi, Genetik İncelemeler ve Fizik Kimliğin Tespiti Hakkında Yönetmeliğinin 18/1. maddesi uyarınca Cumhuriyet başsavcılığınca gerekli önlemlerin alınacağı düzenlenmiştir. Görevlendirilen bilirkişinin

[107] Zabunoğlu, 2012, s. 300; Akyılmaz-Sezginer-Kaya, 2017, s. 390; Güher Ulu, "İdari İşlemin Unsurlarının İşlevi", *İTÜSBD*, 2020, Y. 19, S. 38, s. 83.
[108] Yargı yerlerinin yaklaşımının bu yönde olduğuna ilişkin bkz. Çağlayan, 2020, s. 132-134.
[109] Yıldırım vd., 2012, s. 587.
[110] Bkz. yuk. dp. 33.
[111] Çakır, 2019, s. 31-32.
[112] Tanverdi, *a.g.t.*, s. 175-176.

kamu gücü kullanarak zorlama gibi bir imkânı söz konusu değildir. Bu nedenle bilirkişinin gerek rapora hazırlık evresindeki fiillerinin gerekse rapor verme fiilinin idari işlem teşkil etmeyeceği kanaatindeyiz.

Mahkemece görevlendirilen bilirkişinin yaptığı işlemin usuli işlem kapsamında da değerlendirmek gerekir. Usuli işlemler, bir davada mahkeme veya taraflarca yapılan, yargılamaya doğrudan veya dolaylı olarak etkide bulunan, hukuki sonuç elde etmek için usul hukukunda etkili olarak yapılan birbirini takip eden işlemlerdir[113]. Mahkeme usul işlemleri ile benzerlik gösteren[114] icra takip işlemleri bakımından bilirkişinin yaptığı işlemlerin icra takip işlemi olarak sayılıp sayılmayacağı konusu icra hukukunda tartışılmıştır. İcra takip işlemlerinin icra organları tarafından yapılması gerekir[115]. İcra müdürünün kıymet takdiri için bilirkişiye başvurduğu hallerde kıymet takdiri işlemi icra takip işlemi olarak değerlendirilebilecek midir? Bir görüşe göre[116] bilirkişi bir icra organı olarak kabul edilemeyecek olsa da bilirkişi, icra dairesi tarafından görevlendirilmekte ve icra dairesi adına kamusal bir yetki kullanarak kıymet takdiri yapmaktadır. Kıymet takdirinin bilirkişi vasıtasıyla yapılması kıymet takdirinin icra takip işlemi olmasını vasfını etkilemez, işlemi yapan icra organıdır[117]. Aynı yönde bir görüşe göre[118] kıymet takdirinin bilirkişi ile yapılması halinde de icra müdürünün icra takip işlemi söz konusudur. Zira kıymet takdir işlemi bilirkişi tarafından icra dairesi adına yapılır. Benzer sonuca ulaşılabilecek görüşe göre[119] bir işlemi icra takip işlemi olarak saymak için bizzat icra memuru tarafından yapılması aranmaz. Örneğin tebliğ işlemi icra dairesini temsilen PTT tarafından yapıldığı ve icra dairesine bağlı olarak gerçekleştirildiği için icra takip

[113] Bilge-Önen, 1975, s. 275; Abdurrahim Karslı, *Medeni Usul Hukukunda Usuli İşlemler,* Kudret Basım, İstanbul, 2001, s. 25,146; Güray Erdönmez, *Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku Cilt I,* On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 435.
[114] Abdurrahim Karslı, *İcra ve İflas Hukuku*, Alternatif Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 49; Nilüfer Boran Güneysu, "İcra Takip İşlemleri", *TBBD*, 2012, S. 101, s. 36
[115] Bilge Umar, *İcra ve İflas Hukukunun Tarihi Gelişmesi ve Genel Teorisi*, Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi Yayınları, İzmir, 1973, s. 183; Baki Kuru, *İcra ve İflas Hukuku El Kitabı*, Adalet Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 147; Timuçin Muşul, *İcra ve İflas Hukuku Cilt I*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013, s. 91; Murat Atalı-İbrahim Ermenek-Ersin Erdoğan, *İcra ve İflas Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 16.
[116] Nilüfer Boran Güneysu, *İcra Hukukunda Taşınmazların Kıymet Takdiri*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 175.
[117] Boran Güneysu, 2020, s. 179.
[118] Muşul, 2013, s. 522, 822.
[119] Hakan Pekcanıtez-Cemil Simil, *İcra-İflas Hukukunda Şikâyet,* Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2017, s. 60.

işlemi olarak sayılmaktadır[120]. Diğer bir görüşe göre[121] ise icra dairesinin İİK m. 87'ye göre haciz sırasında kıymet takdiri için bilirkişiye başvurması ve ondan rapor alması bir bilgi edinme işlemi olup icra takip işlemi olarak kabul edilemez.

Usuli işlemler bakımından bir işlemin usuli işlem sayılabilmesi için hâkim tarafından bizzat yapılması aranmadığı görülmektedir. Örneğin mahkeme tarafından çıkarılan tebligat usul işlemi olarak kabul edilmektedir[122]. Tebliğ işlemini mahkeme değil kural olarak fiilen PTT gerçekleştirmektedir. İşlem, mahkeme adına PTT vasıtasıyla yapılmaktadır. Bilirkişi, raporunu mahkemenin görevlendirmesi üzerine, yargılamada kullanılmak için düzenlenmekte olup yargılamayı ilerletici mahiyeti bulunmaktadır. Bu nedenle kanaatimizce, bilirkişi üçüncü kişi konumunda olsa da usul işlemi tanımındaki diğer unsurları da taşımak kaydıyla[123] mahkemenin bilirkişiye başvurması ve ondan rapor alması usuli işlem teşkil eder.

4. BİLİRKİŞİYE BAŞVURUNUN GEREKLİ OLUP OLMAMASI MESELESİ

Hukuk Muhakemeler Kanunu m. 266 uyarınca hâkim, genel bilgi veya tecrübeyle ya da hâkimlik mesleğinin gerektirdiği hukukî bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye başvuramaz. Hâkim yalnızca uyuşmazlığın çözümü için gerekli olan özel ve teknik bilgi hususunda bilirkişiye müracaat edebilir. Bu ayrımı yapacak ve takdir edecek olan kişi hakimdir. Eğer uyuşmazlığın çözümü için özel ve teknik bilgi gerekiyorsa hâkim bilirkişiye başvuracaktır.

---

[120] Umar, 1973, s. 197; İlhan E. Postacıoğlu, *İcra Hukuku Esasları*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1982, s. 58. Ancak icra dairesince yapılan her tebliğ işlemi icra takip işlemi değildir. İcra takip işleminin diğer unsurlarını da ihtiva etmelidir. Örneğin ödeme emrinin borçluya tebliği icra takip işlemi iken ödeme emrine itirazın alacaklıya tebliği icra takip işlemi değil icra dairesinin işlemidir. Bkz. Muşul, 2013, s. 91.

[121] Umar, 1973, s. 184; Aziz Serkan Arslan, *İcra Takip İşlemleri*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2018, s. 78. Yazarlarca kıymet takdirinin icra takip işlemi sayılmamasının nedeni işlemin icra organları tarafından yapılmaması değil takibi ilerletici nitelikte bulunmamasıdır.

[122] İbrahim Çatalkaya, *Tebligat Hukuku*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020, s. 12; Derya Belgin Güneş, *"*Tebliğ Yokluğu*", İÜHFM*, 2016, C. LXXIV, S. 1, s. 222. Yargıtay kararları da tebligatı usul işlemi olarak kabul etmektedir. Bkz. Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 16.3.2021 tarihli ve 2020/15-548 E., 2021/279 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 22.12.2020); Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 02.03.2021 tarihli ve 2018/12-671 E., 2021/186 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 22.12.2020); Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 16.2.2021 tarihli ve 2021/15-56 E., 2021/89 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 22.12.2020).

[123] Nitekim tebliği çıkartan merciye ve işlemin hukuki sonuçlarının doğduğu alana göre tebliğ işleminin de vasfı değişmektedir. Bkz. Belgin Güneş, *a.g.m.,* s. 222.

Bazı hallerde kanun koyucu hâkimin bilirkişiye başvurma zorunluluğu olduğunu düzenlemiştir. Bu hallerde hâkim bilirkişiye başvurmak zorundadır[124]. Kanun, bazı durumlarda ise belirli birtakım şartların sağlanması halinde bilirkişiye başvurulmasını zorunlu tutmuştur[125]. 4271 sayılı Türk Medeni Kanunu m. 409/II ilk hâle, HMK m. 211 ikinci hâle örnektir.

Somut dava özelinde hâkimin özel ve teknik bilgiye sahip olması halinde bilirkişiye başvurmadan bu özel ve teknik bilgisini kullanabilir mi? Bu husus doktrinde tartışmalıdır. Bir görüşe göre[126] hakiminin özel ve teknik bilgiye ayrıca sahip olması halinde bu bilgisini uyuşmazlığın çözümünde kullanamaz, özel ve teknik bilginin kendisinde olmasına rağmen hâkimin yine de bilirkişiye başvurması gerekir. Diğer bir görüşe göre[127] ise hâkimin özel ve teknik bilgisi uyuşmazlığın çözümü için yeterliyse hâkim, bilirkişiye başvurmayarak kendi bilgisini davada kullanabilir. Hâkim, kendi bilgisini davada kullanacak ise bilirkişiye başvurmamasının gerekçesini, denetime elverişli biçimde gerekçelendirerek kararda değerlendirmesi gerekir.[128] Aynı yönde bir görüşe göre[129], hâkim, taraflara kendi bilgisini davada kullanacağını bildirerek bilirkişiye başvurmadan bu bilgisini davada kullanabilmelidir. Hâkimin özel ve teknik bilgisini yargılamada kullanmasına çekinceli yaklaşan ve bu durumun kabulü halinde bazı sorunların ortaya çıkabileceğini belirten yazarlar da bulunmaktadır[130]. Yargıtay ise hâkimin özel ve teknik bilgi hususunda bilirkişiye başvuru zorunluluğu olduğunu, kendisini bilirkişinin yerine koyarak karar veremeyeceği kanaatindedir[131].

---

[124] Deryal, 2017, s. 177 vdm.
[125] Toraman, 2017, s. 308.
[126] Gürelli, 1967, s. 26; Tanverdi, *a.g.t.*, s. 101-102, Ayrıca yazar HUMK m. 275 (HMK m. 266) hükmünün özel ve teknik bilgi ihtiyacı hasıl olduğunun hakimce tespiti halinde bilirkişiye başvurunun zorunlu olduğu yönünde emredici bir düzenleme olduğunu belirtmiştir. Zira mezkûr madde "… *karar verir"* şeklinde düzenlenmiştir. Bkz. Tanverdi, *a.g.t.*, s. 141; Tutumlu, 2012, s. 152; Budak-Karaaslan, 2020, s. 280; Atalı-Ermenek-Erdoğan, 2020, s. 529; Ersin Erdoğan-Sümeyye Hilal Üçüncü, "Bilirkişilik Kurumu ve Bilirkişi Raporunun Delil Değerine İlişkin Bazı Sorunlar", *HHFD*, 2020 C.10, S.1, s. 369;
[127] Köroğlu, 2001, s. 35; Kuru, C. *III*, s. 2632; Çayan, 2013, s. 25; Ramazan Arslan vd., *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 458. Tanrıver, 2020, s. 906.
[128] Alangoya- Yıldırım-Deren Yıldırım, 2009, s. 361; Umar, 2014, s. 798.
[129] Ramazan Arslan, "Bilirkişilik, Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Yargı Reformu 2000 Sempozyumu*, İzmir Barosu Yayını, İzmir, 2000, s. 197.
[130] Üstündağ, 2000, s. 745; Toraman, 2017, s. 303.
[131] Yargıtay 3. Hukuk Dairesinin 27.10.2015 tarihli ve 2014/21036 E., 2015/16758 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 28.12.2020); Yargıtay 16. Hukuk Dairesinin 01.06.2015 tarihli ve 2014/16062 E., 2015/6999 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 28.12.2020); Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin 30.05.1989 tarihli ve 1989/4901 E., 1989/5270 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 28.12.2020). Yargıtay'ın aksi yönde kararı için bkz. Kuru, *C. III*, s. 2631.

5. BİLİRKİŞİNİN SEÇİMİ

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 266, hâkimin kendiliğinden veya talep üzerine bilirkişiye başvurabileceğini düzenlemektedir. Bilirkişilik sıfatı ancak onun görevlendirilmesi üzerine doğabilir[132]. Bilirkişiyi görevlendirecek olan uyuşmazlığı gören hakimdir. HMK m. 268, bilirkişinin seçilmesi hususunda bir sıra öngörmüştür. İlk olarak HMK m. 268/3 uyarınca mahkeme, öncelikle kanunların görüş bildirmekle yükümlü kıldığı kişi ve kuruluşlara yani resmi bilirkişi olarak adlandırılan kişi, kurum ve kuruluşlara başvurmak zorundadır. Buna getirilen sınırlama, kamu görevlisinin görev yaptığı kurumla ilgili görev ve işlerde bilirkişi olarak görevlendirilememesi halidir (HMK m. 268/3). Resmi bilirkişiler, Bil.K. m. 1/3 uyarınca mezkûr Kanun'un kapsamı dışında kalmaktadır. Resmi bilirkişilik müessesesi ancak kanunla kurulabilir. Zira HMK m. 268/3'te açıkça kanunların görüş bildirmekle yükümlüğü kıldığı kişiler diyerek kanuna işaret etmiştir. Ayrıca resmi bilirkişiler, objektiflik ve tarafsızlığı temin eden mekanizmaların başında gelmekte olup yargı ve yürütme tarafından resmi bilirkişilik oluşturulması hukuk devleti ve kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırılık teşkil ettiği belirtilmiştir[133]. Bilirkişilik Kanunu ile daha kurumsal bir yapı kazanan bilirkişilik kurumu ile öncelikle resmi bilirkişilere başvuru zorunluluğuna artık gerek olmadığı söylenebilir. Zira Bilirkişilik Kanunu, bilirkişilik yapacaklar için bir liste usulü öngörmüş[134] ve bu listeye kayıt koşullarını detaylıca düzenlemiştir. Bu düzenlemeler ile resmi bilirkişilerden beklenen objektiflik ve tarafsızlık hususları temin edilmeye çalışılmıştır. Resmi bilirkişilerin ve resmi bilirkişilere öncelikli başvuru kuralının bilirkişilik listesi olmadığı dönemde anlam ifade ettiği belirtilmiştir[135]. Resmi bilirkişi kurum ve kuruluşlarına örnek olarak 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi[136] ile usul ve esasları düzenlenen Adli Tıp Kurumu, 2659 sayılı Kanunun 31. maddesi uyarınca Yükseköğretim Kurumları veya birimleri örnek verilebilir.

---

[132] Blankenhorn, *a.g.t.,* s. 30.
[133] Tanrıver, 2017, s. 52-53.
[134] Nitekim uzman kişinin tespit edilmesi hâkim için kolay değildir. Bkz. Tanverdi, *a.g.t.,* s. 157; Ahmet Başözen, *Kamulaştırma Bilirkişiliği,* Adalet Yayınevi, Ankara, 2016, s. 76
[135] Toraman, 2017, s. 382.
[136] Adli Tıp Kurumunu 2659 sayılı Kanun ile düzenlenmişken 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 61. maddesi ile kuruluşuna dair 1. maddesi ilga edilmiş ve 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yeniden düzenlenmiştir. Bakınız ve değerlendiriniz HMK m. 268/3 ve yuk. dp. 133.

Gereken uzmanlığa ilişkin resmi bilirkişi yoksa veya resmi bilirkişiler görüş veremeyeceklerini bildirmişlerse ya da resmi bilirkişiden görüş alınmasına rağmen yeni bilirkişi görevlendirmesi gerekli ise[137] HMK m. 268/1 ve Bil.K. m. 12/5 uyarınca görevlendirme yapılır. Buna göre mahkemece bilirkişiler, bölge adliye mahkemelerinin yargı çevresi dikkate alınarak Bilirkişilik Daire Başkanlığı tarafından hazırlanan listeden seçilecektir. Fakat aynı uzmanlık alanına ilişkin görevlendirme yapılan yere daha yakın yerde bilirkişi mevcutsa bu listeden de görevlendirme yapılabilecektir. Kural bu şekilde belirlenmekle beraber istisnaen liste dışından da bilirkişi görevlendirebileceği HMK m. 268/2 ve Bil.K. m. 12/6'da belirtilmiştir. Eğer listede gereken uzmanlık alanına ilişkin bilirkişi yoksa, diğer bölge kurulları listesinden görevlendirme yapılır. Burada da bulunmaması halinde bilirkişiliğe kabul şartlarını düzenleyen Bil.K. m. 10/1-d,e,f bentleri hariç tutularak diğer şartların varlığı ile liste dışından bilirkişi seçilmesi yoluna gidilecektir. Liste dışında görevlendirilen bilirkişilerin bölge kuruluna bildirilmesi gerekir. (HMK m. 268/2; Bil.K. m. 12/6). Bazı özel kanunlar da bu hususta hükümler mevcuttur. Örneğin 5411 sayılı Kanun'un 142/III. maddesi mezkûr Kanun kapsamındaki davalarda görevlendirilecek bilirkişilerin resmî kurum ve kuruluşlarda görev yapanlardan olması şartını öngörmüştür.

Bilirkişilik görevi için kural olarak tek kişi görevlendirilir. Zira tek bilirkişinin yeterli olmasına rağmen birden fazla bilirkişi tayini usul ekonomisi ilkesine aykırılık teşkil eder[138]. Ancak gerekli olması halinde gerekçesi gösterilerek tek sayıdan oluşan kurul olarak da görevlendirme yapılabilir (HMK m. 267). Çift sayı olacak şekilde teşekkül ettirilen bilirkişi kurulunda oyçokluğu ile karar alınmama, eşit sayıda farklı iki yönde görüş ortaya çıkması riski söz konusudur. Bilirkişilik Kanunu'nun 2/1. maddesinin b bendinde özel hukuk tüzel kişilerin bilirkişi olarak görevlendirilebileceği açıkça hüküm altına alınmıştır. Buna ilişkin tartışmalara dördüncü bölümde[139] yer verilmiştir.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 273 gereği hâkim bilirkişiyi görevlendirirken inceleme konusunu sınırlandırarak açıkça kapsamını belirtmeli, bilirkişinin cevaplandırması gereken soruları ve raporun teslim süresini bildirmelidir. HMK m. 274'e göre, bilirkişinin görev süresi üç ayı geçemez. Ancak mahkeme, bilirkişinin talebi üzerine

[137] Yılmaz, *C. 3*, s. 2777.
[138] Deryal, 2017, s. 333.
[139] Bkz. aşa. B. 4 Bşl. 3.2.2.

süreyi üç ayı geçmemek üzere uzatabilir. Basit yargılama usulünde ise süreler ikişer ay olarak uygulanır. Bilirkişinin, süresinde raporu teslim etmemesi hali de mezkûr maddenin ikinci fıkrasında düzenlenmiştir. Bilirkişinin raporunu süresinden sonra teslim etmesi halinde dahi bilirkişiler için öngörülen disipliner yaptırımlar uygulanacaktır[140]. Bilirkişinin raporu süresinde teslim etmemesi ya da süresinden sonra teslim etmesi halinde bu husus gerçeğe aykırı rapora ilişkin olmadığı için HMK m. 285 kapsamında bilirkişinin hukuki sorumluluğu düşünülemez. Fakat bilirkişinin rapor öncesi fiillerinden kaynaklanan hukuki sorumluluk esası bu durumda da uygulama alanı bulabilir.

6. BİLİRKİŞİNİN NİTELİKLERİ

Yargılama sırasında hâkimde eksik olan özel ve teknik bilgiyi tamamlayan bilirkişinin yaptığı görev bağlamında en karakteristik niteliği kendisine havale edilen husus hakkında uzman olmasıdır. Zira uzmanlığı gerektiren bir bilgi için kendisine başvurulan bilirkişinin incelemeyi doğru ve gerçeğe uygun olarak mahkemeye iletebilmesi ve bu sayede mahkemenin uyuşmazlığı en doğru biçimde karara bağlayabilmesi, uzmanlık niteliği ile mümkündür. Ancak bilirkişilikten beklenen verimin ve etkinliği sağlanabilmesi için bilirkişide bulunması gereken ve uzmanlığı tamamlayan başka birtakım niteliklerin daha bulunması zaruridir. Bil.K. m. 3'te belirtildiği üzere bilirkişi dürüst, bağımsız, tarafsız ve objektif olmalıdır. Ancak sayılan niteliklerin bilirkişide var olması halinde onun vereceği rapor ile doğru bir yargılama yapılabilmesi ve hüküm verilebilmesi mümkündür.

6.1. Uzmanlık

Bilirkişinin, her şeyden önce yapacağı inceleme konusu bakımından uzman olması gerekir. Bu niteliği haiz olmayan bilirkişinin yapacağı inceleme, kurumdan beklenen faydanın sağlanamamasına yol açar. Ayrıca tekrar bilirkişi görevlendirmesi gerektiren durumlarda, yargılamanın uzamasına neden olur. Uzmanlık niteliğine sahip olmayan bilirkişinin verdiği rapor, hükme esas alınırsa mahkemece maddi gerçeğe aykırı hüküm kurulmasına yol açabilir. Bil.K. m. 10, bilirkişinin uzmanlığının temini amacıyla bilirkişiliğe kabul için aranan şartlar arasında mezkûr maddenin birinci fıkrasının (f)

[140] Çakır, 2019, s. 46.

bendinde en az beş yıl fiilen çalışma koşulu, (g) bendinde ise uzmanlığa ilişkin belge aramaktadır.

Bilirkişilik Daire Başkanlığı, Bil.K.'nın 6/2. maddesinin a bendine göre, bilirkişiliğe ilişkin temel ve alt uzmanlık alanlarını, b bendine göre, bu alanlara ilişkin temel nitelikleri belirlemekle görevlendirilmiştir. Bilirkişilik Daire Başkanlığı, 65 adet temel uzmanlık alanı ve 727 adet alt uzmanlık alanı belirlemiştir[141]. Uyuşmazlığın çözümünde gereken uzmanlık bilgisinin hangisi olduğuna hâkim karar verecektir. Mahkemeye gereken bilginin konusuna ilişkin değerlendirme yapabilmenin, gereken bilginin kendisinde eksik olan hâkim için kolay bir iş olmadığı söylenebilir. Bilirkişilik Daire Başkanlığının ayrıntılı ve kapsamlı bir alt uzmanlık alanı listesi hazırlaması bu anlamda faydalı olmuştur. Ayrıca kanun koyucu bu hususta bilirkişilere de yükümlülük yüklemiştir. HMK m. 275 ve Bil.Y. m. 53 gereği kendisinden talep edilen bilginin uzmanlık alanına girmediğini fark eden bilirkişinin durumu görevlendirmenin kendisine tebliğinden itibaren[142] bir hafta içinde mahkemeye bildirmesi gerekir. Bilgisine başvurulan bilirkişinin uzmanlığının bulunmadığı konuda rapor vermesi halinde ve HMK m. 285'te yer alan şartların gerçekleşmesi halinde gerçeğe aykırı rapordan kaynaklı hukuki sorumluluk esası uygulama alanı bulabilir.

6.2. Tarafsızlık ve Objektiflik

Bilirkişide bulunması gereken niteliklerden biri de tarafsızlık ve objektifliktir. Tarafsızlık ve objektiflik, bilirkişinin görevini yaparken bir taraf lehine ya da aleyhine değerlendirme ve davranışlarda bulunmaktan kaçınması, mahkemeye ilettiği bilginin diğer başka saiklerden uzak, teknik ve bilimsel bilgi esasları dikkate alınarak düzenlenmesi anlamına gelmektedir. Bil.K. m. 3, bilirkişinin görevini yerine getirirken tarafsız ve objektif olması gerektiğini düzenlemiştir. Bil.Y. m. 9, "*Bilirkişi, görevini dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayrım yapmaksızın dürüstlük ve tarafsızlık ilkeleri doğrultusunda yerine getirir."* düzenlemesi

[141] Uzmanlık alanları ile alt uzmanlık alanları için bkz. https://bilirkisilik.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/372020103605EK_1_uzmanl%C4%B1kalanlar%C4%B1.pdf (E.T. 03.03.2021).
Aranan nitelikler için bkz. https://bilirkisilik.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1772020155527EK_2_guncel.pdf (E.T. 03.03.2021).

[142] Tutumlu, 2012, s. 184.

ile bilirkişinin tarafsız olması gerektiğini açıkça düzenlemiştir. Tarafsız ve objektif olmayan bilirkişi, mahkemeyi yanlış yönlendirerek adalete ve hakkaniyete aykırı hüküm verilmesine neden olabilir. AİHM, önüne gelen bir uyuşmazlıkta, bilirkişinin tarafsız olmamasını adil yargılanma hakkının ihlali olduğuna karar vermiştir[143].

Kanun koyucu bilirkişinin tarafsızlığı sağlamaya yönelik bazı düzenlemelere yer vermiştir. HMK m. 271'de yer alan bilirkişinin edeceği yemin metninde görevini tarafsız ve objektif olarak yerine getireceği ibaresi yer almaktadır. HMK m. 268/3, kamu görevlilerinin bağlı bulundukları kurumlarla ilgili dava ve işlerde bilirkişi olamayacaklarını düzenlemektedir. Mezkûr madde bilirkişinin şekli tarafsızlığına ilişkin bir normdur[144]. Bilirkişi, tarafsız ve objektif kalmalı ve bunu da göstermelidir. Bilirkişi, taraflar ile görüşmemeli ancak görüşme lüzumu zuhur ederse mahkemenin bilgisi ve onayıyla diğer tarafın da bulunması koşuluyla taraflardan bilgi alabilir (HMK m. 278/3).

Tarafsızlık ve objektiflik bakımından öngörülen en önemli düzenleme bilirkişinin reddi ve yasaklılığı halidir. Bilirkişinin reddi ve yasaklılığı hali, tarafsızlığın en önemli güvencesini oluşturmaktadır. HMK m. 272'de düzenlenen hâkimin reddi ve yasaklılığı ile ilgili hükümlere gönderme yapan bu normu önemine binaen ayrı başlık altında incelemeyi uygun gördük[145].

3402 sayılı Kadastro Kanunu[146] m. 3/VII, HMK'ya nazaran özel bir düzenleme getirmiştir. Buna göre: "*Seçilen bilirkişiler kadastro ekibinin çalışması sırasında; kendisine, eşine, usul ve füruuna, kardeşine, kardeşinin çocuklarına ve eşinin usul ve füruuna ait tespitler ile bunların hak iddia ettiği tespitlerde ve ayrıca hak iddia edenlerden biri ile kendisi veya usul ve füruu arasında davası bulunanlara ait tespitlerde de bilirkişi olarak dinlenemezler.".* Aynı şekilde Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Bilirkişi Yönetmeliği[147] madde 6'da da bu hususta özel bir düzenleme mevcuttur. Buna göre "*Uyuşmazlığın tarafları ve bunların usul ve füruu, karı-koca, üçüncü derece*

[143] Yaprak Öntan, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik,* Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 40. Karar içi bkz. *a.g.e,* s. 40 dp. 102.
[144] Ahmet Caner Yenidünya - Zafer İçer, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik,* Adalet Yayınevi, Ankara, 2013, s. 77.
[145] Bkz. B. 1 Bşl. 7
[146] RG: 09.07.1987 S. 19512
[147] RG: 05.05.2005 S. 25806.

dahil kan ve kayın hısımları ve mal sahipleri ile menfaat ortaklığı olanlar bilirkişilik görevi üstlenemezler.".

6.3. Dürüstlük

Bilirkişi görevini yaparken dürüst olmalı ve gerçeğe uygun rapor vermelidir. Dürüstlük kuralına ilişkin temel norm TMK m. 2'de yer alır. Dürüstlük kuralı, hak ve borçların kullanılması ve yerine getirilmesinde ilgililerde ve karşı tarafta var olan güven duygusuna zarar vermeden, doğruluk ilkesine, örf ve âdet kuralları ile genel ahlak anlayışına uygun hareket edilmesidir[148]. TMK m. 2 düzenlemesi yalnızca TMK kapsamında geçerli olmayıp[149] bilirkişiler için de uygulama alanı bulur[150]. Dürüstlük ile gerçeğe uygun rapor arasında sıkı bir ilişki mevcut olup dürüstlük, gerçeğe aykırı rapor için güvence oluşturur[151]. Bilirkişi, dış unsur ve etkilerden kendini soyutlayarak mesleki ve teknik bilgisi doğrultusunda ve bu alanda son gelişmeleri takip ederek, gerçeğe uygun rapor düzenlemelidir[152]. Bilirkişi, her ne kadar uzman ve tarafsız olsa da dürüst olmamasının bu niteliklerine gölge düşüreceği açıktır. Bil.K. m. 3, bilirkişinin dürüstlük kuralına uygun olarak görev yapması gerektiğini belirtmiştir. Bilirkişi görüşünün gerçeğe uygun olması kurumun doğası gereği gerekli ve zorunludur. Bilirkişinin hukuki sorumluluğunun temelini de bilirkişinin bu niteliğe aykırı rapor düzenlenmesi hali oluşturmaktadır. Zira raporun dürüstlük kuralına aykırı olarak düzenlenmesi ekseriyetle raporun gerçeğe aykırı olması durumu ile örtüşmektedir. Ayrıca TCK m. 276'da yer alan gerçeğe aykırı bilirkişilik suçunun oluşmasına da yol açabilir.

7. BİLİRKİŞİNİN REDDİ VE YASAKLILIĞI

Bilirkişinin tarafsızlığının teminine yönelik en önemli tedbirlerden biri olan bilirkişinin yasaklılığı ve reddi, HMK m. 272'de düzenlenmiştir. Buna göre hakimler hakkında öngörülen ret (HMK m. 36) ve yasaklılık sebepleri (HMK m. 34) bilirkişiler hakkında da uygulanır (HMK m. 272/1). Ancak HMK m. 36'da hakimler için öngörülenin

[148] Ramazan Arslan, *Medeni Usul Hukukunda Dürüstlük Kuralı,* S yayınları, Ankara, 1989, s. 23.
[149] Dürüstlük kuralının medeni usul hukukunda da uygulanacağına ilişkin bkz. Arslan, 1989, s. 58.
[150] Bkz. Deryal, 2017, s. 97-98.
[151] Tanrıver, 2017, s. 50.
[152] Bkz. Bil.K. m. 3 gerekçesi, Bilirkişilik Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/687), Dönem: 26, Yasama Yılı: 1 (https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss388.pdf , E.T. 08.12.2020)

aksine, bilirkişinin tanık olarak dinlenmiş olması bir ret sebebi teşkil etmez. (HMK m. 272/1). Yasaklılık sebeplerinin birinin doğması halinde hüküm verilinceye kadar hâkim kendiliğinden bilirkişiyi görevden alabileceği gibi bilirkişi de görevden alınma talebinde bulunabilir (HMK m. 272/2). Kanun metninden açıkça anlaşılmasa da mezkûr maddenin gerekçesinden de aynı sonuca varılabileceği üzere, bilirkişinin yasaklılık sebebinin ortaya çıkması halinde bilirkişinin görevden alınma talebinde bulunması mecburidir[153]. Ret sebeplerinin ortaya çıkması halinde ise gerek taraflar gerekse bilirkişi ret talebinde bulunabilir (HMK m. 272/3). Ret talebinin süresi, ret sebebinin öğrenilmesinden itibaren bir haftadır ve ret sebepleri hakkında yemin teklif olunamaz (HMK m. 272/3). Ancak belirtmek gerekir ki hâkim, tahkikat aşamasının sonuna kadar kendiliğinden bilirkişiyi görevden alabilir[154]. Hâkim, bilirkişinin tarafsız olamayacağı kanaatinde ise onu görevden alabilir. Bu nedenle, bilirkişinin ret sebeplerinin öğrenilmesinden itibaren bir haftalık süre geçtikten sonra, bilirkişinin reddine ilişkin mahkemeye sunulan beyan, bilirkişinin görevden alınması sonucunu doğurabilir.

Olasılığı çok düşük olsa da mahkemeye gereken özel ve teknik bilginin yalnızca bir bilirkişide olması halinde dahi bilirkişinin reddini gerektiren sebepler ya da yasaklılık sebepleri mevcutsa bilirkişinin görevden alınması gerekir[155]. Bilirkişinin reddi, onu görevlendiren mahkeme tarafından dosya üzerinden incelenerek karara bağlanır (HMK m. 272/4). Kabule ilişkin kararlar kesin olmakla beraber redde ilişkin karar, ara karar olduğu için bu karara karşı müstakilen kanun yoluna gidilemez (HMK m. 272/4). Buradaki maksat yargılamanın uzamasının önüne geçilmesi, usul ekonomisi ilkesinin ve makul sürede yargılama hakkının teminidir[156].

Yargıtay, yargılama sırasında bilirkişinin reddi talep edilmemiş ancak temyiz aşamasında ileri sürülmüş ise bu halde dahi mahkeme kararlarının şüpheden uzak olması gerektiğini belirterek ret istemini dikkate almış ve ilk derece mahkemesinin kararını

[153] Tanrıver, 2017, s. 65; Yılmaz, *C. 3*, s. 2785. Nitekim aynı husus HMK m. 272'nin gerekçesinde şu şekilde ifade edilmiştir: "… *yasaklılık sebeplerinin kendi şahıslarında gerçekleşmesi hâlinde, bilirkişilik yapmaktan kaçınmak; yani görevden alınma talebinde bulunmak zorundadırlar.".*
[154] Umar, 2014, s. 808-809.
[155] Meyer-Goßner, Strafprozessordnung, 49. Aufl., München, 2006, s. 246. Naklen Atıf: Ali Kemal Yıldız, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik", *EÜHFD*, 2006, *C.* 10, S. 3-4, s. 313.
[156] Çayan, 2013, s. 65.

bozmuştur[157]. Ayrıca Yargıtay, bilirkişinin reddi talebi hakkında karar verilmemiş olmasını bozma sebebi saymaktadır[158].

8. BİLİRKİŞİNİN YETKİLERİ

Bilirkişinin görevini gerçekleştirebilmesi için birtakım yetkileri haiz olması gerekir. Bilirkişi, bu yetkileri olmaksızın gerekli incelemeyi yapamayacak ve kendisinden beklenen değerlendirmeyi doğru ve eksiksiz biçimde mahkemeye sunamayacaktır. Bu nedenle bilirkişi bazı yetkiler ile donatılmıştır. Bu yetkilerin başında, bilirkişinin doğru inceleme yapabilmesi için özel önem arz eden bilgi alma yetkisi gelmektedir. Gerçekten de bilirkişi, kendisinden istenen bilginin raporuna yansıtılarak mahkemeye iletilmesi için öncelikle kendisinden istenen bilginin kapsam ve sınırları açıkça bilmeli ve inceleme yapabilmesi için gerekli olduğu ölçüde kendisinden istenen konu üzerinde bilgi edinmeyi sağlamalıdır. Bilirkişinin bilgi alma yetkisi, mahkemeden istenen bilginin kapsamı, sınırları ve alanı bağlamında olabileceği gibi taraflar ve inceleme konusu üzerinde de olabilir. HMK m. 278/2'de düzenlendiği üzere bilirkişi, görev alanı, görevinin kapsamı ve sınırları hakkında tereddüde düşmesi halinde bu tereddüdün giderilmesini mahkemeden isteyebilir. Mahkemece bilirkişinin görevlendirilmesi ile HMK m. 273/2 gereği bilirkişinin inceleyeceği şeyler ona teslim edilir. Ancak bilirkişi bunlara ek olarak bazı belgelere ihtiyaç duyuyorsa, HMK m. 275/2'e göre bir hafta içinde kendisini görevlendiren mahkemeye bilgi verir ve talepte bulunur. Mezkûr madde başlığından da anlaşılacağı üzere bilirkişinin bu talebi bir yükümlülük olarak düşünülerek sevk edilmiştir. Ancak madde bazı sorunlara neden olabilecek niteliktedir. Zira HMK m. 278/4, bilirkişinin mahkeme izni ile bir şey üzerinde inceleme yetkisi olduğunu belirtmiş, bu işlem sırasında tarafların da hazır bulunabileceğini düzenlemiş ancak bunun için bir süre öngörmemiştir. Bilirkişinin bir şey üzerinde inceleme talebinin, kendisinin ek belgeye ihtiyacı olması halini de kapsamalıdır[159]. Bilirkişinin, görevin kendisine

[157] Yargıtay 7. Hukuk Dairesinin 09.03.2016 tarihli ve 2015/6457 E., 2016/5806 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 04.01.2021); Yargıtay 22. Hukuk Dairesinin 22.02.2017 tarihli ve 2017/1067 E., 2017/3163 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 04.01.2021); Yargıtay 22. Hukuk Dairesinin 05.03.2018 tarihli ve 2018/172 E., 2018/5606 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 04.01.2021).

[158] Yargıtay 12. Hukuk Dairesinin 25.10.2011 tarihli ve 2011/4363 E., 2011/20418 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 04.01.2021); Yargıtay 9. Hukuk Dairesinin 01.04.2015 tarihli ve 2014/842 E., 2015/12892 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 04.01.2021); Yargıtay 11. Hukuk Dairesinin 11.11.2015 tarihli ve 2015/5045 E., 2015/11882 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 04.01.2021).

[159] Bkz. Toraman, 2017, s. 551.

tevdiinden itibaren[160] bir haftalık süre sonrasında ortaya çıkan bu yönde ihtiyaç için veya bir haftalık sürenin geçirilmesi sonrasında, HMK m. 278/4'e göre mahkemeden bu belgeler üzerinde inceleme izni alabilmesi gerekir[161]. HMK m. 275'te bir haftalık süre öngörülmesinin nedeni, bilirkişinin, görevlendirmesi üzerine dosyayı incelemesini sağlamak ve ihtiyaç halinde derhal raporu için gerekli belgeleri talep etmesidir. Buradaki maksat, bilirkişilik görevinin süresinde tamamlanmasını sağlamaktır. Bu süre hak düşürücü mahiyette değildir. HMK m. 278/3'e göre bilirkişinin, tarafların bilgisine ihtiyaç duyması halinde bu durumu mahkemeye bildirmesi gerekir. Mahkeme, bilirkişinin taraflara başvurmasını uygun görebileceği gibi kabul etmeyebilir de. Mahkemenin talebi kabul etmesi üzerine bilirkişi tarafların bilgisine başvurabilir. Mahkeme, bilirkişinin taraflardan birinin bilgisine başvuracağı hâllerde taraflardan biri bulunmaksızın diğerinin dinlenemeyeceği önceden hatırlatır (HMK m. 278/3). Bilirkişinin, bir tarafın muvafakati olmaksızın diğer tarafı dinlemesi halinde raporunun değerlendirilip değerlendirilmeyeceği doktrinde tartışmalıdır. Bir görüşe göre[162], bu durum, bilirkişi raporunun dikkate alınmaması sonucu doğurmaz. Fakat bilirkişinin tarafı dinlemesi sırasında hazır bulunmayan ve bu işleme muvafakat etmemiş olan taraf, bilirkişinin tarafsızlığını ihlal ettiğini ileri sürebilir. Diğer bir görüşe göre[163] ise bu durum, HMK m. 281'in "*eksiklik*" ifadesi kapsamında değerlendirilerek tekrarlanmasını, bunun mümkün olmaması halinde ise raporun hükme esas alınmamasını gerektirirken raporun hükme esas alınması halinde, hukuki dinlenilme hakkının ihlali kapsamında bir bozma sebebi oluşturur. Bilirkişi, mahkemenin izni ile daha önce mahkemece dinlenmiş tanıkları kendisinin bulunduğu ortamda yeniden dinlenmesini talep edebilir[164]. Ancak bilirkişinin tanıkların dinlemesi, yalnızca bilgi eksikliğini tamamlamaya yönelik olup bilirkişi, raporunu tanıkların beyanına dayandıramaz[165].

Bilirkişinin diğer bir yetkisi de ücret isteme yetkisidir. Bilirkişinin yaptığı işe karşılık ona ücret ödenir. Ücret olmaksızın iş yapması Anayasa'nın 18. maddesinde düzenlenen angarya yasağına aykırı olur[166]. HMK m. 283'te bilirkişinin sarf etmiş olduğu

[160] Toraman, 2017, s. 547
[161] Toraman, 2017, s. 551.
[162] Kuru, *C. III*, s. 2734.
[163] Toraman, 2017, s. 586-587.
[164] Yılmaz, *C. 3*, s. 2798
[165] Toraman, 2017, s. 559.
[166] Sema Taşpınar, "Bilirkişi Ücreti", Samsun Barosu Bilirkişilik Sempozyumu 9-10 Kasım 2001, TBB Yayınları, Ankara, 2001, s. 360; Tanrıver, 2017, s. 125.

emek ve mesaiyle orantılı ücret isteyebileceğini, bu konuda bilirkişilik ücret tarifesinin esas alınması gerektiğini düzenlenmiştir. Bil.K.'nın 6/2. maddesinin ğ bendine göre bilirkişilik ücret tarifesi, Bilirkişilik Daire Başkanlığı tarafından belirlenir ve her yıl güncellenir. HMK m. 283 ve Bil.Y. m. 57'ye göre bilirkişinin ücreti bu tarife esas alınmak suretiyle hâkim tarafından belirlenir. Hâkim, olayın özelliklerine göre tarifede öngörülen bilirkişi ücretini indirebileceği gibi arttırabilir (BÜT[167] m. 7-8). Bilirkişiden alınan ek rapor, ilk verdiği rapordaki bilgilerin açıklanması, rapor eksik ise eksikliğin tamamlanması için alınmışsa ek rapor için ayrı bir ücrete hükmedilmez (BÜT m. 10). Uygulanacak tarife, bilirkişinin görevlendirildiği zaman yürürlükte olan tarifedir (BÜT m. 14). HMK m. 274/2 ve Bil.Y. m. 52/4, hâkimin, bilirkişinin, raporunu süresinde teslim etmemesi üzerine görevden alınarak başka kimsenin görevlendirilebileceğini ve süresinde raporunu teslim etmeyen bilirkişi hakkında ücret ödenmemesi kararı verilebileceğini düzenlemiştir. Bu durumda mahkeme, bilirkişiden kendisine teslim edilen şeylerin derhal geri verilmesini ve o ana kadar yaptığı işlemler için açıklamada bulunmasını ister (HMK m. 274/2; Bil.Y. m. 52/2). Ayrıca bilirkişi, Bil.Y. m. 51/1'e göre yapılan görevlendirmeye aykırı olarak rapor düzenlerse mahkeme, bilirkişinin ücretini indirebileceği gibi ücrete hükmetmeyebilir (BÜT m. 12). Bilirkişi ücreti, HMK m. 323'te yargılama giderleri arasında sayılmış olup yargılama giderleri HMK m. 326'ya göre yargılama sonucunda haksız çıkan tarafa yükletilir. HMK m. 324'e göre bilirkişi incelemesi talep eden taraf, buna ilişkin avansı ödemekle yükümlüdür. İki taraf da bilirkişi incelemesi talep etmiş ise avans taraflarca yarı yarıya ödenir. Bilirkişi incelemesi talep eden taraf buna ilişkin avansı yatırmazsa bu halde karşı taraf bu avansı yatırabilir. Eğer karşı taraf da bu avansı yatırmazsa bilirkişi delilinden vazgeçilmiş sayılır.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 325, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği dava ve işlerde, hâkim tarafından kendiliğinden başvurulan deliller için hâkimin bir haftalık kesin süre vermesi üzerine, hâkimin belirlediği tarafın ya da tarafların bu sürede giderleri yatırmaması halinde, ileride haksız çıkandan alınmak üzere giderin hazineden yapılacağını düzenlemiştir. Mezkûr madde metninde her ne kadar "*tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği dava ve işlerde*" şeklinde ibare geçse de "*re'sen yapılması gereken işlemlere ilişkin giderler*" şeklinde kaleme alınan madde başlığı da

[167] 26.12.2020 tarihli 31346 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan 2021 yılı Bilirkişilik Ücret Tarifesi.

dikkate alınmalı ve hâkimin re'sen bilirkişiye müracaat ettiği hallerde HMK m. 325 hükmü uygulama alanı bulmalıdır[168]. Bilirkişi, ücretin az olduğuna dair mahkemeye beyanda bulunarak ücretin arttırılmasını talep edebilir ve bu talebin kabulü halinde taraflar bu ara karara itiraz edebilirler[169].

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 270/2, bilirkişinin tanıklıktan çekinme sebeplerine veya mahkemece kabul edilebilir diğer sebeplere dayanarak bilirkişilikten çekinebileceğini düzenlemiştir. Bilirkişinin çekinme yetkisi[170] olarak değerlendirilen bu husus Bil.Y. m. 53'te çekinme yükümlülüğü olarak düzenlenmiştir. Bilirkişinin, belirli sebeplerini mahkemeye bildirerek görevden çekinmesine ilişkin talebi, yükümlülük olarak nitelendirilebileceği gibi bazı durumlarda hak olarak da değerlendirilebilir. Dolayısıyla bilirkişinin çekinmesine ilişkin norm hem hak hem de yükümlülüktür. Mezkûr Yönetmelik maddesine göre bilirkişinin, görevin kendisine verilme tarihinden veya çekinmeyi gerektirecek durumun sonradan öğrenilmesi halinde bu tarihten itibaren en geç bir hafta içinde mahkemeye bu bildirimi yapması gerekir. Bildirimin belirtilen süreden sonra yapılması, talebin incelenmemesi sonucunu doğurmaz. Zira çekinme yetkisi en başta bilirkişinin tarafsızlığı olmak üzere bilirkişinin niteliklerini sağlamaya yönelik bir teminattır. Ancak bildirimin süresinden sonra yapılması bilirkişinin sorumluluğunu doğurabilir. Zira bildirimin belirtilen süreden sonra yapılması yargılama süresinin uzamasına yol açabilir. Ancak bu haldeki sorumluluğun HMK m. 285 kapsamında olmayacağı açıktır. Bilirkişinin çekinme talebi, hâkim tarafından değerlendirilir ve karara bağlanır.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 274, bilirkişinin görev süresini üç ay olarak belirlemiştir. Mezkûr maddeye göre bilirkişi, sürenin uzatılması için mahkemeden ek süre talep edebilir. Mahkeme, bu talebin üzerine üç ayı geçmemek üzere süre bilirkişiye ek

[168] Deryal, 2017, s. 501; Tanrıver, 2017, s. 130-131; Karslı, 2020, s. 617; Bir görüşe göre bilirkişiye vakıa tespiti için başvurulduğu, raporun delil niteliği taşıdığı durumlarda HMK m. 324 uyarınca delile dayanmaktan vazgeçilmiş sayılmalı ancak bilirkişinin hâkime yardımcı rol üstlendiği hallerde HMK m. 325 uygulanmalıdır. Bkz. Erdoğan - Üçüncü, *a.g.m.*, s. 365-67. Benzer görüşe göre aksine bir düşünce, hakimin davayı aydınlatma ödevine aykırı düşer. Ayrıca usul hukukunun amacı ile bağdaşmaz. Bkz. Tanverdi, *a.g.t,* s. 214. Aksi yönde bir görüşe göre iki rapor arasında çelişki olması hali dışında hâkim, taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu davalarda re sen bilirkişiye başvurmuş olsa bile bilirkişi ücretinin hazineden ödenmez. Bkz. Kuru, *C. III*, s. 2659-2662.

[169] Kuru, *C. III*, s. 2794.

[170] Çekinme hakkı tabiri için bkz. Deryal, 2017, s. 347. Çekinme yetkisi tabiri için bkz. Tanrıver, 2017, s. 132.

süre verebilir. Belirtilen süreler basit yargılama usulünde iki ay olarak uygulanır (HMK m. 274/1).

9. BİLİRKİŞİNİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Bilirkişinin görevi yerine getirirken uyması gereken birtakım yükümlülükleri mevcuttur. Kurumdan beklenen fayda ancak bilirkişinin yükümlülüklerine riayet etmesi ile sağlanabilir. Bilirkişinin bu yükümlülüklerine aykırı davranışları kendisinin hukuki, cezai ve disiplin sorumluluğuna yol açabilir.

Bilirkişilik yapmak kural olarak zorunlu değildir[171]. Ancak bu genel kurala bazı istisnalar öngörülmüştür. Bilirkişilik yapmakla yükümlü olanlar, HMK m. 270'te gösterilmiştir. Buna göre, resmi bilirkişiler ile bilirkişilik siciline kaydolanlar, başvurulacak konuyu bilmeksizin, meslek veya zanaatlarını icra etmesi mümkün olmayanlar ile başvurulacak konu hakkında meslek veya sanat icrasına resmen yetkili kılınmış olanlar, bilirkişilik görevini yapmakla yükümlüdür. Esasen bilirkişi görevlendirilmesinde sıra (HMK m. 268) gözetilirse (resmi bilirkişiler, sicildeki bilirkişiler, sicil dışı bilirkişi) bilirkişilik görevinin kabul yükümlülüğünün adeta bir kural haline gelmiş olduğu tespiti yapılabilir. HMK m. 270/2'ye göre görevi kabulle yükümlü olan bilirkişiler, ancak tanıklıktan çekinme sebeplerine veya mahkemece kabul edilebilir diğer bir sebebe dayanarak bilirkişilikten çekinebilirler. HMK m. 275'e göre bilirkişinin görevi kabulden kaçınmasını haklı kılacak mazeretini bir hafta içinde görevlendirmeyi yapan mahkemeye bildirmesi gerekir. HMK m. 269/2'ye göre geçerli bir özrü bulunmaksızın kendisine bildirilen duruşmada hazır bulunmayan ya da yemin etmekten veya süresinde oy ve görüşünü bildirmekten kaçınan bilirkişi hakkında tanıklığa ilişkin disiplin hükümleri uygulanır ve durum bilirkişilik bölge kuruluna bildirilir. Bil.K.'nın 13/1. maddesinin b bendine göre kanuni sebebi olmaksızın görevden kaçınan bilirkişi sicilden çıkarılır. Ancak Bil.K. m. 13/2'de, sicilden çıkartma yerine, ihlalin niteliğine göre uyarma veya bir yıla kadar geçici süre ile listeden çıkartma yaptırımının uygulanabileceğini düzenlenmiştir.

Bilirkişinin bir diğer yükümlülüğü de mahkemeye bildirimde bulunma yükümlüğüdür. Bilirkişi, kendisine tevdi olunan görevin uzmanlık alanına girmediğini,

[171] Üstündağ, 2000, s. 747; Yılmaz, *C. 3,* s. 2779.

inceleme konusu maddi vakıaların açıklığa kavuşturulması ve tespiti için uzman kimliği bulunan başka bir bilirkişi ile işbirliğine ihtiyaç duyduğunu veya görevi kabulden kaçınmasını haklı kılacak mazeretini bir hafta içinde görevlendirmeyi yapan mahkemeye bildirir (HMK m. 275/1). Mezkûr maddenin ikinci fıkrasında yer alan bilirkişinin incelemesi için bazı ek bilgilere ihtiyaç duyması halinde bir hafta içinde mahkemeye bilgi vererek bunları talep etmesine ilişkin hüküm, bilirkişinin bilgi alma yetkisi çerçevesinde değerlendirilse de aynı zamanda bir yükümlülüktür. Zira mezkûr madde bilirkişiye bir süre tayin etmiş ve talepte bulunma zorunluluğu getirmiştir. Bil.Y. madde 13'e göre bilirkişi, etik ilkelerle bağdaşmayan veya hukuka aykırı iş ve eylemlerde bulunmasının kendisinden talep edilmesi halinde ya da görevini yerine getirirken bu tür bir eylem veya işlemden haberdar olduğunda, durumu gecikmeksizin mahkemeye bildirmekle yükümlüdür.

Bilirkişinin niteliklerinde belirtilen ve kurumun amacına ulaşabilmesi için gerekli olan bilirkişinin temel yükümlülüklerinden biri de tarafsız olması ve doğruyu söyleme yükümlülüğüdür. Kanun koyucu bilirkişinin bu yükümlülüğünün temini için bazı hükümler sevk etmiş (bilirkişinin yemin etmesi, reddi ve yasaklılığı, bilirkişinin çekinme yetkisi vb.) ve bu yükümlülüğe aykırılık halinde hukuki, cezai (TCK m. 276) ve disiplin (Bil.K. m. 13/1-ç) yaptırımları öngörmüştür. 1086 sayılı HUMK döneminde hâkimin takdirine bırakılan ve metni kanunda geçmeyen bilirkişi yemini[172] HMK ile zorunluluk olarak düzenlenmiş ve yemin metni kanunda yer almıştır. Bilirkişi yemini içsel ve manevi bir mekanizmaya yöneliktir[173]. Bilirkişinin yeminine ilişkin düzenleme HMK m. 271'de yer almaktadır. Bil.Y. m. 44, yemin ile ilgili detaylı düzenleme içermektedir. Bilirkişiler sicile kaydolurken yemin etmekte olup her dava veya işte ayrıca yemin etmezler (HMK m. 271/1; Bil.Y. m. 44/8). Ancak görevlendirme yazısında, bilirkişilere önceden etmiş bulundukları yemine bağlı kalmak suretiyle oy ve görüş bildirmek zorunda oldukları hususu hatırlatılır (HMK m. 271/1; Bil.Y. m. 44/8). Liste dışından bilirkişi atanmış ise bunlar mahkeme önünde yemin ederler (HMK m. 271/2; Bil.Y. m. 44/9). Bilirkişi bir şekilde yemin etmeden raporunu sunmuşsa bu durum raporun değerlendirilmeye alınmasına etkili olmaz. Ancak hâkim açısından disiplin yaptırımı neticesi doğabilir[174].

[172] Ejder Yılmaz, *Medeni Yargılama Hukukunda Yemin*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1989, s. 187.
[173] Seyithan Deliduman, "Bilirkişinin Reddi ve Bilirkişiye Yemin Verdirilmesi", *MÜHFD*, 2005, C. 4, S. 2, s. 273; Yemin, bilirkişi üzerinde manevi bir baskı yöntemidir. Bkz. Tanverdi, *a.g.t.*, s. 162-163.
[174] Umar, 2014, s. 807.

Doktrinde ancak gerçek kişilerce yerine getirilmesi mümkün olan yemine ilişkin hükmün tüzel kişilerin bilirkişi olarak görevlendirilmesi halinde işlerliği olamayacağı belirtilmiştir[175]. Ancak bir görüşe[176] göre görevlendirme sonrası incelemeyi yapacak özel hukuk tüzel kişisi bünyesinde bulunan gerçek kişilere, görevlendirmeyi yapan merci tarafından yemin verdirilmesinin uygun olacağı belirtilmiştir.

Bilirkişi, sır saklama yükümlülüğü altındadır. HMK m. 277 gereği bilirkişi görevi sebebiyle yahut görevini yerine getirirken öğrendiği sırları saklamak, kendisi ve başkaları yararına kullanmaktan kaçınmakla yükümlüdür. Bil.K. m. 3/5 ve Bil.Y. m. 5/5 gereği bilirkişi, görevi sebebiyle kendisine tevdi edilen bilgi ve belgelerin veya öğrendiği sırların gizliliğini sağlamakla ve korumakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, bilirkişilik görevi sona erdikten sonra da devam eder. Bu yükümlülüğe aykırılık TCK'da yer alan bazı suçların (TCK m. 238-272) oluşmasına neden olabileceği gibi bilirkişinin hukuki sorumluluğuna da yol açar. Ancak HMK. m. 285'in şartları gerçekleşmeyeceği için mezkûr madde kapsamda hukuki sorumluluğu oluşmaz.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 276'ya göre bilirkişi görevini bizzat yerine getirmekle mükelleftir. Görevini kısmen veya tamamen bir başkasına bırakamaz. HMK m. 275/1'de bilirkişinin başka bir uzmanla işbirliği gerekmesi halinde bunu mahkemeye bildirmesi gerektiği zaten düzenlenmiştir. Fakat uygulamada bilirkişinin görevini başkasına bırakması ve hatta bunun için birilerini çalıştırmasına rastlandığı gibi görevi başkasına devrettiği hususunun tespiti de oldukça zordur[177]. Bilirkişi olabilmek için belirli nitelik ve şartlar öngörülmüş olup ancak bunların sağlanması ve belgelenmesi ile bilirkişilik görevi yapılabilir. Ayrıca görevin başkasına bırakılması hâkimin de takdir hakkına müdahale anlamına gelir ki bu durum kabul edilemez[178]. Ancak bilirkişinin

[175] Üstündağ, 2000, s. 745; Süha Tanrıver, "Hukuk Yargısı Bağlamında Bilirkişilik Kanunu Tasarısının Değerlendirilmesi", 2015, *TBBD*, S. 119, s. 230; Ayrıca yemin edecek kişinin belirlenmesi konusunda zorluk çıkabileceği de belirtilmiştir. Bkz. Bilge-Önen, 1978, s.543; Tereddüte mahal verebileceği yönünde bkz. Ansay, 1960, s. 279.

[176] Tanrıver, 2017, s. 86; Benzer bir görüşe göre bu konuda doğrudan hüküm olmadığı için yemine ilişkin hükümler, özel hukuk tüzel kişileri bakımından kıyasen uygulanmalıdır. Buna göre tüzel kişinin temsilcisinin sicile kaydolurken onun adına yemin etmesi, incelemeyi yapacak gerçek kişinin sicile kayıtlı olmaması halinde onun da yemin etmesi gerekir. Ancak gerçek kişi sicile kayıtlı ise yeniden yemin etmelerine gerek yoktur. Bkz. Toraman, 2017, s. 440.

[177] Çakır, 2019, s. 92-93.

[178] HMK m. 276'nın gerekçesinde, bilirkişinin seçiminde tek yetkilinin mahkeme olduğunu ve mahkemenin takdirine müdahale edilemeyeceğini belirtmiştir. Bkz. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/574), Dönem: 23, Yasama Yılı: 3, (https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf, E.T. 20.12.2020).

görevini yaparken yalnız maddi fiil olarak yardım alması halinde incelemeyi ve değerlendirmeyi yapan kişi yine görevlendirilen bilirkişi olacağı için bu durum görevi bizzat yerine getirme yükümlülüğün ihlali anlamına gelmez[179].

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 269/1, bilirkişinin görevinin kapsamını belirlerken, ona birtakım yükümlülükler yüklemiştir. Mezkûr maddeye göre bilirkişi, mahkeme tarafından yapılan davete uyup belirlenen gün ve saatte mahkemede hazır bulunmalı ve süresinde raporunu mahkemeye teslim etmelidir. Bil.Y. m. 12'ye göre bilirkişinin menfaat elde etme yasağı söz konusudur. Buna göre bilirkişi, unvan ve yetkilerini kullanarak kendisi veya üçüncü kişiler lehine menfaat sağlayamaz, aracılık yapamaz ve hediye alamaz. Mezkûr maddenin ikinci fıkrası da sır saklama yükümlülüğünün bir uzantısı ve tamamlayıcısı olarak, görev sırasında elde edilen resmi veya gizli nitelikteki bilgilerin bilirkişi tarafından, kendisi veya üçüncü kişiler yararına menfaat elde etmek için kullanamayacağını düzenlemiştir.

Bilirkişi olarak birden fazla kişi tayin edilmişse bilirkişilerin raporu müzakere etme yükümlülüğü mevcuttur[180]. Müzakere etmeden raporun imzalanması, görevi bizzat yerine getirme yükümlülüğüne aykırılık oluşturur[181]. Zira müzakereye katılmayan ve yalnız imzasını koyan bilirkişinin yapması gereken ve ondan beklenen değerlendirme, diğer bilirkişi kurulu üyeleri tarafından yapılmış demektir. Bir görüşe göre[182] bir araya gelmeden rapor hazırlanması halinde raporun geçersiz sayılması gerekir. HMK m. 279/3'te bilirkişi görüşünün sözlü olarak açıklanması kararı verilmesi halinde bilirkişiler için müzakere imkânı tanınacağı düzenlenmiştir. HMK m. 279/2'ye göre görevlendirilen bilirkişiler arasında görüş ayrılığı mevcutsa bunun sebebinin raporda belirtilmesi ya da azınlıkta kalan bilirkişinin ayrı bir rapor vermesi gerekir.

Bilirkişilik Yönetmeliği m. 14, görevin niteliği ve amacı ile bağdaşması mümkün olmadığı için bilirkişiler için reklam yasağı da öngörmüştür. Ayrıca Bil.Y. m. 6'ya göre Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik[183]'te yer alan etik ilkelere bilirkişilik göreviyle uygun düştüğü ölçüde bilirkişiler için de geçerlidir. Mezkûr Yönetmelik'te temel olarak on sekiz adet etik ilke

[179] Gürelli, 1967, s. 75.
[180] Gürelli, 1967, s. 67.
[181] Deryal, 2017, s. 338.
[182] Yılmaz, *C. 3*, s. 2804.
[183] RG. 13.04.2005 S. 25785.

belirlenmiş olup bilirkişiler, görevleri sırasında bu etik ilkeleri de göz önüne alarak göreve uygun düşen tüm ilkelere uygun hareket etmekle yükümlüdür.

10. BİLİRKİŞİNİN HUKUKİ SORUMLULUĞUNA DUYULAN İHTİYAÇ

Bilirkişi, yargılama sırasında hâkimde eksik olan bilgiyi tamamlayarak yargılamanın devamı ve hükmün inşası için çok önemli bir görev ifa etmektedir. Bilirkişinin, bu görevini ifa ederken gerek kasten gerek ihmali ile gerçeğe aykırı rapor vermesi ve bu rapor nedeniyle tarafların veya üçüncü kişinin zarara uğraması ihtimali bulunmaktadır. Hâkimin kendisinde eksik olan ve bilirkişi tarafından tamamlanan bilginin, özel veya teknik bir mahiyet arz ettiği göz önüne alınırsa hâkimin aktarılan bilgiyi nasıl değerlendirebileceği bir sorun iken[184] yargılama sırasında raporun gerçeğe aykırılığının fark edilememesi de muhtemeldir. Bu durumda hâkim, bilirkişi raporuna dayanarak verdiği hüküm ile tarafların yahut üçüncü kişilerin zarara uğramasına sebep olabilir. Gerçeğe aykırı rapora dayalı hüküm verilmesi hali, temel amacı maddi gerçeğe ulaşmak olan medeni usul hukukunun[185] amacına aykırılık teşkil edeceği gibi yargıya ve adalete güvenin sarsılmasına ve hukuk devleti anlayışının bir veçhesi olan yargılamanın doğru karar vermeye yönelmiş olması ilkesine[186] uygun düşmez.

Bilirkişinin hâkim yardımcısı niteliği dikkate alındığında, bilirkişinin tarafsızlığı mahkemenin tarafsızlığının koşullarından birini oluşturabilmektedir[187]. Nitekim HMK m. 375/1'in f bendinde bilirkişinin kasten gerçeğe aykırı raporunun hükme esas alınması halini, yargılanın iadesi nedeni olarak düzenlemiş, TCK m. 276 ise gerçeğe aykırı rapor veren bilirkişi hakkında üç yıldan yedi yıla kadar hapis cezası öngörmüştür. Bilirkişi, raporunda yalnızca kasten gerçeğe aykırı rapor vermesi ile değil görevini savsaklaması ile de adil yargılanma hakkını zedeleyebilir. Görevini özenle yapmayan bilirkişi

[184] Üstündağ, 2000, s. 755-756.
[185] Tanrıver, 2020, s. 127; Ramazan Arslan, *Medeni Usul Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1977, s. 6; Yavuz Alangoya, *Medeni Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler,* İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1979, s. 87; Ejder Yılmaz, *Medeni Yargılama Hukukunda Islah,* Kazancı Matbaacılık, Ankara, 1982, s. 8; Boran Güneysu, 2014, s. 80-81. Yargılamanın amacı ile ilgili başka görüşler için bkz. Sema Taşpınar, *Medeni Yargılama Hukukunda İspat Sözleşmeleri*, Yetkin Yayınları, 2001, Ankara, s. 104-105.
[186] Bkz. Yılmaz, 1982, s. 2.
[187] Şener Akyol, "Hukuk Usulünde Bilirkişilerle İlgili Bazı Problemler" Yargıtay'ın Kuruluşunun 125. Yılı, Mukayeseli Hukukta Bilirkişilik ve Sorunları Sempozyumu, 1991, s. 61; Mehmet Aktuna, "İdarî Yargıda Bilirkişinin Yasaklı Olması ve Reddi", Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2019, s. 146.

yargılanın uzamasına neden olur ve adil yargılanma hakkının bir unsuru olan makul sürede yargılanma hakkı ile usul ekonomisine uygunluk ilkesini zedeler[188]. Bilirkişi raporunun hükme esas alınarak bir kimseye zarar verilmesi halinde, bilirkişinin zararı ödeme yükümlülüğü olması hukuk devleti ilkesinin bir gereğidir. Ancak bilirkişiyi zarar doğuran her türlü fiilinden sorumlu tutmak yani hafif ihmalden dahi sorumlu olacağını öngörmek bilirkişiler için ağır bir sorumluluk ortaya çıkarır. Böyle bir durum, özel ve teknik bilgiyi haiz kişilerin bu ağır sorumluluk altına girmemek için görevden kaçınması sonucuna yol açabilir. Bilirkişinin yargılamadaki fonksiyonu göz önüne alınırsa bu durum yargılama faaliyetinin aksamasına, mahkemece yanlış kararlar verilmesine neden olabilir. Bu nedenle bilirkişinin hukuki sorumluluğu ile zarar gören arasında denge kurulması zaruridir. Bu denge, gerçeğe aykırı rapor nedeniyle bilirkişinin hukuki sorumluluğunda hafif ihmalin devre dışı bırakılması ile sağlanmıştır. Ayrıca HMK m. 270 hükmü göz önüne alındığında (görevi kabulün adeta kural haline geldiği) ve bilirkişi ile herhangi bir sözleşme ilişkisinin bulunmayıp müzakere imkanının olmadığı değerlendirildiğinde, raporlarından dolayı sürekli dava tehditi hissetmeden görevlerini rahat bir şekilde ifa etmeleri için hafif ihmalin kapsam dışı bırakılması anlaşılabilir bir tutumdur[189]. Davayı kaybeden tarafın, bilirkişiye karşı sorumluluk davası açmaya yöneleceği öngörülmesi zor olmayan bir durumdur. Bu hal, mahkeme kararlarının da yeniden tartışmaya açılmasına yol açar. Hukuki güvenlik ilkesi için de bilirkişinin hukuki sorumluluğunun sınırlandırılması bu bakımdan önemlidir.

Bilirkişinin hukuki sorumluluğuna ihtiyaç duyulmasının diğer bir yönü daha vardır. Türk hukukunda bilirkişilik kurumu birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin bir kısmı hâkimlerin bilirkişi görevlendirmesindeki rolüne ilişkin iken bir kısmı da bilirkişilerin niteliğine ve yaptığı işlere yönelik olmuştur. Bilirkişiliğin yozlaştığı ve hatta bilirkişiliğin kanayan yara olduğu dile getirilmiştir[190]. Bilirkişilerin yaptığı görevde her zaman itina göstermediği, bunun yozlaşmalara neden olduğu ve bu sorunların giderilebilmesi için bilirkişinin sorumluluğunun kapsamı ve esaslarının

[188] Tanrıver, 2017, s. 94.
[189] Bu yönde sebeplerin değerlendirilmesi için bkz. Blankenhorn, *a.g.t.,* s. 118 vdm.
[190] Eleştiriler için bkz. Arslan, "Bilirkişilik, Sorunlar ve Çözüm Önerileri", s. 192; Erol Çiçek, "AİHS m. 6 Adil Yargılanma Hakkı ve Türk Hukukunda Uygulanması", *TBBD,* 2007, S. 72, s. 244; Murat Yüksel, "Türk Hukukunda Bilirkişi Uygulamasına İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *ERÜHFD,* 2009, *C.* 4, S. 2, s. 104; Çetin Aşçıoğlu, "İhbar Ediyorum! Bilirkişi Uygulamasında Suç İşleniyor...", *BBD,* 2009, *C.* 33, S. 86, s. 21-22; Çetin Aşçıoğlu, *Yargılamada Maddi Gerçeğin Belirlenmesi ve Kanayan Yara Bilirkişilik*, Sözkesen Matbaacılık, Ankara, 2010, s. 4 vdm.; Çayan, 2013, s. 137 vdm.; Deryal, 2017, s. 42-43.

değerlendirilmesi gerekir[191]. Bilirkişinin sorumluluğuna ilişkin hükmün açıkça düzenlenmesi bilirkişinin görevini tarafsız yapması bakımından tedbir olarak değerlendirilir[192].

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden önce bilirkişinin verdiği rapordan dolayı hukuki sorumluluğunun sübjektif unsuru bakımından tartışmalar mevcuttu. Bilirkişinin ihmalden sorumlu olmaması gerektiği aksi halde bilirkişinin büyük bir sorumluluk altında kaldığını ve bu durumun bilirkişinin niteliği ile bağdaşmayacağı görüşü olduğu gibi[193] bilirkişilerin, hafif ihmalden sorumlu olmayıp yalnızca kast ve ağır kusurundan sorumlu olması gerektiği yönünde görüşler[194] de mevcuttu. Bununla beraber Postacıoğlu ise bilirkişinin hafif ihmalden dahi sorumlu tutulacağının kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir[195].

Doktrinde yer alan bu görüş farklılıkları HMK'nın yürürlüğü ile giderilmiş ve bilirkişinin gerçeğe aykırı rapordan dolayı HMK m. 285 gereği kastı ve ağır ihmalinden sorumlu olması rejimi benimsenmiştir. Bilirkişinin sorumluluğuna ilişkin açık düzenlemenin yer alması ve sorumluluk rejiminin açıkça düzenlenmesi kurumun problemlerinin çözümü için faydalı olmuştur.

Bilirkişilik kurumuna karşı yapılan eleştiriler ile ortaya konan sorunların çözümü için ve etkin ve verimli bir bilirkişilik kurumu oluşturmak amacıyla[196] 24.11.2016 tarihinde 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu, 03.08.2017 tarihinde Bilirkişilik Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Bilirkişinin nitelikleri ve eğitimi açısından getirilen düzenlemeler, bilirkişinin hukuki sorumluluğuna vücut verecek fiillerin önlenmesi açısından da önemlidir. Ancak özel hukuk tüzel kişilerinin bilirkişi olarak tayin edilebileceği

---

[191] Tanrıver, "Hukuk Yargısı Bağlamında Bilirkişilikle İlgili Temel Problemler ve Çözüm Arayışları", s. 591-592; Tanrıver, "Bilirkişinin Sorumluluğu", s. 133; Ejder Yılmaz, "Hukukumuzda Bilirkişilik Kurumu", *Makaleler 1. Cilt,* Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 808.

[192] Akyol, "Hukuk Usulünde Bilirkişilerle İlgili Bazı Problemler", s. 66.

[193] Kuru, *C. III,* s. 2797; Dönmez, *a.g.m.,* s. 1164; Kabulün bu doğrultuda olduğu yönünde bkz. Yahya Deryal, *Türk Hukukunda Bilirkişilik ve Bilirkişi Raporu Örnekleri,* Beta Basım Yayın, İstanbul, 2001, s. 70.

[194] Tuğsavul, "Takdiri Delilller", *AD*, 1952, Y. 43, S. 6, s. 792; Akyol, "Hukuk Usulünde Bilirkişilerle İlgili Bazı Problemler", s. 76; Hakan Pekcanıtez - Oğuz Atalay - Muhammet Özekes, *Medeni Usul Hukuku,* Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 432; Kâmil Yıldırım, "Bilirkişi Delilin Mukayeseli Hukuk ve Türk Hukukundaki Durumu", s. 838-839.

[195] İlhan E. Postacıoğlu, 1975, s. 656.

[196]Ahmet Nezih Kök, "6754 Sayılı Bilirkişilik Kanunu Neler Getirdi?", *UMD*, 2017, Y. 5, S. 10, s. 446-447; Bil.K. genel gerekçesi, Bilirkişilik Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/687), Dönem: 26, Yasama Yılı: 1 (https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss388.pdf, E.T. 10.12.2020)

yönündeki düzenleme doktrinde eleştirildiği gibi hukuki sorumluluk açısından da tüzel kişilerin bilirkişiliğinin değerlendirilmesi gerekliliğini bir sorun olarak ortaya çıkarmıştır. Buna ilişkin tartışmaya dördüncü bölümde değinilmiştir[197].

11. BİLİRKİŞİNİN HUKUKİ SORUMLULUĞUNU DÜZENLEYEN MEVZUAT

Bilirkişinin hukuki sorumluluğuna ilişkin medeni yargıdaki ilk düzenleme 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile yapılmıştır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 285-287. maddesi bilirkişinin hukuki sorumluluğunu düzenlemektedir. HMK m. 285/1, "*Bilirkişinin kasten veya ağır ihmal suretiyle düzenlemiş olduğu gerçeğe aykırı raporun, mahkemece hükme esas alınması sebebiyle zarar görmüş olanlar, bu zararın tazmini için Devlete karşı tazminat davası açabilirler."* şeklinde düzenlenmiştir. 24.11.2016 tarihinde 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu yürürlüğe girmiştir. Mezkûr Kanun'un 1. maddesinin 2. fıkrası uyarınca adli ve idari yargı alanında yürütülen her türlü bilirkişilik faaliyeti, 6754 sayılı Kanun'un kapsamındadır. Bu Kanun'da bilirkişinin hukuki sorumluluğuna ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Kanun'un 18. maddesinde yönetmelik çıkarılması öngörülmüştür. Bu hükme dayanarak 03.08.2017 tarihinde Bilirkişilik Yönetmeliği yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğin 58. maddesinde HMK m. 285'te yer alan metin "mahkemece" ibaresi metinden çıkarılarak aynen alınmıştır. Yönetmeliğin 58. maddesinde yer alan ve HMK'ya paralel düzenleme ile ve diğer kanunlara eklenen maddelerde Bilirkişilik Kanuna yapılan atıflar sayesinde hukuk mahkemeleri dışındaki merciler tarafından görevlendirilen bilirkişilerin gerçeğe aykırı rapor nedeniyle hukuki sorumluluğu da ortaya konmuştur. Ancak bilirkişinin hukuki sorumluluğuna ilişkin düzenlemenin yönetmelik ile yapılması uygun olmamıştır. Zira Bilirkişilik Yönetmeliği'ne dayanak Bilirkişilik Kanunu'nda bilirkişinin hukuki sorumluluğuna ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Bu halde HMK'nın uygulanmadığı durumlarda Bilirkişilik Kanunu'nda bilirkişinin hukuki sorumluluğuna ilişkin bir hüküm olmadığı için yönetmelikte olan hukuki sorumluluğa ilişkin normun kanuni dayanağı bulunmamaktadır[198]. Nitekim Anayasa m. 124'e göre yönetmelik, kanunların ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin uygulanmasını sağlamak üzerine çıkarılır.

[197] Bkz. aşa. B. 4 Bşl. 3.2.2.

[198] Bu yönde bkz. Tanrıver, 2017, s. 147-148. Ancak yönetmelik hükmü iptal edilmediği sürece uygulanacaktır. Bkz. Tanrıver, *a.g.e.,* s. 148.

Bilirkişilik, sadece mahkeme tarafından başvurulacak bir müessese değildir. İcra müdürlüğü, tüketici hakem heyeti gibi diğer bazı kurum ve kuruluşlar tarafından da bilirkişiye başvurulmaktadır. Tüketici hakem heyetleri için ayrı bir düzenleme yapılarak Tüketici Hakem Heyetleri Bilirkişilik Yönetmeliği[199] düzenlenmiştir. Mezkûr Yönetmelik'te bilirkişinin hukuki sorumluluğuna ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamakta ancak Yönetmeliğin 35. maddesinde, hüküm bulunmayan hallerde Bilirkişilik Kanunu ve Bilirkişilik Yönetmeliği'nin kıyasen uygulanacağı düzenlenmektedir. 6754 sayılı Kanun'un 19. maddesi ile İcra ve İflas Kanunu'na eklenen ek 3. maddeyle İİK hükümleri çerçevesinde görevlendirilecek bilirkişiler için 6754 sayılı Kanun'un ve ilgili diğer kanun hükümlerinin uygulanacağı düzenlenmiştir. 6754 sayılı Kanunun 21, 22 ve 39. maddesi ile 1602 sayılı Kanun'da, İYUK'ta ve 2942 Kanun'da yapılan değişiklikler ile ilgili Kanunlar uyarınca görevlendirilecek bilirkişiler için Bil.K.'nın ve HMK'nın uygulanacağı düzenlenmiştir.

18.08.2019 tarihinde yürürlüğe giren Sigorta Tahkim Komisyonu Bilirkişilik Yönetmeliği[200] dikkat çekicidir. Mezkûr Yönetmelik'in 30/3. maddesinde, bilirkişinin hukuki sorumluluğu düzenlenmektedir. Mezkûr maddeye göre, bilirkişinin, kasten veya ağır ihmal suretiyle düzenlediği ve hükme esas alınan rapor nedeniyle açılacak tazminat davası, doğrudan bilirkişinin kendisine açılması gerekir[201]. Mezkûr hükmün dördüncü fıkrasında ise bilirkişiler için mesleki sorumluluk sigortası zorunlu tutulmuştur. Mesleki sorumluluk sigortasının sigorta tahkim komisyonlarında bilirkişilik yapacak kişiler için zorunlu tutulması hem zarar gören kişinin tazminatı mesleki sorumluluk sigortasının borçlusu olan sigortacıdan tahsil edilebilmesi bakımından zarar gören lehine bir güvence oluşturmakta hem de bilirkişinin şahsen sorumlu olduğu göz önüne alındığında bilirkişi için koruma sağlamaktadır. Nitekim benzer şekilde Bil.K.'ya hüküm eklenerek mahkeme

[199] RG. 09.07.2020 S. 31180.
[200] RG. 18.04.2019 S. 30749.
[201] Kanaatimizce Sigorta Tahkim Komisyonu Bilirkişilik Yönetmeliği ile bilirkişinin hukuki sorumluluğuna ilişkin düzenleme yapılması yerinde olmamıştır. Mezkûr yönetmelik maddesi, dayanak Kanun 5684 sayılı Kanun'un 30/23. maddesi ile atıf yapılan HMK'nın 285. maddesine aykırıdır. Ayrıca Anayasa m. 124'e göre yönetmelik ile böyle bir hükmün konulması uygun değildir. Bkz. yuk. dp. 198. Bunun yanında yalnızca sigorta tahkim komisyonlarında görevlendirilen bilirkişiler için devletin sorumluluğu esasından ayrılınması Anayasa m. 10'da yer alan eşitlik ilkesi bakımından da düşündürücüdür.

tarafından görevlendirilen bilirkişilik için de sorumluluk sigortası öngörülmesi teklif edilmiştir[202].

[202] Özlem Dinçtürk Şenel, "Türk Ceza Hukuku Reformu Bağlamında Bilirkişilik", İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2015, s. 169-170.

2. BÖLÜM

BİLİRKİŞİNİN HUKUKİ SORUMLULUĞUNUN ESASI VE HUKUKİ SORUMLULUĞUN ŞARTLARI

1. HUKUKİ SORUMLULUK KAVRAMI VE TÜRLERİ

Sorumluluk kavramı, birçok yönü olan ve çeşitli disiplinler açısından farklı anlamlara gelen bir kavramdır. Siyasi sorumluluk, hukuki sorumluluk, disiplin sorumluluğu, cezai sorumluluk, idari sorumluluk gibi[203] farklı disiplinler açısından farklı karşılıkları vardır. Bireylerin öngörülen davranış normlarını ihlal etmesi halinde birtakım hukuksal müeyyideler öngörülmüştür. Hukuki müeyyidenin niteliği dikkate alınarak hukuki ve cezai sorumluluk ayrımı yapılır[204]. Tatbik edilecek müeyyide ceza hukukuna ilişkin ise cezai sorumluluktan, zararın tazminine ilişkin ise hukuki sorumluluktan bahsedilir. Hukuki sorumluluk bakımından zarar kurucu unsur iken cezai sorumluluk için yasanın ihlal edilmesi kurucu unsudur[205]. Özel hukuk sorumluluğu olarak ifade edeceğimiz hukuki sorumluluk, zarar veren kişinin davranışının sonucuna tazminat yükümlülüğü bağlanmış olmasıdır[206]. Bu anlamda hukuki sorumluluktan kasıt, borcunu yerine getirmeyen borçlunun, alacaklıya karşı malvarlığı ile sorumlu olması ve alacaklının zararına karşılık borçlunun malvarlığı değerlerine devletin resmi organları ile el atabilmesi ve borçlunun da buna katlanmasıdır[207]. Hukuki sorumluluk, kapsam bakımından üç şekilde incelenmektedir. Geniş anlamda hukuki sorumluluk, sözleşme ve sözleşme dışı sorumluluğu; dar anlamda hukuki sorumluluk, yalnız sözleşme dışı sorumluluğu; en dar anlamda hukuki sorumluluk ise yalnız sebep ve tehlike sorumluluğunu ifade eder[208].

---

[203] Feyzi Necmeddin Feyzioğlu, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler,* Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1976, s. 441; Erol Cansel - Çağlar Özel, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 83.
[204] Bkz. Feyzioğlu, 1976, s. 442. Cezai ve hukuki sorumluluk arasındaki farklar için bkz. *a.g.e,* s. 443 vdm.
[205] Hüseyin Hatemi - K. Emre Gökyayla, *Borçlar Hukuku Genel Bölüm,* Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2015, s. 115. Cezai sorumlulukta da zarar olduğunu ancak bu zararın toplum düzenine karşı olduğu için bkz. Çetin Aşçıoğlu, *Trafik Kazalarında Hukuki Sorumluluk ve Tazminat Davaları,* Ankara,1989, s. 5.
[206] Zahit İmre, *Doktrinde ve Türk Hukukunda Kusursuz Mesuliyet Halleri,* İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1949, s. 5.
[207] Kenan Tunçomağ, *Türk Borçlar Hukuku 1. Cilt,* Sermet Matbaası, İstanbul, 1976, s. 36; Şahin Akıncı, *Borçlar Hukuku Bilgisi,* Sayram Basım Yayın, Konya, 2006, s. 48; Kocayusufpaşaoğlu vd., *Borçlar Hukuku Genel Bölüm,* Filiz Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 26; O. Gökhan Antalya, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt V/1,1,* Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 117.
[208] Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler,* Yetkin Yayınları, Ankara, 2015, s. 491.

Yapılabilecek en temel ayrım sözleşmeden doğan sorumluluk ve sözleşme dışı sorumluluktur[209]. Taraflar arasında bir sözleşme ilişkisi varsa, taraflardan birinin sözleşmedeki yükümlülüklerine aykırı davranması halinde sözleşmeden doğan sorumluluk ortaya çıkar. Taraflar arasında sözleşme ilişkisi yoksa, kanunda düzenlenen nedenlerle sorumluluk söz konusu olacaktır. Sözleşme dışı sorumluluk olarak ifade edilen haksız fiil sorumluluğu, kusur sorumluluğu, kusursuz sorumluluk ve hukuka uygun müdahaleden doğan sorumluluk olmak üzere üç bölüme ayrılır[210].

Hukukumuz bakımından genel kural kusur sorumluluğudur[211]. Genel kural uyarınca kusur yoksa sorumluluk da yoktur. Teknolojik gelişmelerin artması, her durumda failin kusurunun ispatının güç olması, belli yerlerde ve işletmelerde ortaya çıkan zarar ile failin kusurun aşırı orantısız olması gibi sebepler ile kusursuz sorumluluk esası da zamanla kabul edilmiştir[212]. TBK'da kusurun tanımı yapılmamıştır. Doktrinde kusurun bir türü olan ihmalin ölçüsüne göre kusur kavramı farklı biçimlerde açıklanmıştır[213]. TBK m. 49'da kusur sorumluluğuna ilişkin genel kurallar belirlenmiştir. Kusursuz sorumluluk halleri ise hemen devamında, hakkaniyet sorumluluğu (TBK m. 65), özen sorumluluğu (TBK m. 66-70) ve tehlike sorumluluğu (TBK m. 71) olarak düzenlenmiştir. Gerek özen sorumluluğu gerekse tehlike sorumluluğu TBK'da sayılan hallerle sınırlı değildir. Diğer farklı kanunlarda da iki sorumluluk türü bakımından düzenlemeler mevcuttur. TMK m. 369'da düzenlenen ev başkanının sorumluluğu özen sorumluluğuna, KTK m. 85'te düzenlenen sorumluluk ise tehlike sorumluluğuna örnek verilebilir.

Kanunda kusur sorumluluğunda olduğu gibi (TBK m. 49) genel bir düzenleme öngörülmediği için kusursuz sorumluluğun söz konusu olabilmesi için kanuni bir dayanak

---

[209] Mustafa Kıcalıoğlu, *Haksız Fiillerden Doğan Tazminat Davaları,* Yetkin Yayınları, Ankara, 2015, s. 169.
[210] Eren, 2015, s. 493.
[211] Halit Korkusuz, "Tehlike Sorumluluğunun Hukukumuzdaki Yeri", *DÜHFD,* 2011, C. 15-16, S. 22-23-24-25, s. 91; Ayça Akkayan Yıldırım, "6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Düzenlemeleri Çerçevesinde Kusursuz Sorumluluğun Özel Bir Türü Olarak Tehlike Sorumluluğu", *İÜHFM,* 2012, C. 70, S. 1, s. 211; Güler Gümüşsoy Karakurt, "6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununa Göre Tehlike Sorumluluğu", *İKÜHFD,* 2014, C. 13, S. 2 , s. 32; Banu Bilge Sarıhan, "Türk Borçlar Kanunu'nda Genel Bir Kural Olarak Tehlike Sorumluluğu", *MÜHFHAD,* 2014, C. 20, S. 1 s. 1178; Başak Başoğlu, "Sözleşme Dışı Kusursuz Sorumluluk Hukuku ve Özellikle Tehlike Sorumluluğuna İlişkin Değerlendirmeler", *İÜHFD,* 2015, C. 6, S. 2, s. 30; Kıcalıoğlu, 2015, s. 26; Mehmet Ayan, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler,* Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 250; Ahmet M. Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler,* Turhan Kitabevi, Ankara, 2017, s. 470.
[212] Zahit İmre, 1949, s. 43 vdm.; Eren, 2015, s. 495-498.
[213] Bu teoriler için bkz. Günhan Gönül Koşar, *Haksız Fiil Sorumluluğunda Kusur ve Etkisi,* On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 71-93.

gereklidir ve bu nedenle kusursuz sorumluluk halleri kanunlarda belirtilen hallerde var olup sınırlı olarak sayılmıştır[214]. Kusursuz sorumluluğun ilk türü olan ve TBK m. 65'te düzenlenen hakkaniyet sorumluluğu, somut olay gereği hakkaniyet gerektiriyorsa ayırt etme gücüne sahip olmayan (ve dolayısıyla kusurundan bahsedilemeyeceği) kimsenin verdiği zararların kısmen veya tamamen o kimseye yükletileceği anlamına gelir. TBK m. 59 ise ayırt etme gücünü geçici olarak kaybeden kimsenin verdiği zararlardan sorumlu olduğunu ancak ayırt etme gücünü kusuru olmadan kaybettiğini ispat etmesi halinde sorumluluktan kurtulacağını düzenlemiştir. Esasen TBK m. 59 düzenlemesinde, kişi ayırt etme gücünü haiz olmakla beraber fiilin işlediği sırada geçici olarak ayırt etme gücünden yoksundur. TBK m. 59'da da bir kusur sorumluluğu söz konusudur. Fakat buradaki kusur, failin ayırt etme gücünü kaybetmedeki kusur olup failin bu noktada kusurlu olduğu karine olarak kabul edilmiş ve ispat yükünü ters çevrilmiştir[215]. Fail ayırt etme gücünü kendi kusuru dışında kaybetmiş olsa da TBK m. 65 gereği hakkaniyet gerektiriyorsa kısmen veya tamamen sorumlu tutulabilir[216].

Türk Borçlar Kanunu'nda ikinci kusursuz sorumluluk hali olan özen sorumluluğu, adam çalıştıranın sorumluluğu (TBK m. 66), hayvan bulunduranın sorumluluğu (TBK m. 67-68) ve yapı malikinin sorumluluğu (TBK m. 69-70) olarak üç bölüme ayrılmıştır. Özen sorumluluğunda, sorumluluk kusura değil, bir kişiye, kişi veya şey üzerinde objektif gözetim ve denetim yükümlülüğüne dayanmakta ve kişiye yüklenen bu yükümlülüğün ihlali halinde sorumluluk doğmaktadır[217]. Kanun koyucu bu sorumluluk türünde bazı hallerde kurtuluş kanıtı getirerek sorumluluktan kurtulma imkânı vermekte iken bazı durumlarda ise bu imkânı tanımamıştır. Kurtuluş kanıtından maksat, failin kendisine yüklenen objektif özen yükümlülüğünün yerine getirdiğini veya getirmiş olsaydı bile zararın ortaya çıkacağını ispat ederek sorumluluktan kurtulmasının mümkün olmasıdır. Kurtuluş kanıtı getirilebilen özen sorumluluğu, kusurlu sorumluluk mantığına daha yakın olup olağan sebep sorumluluğu olarak ifade edilmekte iken, kurtuluş kanıtı getirilmesi mümkün olmayan özen sorumluluğu, ağırlaştırılmış özen sorumluluğu olarak ifade

[214] Hatemi-Gökyayla, 2015, s. 149. Mustafa Kıcalıoğlu, 2015, s. 30; M. Kemal Oğuzman – M. Turgut Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt II*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2017, s. 7.
[215] Kılıçoğlu, 2017, s. 422; Oğuzman-Öz, 2017, s. 187.
[216] Serdar Nart, "Ayırt Etme Gücünden Yoksun Kimselerin Hukukî Sorumluluğu (Hakkaniyet Sorumluluğu)", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2007, s. 169.
[217] Eren, 2015, s. 617.

edilmekte ve temelinde tehlike sorumluluğuna daha yakın bir anlayış bulunmaktadır[218]. Kusursuz sorumluluğun son türü ve en ağır şekli olan[219] tehlike sorumluluğu[220] temelinde ise özel ve tipik bir tehlike unsuru yer almakta olup kurtuluş kanıtı getirilerek sorumluluktan kurtulunması mümkün olmamaktadır. Bu sorumluluk türünde, TBK m. 71'in lafzında belirtilen önemli ölçüde tehlike arz eden işletmenin, soyut olarak gerçekleştirdiği faaliyet nedeniyle kendine özgü faaliyeti ile bağlantılı bir tehlike yaratıyor olmasıdır[221]. Özel kanunlarda düzenlenen tehlike sorumluluğuna, Karayolları Trafik Kanunu m. 86 ve Petrol Kanunu m. 86/2 örnek verilebilir[222].

Kusursuz sorumluluk hallerinde sorumluluğun objektif şartı olan fiilin hukuka aykırı olması yeterli olup kusur olarak ifade edilen sübjektif unsura ihtiyaç yoktur[223]. Kusursuz sorumluluk hallerinde kusur sorumluluğunda aranan kusur dışındaki, hukuka aykırı fiil, zarar, illiyet bağı unsurları aranmaktadır. Fedakarlığın denkleştirilmesi ilkesinde ise bir kimse başkasının şahıs varlığına veya malvarlığına yönelik fiili ile sağlayacağı müdahale sonucu o kimsenin zararı arasında bir çıkar tartımı yapılmakta ve yasa tarafından yapılan müdahaleye izin verilmekte yani fiili hukuka uygun kabul edilmektedir[224]. Fedakarlığın denkleştirmesinde hukuk düzeni tarafından feda edilen yarar sahibinin uğramış olduğu zararın, üstün tutulan yarar sahibinden karşılanabileceği öngörülmüştür[225]. Fedakarlığın denkleştirilmesine ilişkin temel düzenlemenin TMK m. 730/2 olduğu belirtilmiştir[226]. Zorunluluk hali (TMK m. 753/II, TBK m. 64/II), komşuluk hukukundan doğan durumlar ve TMK m. 752'de düzenlenen başkasının arazisine

---

[218] O. Gökhan Antalya, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt V/1,2,* Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 324; Başoğlu, *a.g.m.*, s. 39-40.
[219] Sarıhan, *a.g.m.,* s. 1178; Mustafa Ünlütepe, "Organizasyon Sorumluluğu (TBK m. 66/III) ve Tehlike Sorumluluğu (TBK m. 71) İlişkisinin Değerlendirilmesi", *ERÜHFD*, 2017, C.12, S. 2, s.16-17. Başoğlu, a.g.m., s. 444-445.
[220] Kusursuz sorumluluğun bir türü olan tehlike sorumluluğunun kusur sorumluluğuna nazaran istisna teşkil ettiği görüşünün artık geçerli olmadığına ilişkin bkz. Özge Yücel, "Türk Borçlar Kanunu'na Göre Genel Tehlike Sorumluluğu", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2013, s. 23. Aynı yönde Çağlar Özel - Adem Keleş, "Tehlike Sorumluluğu ve Türk Borçlar Kanununun 71. maddesi Üzerine Bazı Düşünceler", *İKÜHFD*, 2016, C. 15, S. 2-Cilt 2 (Özel Sayı), s. 354-355. TBK m. 71'in genel bir tehlike sorumluluğu esası getirmediği, tehlike sorumluluğunun genel ilkesini düzenlediğine ilişkin bkz. Antalya, C. *V/1,2*, s. 452-453.
[221] Oğuzman-Öz, 2017, s. 195.
[222] Yücel, *a.g.t.*, s. 70.
[223] Selahattin Sulhi Tekinay vd., *Borçlar Hukuku Genel Hükümler,* Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 497.
[224] İlhan Ulusan, *Medeni Hukukta Fedakârlığın Denkleştirilmesi İlkesi ve Uygulama Alanı,* Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1977, s. 8; Eren, 2015, s. 508.
[225] Ulusan, 1977, s. 10.
[226] Bkz. Eren, 2015, s. 506.

sürüklenen şeyler ile benzerlerinin alınması hükümleri fedakarlığın denkleştirilmesi ilkesinin somut uygulama biçimlerine örnek teşkil eder[227].

Sorumluluğun bir diğer türü ise kamu hukukuna ve özel olarak idare hukukuna ait olan idari sorumluluktur. İdari sorumluluk, idarenin bir kişiye verdiği zararı tazmin etmesidir[228]. İdarenin sorumluluğu da sözleşmeden ve sözleşme dışı yani idarenin eylem ve işlemlerden doğan sorumluluk olmak üzere ikiye ayrılır[229]. İdarenin sorumluluğundan bahsedebilmek için ortaya idareye ait bir davranış bulunmalıdır[230]. İdarenin sorumluğu, kusurlu sorumluluk (hizmet kusuru) ve idarenin kusursuz sorumluluk halleri olmak üzere ikiye ayrılır[231]. Bununla beraber idarenin idari sözleşmeye aykırı davranışları ile verdiği zararlar, idarenin akdi idari sorumluluğu olarak değerlendirilir[232]. İdarenin özel hukuka ilişkin faaliyetlerinde özel hukuk sorumluluk rejimi uygulanacakken, idare hukukuna ilişkin faaliyetlerden dolayı idari sorumluluk esasları uygulanır[233]. İdari sorumlulukta, özel hukuktan esinlenilmiş olsa da ondan farklı ve kendine özgü nitelik taşıyan sorumluluk kuralları ve uygulamaları vardır[234]. İdarenin kusurlu sorumluluğu olarak nitelendirilen hizmet kusuru, kamu görevlisinin kusurundan ayrı olarak, hizmetin kurulmasında ya da yürütülmesinde aksaklık veya bozukluk olarak değerlendirilip idarenin bu hizmetlerdeki kusurundan dolayı sorumluluğunu esas almaktadır[235]. Ancak kamu görevlilerin hizmetle ilgisi olmayan kusurları, hizmetin kurulmasında ya da yürütülmesinde bir bozukluk olarak değerlendirilemeyeceği için bu şekilde kamu görevlisinin görevden ayrı kusurları salt kişisel kusur olarak değerlendirilir ve özel hukuka tabi olur[236]. Hizmet kusurunda, kusur hizmetin kendisine atfedilir[237]. Kusur idarenin ajanında değil hizmetin kendisindedir[238]. Görev kusuru halinde ise kamu görevlisinin kişisel kusuru olduğu ancak bu kusurunun görevinden ayrılmasının mümkün

[227] Ulusan, 1977, s. 9-10.
[228] Bkz. Gözler, 2019, s. 1041.
[229] Zabunoğlu, 2012, s. 697.
[230] Atay, 2014, s. 708. İdari davranış, zarar sebep olan eylem veya fiilin idareye yüklenebilir olması anlamında gelmektedir. Bkz. *a.g.e,* s. 708.
[231] Atay, 2014, s. 710-711.
[232] Gözler, 2019, s. 1042
[233] Günday, 2013, s. 367.
[234] Gözübüyük-Tan, 2014, s. 720-721.
[235] Günday, 2013, s. 369.
[236] Günday, 2013, s. 374; Atay, 2014, s. 729.
[237] Bkz. Günday, 2013, s. 369.
[238]Atay-Odabaşı, 2010, s. 100.

olmadığı belirtilmektedir[239]. Hizmet kusuru ile kişisel kusur iç içe olsa da kusur görevden ayrılmamıştır ve bu halde idarenin kendi kusuru da söz konusudur[240]. İdarenin kusursuz sorumluluğu ise idari davranış ile zarar arasında illiyet bağı varlığının yeterli olduğu[241], istisna teşkil eden[242], idari davranış hukuka uygun olsa dahi[243] idarenin sorumlu tutulduğu idari sorumluluk türüdür.

2. SORUMLULUK HUKUKUNA GÖRE BİLİRKİŞİNİN HUKUKİ SORUMLULUĞU

Hukuki sorumluluk türlerine göre bilirkişinin hukuki sorumluluğunu iki aşamada incelemek gerekir. İlk olarak ele alınması gereken husus gerçeğe aykırı raporun hükme esas alınması nedeniyle zarar gören kimsenin devlet aleyhine açacağı tazminat davasında hukuki sorumluluğunun türü ve buna uygulanacak hükümler, ikinci olarak devletin ödediği tazminat nedeniyle sorumlu bilirkişiye açacağı rücu davasındaki hukuki sorumluluğun türü ve buna uygulanacak hükümler. Ayrıca bilirkişinin, gerçeğe aykırı raporu dışında, rapora hazırlık evresindeki fiillerinden yahut bizzat rapordan fakat raporundaki gerçeğe aykırı beyanından kaynaklanmayan fillerinden dolayı sorumluluğunun da incelenmesi gerekir.

Bilirkişinin gerçeğe aykırı raporu nedeniyle devletin sorumluluğunun dar anlamda haksız fiil sorumluluğu olduğu belirtilmektedir[244]. Bu görüşte olan yazarlar, bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesinden kaynaklı hukuki sorumluluğuna ilişkin düzenlemenin Anayasa'nın m. 40/III ve m. 129/V hükümlerinin somut bir uygulama biçimi olduğunu belirtmektedirler. Tanrıver[245], bilirkişinin hukuki sorumluluğun esasının haksız fiil olduğunu ancak genel haksız fiil sorumluluğundan ayrılan noktaların bilirkişinin sorumluluğunda birinci derece sorumlunun bilirkişinin kendisi değil devletin olması ve

[239] Şeref Gözübüyük - Turgut Tan, *İdare Hukuku Cilt II İdari Yargılama Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2014, s. 689.
[240] Günday, 2013, s. 376-377.
[241] Günday, s. 378.
[242] Gözler, 2019, s. 1188.
[243] Gözler, 2019, s. 1042; Çağlayan, 2020, s. 647.
[244] Tanrıver, 2017, s. 153; Cahid Doğan, "Bilirkişiliğin Hukuksal Yapısı ve Tıbbî Bilirkişilik", *Uluslararası Sağlık Hukuku Sempozyumu,* Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2015, s. 438; Yılmaz, *C. 3*, s. 2839; Karslı, 2020, s. 621; Deryal, 2017, s. 527; Tutumlu, 2012, s. 193, yazar, davanın haksız fiil esaslarına dayandığını söylemekte ancak Anayasa bağlamında bir değerlendirme yapmamaktadır. Ayrıca HMK m. 285'in gerekçesinde bu husus şöyle vurgulanmaktadır: "*Devletin sorumluluğu, hukukî niteliği itibarıyla bir kusur sorumluluğu yani dar anlamda haksız fiil sorumluluğu olup*…".
[245] Tanrıver, 2017, s. 153.

haksız fiilde her türlü kusurdan sorumluluğun söz konusu olmasına rağmen bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesinden doğan hukuki sorumluluğunda hafif kusurun kapsam dışı bırakılması olduğunu belirtmiştir. Öte yandan Anayasa m. 129/V'teki düzenlemeden kaynaklı davaların haksız fiil esaslarına tabi olacağı görüşü bilhassa idare hukukçuları tarafından eleştirilmektedir[246]. Ozansoy'a göre[247] burada devletin, kamu görevlisinin işlediği haksız fiilden dolayı onun sorumluluğu üstlenen bir düzenleme değil aksine devletin kendi kusurundan kaynaklı bir sorumluluğu bulunmaktadır. Anayasa'nın m. 129/V hükmü kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan bahsetmektedir. Görevle ilgili bir kusurdan dolayı sorumluluk söz konusu olduğu için haksız fiilden söz edilemez. Burada haksız fiile yabancı onun çözemeyeceği özel bir davranış biçimi söz konusudur. Bu nedenle haksız fiil esaslarının uygulanması doğru değildir.

Anayasa'nın 129/V maddesindeki devletin hukuki sorumluluk esasının haksız fiil olduğunun kabulü bizce de zor gözükmektedir. Ancak bilirkişinin kamu görevlisi olduğu ve HMK m. 285 hükmünün Anayasa m. 129/V'in somut uygulanma biçimi olduğu kabul edilirse gerekçeye katılmamakla beraber hukuki sorumluluk esasının haksız fiil olacağı görüşüne katılmaktayız. Zira HMK m. 285 hükmünün bilirkişinin gerçeğe aykırı raporundan dolayı sorumluluğunda özel olarak adli yargıyı görevli kıldığı özel bir norm niteliğinde olduğunu söylenir. Esasen idari yargının görev alanına giren bir konuda adli yargının görevli kılınması halinde uygulanacak sorumluluk hukuku rejimi özel hukuktaki sorumluluk rejimleridir[248]. İlk bölümde belirttiğimiz üzere[249] bilirkişi kanaatimizce kamu görevlisi olmayıp yaptıkları işlemler de idari işlem olarak değerlendirilemez. HMK m. 285 düzenlenmesi olmasaydı bilirkişinin kendisine karşı ve hukuki sorumluluk uyarınca genel kural teşkil eden dar anlamda kusur sorumluluğu (TBK m. 49) kapsamında dava açılması gerekirdi. Nitekim HMK'nın yürürlüğe girmesinden önce bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesinden kaynaklanan sorumluluğunun haksız fiil niteliğinde olduğu ve bilirkişinin şahsına dava açılacağı doktrin ve Yargıtay kararlarında belirtilmişti[250].

[246] Cüneyt Ozansoy, "Türkiye İdaresinin Sorumluluğunda Kamu Hukuku Erozyonu", I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi Birinci Kitap İdari Yargı, Ankara, 1-4 Mayıs 1990, s. 80; Ozansoy'un görüşünün haklı olduğunu belirtmektedir bkz. Gözübüyük-Tan, 2014, s. 726; Gözler, 2019, s. 1062.
[247] Ozansoy, *a.g.m.*, s. 80-81.
[248] Zabunoğlu, 2012, s. 706-707.
[249] Bkz. B. 1 Bşl. 2.4.3.
[250] Bkz. aşa. dp. 476-477.

Bilirkişinin gerçeğe aykırı raporu nedeniyle devletin sorumluluğunun dayanağının Anayasa m. 40/III ve m. 129/V değil özel olarak HMK m. 285 olarak kabul edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Devletin, gerçeğe aykırı rapordan dolayı birinci derece sorumlu olarak düzenlenmesi ile bilirkişilik görevini yapacak kişilerin tazminat davaları açısından baskı ve tehdit altında hissetmeden, açılacak davalar ile doğrudan muhatap olmadan, kendilerinde var olan özel ve teknik bilgilerini mahkemeye aktarması ve rapordan zarar gördüğü iddiası ile kendilerine davaların açılarak gördükleri hizmetin sekteye uğraması engellenmiştir. Ayrıca devletin birinci derece sorumlu olarak öngörülmesi şüphesiz zarar gören lehine de bir düzenlemedir. HMK m. 285 düzenlemesinde gerçeğe aykırı rapor nedeniyle devlet aleyhine açılacak tazminat davalarında uygulanacak hukuki sorumluluk esası, dar anlamda haksız fiil (TBK. m. 49) olacaktır. Zira HMK m. 285 hükmü, sorumluluk esası açısından özel bir ilke belirlemiş değildir. Ancak zarar gören ile bilirkişi arasında bir ilişki bulunmadığı, HMK m. 285'in şartları incelendiğinde bilirkişinin kusurunun arandığı ve özel hukukta genel sorumluluk esasının dar anlamda haksız fiil olduğu değerlendirildiğinde sorumluluğun hukuki niteliği dar anlamda haksız fiil sorumluluğudur.

Bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor dışındaki davranışlardan doğan hukuki sorumluluğunda, devletin sorumlu olduğu ve sorumluluk esasının hizmet kusuru olduğu ileri sürülmüştür[251]. Ancak aksi yönde bir görüşe göre bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor dışındaki sorumluluğunda, dava devlete karşı değil bizzat bilirkişiye karşı açılır[252]. Kanaatimizce bu görüşte olan yazarlarca davanın bilirkişinin şahsına açılacağı belirtildiği için hukuki sorumluluk esası haksız fiil olacaktır. Biz de bu son görüşe katılmaktayız. Bilirkişinin gerçeğe aykırı raporu dışında görevi dolayısıyla verdiği zararlara ilişkin hukuki sorumluluğunun esasının haksız fiil olduğunu ve doğrudan bilirkişinin şahsına açılması gerektiğini düşünüyoruz. Zira bilirkişinin kamu görevlisi olmadığını kabul ettiğimiz için bu görüş bizce de isabetlidir. Ancak belirtmek gerekir ki bilirkişinin niteliğinin kamu hizmetine katılan geçici işbirlikçi olarak değerlendirdiğimizi belirtmiştik[253]. Doktrinde arızi işbirlikçilerin başkalarına verdiği zararlar nedeniyle de

[251] Bkz. yuk. dp. 33. HMK m. 285'in gerekçesinde de bu durum şöyle ifade edilmiştir: "*…hizmet kusurunun varlığı nedeniyle (Anayasanın 125 inci maddesinin son fıkrası) tazminle yükümlü tutulmalı; bu durumda Adalet Bakanlığına karşı idarî yargı yerinde ilgililerce tam yargı davası açılması yoluna gidilmelidir.*".
[252] Atalı–Ermenek-Erdoğan, 2020, s. 537.
[253] Bkz. B. 1 Bşl. 2.4.3.

devletin kusursuz sorumluluğunun kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir[254]. Başka bir görüşe göre[255] ise arızi işbirlikçilerin üçüncü kişilere verdiği zararlar nedeniyle hukuki sorumluluk esasının hizmet kusur olduğu ancak buna gidilememesi halinde şartları varsa devletin kusursuz sorumluluğuna gidileceği ileri sürülmüştür. Kamu hizmetine geçici olarak katılanların fiillerinin idareye bağlanabilir olduğu da belirtilmektedir[256]. İdare hukukunda ileri sürülen bu görüş kabul edilirse devletin sorumlu olduğu ve idari sorumluluk rejiminin geçerli olacağı söylenebilecektir. Bu konu ile ilgili tartışma çalışmamızın kapsamını aşacağından doktrinde yer alan bu görüşlere işaret etmekle yetiniyoruz.

Değerlendirilmesi gereken ikinci husus ise devletin sorumlu bilirkişiye karşı açacağı rücu davasında, hukuki sorumluluğun türü ve buna uygulanacak hükümlerdir. Bilirkişinin kamu görevlisi olduğu kabulü halinde, idare hukukunda devletin sorumlu kamu görevlisine rücu davasının esası hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre hizmet kusuru nedeniyle idarenin sorumluya rücu esası haksız fiildir[257]. Diğer başka bir görüşe göre[258] ise rücu davasındaki sorumluluk esası özel hukuka dayanmaz. Burada uygulanması gereken kurallar idare hukukuna tabi olmalıdır. Ayrıca görevli yargı yeri de adli yargı değil idari yargı olmalıdır. Bu tartışmalar esasen kamu görevlisinin fiilinin niteliğinden dolayı ortaya çıkmaktadır[259]. Ancak bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesinden kaynaklanan devletin sorumluluk esası, yukarıda belirlediğimiz üzere bilirkişinin kamu görevlisi olmasından bağımsız şekilde dar anlamda haksız fiil (TBK m. 49) olarak tespit edildiği için rücu davasının esasına uygulanacak hukuki sorumluluk esası da dar anlamda haksız fiil (TBK m. 49) olmalıdır.

[254] Gözübüyük-Tan, 2014, s. 765; Çağlayan, 2007, s. 300-303; Bu yönde kabul olduğuna ilişkin bkz. Gözler, 2019, s. 1231-1232.
[255] Boz, *a.g.m.*, s. 113.
[256] Çağlayan, 2020, s. 677, yazarın bu görüşüne atıf yaptığı yazarların mezkûr eserlerinin sonraki baskılarında kamu hizmetine gönüllü katılanların davranışların idareye bağlanabileceği yazmaktadır. Bkz. Gözübüyük-Tan, 2014, *s.* 768; A. Şeref Gözübüyük ve Turgut Tan, *İdare Hukuku Cilt 2*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2014, s. 710; Turgut Tan, *İdare Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2015, s. 477-78.
[257] Yargı kararlarının bu yönde olduğuna ilişkin bkz. Mert Dönmez, *İdarenin Mali Sorumluluğu Bağlamında Kamu Görevlisine Rücu*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 121-122.
[258] Bahtiyar Akyılmaz, "İdare Hukukunda Kamu Görevlisine Rücu Sorunu", *Prof. Dr. Fikret Eren'e Armağan,* Yetkin Yayınları, Ankara, 2006, s. 1053-1054.
[259] Bkz. Akyılmaz, *a.g.m*, s. 1053.

3. HUKUK MAHKEMELERİ DIŞINDAKİ MERCİLERCE GÖREVLENDİRİLEN BİLİRKİŞİLER İLE BİLİRKİŞİYE BENZER KİMSELERİN HUKUKİ SORUMLULUĞU

3.1. Genel Olarak

Bilirkişilik görevine yalnızca hukuk mahkemelerinde karşılaşılmaz. Hukuk mahkemesi dışındaki diğer mahkemelerde karşılaşılacağı gibi diğer bazı merciler de bilirkişi incelemesine ve görüşüne başvurmaktadır. İcra Müdürlüklerinde, Sigorta Tahkim Komisyonlarında, Cumhuriyet Savcısının soruşturma evresinde veya Tüketici Hakem Heyetlerinde bilirkişiye başvurulması hali bu duruma örnek teşkil eder. Buralarda görevlendirilen bilirkişiler için de sorumluluk halinin değerlendirilmesi gerekir.

Bilirkişilik Yönetmeliği m. 58/3-4, HMK m. 285 hükmüne paralel şekilde bilirkişinin gerçeğe aykırı rapordan kaynaklanan hukuki sorumluluğunu düzenlemiştir. Bil.Y. m. 2'ye göre, Bil.Y., adli ve idari yargıdaki tüm bilirkişilik faaliyetini kapsar. Bilirkişinin kamu görevlisi olduğu görüşünde, hukuki sorumluluğa ilişkin düzenlemenin yönetmelik hükmünce yapılması Anayasa'nın 128/II hükmünde yer alan "*Memurların ve diğer kamu görevlilerinin nitelikleri, atanmaları, görev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri, aylık ve ödenekleri ve diğer özlük işleri kanunla düzenlenir*." şeklindeki düzenlemeye aykırılık teşkil edeceği ancak yönetmelik hükmünün iptaline karar verilene kadar bu kuralın uygulanması gerektiği belirtilmektedir[260]. Bu görüş kabul edilirse aynı durum, bilirkişinin kastı ve ağır kusuru ile düzenlediği gerçeğe aykırı raporun hükme esas alınması halinde, doğrudan bilirkişiye karşı tazminat davası açılmasını öngören Sigorta Tahkim Komisyonu Bilirkişilik Yönetmeliği m. 30/3[261] için de söylenebilir. Bilirkişinin kamu görevlisi olduğunu kabul etmediğimiz için yönetmelik hükümlerinin Anayasa m. 128/II'ye aykırılığı söz konusu değildir. Ancak hukuk mahkemeleri dışındaki merciler tarafından görevlendirilen bilirkişilerin hukuki sorumluluğun yönetmelik hükmüyle düzenlenmesi, Anayasa m. 124'e aykırılık problemi oluşturmaktadır[262].

[260] Tanrıver, 2017, s. 147.
[261] Anayasa m. 128/II hükmüne aykırılığı söz konusu olmasa da Anayasa m. 10, Anayasa m. 124 ve 5684 sayılı Kanun'un 30/23 atfı ile HMK m. 285 hükmüne aykırılığı değerlendirilmelidir. Bu hususta bkz. yuk. dp. 201.
[262] Bkz. yuk. B. 1 Bşl. 10.

3.2. Tahkim Yargılamasında Görevlendirilen Bilirkişilerin Hukuki Sorumluluğu

Tahkim, kanunun cevaz verdiği nitelikte uyuşmazlıklarda, tarafların iradeleri doğrultusunda, uyuşmazlığın yargılanmasını ve çözümünü devlet yargısı yerine üçüncü kişi konumunda bulunan bir ya da birkaç kişiden oluşan hakemlere bırakılması anlamına gelmektedir[263]. HMK'nın 407-444 arasındaki maddelerden oluşan on birinci kısmı tahkimi düzenlemektedir. HMK m. 407'de belirtildiği üzere, 4686 sayılı sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu'ndaki yabancılık unsuru tanımını içermeyen ve tahkim yerinin Türkiye olarak belirlendiği uyuşmazlıklara, HMK'nın tahkime ilişkin hükümleri uygulanır. 4686 sayılı Kanun'un 1/II. maddesinde belirtildiği üzere yabancılık unsuru taşıyan ve tahkim yerinin Türkiye olarak belirlendiği uyuşmazlıklara 4686 sayılı Kanun hükümleri uygulanır. HMK m. 431'e göre hakemler, bilirkişi görüşüne başvurabilirler. Mezkûr maddenin ikinci fıkrasından da anlaşılacağı üzere taraflar, özel bilirkişi dinletebilirler. Uygulamada genellikle hakemlerce bilirkişi seçimi yerine tarafların, kendi özel bilirkişilerini dinletme yoluna gittiğini belirtilmiştir[264]. Taraflarca özel bilirkişi seçilmesi halinde bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesinden kaynaklanan sorumluluğu, uzmanın (HMK m. 293) tabi olduğu sorumluluk rejimi gibi sorumlu olur. Nitekim burada, taraf ile seçilen özel bilirkişi arasındaki ilişkinin niteliği uzman ile taraf arasındaki ilişki ile aynıdır. Hakem veya hakem kurulu tarafından görevlendirilen bilirkişiler de Bil.K. ve Bil.Y. kapsamında olduğundan[265] Bil.Y. m. 58'de yer alan düzenleme burada da uygulanır.

3.3. Hakem-Bilirkişinin Hukuki Sorumluluğu

Hakem-bilirkişi, tarafların anlaşarak uyuşmazlık için çözümü zaruri olan bir vakıanın, tarafı ve mahkemeyi bağlayıcı biçimde tespitini veya değerlendirmesi yapan

[263] Baki Kuru, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku,* Legal Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 928; Atalı-Ermenek-Erdoğan, 2020, s. 725.
[264] Hakan Pekcanıtez - Ali Yeşilırmak, *Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku Cilt III,* On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 2713.
[265] Süha Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku Cilt II,* Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 440.

kişidir[266]. Hakem-bilirkişilik, tahkimden[267] ve bilirkişilikten[268] farklıdır. Hakem bilirkişi ile taraf arasında da akdi bir ilişki vardır[269]. Hakem-bilirkişinin sorumluluğunda hakemlerin sorumluluğuna ilişkin esasların kıyasen uygulanacağını belirtilmiştir[270]. Hakem-bilirkişi ile taraflar arasında akdi bir ilişki olduğu için hakem-bilirkişinin hukuki sorumluluğu sözleşmeye aykırılık (TBK m. 112) kapsamında ele alınır.

3.4. Uzmanın Hukuki Sorumluluğu

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 293, uzman görüşünü düzenlemiştir. Buna göre taraflar, dava konusu olayla ilgili olarak, uzmanından bilimsel mütalaa alabilirler (HMK m. 293/1). Uzman görüşü ile ondan rapor talep eden taraf arasında özel hukuk karakterli sözleşmeye dayalı ilişki vardır. Bu sözleşmenin niteliği genellikle eser sözleşmesidir[271]. Ancak taraf ile uzman arasındaki sözleşmede bazı ek yükümlülükler söz konusuysa hizmet veya vekalet sözleşmesi de söz konusu olabilir[272]. Uzmanın sorumluluğunun esası haksız fiil olarak belirtilmiş ise de[273] uzman ile uzmana görüşüne başvuran taraf arasında sözleşme ilişki olduğu için uzmanın, ondan görüş talep edene karşı sorumluluğu, haksız

[266] Ansay, 1960, s. 405 dp. 887; Yavuz Alangoya, *Medeni Usul Hukukumuzda Tahkimin Niteliği ve Denetlenmesi*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1973, s. 4; Özcan Atalay, "Hakem-Bilirkişi Kavramı", *ABD*, 1976, S. 5, s. 870; Üstündağ, 2000, s. 939; Ziya Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 31; Ejder Yılmaz, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi Cilt 2*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017, s. 2393.

[267] Farkları için bkz. Ali Yeşilırmak, "Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolu Olarak Hakem-Bilirkişilik", *DEÜHFD,* 2009, C. 11, S. Özel Sayı, s. 702-705.

[268] Farkları için bkz. Yeşilırmak, *a.g.m.,* s. 705-706; Tanrıver, 2017, s. 28-30.

[269] Metin Tuluay, "Delil Anlaşmaları", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul tarihsiz, s. 78; Tanrıver, 2017, s. 28. Sözleşmenin niteliği konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler için bkz. Taşpınar, 2001, s. 145-151. Ayrıca bkz. Nevhis Deren Yıldırım, Hakem-Bilirkişi Sözleşmesinin Hukuki Mahiyeti ve Delillerin Serbestçe Değerlendirilmesi İlkesinin Vazgeçilmezliği, *İÜHFM*, 1994, C. LIV, S. 1-4.

[270] Yeşilırmak, *a.g.m.*, s. 721.

[271] Tanrıver, 2017, s. 35; Toraman, 2017, s. 130.

[272] Hakan Pekcanıtez, "Özel Uzman (Bilirkişi) Görüşü ve Değerlendirilmesi", *Makaleler Cilt II*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 401; Bu nedenle sözleşmenin niteliğinin belirlenmesinde somut olaya göre değerlendirme yapmak gerekir. Bkz. Zeynep Derya Tarman, "Bilirkişilik Sözleşmesinin Hukuki Niteliği ve Bilirkişinin Üçüncü Kişiye Karşı Olan Sorumluluğu", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005, s. 28.

[273] Serhat Sarısözen, "Özel Bilirkişi (Uzman Görüşü)", *Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan Cilt 2*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 1731; Aksi yönde bir görüşe göre mahkeme dışında atanan uzmanlar için özel bir düzenleme olmadığı için haksız fiil hükümleri uygulama alanı bulmaz. Bkz. Fatma Zeynep Altıner, "Bilgi Vermeden Dolayı Üçüncü Kişiye Karşı Güven Sorumluluğuna İlişkin BGE 130 III 345 no.lu Federal Mahkeme Kararının İncelenmesi", *MÜHFHAD*, 2011, C. 17, S. 1-2, s. 486. Ancak haksız fiil hükümlerinin tatbik edilmesi için özel bir hüküm aranmayacağı için bu görüşe katılmıyoruz.

fiil esasına değil sözleşmeye aykırılık (TBK m. 112) esasına tabi olur[274]. Uzman görüşü alan taraf ile sözleşme ilişkisi olduğu ve kural olarak aralarında eser sözleşmesi bulunduğu için TBK m. 475-478 arasında düzenlenen eser sözleşmelerinde ayıp sebebiyle sorumluluk hükümlerinin uygulama alanı bulması gerekir. Zira uzmanın raporunun gerçeğe aykırı olması hali ayıp niteliğindedir[275]. Ancak sözleşme ilişkisi nisbi olduğu için uzman görüşünün alınmasını talep eden kişi/kişiler dışındakilere karşı uzmanın sorumluluğu dar anlamda haksız fiil (TBK m. 49) sorumluluğu olur[276].

Karşı taraf uzman görüşünü kabul ettiğini belirtirse taraflar arasında hakem bilirkişilik sözleşmesi kurulmuş olacağı belirtilmiştir[277]. Buradaki ifadeden, bu durumda uzman görüşünün tarafı ve mahkemeyi bağlayıcı etkisinin olacağı şeklinde anlaşılması gerekir. Zira uzman görüşünü, karşı tarafın kabul etmesi halinde taraf ile uzman arasındaki maddi hukuk ilişkisinin değişeceğini söylemek zordur. Bu anlamda karşı taraf, uzmanın sunduğu görüşü kabul etmiş olsa da uzman ile arasında sözleşme ilişkisi kurulduğunu söylemek zor gözükmektedir. Uzman görüşünün karşı tarafça kabul edilip edilmemesinden bağımsız olarak Alman Federal Mahkemesi'nce bu sözleşmeyi üçüncü kişiyi koruyucu sözleşme çerçevesinde değerlendirildiği ve haksız fiil yerine sözleşme sorumluluğuna gidilebilmesine imkân verildiği belirtilmektedir[278]. Ayrıca bilirkişinin üçüncü kişiye karşı sorumluluğunda uygulanması gereken sorumluluk esasının güven sorumluluğu olduğu belirtilmiştir[279]. Ancak bu görüşün aksine bir görüşe göre[280] güven sorumluluğunun açık kanuni bir düzenlemesi olmadığı için güven sorumluluğunun uygulanabilmesi için TMK m. 1/II-III'deki şartların gerçekleşmesi gerekir. Haksız fiil sorumluluğu, bu halde zarar göreni korumaya elverişli şekilde uygulanabileceğinden

[274] Cenk Akil, "Medeni Yargılama Hukukunda Mahkeme Tarafından Atanan Bilirkişi-Uzman Tanık Ayrımı", *ABD*, 2011, S. 2, s. 181.
[275] Tarman, *a.g.t.*, s. 68.
[276] Uzmanın diğer tarafa karşı sorumluluğu olmadığı yönündeki görüş için bkz. Akil, *a.g.m.*, s. 180. Ancak kanaatimizce uzmanın verdiği rapor neticesinde karşı tarafın zarar görmesi halinde uzmanın sorumlu olması gerekir. Sorumluluğunun esası dar anlamda haksız fiil (TBK m. 49) esası olmalıdır.
[277] Atalı- Ermenek-Erdoğan, 2020, s. 541.
[278] Tarman, *a.g.t.*, s. 97-99. Ayrıca bkz. Constanze Schmidt, Haftung gegenüber Dritten bei fehlerhaften Gutachten – Überblick zur deutschen und österreichischen Rechtslage, HAVE 2016 S. 119, s. 119-128
[279] Tarman, *a.g.t.*, s. 112; Çiğdem Kırca, *Bilgi Vermeden Dolayı Üçüncü Kişiye Karşı Sorumluluk*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2004, s. 133.
[280] Damla Gürpınar, *Sözleşme Dışı Yanlış Tavsiyede Bulunma, Öğüt veya Bilgi Vermeden Doğan Hukuki Sorumluluk*, Güncel Hukuk Yayınları, İzmir, 2006, s. 240.

kanun boşluğundan söz edilemez. Bu görüşe göre kanun boşluğu söz konusu olmadığı için güven sorumluluğu uygulanamaz.

4. HUKUKİ SORUMLULUĞUN ŞARTLARI

4.1. Hukuka Aykırı Fiil

Türk Borçlar Kanunu m. 49'da düzenlenen dar anlamda haksız fiil sorumluluğun şartlarından biri hukuka aykırı fiildir. Hukuka aykırı fiil kanunda tanımlanmadığı gibi hangi hallerde hukuka aykırı fiil oluşacağı da belirtilmemiştir. Hukuka aykırı fiil için öncelikle fiil kavramı ele alınmalıdır. Fiil, olumlu veya olumsuz davranış şekilde ortaya çıkabilen, failin bu davranışı gerçekleştirme iradesinin mevcut olduğu insan hareketleridir[281]. Hukuka aykırılık ise doktrinde genel olarak objektif teori ve sübjektif teori olarak iki yaklaşım tarzında açıklanmaya çalışılmıştır. Sübjektif teoriye göre hukuka aykırılık, failin zarar verme yetkisi olup olmadığını odak noktası haline getirmişken, objektif teori, davranışı esas almakta ve bu davranışın hukuk düzeni tarafından yasaklanmış olmasını aramıştır[282]. İki teorinin sakıncalı noktaları olduğu belirtilerek ikisinin yönlerini de değerlendiren başka bir görüş de ileri sürülmüştür[283]. Doktrinde genel olarak objektif teorinin kabul edildiği görülmektedir[284]. Ancak iki teori arasında farkın teorik olduğu, pratik yönden bir farkı bulunmadığı belirtilmektedir[285]. Bununla beraber iki görüş arasındaki fark yalnız ispat bakımından olup sübjektif teoride karine olarak fiilin hukuka aykırı olduğu kabul edilmektedir[286]. Bu durumda fail bir hakka veya yetkiye dayanarak davranışı gerçekleştirdiğini ispat etmelidir[287].

Türk Borçlar Kanunu m. 49/II, "*Zarar verici fiili yasaklayan bir hukuk kuralı bulunmasa bile, ahlaka aykırı bir fiille başkasına kasten zarar veren de, bu zararı gidermekle yükümlüdür*." şeklinde düzenlenmiş olup istisna olarak ahlaka aykırı fiillerden

[281] Oğuzman- Öz, 2017, s. 13; Antalya, *C. V/1,2*, s. 63.
[282] Oğuzman-Öz, 2017, s. 14; Eren, 2015, s. 584-85; Ayan, 2016, s. 251-252.
[283] Hüseyin Hatemi, *Hukuka ve Ahlaka Aykırılık Kavramı ve Sonuçları*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1976, s. 18; İleri sürülen başka bir görüş olan norm teorisi için bkz. Ahmet M. Kılıçoğlu, *Şeref, Haysiyet ve Özel Yaşama Basın Yoluyla Saldırılardan Hukuksal Sorumluluk*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013, s. 71-77.
[284] Eren, 2015, s. 585; Tunçomağ, 1976, s. 430; Oğuzman-Öz, 2017, s. 14; Kılıçoğlu, 2017, s. 364-367; Antalya, *C. V/1,2*, s. 91.
[285] Ayan, 2016, s. 252; Eren, 2015, s. 585.
[286] Antalya, *C. V/1,2*, s. 90; Haluk Tandoğan, *Türk Mes'uliyet Hukuku*, Ajans-Türk Matbaası, 1961, s. 44.
[287] Gökçe Kurtulan, "Haksız Fiilde Hukuka Aykırılık Unsuru", *MÜHFHAD*, 2017, C. 23, S. 1, s. 469.

sorumluluğu öngörmüştür. Kanun'da açıkça belirtildiği gibi ahlaka aykırılık hallerinde sorumluluk söz konusu olması için TBK m. 49/I'in aksine mutlaka kasti bir davranış aranmaktadır. Buradaki ahlak sübjektif olmayıp genel ahlakı ifade eder[288].

Türk Borçlar Kanunu m. 63, hukuka aykırılığı kaldıran haller düzenlemiştir Buna göre "*Kanunun verdiği yetkiye dayanan ve bu yetkinin sınırları içinde kalan bir fiil, zarara yol açsa bile, hukuka aykırı sayılmaz*.". Mezkûr maddenin ikinci fıkrasında hukuka aykırılığı ortadan kaldıran halleri düzenlemiştir. Buna göre zarar görenin rızası, daha üstün nitelikte özel veya kamusal yarar, zarar verenin davranışının haklı savunma niteliği taşıması ve yetkili kamu makamlarının müdahalesinin zamanında sağlanamayacak olması durumlarında kişinin hakkını kendi gücüyle koruması veya zorunluluk hâllerinde de fiil hukuka aykırı sayılmaz (TBK m. 63/II). Bunun dışında çeşitli kanunlarda da özel olarak düzenlenmiş hukuka aykırılığı ortadan kaldıran haller söz konusudur[289]. Hukuka uygunluk sebebi olan rızanın fiilden önce verilmesi, rızanın buna ehliyetli kimse tarafından verilmesi ve rızanın konusunun hukuka ve ahlaka aykırı olmaması gerekir[290]. Bu koşullara uygun rıza verilmesi halinde fiilin hukuka aykırılığı ortadan kalkar ve sorumluluğun unsuru olan hukuka aykırı fiil meydana gelmez. Bu durumda artık sorumluluktan bahsedilemez. Rıza aynı zamanda TBK m. 52'de düzenlenmiş ve tazminattan indirim veya tazminatın tamamen kaldırılmasına yol açabilecek hâl olarak kabul edilmiştir. Rıza, zamanında, fiilden önce verilmiş ancak geçersiz ise bunu tazminattan indirim sebebi olarak değerlendirmek gerekir[291]. Dolayısıyla rıza iki duruma etkili olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak hukuka aykırılığı ortadan kaldırarak fiilin hukuka aykırılığını dolayısıyla sorumluluğu ortadan kaldıran hal ve ikinci olarak tazminattan indirim veya tazminatın tamamen kaldırılmasını sağlayan hâl. Rıza tek başına illiyet bağını kesen bir neden olarak değerlendirilemez[292].

Bilirkişinin görevi sırasında gerçekleştirebileceği hukuka aykırı fiilleri ayırmak gerekir. Zira HMK m. 285, bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesi fiiline münhasıran düzenlenmiştir. Bu nedenle HMK m. 285 kapsamında sorumluluğun olabilmesi için bilirkişinin hukuka aykırı fiili, gerçeğe aykırı rapor vermek biçiminde gerçekleşmelidir.

[288] Eren, 2015, s. 600; Oğuzman-Öz, 2017, s. 66.
[289] Kılıçoğlu, 2017, s. 386.
[290] Antalya, *C. V/1,2*, s. 120.
[291] Alperen Polat, *Sorumluluk Hukukunda Rıza,* On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 197.
[292] Polat, 2019, s. 72.

Bilirkişi, bir şey üzerine inceleme yaparken (HMK m. 278/4) inceleme konusu şeye zarar vererek ya da tarafların bilgisine başvurduğu durumlarda (HMK m. 275/3) doğrudan taraflara zarar vererek de hukuka aykırı fiil gerçekleştirebilir. Bilirkişi, raporuyla, gerçeğe aykırı beyanda bulunmak haricinde de hukuka aykırı fiiller gerçekleştirebilir. Bilirkişinin, raporunda taraflardan birine hakaret etmesi ya da raporunda gerekli olmamasına rağmen taraflara ait bir sırrı belirtmesi hali bu duruma örnek teşkil eder. Bu hallerde de hukuka aykırı fiil unsurunun ortaya çıktığı açıktır. HMK m. 279/1 ve Bil.K.'nın 2/1. maddesinin b bendi, bilirkişinin oy ve görüşünün sözlü olarak da sunulmasına da imkân vermektedir. Eğer mahkemece bilirkişinin oy ve görüşünün sözlü olarak sunulmasına karar verilmiş ise bilirkişinin oy ve görüşünü sözlü olarak sunmuş olması da şüphesiz bilirkişi raporu kavramı kapsamında değerlendirilir[293]. HMK m. 281/2'ye göre mahkemece bilirkişiden ek rapor alınmasına karar verilmiş ya da mezkûr madde uyarınca sözlü açıklama yapılması istenmişse, bilirkişinin ek rapordaki ya da duruşmadaki beyanları da bilirkişi raporu kapsamında değerlendirilmelidir. Bu haller de bilirkişinin beyanları gerçeğe aykırı ise HMK m. 285'te öngörülen hukuka aykırı fiil gerçekleşmiş olur. HMK m. 285, hukuka aykırı fiil özel olarak belirlendiği ve gerçeğe aykırı rapor olarak sınırlandırıldığı için bu fiildeki gerçeğe aykırılığın anlamının ve kapsamının ayrıca incelenmesi gerekir. Bu nedenle gerçeğe aykırılık kavramı ayrı bir başlık halinde incelenmiştir[294].

4.2. Kusur

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 285, gerçeğe aykırı rapordan kaynaklı bilirkişinin hukuki sorumluluğu için bilirkişinin kasten veya ağır ihmalle gerçeğe aykırı rapor düzenlemesini aramıştır. Kusur, hukuk düzeni tarafından uygun görülmeyen, kınanan davranış biçimi olarak ifade edilmektedir[295]. Doktrinde kusuru açıklayan iki temel teori vardır[296]. İki kusur teorisindeki fark kusurun türlerinden olan ihmalde ortaya çıkmakta, ihmaldeki özenin ölçüsü esas alınarak teoriler farklılaşmaktadır[297]. Kastta

[293] Aynı yönde bkz. Saldırım, *a.g.m.*, s. 15.
[294] Bkz. aşa. Bşl. 2 B. 4.4.
[295] Tandoğan, 1961, s. 45; Feyzioğlu, 1976, s. 477; Tunçomağ, 1976, s. 439; Osman Güven Sabri, "Kusur Kavramı ve Çeşitleri", *YD*, 1981, C. 7, S. 4, s. 574; Kılıçoğlu, 2017, s. 404; Antalya, *C. V/1,2*, s. 67.
[296] İmre, 1949, s. 25; Eren, 2015, s. 570; Ayan, 2016, s. 271; Antalya, *C. V/1,2*, s. 72-73; Habip Oğuz, "Sorumluluk Hukukunda Kusur", *TAAD*, 2016, Y. 7, S. 28, s. 277-278. Esasen objektif kusur teorisi ile objektifleştirilmiş kusur teorisi birebir aynı değildir. Farkları için bkz. Koşar, 2020, s. 84.
[297] Koşar, 2020, s. 71; Yazar ihmalin değerlendirilmesindeki ölçüt başlığında iki teoriyi incelemiştir. Bkz. Pınar Altınok Ormancı, *Zararı Azaltma Külfeti,* On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 86-89.

böyle bir tartışma söz konusu olmaz[298]. Bu nedenle kusur teorilerini ihmalle beraber incelemeyi uygun görüyoruz. Kusurun kast ve ihmal olmak üzere iki türü vardır[299]. Kastta, failin iradesi hukuka aykırı bir sonuca yönelmiş olup fail bu hukuka aykırı sonucu bilmekte ve istemektedir[300]. Kastta hukuka aykırı sonuca yönelmiş irade yeterli olup ortaya çıkacak zararın bilinmesi veya istenmesi gerekli değildir[301]. Ortaya çıkan sonucun istenmesi, sonucun göze alınması, kabullenilmesi halinde de gerçekleşebilir. Nitekim bu iki ihtimal kastın iki türünü oluşturmaktadır. İlk halde doğrudan kasttan bahsedilirken ikinci halde dolaylı kasttan bahsedilir[302]. HMK m. 285'te bilirkişinin kastından bahsetmiş olup bu yönde kastın türleri arasında bir ayrım yapılmamıştır. Bilirkişi hem doğrudan kastı ile hem de dolaylı kastı ile mesul olacaktır. Kaldı ki kural olarak kanunda ayrık bir düzenleme yoksa doğrudan kast ile dolaylı kast arasında hukuki sonuç yönünden bir farklılık bulunmaz[303]. Ancak belirtmek gerekir ki somut olaydaki kastın yoğunluğu TBK m. 51 gereğince hâkim tarafından tazminatın belirlenmesinde dikkate alınacaktır[304].

Kusurun bir diğer türü olan ihmal ise ağır ihmal ve hafif olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmektedir[305]. Doktrinde ağır ihmal ile hafif ihmal arasında ağır ihmal seviyesinde olmayan fakat hafif ihmalden daha yoğun bir orta ihmalin var olduğu görüşü de mevcuttur[306]. HMK m. 285, bilirkişinin gerçeğe aykırı rapordan dolayı sorumlu tutulmasının şartları arasında ağır ihmale yer vermiştir. Doktrinde belirtilen bu ayrımda orta ihmalin, HMK m. 51'de tazminatın belirlenmesi dışında kural olarak sorumluluğun varlığı için bir fark yaratmayacaktır[307]. Bilirkişinin ihmalinin orta ihmal olarak değerlendirilmesi durumunda da gerçeğe aykırı rapor nedeniyle bilirkişinin

[298] Koşar, 2020, s. 71.
[299] Eren, 2015, s. 574.
[300] Ferit H. Saymen, *Borçlar Hukuku Dersleri Cilt I,* İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1950, s. 276; Tandoğan, 1961, s. 46; Feyzioğlu, 1976, s. 478; Tunçomağ, 1976, s. 441; Tekinay vd., 1993, s. 493; Çağlar Özel, "Türk Özel Hukukunda Sözleşme Dışı Sorumluluk Olgularına Genel Bakış", *HÜİİBFD,* 2000, C. 18, S. 2, s. 422; Eren, 2015, s. 574-575; Ayan, 2016, s. 272; Kılıçoğlu, 2017, s. 406; Koşar, 2000, s. 178.
[301] Tandoğan, 1961, s. 47; Tunçomağ, 1976, s. 442; Oğuzman-Öz, 2017, s. 57.
[302] Tandoğan, 1961, s. 47; Feyzioğlu, 1976, s. 478-479; Tunçomağ, 1976, s. 441; Tekinay vd., 1993, s. 493; Eren, 2015, s. 575; Hatemi-Gökyayla, 2015, s. 146; Ayan, 2016, s. 273.
[303] Tekinay vd., 1993, s. 493.
[304] Oğuz, *a.g.m.*, s. 282.
[305] Tunçomağ, 1976, s. 444; Feyzioğlu, 1976, s. 480; Hatemi-Gökyayla, 2015, s. 2015, s. 147; Kılıçoğlu, 2017, s. 407.
[306] Eren, 2015, s. 580; Koşar, 2020, s. 201.Yargıtay bir kararında haksız fiilin unsurları incelemiş ve ihmalin dereceleri arasında orta ihmali de saymıştır. Bkz. Yargıtay 9. Hukuk Dairesinin 26.04.2016 tarihli ve 2014/33535 E., 2016/10473 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 04.02.2021).
[307] Orta ihmal halinde TBK m. 51'e göre tazminatın indirilebileceği yönünde bkz. Koşar, 2020, s. 233.

sorumluluğunun doğmayacağı açıktır. Bu nedenle yalnız ağır ihmal ve hafif ihmal kavramlarını incelemeyi yeterli görüyoruz.

Ağır ihmal, failin yerinde aynı konum ve şartlarda bulunan makul ve ortalama her insanın göstereceği özenin, dikkatin ve alacağı önlemin alınmaması durumunda mevcut iken hafif ihmalde herkesin göstereceği özen, dikkat ve önlem değil ancak tedbirli ve dikkatli kimsenin bu konudaki ölçüsü söz konusudur[308]. İhmalin ölçüsünü belirlemek ve net bir çizgi çekebilmek zordur[309]. Nitekim yukarıda belirttiğimiz üzere ihmaldeki özenin ölçüsü için iki temel teori ileri sürülmüş ve bu ölçü çerçevesinde ihmalin derecesi saptanmaya çalışılmıştır. Kusur teorileri ihmalin ölçüsü bakımından birbirlerinden ayrıldığı için[310] kusur teorilerini kısaca incelemek faydalıdır. Sübjektif kusur teorisine göre kusur, failde irade eksiliği veya irade zayıflığı sonucunda ortaya çıkan, failin sübjektif özellikleri göz önüne alındığında hukuka aykırı sonuçtan kaçınabilir durumda olmasına rağmen bundan kaçınmayarak fiili işlemesidir[311]. Objektif (objektifleştirilmiş) kusur teorisine göre ise gösterilmesi gereken özen ve kaçınmanın ölçüsü failden soyut olarak değerlendirilmekte onun mensup bulunduğu çevre veya mesleki grup değerlendirilerek makul, dürüst ve orta zekalı bir üyenin hareketi kıyaslanarak kusur değerlendirmesi yapılmaktadır[312]. Doktrinde genel olarak objektif kusur teorisinin kabul edildiğini görmekteyiz[313]. Objektifleştirilmiş kusur teorisine göre failin ihmali belirlenirken onun hareketi ile kıyaslanacak örnek davranış için somut olayın bazı şartları da göz önüne alınır[314]. Yapılan iş için gereken uzmanlık örnek davranışın belirlenmesinde dikkate alınır[315]. Yapılan iş, ne kadar uzmanlık gerektiriyorsa dikkate alınacak örnek

[308] Saymen, 1950, s. 276-277; Tunçomağ, 1976, s. 444; Hatemi-Gökyayla, 2015, s. 147; Ayan, 2016, s. 274; Kılıçoğlu, 2017, s. 407; İhsan Erdoğan, "Haksız Fiilde Kusurlu Sorumluluk ve Özellikle Kusur Unsuru", *SÜHFD*, 1990, C. 3, S. 1, s. 128.

[309] Oğuzman-Öz, 2017, s. 59; Koşar, 2020, s. 195; Kerem Cem Sanlı, "İhmalin Belirlenmesinde Bir Ölçüt: Hand Formülü", *MÜHFHAD,* 2008, C. 14, S. 4, s. 102.

[310] Bkz. yuk. dp. 297.

[311] Eren, 2015, s. 570, Oğuz, *a.g.m.*, 277.

[312] Tandoğan, 1961, s. 50-51; Eren, 2015, s. 570; Kılıçoğlu, 2017, s. 407; Antalya, *C. V/1,2*, s. 72-73.

[313] Tunçomağ, 1976, s. 443; Eren, 2015, s. 577; Ayan, 2016, s. 274; Erdoğan, *a.g.m.*, s. 129-131; Kılıçoğlu, 2017, s. 406; Antalya, *C. V/1,2*, s. 72; Yazarlar haksız fiilde ihmalinin ölçüsünün objektif olarak sözleşmeye aykırılık hallerinde kural olarak sübjektif olarak değerlendirileceğini söylemektedir bkz. Hatemi-Gökyayla, 2015, s. 148. Aksine sübjektif görüşü kabul edenler için bkz. Oğuzman-Öz, 2017, s. 60; Özen ölçütü olarak yeni öneriler de ileri sürülmüştür. Bunlardan Hand formulü için bkz. Sanlı, *a.g.m.*, Kişiselleştirilmiş özen ölçüsü için bkz. Erman Benli, "İhmalin Takdirinde Yeni Bir Ölçü: 'Kişiselleştirilmiş Özen Ölçüsü'", *MÜHFHAD*, 2020, C. 26, S. 1, s. 300-316.

[314] Tandoğan, 1961, s. 52-53; Eren, 2015, s. 577; Antalya, *C. V/1,2*, s. 78-79.

[315] Eren, 2015, s. 578; Koşar, 2020, s. 158,

davranış için de o derece özen dikkate alınır[316]. Kanuni düzenlemeler örnek davranışı ve özen ölçütünü belirliyorsa onlar da örnek davranışın belirlenmesine yardımcı olur[317]. Bilirkişilik görevini uzmanlık gerektirir. Bilirkişinin görevini objektif, dürüst ve tarafsız olarak yerine getirmesi gerektiği görevin niteliğinden anlaşılacağı gibi kanuni düzenlemelerde de açıkça yer alır. Bu nedenle bilirkişinin göstermesi gereken özen derecesinin yüksek olduğu söylenebilir. İhmalin derecesinin tespit edilmesi için gereken örnek davranış belirlenirken bu yüksek özen derecesinin dikkate alınması gerekir.

4.3. Raporun Hükme Esas Alınması

Hâkim birtakım kararlar vererek önüne gelen davayı veya işi sonuca erdirebilecektir. Hâkimin verdiği kararlar nitelik, amaç ve etki bakımından farklılık arz etmektedir. Bu anlamda karar, mahkemenin önüne gelen dava veya işi ilerletmesi ve aydınlatması, kişi ve hakların korunması, uyuşmazlıkları sona erdirmesi gibi çeşitli amaçlara yönelmiş mahkeme usul işlemleridir[318]. Hâkimin uygulanacak olan soyut hukuk kurallarının şartlarının somut olayda gerçekleşip gerçekleşmediğini, somut olayı kapsamına alıp almadığına ilişkin değerlendirmesi karar şeklinde tezahür eder[319].

Bilirkişi raporunun hükme esas alınması HMK m. 285'te sorumluluk davasının bir diğer ön şartı olarak düzenlenmiştir. Raporun hükme esas alınmasından maksat hakimdeki eksik olan özel bilginin, bilirkişinin sunduğu rapor tarafından tamamlanmış sayılarak özel bilginin hâkim tarafından karara gerekçe yapılması anlamına gelmektedir. Hâkim uyuşmazlık için tamamlanması zorunlu olan özel bilgiyi bilirkişinin raporuna dayandırmakta ve kararını rapor ile gerekçelendirmektedir. Raporun hâkimin kararına etkisi söz konusu değilse HMK m. 285 anlamında bilirkişinin sorumluluğu doğmayacaktır. Ortaya çıkan zararın mahkeme hükmüne dayanması gerekir.

Hukuk Muhakemeler Kanunu m. 285'te özel olarak belirtilmediği için mahkeme kararının kesin hüküm niteliğini haiz olması gerekmez. Ancak bilirkişinin sorumluluğuna esas olan davada verilen kararın istinaf mahkemesince kaldırılması durumunda ne yapılacaktır? Nitekim istinaf mahkemesinin verdiği ilk derece mahkemesinin kararının

[316] Tandoğan, 1961, s. 53.
[317] Bkz. Antalya, *C. V/1,2*, s. 80; Koşar, 2020, s. 167-170.
[318] Hayri Domaniç, *Hukukta Kaziyyei Muhkeme ve Nisbi Kuvveti,* Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1964, s. 8.
[319] Tanrıver, 2020, s. 1022.

kaldırılması kararıyla ilk derece mahkemesi kararı iptal edilerek hükümsüz kılınmış ve hukuk aleminde varlığı ortadan kalkmıştır[320]. HMK m. 353/1-a, istinaf mahkemesinin duruşma yapmadan ilk derece mahkemesinin kararını kaldırarak kararı veren mahkemeye veya kendi yargı çevresinde uygun göreceği başka bir yer mahkemesine ya da görevli ve yetkili mahkemeye gönderilmesine kesin olarak karar verebileceği halleri düzenlemiştir. Yine istinaf mahkemesi, istinaf başvurusunu haklı görürse ilk derece mahkemesinin kararını kaldırarak yeniden esas hakkında karar verir[321]. Temyizde bu durum bozmaya uyma kararı ile ortaya çıkar. Zira bozma kararı ile istinaf mahkemesi veya ilk derece mahkemesi bozmaya uyma kararı verene kadar karar hukuken varlığını devam ettirdiği gibi istinaf mahkemesi veya ilk derece mahkemesi direnme kararı verirse bozulan karar ayakta kalır[322]. Direnme kararı karşısında HGK'nın verdiği bozma kararına ilk derece mahkemesinin uyması zorunludur (HMK m. 373/7).

İstinaf mahkemesince ilk derece mahkemesinin kararının kaldırılmasına veya temyiz incelemesi sonrasında verilen bozma kararına uyulması ile ortada HMK m. 285'te aranan hükme esas alınan rapor şartı bulunmamaktadır. Zira zarara yol açan hüküm varlığını yitirmiş olur. Bu kararlar sonrası da ortadan kaldırılan hükme esas alınan bilirkişi raporu, yeni verilecek hükümde hükme esas alınmamış olabilir. Benzer bir durum yargılamanın iadesi (HMK m. 374-381) müessesinde de ortaya çıkabilir. Bu hallerde HMK m. 285 kapsamında davanın açıldığı sırada hüküm iptal edilmiş, ortadan kaldırılmış olsa dahi davanın reddedilmemesi gerekir. Zira ortadan kaldırılan hükme esas alınan rapor nedeniyle hüküm ortadan kaldırılana kadar geçen zaman kesitinde bir kimsenin, bilirkişinin gerçeğe aykırı raporun hükme esas alınması nedeniyle zarar görmesi mümkündür. Zararın ortaya çıktığı bu kesitte HMK m. 285'in şartları sağlanmaktadır. Nitekim mezkûr kanun maddesi davanın açıldığı sırada hükmün varlığını bulunmasını da aramadığı gibi tazminat davası için hükmün kesinleşmesini de aramamıştır. Bu nedenle bu kesitte zarar ortaya çıkmış ve diğer sorumluluk şartları sağlanmış ise HMK m. 285 uyarınca bilirkişinin sorumlu tutulmasının mümkün olduğu kabul edilmelidir.

[320] Muhammet Özekes, *Pekcanıtez C. 3,* s. 2270; Boran Güneysu, 2014, s. 181 dp. 695.
[321] Melis Taşpolat Tuğsavul, "İstinaf İncelemesi Sonucunda Verilebilecek Kararlar", *TBBD,* 2018, S. 134, s. 320.
[322] Taşpolat Tuğsavul, *a.g.m,* s. 321.

Doktrinde kararlar, ara kararlar ve nihai kararlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Nihai kararlar ise esas ilişkin ve usule ilişkin nihai kararlar olarak kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Ara kararlar, hâkimin dosyadan el çekmeyip yargılamanın devamını sağlayan ve yargılamayı ilerleten kararlar iken nihai kararlar hâkimin dosyadan el çektiği kararlardır[323]. Nihai kararlar esasa veya usule ilişkin olabilir. HMK m. 294'te de açıkça belirtildiği üzere yargılamayı esastan çözen kararlara hüküm denir[324]. HMK m. 285, madde metninde gerçeğe aykırı bilirkişi raporunun hükme esas alınması halinde sorumluluğun doğduğunu belirtmiştir[325]. Bu noktada yapabileceğimiz ilk tespit madde metninin lafzi yorumlanması halinde, uyuşmazlığı esastan çözerek hâkimin dosyadan el çekmesini gerektirmeyen kararlara karşı HMK m. 285 hükmü uygulanamaz. Ancak biz bu kanaatte değiliz. Çekişmesiz yargıda bir uyuşmazlığın çözümü söz konusu olmadığı için esasa ilişkin nihai karar olan hüküm kavramından bahsedilemez[326]. Bu durumda HMK m. 285'in "*hükme esas alınması*" şartı yerine getirilmediğinden çekişmesiz yargıda başvurulan bilirkişinin sorumluluğunda HMK m. 285'in uygulanıp uygulanamayacağı sorunu akla gelebilir. Kanaatimizce çekişmesiz yargı kararların için de HMK m. 285'in tatbik edilmesi gerekir. Nitekim asli müdahaleyi düzenleyen HMK m. 65'te de hüküm ifadesi geçmekte ancak çekişmesiz yargıda da bazı durumlarda asli müdahalenin söz konusu olabileceği doktrinde belirtilmektedir[327]. Geçici hukuki korumaya ilişkin verilen kararların niteliği doktrinde tartışmalıdır. Bir görüşe göre[328] ara karar niteliğinde iken diğer bir görüşe göre[329] nihai karar kategorisi altında geçici nitelikte nihai karar olarak nitelendirilmektedir. Başka bir görüşe göre ise geçici hukuki koruma kararları ne nihai

---

[323] Üstündağ, 2020, s. 787-788; Kuru, *C. III,* s. 2998-3004 Ömer Ulukapı, *Medeni Usul Hukuku,* Mimoza Yayınları, Konya, 2015, s. 183; Murat Atalı, *Pekcanıtez C. 3*, s. 1968 vdm.; Budak- Karaaslan, 2020, s. 302-303; Tanrıver, 2020, s. 1023,1026; Görgün vd., 2020, s. 630; Atalı-Ermenek-Erdoğan, 2020, s. 553-554.

[324] Kuru, *C. III,* s. 3005; Nilüfer Boran Güneysu, *Medeni Usul Hukukunda Karar,* Adalet Yayınevi, Ankara, 2014, s. 6, 111; Tanrıver, 2020, s. 1027.

[325] BGB m. 839a'da ise Entscheidung kavramı kullanılmıştır. Bu kavram genel olarak kararı ifade etmektedir. Bkz. Boran Güneysu, 2014, s. 7.

[326] Berkin, *a.g.e.*, s. 861; Ali Cem Budak, "Türk Hukukunda Çekişmesiz Yargı", *Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı IV,* TBB Yayınları, Ankara, 2006, s. 174; Mehmet Kodakoğlu, Medenî Usul Hukukunda Aslî Müdahale, Legem Yayıncılık, Ankara, 2018, s. 259.

[327] Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü Cilt IV,* Demir – Demir Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 3504; Tanrıver, 2020, s. 563; Atalı, *Pekcanıtez C. 1*, s. 769; Çekişmesiz yargıda asli müdahale değil kendine özgü bir katılma yolu olduğu yönünde bkz. Kodakoğlu, 2018, s. 260; Çekişmesiz yargıda dava ve taraf olmadığı için asli müdahalenin mümkün olmadığı yönünde bkz. Ejder Yılmaz, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi Cilt 1,* Yetkin Yayınları, Ankara, 2017, s. 1335.

[328] Tanrıver, 2020, s. 1024-1025.

[329] Muhammet Özekes - Evrim Erişir, "Konusu Para Alacağı Olan Geçici Hukukî Korumaların Karşılaştırılması ve Değerlendirilmesi", *MİHDER,* 2006/3, S. 5, s. 1260; Boran Güneysu, 2014, s. 170-171.

karar ne de ara karar olarak nitelendirilebilir[330]. Hangi görüş kabul edilirse edilsin geçici hukuki koruma kararları maddi hukuk ilişkisinde uyuşmazlığı esastan çözen bir karar olmadığı için hüküm olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Geçici hukuki koruma kararı verilirken gerçeğe aykırı bilirkişi raporunun dayanak yapılmış, raporun doğrultusunda geçici hukuki koruma kararı verilmiş ise bu halde de HMK m. 285'in uygulanabilmesi gerekir. Bilirkişinin raporu, hâkimin hangi türdeki kararına esas alınırsa alınsın HMK m. 285 kapsamında değerlendirilmesi gerekir. Kanun'da geçen ifadenin eksik olduğu kanaatindeyiz. HMK m. 46'da olduğu gibi HMK m. 285'te de karar ifadesinin kullanılması gerekirdi. Bizce ara kararları veya hüküm dışındaki nihai kararları HMK m. 285 düzenlemesinden dışlamak için herhangi bir mantıklı gerekçe yoktur. Ancak her durumun kendi özellikleri, sorumluluğun diğer tüm unsurları bakımından dikkate alınacaktır. Bu kararlara karşı itiraz edilmemiş olması ya da kanun yoluna başvurulmamış olması, tazminatın indirilmesine yahut tamamen kaldırılmasına (TBK m. 52) yol açabileceği gibi illiyet bağını keserek sorumluluğun doğmamasına neden olabilir.

Bilirkişilik Yönetmeliği m. 58/2, HMK m. 285 ile neredeyse birebir aynı düzenlemeyi içermekte fakat Yönetmelik, "*mahkemece hükme esas alınması*" ifadesi yerine "*hükme esas alınan*" ifadesini kullanmıştır. Burada "*mahkeme*" ifadesinin bilinçli bir şekilde çıkarıldığı söylenebilir. Zira Yönetmelik'in 2/1. maddesi ile dayanak kanun Bil.K. m. 1/2 uyarınca bu hüküm tüm adli ve idari yargıdaki bilirkişilik faaliyetlerini kapsar niteliktedir. Ayrıca İİK ek m. 3 uyarınca, İcra Müdürlüğü tarafından görevlendirilen bilirkişiler için de Bil.Y. m. 58 uygulanır. Ancak "*hüküm*", mahkemeler tarafından verilebilir. Hüküm, karar kavramının altında onun bir alt başlığıdır. Bu nedenle HMK ve Bil.Y.'deki "*hüküm*" kavramı yerine "*karar*" kavramının kullanılması uygun olurdu.

Davanın açılmamış sayılmasına karar verilmesi ile dosyanın işlemden kaldırılması kararlarının bilirkişinin raporu doğrultusunda verilmesi düşünülemeyeceğinden bu hallerde HMK m. 285'in işletilmesi de mümkün gözükmemektedir. Zira bu kararların verilebilmesi için bilirkişiden alınması gereken özel bilgi söz konusu olmaz.

[330] M. Serhat Sarısözen, "İhtiyati Tedbir Kararlarına Karşı Başvuru Yolu ve İçtihadı Birleştirme Kararı", *DEÜHFD*, 2014, C. 16, S. Özel Sayı, s. 1323-1324.

Bilirkişinin verdiği rapor, tarafın davasını geri almasına neden olmuşsa bu durumda uyuşmazlığın bilirkişi raporunu esas alan mahkeme kararıyla sonlandığından bahsedilemez. Taraf iradesi ile dava sona ermiş ve taraf davasını yeniden ikame edebilir durumdadır. Davanın geri alınması halinde, icra edilebilir bir mahkeme kararı mevcut değildir. Bu nedenle HMK m. 285'in burada uygulanması mümkün gözükmemektedir[331]. Zira HMK m. 285'teki sorumluluk için bilirkişinin raporunun mahkemece verilen karara dayanak olması gerekir.

Feragat ve kabul halinde dava mahkeme kararı ile sona ermemekte, yapılan beyan ile doğrudan sona ereceği kabul edilmektedir[332]. Mahkemenin feragat ve kabulün tespiti işleminin yargısal bir tasarruf olmadığı, karar ve hüküm teşkil etmediği belirtilmiştir[333]. Alman hukukunda feragat ve kabul halinde mahkeme kararı şartının gerçekleştiği ve bu nedenle BGB 839a'nın uygulanacağı belirtilmiştir[334]. Ancak Türk hukukundan farklı olarak Alman hukukunda, feragat ve kabul halinde davanın feragat ve kabul beyanı ile değil mahkemenin vereceği karar ile son bulacağı ZPO m. 306 ve 307. düzenlenmiştir[335]. Durumu yargılamanın iadesi bakımından inceleyen Namlı'ya göre, feragat ve kabul halinde her ne kadar dava kabul ve feragat beyanı ile sona erse de mahkemece bunun tespitine ilişkin verilen şekli bir kararın varlığı nedeniyle yargılamanın iadesi yoluna gidilebilir[336]. Kanaatimizce feragat ve kabul beyanı üzerine mahkemece davanın esastan reddi ya da esastan kabulü yönünde karar verilmişse HMK m. 285 uygulanmalıdır. Bu hallerde dava feragat ve kabul beyanı ile sona erse ve şekli anlamda olsa bile bir hüküm söz konusudur. Ancak feragat veya kabul beyanı üzerine karar verilmesine yer olmadığı kararı verilirse bu durumda HMK m. 285 uygulanmamalıdır. Bu halde bilirkişinin sorumluluğu rapor öncesi fiillerinden kaynaklanan hukuki sorumluluğu ile aynı olmalıdır. Aynı belirleme sulh hali için de geçerlidir. Sulh halinde de davanın mahkeme kararı ile

[331] Bkz. Blankenhorn, *a.g.t.*, s. 155.
[332] Ansay, 1960, s. 180-181; Postacıoğlu, 1975, s. 481-484; Ergun Önen, "Feragat ve Kabul Kesin Hüküm Teşkil Etmez", *ABD*, 1976, S. 1, s. 30; Üstündağ, 2000, s. 575; Mert Namlı, *Türk ve Fransız Medeni Usul Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi*, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2014, s. 116; Tanrıver, 2020, s. 1050-1061; Aksi yönde davanın feragat ve kabul beyanı üzerine mahkemenin tespit kararı ile sona ereceği yönünde bkz. Kuru, *C. IV*, s. 3617,3701.
[333] Önen, *a.g.m.*, s. 30.
[334] Blankenhorn, *a.g.t.*, s. 156; MüKoBGB/Wagner, 2020, BGB § 839a Rn. 31 (beck-online.beck.de, E.T. 18.08.2021).
[335] Önen, *a.g.m.*, s. 29; Namlı, 2014, s. 116.
[336] Namlı, 2014, s. 117.

değil doğrudan sulh ile sona ereceği belirtilmiştir[337]. Ancak HMK m. 315'e göre taraflar sulhe göre karar verilmesini isterse mahkeme sulhe göre karar verecektir. Bu halde dava doğrudan sulh ile değil sulhu esas alan mahkeme kararı ile sona ermektedir[338]. Bilirkişi raporu neticesinde tarafların sulh olması halinde talep üzerine HMK m. 315'e göre karar verilmesine yer olmadığı kararı verilirse HMK m. 285 kapsamında bilirkişinin hukuki sorumluluğuna gidilemez[339]. Bilirkişinin hukuki sorumluluğu, bu hallerde rapor öncesi fiillerinden kaynaklı hukuki sorumluluğu kapsamında değerlendirilmelidir. Tarafların sulhe göre karar verilmesini talep etmesi üzerine mahkemece sulhe göre karar verileceği, davanın mahkeme kararı ile sonlandığı ve icra edilebilir bir mahkeme hükmü bulunduğu için HMK m. 285 uygulanmalıdır[340]. HMK m. 315/2'de, irade bozukluğu veya aşırı yararlanma hallerinde sulhun iptal edilebileceği, HMK m. 311'de ise kabul ve feragatin, irade bozukluğu hallerinde iptalinin istenebileceği düzenlemiştir. Zarar gören kişinin bu kapsama giren hallerde iptali ileri sürmeden HMK m. 285'e göre dava açması, zarar görenin kusuru niteliğinde değerlendirilmelidir. Ayrıca sulh sözleşmesine neden olan bilirkişi raporunun bazı hallerde üçüncü kişinin aldatması kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. Üçüncü kişinin aldatmasına ilişkin TBK m. 36/2'deki şartların gerçekleşmesi halinde gerçeğe aykırı bilirkişi raporu nedeniyle sulh iptal edilebilir. Zarar görenin kusuru kapsamında bu hususun da dikkate alınması gerekir.

Yok hüküm ve etkisiz hükmü de değerlendirmek gerekir. Yok hüküm halinde ortada tarafları ve mahkemeyi bağlayan bir karar olmadığı gibi yok hükmün hiçbir etkisi bulunmamaktadır[341]. Bu kararların icra edilebilmesi mümkün değildir[342]. Bu nedenle yok hüküm halinde zararın ortaya çıkacağı düşünülmez. Ancak ortada şeklen bir hüküm mevcut olursa bunun icra edilmesi tehlikesi mevcuttur. Zira yok hüküm itirazının icra müdürlüğünde ileri sürülmesi mümkün olmadığı gibi[343] diğer idari kurumlarda örneğin tapuda da geçerli şekilde ileri sürülememesi tehlikesi mevcuttur. Nitekim yok hükme

[337] Ansay, 1960, s. 184; Ergun Önen, *Medeni Yargılama Usulünde Sulh*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, s.142; Üstündağ, 2000, s.578; Görgün vd., 2020, s. 602.
[338] Tanrıver, 2020, s. 1077
[339] Sulh halinde BGB m. 839a'nın uygulanamayacağı yönünde bkz. Blankenhorn, a.g.t, s. 155; MüKoBGB/Wagner, 2020, BGB § 839a Rn. 26 (beck-online.beck.de, E.T. 18.08.2021).
[340] Aksi yönde görüş için bkz. Geigel Haftpflichtprozess/Haag, Kap. 34 Rn. 8 (beck-online.beck.de, E.T. 18.08.2021).
[341] Muhammet Özekes, "Medeni Usul Hukukunda Yok Hüküm ve Etkisiz Hüküm", *YD*, 2000, C. 26, S. 4 s. 685; Alangoya-Yıldırım-Deren Yıldırım, 2009, s. 453.
[342] Özekes, *a.g.m.*, s. 685.
[343] Boran Güneysu, 2014, s. 287.

şeklen mevcut bir hüküm görüntüsü verilmesi halinde kanun yoluna başvurulabileceği ileri sürülmektedir[344]. Bu istisnai durumlarda zarar ortaya çıkmışsa HMK m. 285'teki zararın, manevi zararı da kapsadığı düşünüldüğünde, sorumluluğun diğer şartları da gerçekleşmişse kanaatimizce HMK m. 285'in uygulanabilmesi gerekir. Etkisiz hükümler de hiçbir etkiye sahip değiller ve icra edilmeleri de söz konusu olmaz[345]. Ancak yok hüküm için yapılan tespitimiz etkisiz hüküm için de geçerlidir. Bununla beraber hükmün her iki geçersizlik şeklinde de taraflar açısından zararın ortaya çıkması ya da azaltılması için başvurulabilecek[346] gereken hukuki çarelere başvurulmamış olması zarar görenin kusuru kapsamında değerlendirme yapılmasını gerektirir.

4.4. Gerçeğe Aykırılık Kavramı

4.4.1. Genel Olarak

Gerçeğe aykırılık sözlük anlamı ile "*gerçek dışılık*" anlamına gelmektedir[347]. Gerçeğe aykırı bilirkişilik suçunu düzenleyen TCK m. 276'nın gerekçesinde gerçeğe aykırılığın, gerçeğin yanlış olarak yansıtılması olduğu ifade edilmiştir. Yalan tanıklık suçunu düzenleyen TCK m. 272'nin gerekçesinde suçun maddi unsuru olan gerçeğe aykırılık şu şekilde açıklanmıştır. "*Suçun maddî unsuru yalan söylemek veya tanıklığın konusunu oluşturan hususlar hakkındaki bilgiyi, bilerek, kısmen veya tamamen saklamaktır. Yalan söylemek deyimi, tabiî olarak gerçeği inkâr etmeyi de kapsamaktadır. Tanık, tanıklığının konusunu oluşturan hususlar hakkındaki bilgisini veya gördüğünü tam olarak açıklamakla yükümlüdür.*". Yalan tanıklık suçundaki gerçeğe aykırılık unsuru bakımından üç teori ileri sürülmüştür[348]. Sübjektif teoriye göre gerçeğe aykırılığın tespitinde kişinin idraki, algısı ve bilgisi ile beyanı arasında çelişki söz konusu olmalı,

[344] Üstündağ, 2000, *s.* 812.
[345] Özekes, *a.g.m.,* s. 692; S. Serhat Kırtıloğlu, "Bir Yargıtay Kararı Işığında Etkisiz Hüküm Örneği", *Prof. Dr. Ramazan Arslan'a Armağan Cilt 2,* Yetkin Yayınları, Ankara, 2015, s. 1055.
[346] Etkisiz hükme karşı kanun yoluna gidilebileceğine ilişkin bkz. Özekes, *a.g.m.,* s. 692; Etkisiz hükme karşı tespit davası açılıp açılmayacağına ilişkin tartışmalar için bkz. Derya Keskinci, "Medeni Usul Hukukunda Hatalı Kararlar", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2010, s. 208.
[347] Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, (www.tdk.gov.tr, E.T. 03.03.2021).
[348] Yener Ünver, *İftira, Suç Uydurma, Suç Üstlenme, Yalan Tanıklık Ve Bilirkişilik, İnfaz Kurumlarından Kaçma*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 206 vdm.; Mehmet Arslan, "Yalan Tanıklık Suçunda Gerçeğe Aykırılık", *CHD,* 2015, C. 10, S. 28, s. 263 vdm. Zafer İçer, "Yalan Tanıklık Suçu (TCK m. 272)", *MÜHFHAD*, 2018, C. 18, S. 1, s. 192.

böyle bir durum halinde gerçeğe aykırılık oluşmuş kabul edilmelidir[349]. Objektif teoriye göre, beyan ile olayın gerçek oluş biçimi yani objektif gerçeklik ile çelişiyor olması halinde gerçeğe aykırılığın meydana geldiğinden bahsedilir[350]. Yükümlülük teorisi ise gerçeği söyleme yükümlülüğünü merkeze alarak beyanın, gerçeği söyleme yükümlülüğüne aykırılık teşkil ettiği zaman gerçeğe aykırılığın oluştuğu kabul edilir[351]. Yükümlülük teorisine göre sübjektif olarak gerçeğe aykırı beyanda bulunma bilinci olmasa da şüphe edilen ve emin olunmayan konularda şüphe edildiği veya emin olunmadığı bildirilmeden beyanda bulunulması halinde gerçeğe aykırılık oluşur[352]. Doktrinde bu suç bakımından gerçeğe aykırılık için objektif teoriyi kabul eden yazarlar bulunduğu gibi[353] sübjektif teoriyi kabul eden yazarlar da bulunmaktadır[354].

Kanaatimizce konumuz bakımından gerçeğe aykırılık kişinin sübjektif durumundan ayrı olarak incelenmelidir. Kişinin sübjektif özellikleri onun kusurluluğu bahsinde müstakil olarak incelenmektedir. Bu nedenle gerçeğe aykırılığı objektif olarak değerlendirmek doğru olacaktır[355]. Yükümlülük teorisinde gerçeğe aykırılık bilinci söz konusu olmadığı fakat şüphe edilen konularda şüphe edildiğine ilişkin husus bildirilmeden beyanda bulunulması halinde, bu beyanının yapılmaması da yine kusurluluk bahsinde incelenmesi gerekir. Ayrıca bilirkişinin gerçeğe aykırı beyanı özelinde bilirkişinin dürüstlük, tarafsızlık ve objektif olma yükümlülüğü ile korunan hukuki menfaat de adliyenin saygınlığı ve doğru karar verme amacı olarak değerlendirilebileceğinden, yalan tanıklıkta olduğu gibi[356] korunan hukuki menfaat açısından objektif teoriyi esas almak daha doğru olacaktır. Ayrıca bilirkişinin uzman

[349] Bkz. Ünver, 2019, s. 207; Mehmet Arslan, *a.g.m.,* s. 267.
[350] Bkz. Ünver, 2019, s. 206.
[351] Bkz. Ünver, 2019, s. 208; Mehmet Arslan, *a.g.m.*, s. 272.
[352] Mehmet Arslan, *a.g.m.*, s. 272.
[353] Durmuş Tezcan - Mustafa Ruhi Erdem - Murat Önok, *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku,* Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 883; Hasan Gerçeker, *Yorumlu ve Uygulamalı Türk Ceza Kanunu Cilt* 4, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014, s. 5272; Neslihan Göktürk, "Yalan Tanıklık Suçu (TCK m. 272)", *GÜHFD*, 2016, C. XX, S. 1, s. 357; Batuhan Aktaş, "Yalan Tanıklık Suçu (TCK m. 272)", *YÜHFD*, 2020, C. XVII, S. Özel Sayı s. 14-15; Mehmet Arslan, *a.g.m.,* s. 280; Veli Özer Özbek - Koray Doğan - Pınar Bacaksız, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 1172.
[354] Doğan Soyaslan, *Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016, s. 740; M. Emin Artuk - Ahmet Gökçen - A. Caner Yenidünya, *Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015, s. 1218; Necati Meran, *Yeni Türk Ceza Kanunu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 1324; Necati Meran, *Yeni Türk Ceza Kanununda Kamu Görevlisi ve Adliyeye İlişkin Suçlar*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 275.
[355] Aynı yönde bkz. Blankenhorn, *a.g.t.,* s. 114.
[356] Mehmet Arslan, *a.g.m.*, s. 275.

niteliğine sahip olması gerektiği için başvurulan bilirkişinin bilimsel ve objektif gerçekliğe uygun rapor vermesi beklenmektedir. Özel ve teknik bilgisi ile hâkime yardımcı olan bilirkişinin sübjektif özellikleri dikkate alınarak raporunun gerçeğe aykırı olup olmadığının değerlendirilmesi bilirkişilik kurumu açısından uygun değildir.

Bilirkişi raporunda gerçeğe aykırılık, doğru olmayan bir hususu doğruymuş gibi ele almak veya doğru olan bir hususu yanlış aksettirmek şeklinde ortaya çıkar[357]. Gerçeğe aykırı bilirkişilik suçu bakımından, gerçeğe aykırılığın kendisinden istenen bilgiler ile sınırlı olduğunu, ancak sözlü açıklamalar sırasında bu sınırın genişlediği ifade edilmiştir[358]. Ayrıca bilirkişinin inceleme sırasında ek bazı bilgileri öğrenmesi ve bunları gerçeğe aykırı şekilde raporunda yer vermesi halinde de gerçeğe aykırı bilirkişilik suçunun değil yalan tanıklık suçunun oluştuğu belirtilmiştir[359]. Bilirkişinin yasak olmasına rağmen hukuki değerlendirmede bulunması ve bu hukuki değerlendirmenin doğru olmaması halinde gerçeğe aykırılıktan bahsedilemeyeceği ileri sürülmüştür[360]. Hukuki değerlendirme hâkime ait olduğu ve bilirkişinin raporunda gerçeğe aykırı hukuki değerlendirmede bulunması, gerçeğe aykırı bilirkişilik suçu bakımından korunan hukuki yararı tehlikeye sokmayacağı için gerçeğe aykırı bilirkişilik suçunun oluşmayacağı belirtilmiştir[361]. Gerçeğe aykırı bilirkişilik suçu bakımından ceza hukukundaki bu yaklaşımın HMK m. 285 düzenlemesindeki gerçeğe aykırılık unsuru bakımından kabulü zor gözükmektedir. HMK m. 285 düzenlemesinin amacı da uzman niteliği sebebiyle kendisine başvurulan bilirkişinin, kendisine başvurulan özel ve teknik bilgi gerektiren konuda gerçeğe aykırı rapor düzenleyerek mahkemeyi yanıltması ve bu mahkeme kararı neticesinde zarar ortaya çıkması halinde sorumlu olunmasıdır. Fakat sorumluluğun unsurlarından biri olan gerçeğe aykırılık bakımından, HMK m. 285, kendisine başvurulan konu bakımından sınırlama yapmadığı gibi bilirkişiye başvurulamayacak konuları da kapsam dışı bırakmamıştır. HMK m. 285, gerçeğe aykırılık kavramına farklı bir anlam ya da kapsam oluşturmamıştır. Bu nedenle gerek bilirkişinin kendisinden talep edilmeyen

[357] Faruk Erem, "Yalan Şahadet, Hakikata Aykırı Bilirkişilik ve Tercümanlık", *AÜHFD*, 1954, C. 11, S. 3, s. 46.
[358] Ünver, 2019, s. 272. Ayrıca Bkz. yuk. B. 2 Bşl. 4.1
[359] Ünver, 2019, s. 272.
[360] Meran, 2006, s. 299.
[361] Ali Parlar, *Türk Ceza Kanunu Şerhi Cilt 2*, Bilge Yayınevi, Ankara, 2015, s. 2927. Bilirkişinin gerçeğe aykırı hukuki nitelendirmede bulunması halinde gerçeğe aykırı bilirkişilik suçu oluşmayacağı yönünde bkz. Veli Özer Özbek, "Türk Hukukunda Bilirkişinin Ceza Sorumluluğu", *CHD*, 2018, C. 13, S. 38, s. 17.

bir konuda gerçeğe aykırı beyanda bulunması gerekse gerçeğe aykırı hukuki değerlendirmede bulunması halinde gerçeğe aykırılık unsurunun gerçekleştiğinden bahsedilecektir. Ancak raporun gerçeğe aykırı olduğunu kabul etmek, HMK m. 285 kapsamında sorumluluk doğacağını ifade etmez. Hukuki sorumluluk doğması için diğer unsurların da gerçekleşmesi gerekir. Örneğin bilirkişinin yasak olmasına rağmen hukuki değerlendirmede bulunması ve bu değerlendirmelerin gerçeğe aykırı olması halinde her ne kadar gerçeğe aykırılık unsurunun oluştuğu kabul edilse de illiyet bağı bakımından sorumluluğunun doğmayacağı söylenebilir. Zira hukuki değerlendirmeyi yapacak olan hâkimdir. Bilirkişinin gerçeğe aykırı hukuki değerlendirmesini içeren bilirkişi raporunu hükme esas alması ile zarar doğması halinde hâkimin bu fiili, bilirkişinin zarar ile olan illiyet bağını kesecek yoğunlukta olduğu değerlendirilmelidir. Aynı husus bilirkişinin kendisine başvurulan konu dışında gerçeğe aykırı beyanda bulunması hali için de geçerlidir. HMK m. 273/1'e göre hâkimin bilirkişiye inceleme konusu ve sınırı açıkça bildirmesi ve cevaplaması gereken soruları bilirkişiyi görevlendirme kararında belirtmek zorundadır. Bilirkişi, görevlendirilme konusu kapsamı dışında gerçeğe aykırı beyanda bulunması halinde hâkimin bunu re 'sen dikkate alması gerektiği gibi tarafların da rapordaki bu hususlara itiraz etmesi beklenir. Bilirkişi, görevlendirildiği konu kapsamı dışındaki beyanlarını içeren gerçeğe aykırı raporu mahkemece hükme esas alınmış ve zarar ortaya çıkmışsa yine bilirkişinin zarar ile illiyet bağının kesildiğinden bahsetmek gerekir.

Gerçeğe aykırılık, yalnızca raporun sonuç kısmında değil aynı zamanda incelenen veriler, kullanılan metotlar gibi hususlarda gerçeğe aykırı beyanda bulunulması halinde oluşabilir[362]. Doktrinde bilirkişi raporunun objektif ve sübjektif yönü olduğu belirtilmiştir[363]. Raporun objektif yönünden kasıt raporda yer alan ve değerlendirmeye tabi tutulabilecek hususlardır[364]. Raporun sübjektif yönü olan kişisel değerlendirmelerin ise gerçeğe aykırılık bakımından incelenemeyeceğini, kime ve neye göre doğru kabul edileceğinin belirsiz olduğu belirtilmiştir[365]. Gerçeğe aykırı bilirkişi raporunun belgede sahtecilik suçunu oluşturduğu ve fikri sahtecilik niteliğinde olduğu belirtilmiştir[366]. 765

[362] Ünver, 2019, s. 274.
[363] Özbek, *a.g.m.,* s. 16; Ünver, 2019, s. 274.
[364] Özbek, *a.g.m.,* s. 16.
[365] Özbek, *a.g.m.,* s. 16; Ünver, 2019, s. 276.
[366] Güneş Okuyucu Ergün, "Bilirkişi Raporu Üzerinde Gerçekleştirilen Sahtecilik Fiillerinin Niteliği", *İÜHFD,* 2016, C. 4, S. 1, s. 270; Özbek, *a.g.m.,* s. 13. Gerçeğe aykırı raporun resmi belgede sahtecilik

sayılı Türk Ceza Kanunu, evrakta sahtecilik bakımından fikri sahtecilik ve maddi sahtecilik ayrımı yapmıştı ve fikri sahteciliğe içerik sahteciliği adı verilmekteydi[367]. Bugün için böyle bir ayrımın gereksiz olduğu belirtilse de[368] inceleme konumuz bakımından maddi ve fikri sahtecilik kavramlarının değerlendirilmesi yararlıdır. Maddi sahtecilik, belgede değişiklik yapılması veya belgeyi düzenlediği gözüken kişi değil başkasının düzenlemiş olması halinde söz konusu olur[369]. Başkası tarafından taklit edilmemiş ve değiştirilerek bozulmamış bir evrak doğru olmayan beyanları içeriyor ve düzenleyen tarafından düşünsel bir değişiklik yapılıyorsa fikri sahtecilikten bahsedilir[370]. Maddi sahtecilikte, daha önce tamamlanmış bir belge bulunmakta iken fikri sahtecilik belgenin düzenlenmesi, yazının yazılması sırasında gerçekleştirilmektedir[371]. Fikri sahtecilik belgenin içeriğine ilişkin olup dış görünüş itibariyle gerçek olduğu halde, belgenin içeriğinin gerçeğe aykırı olması halini ifade eder[372]. Bu ayrıma göre bilirkişinin raporunda gerçeğe aykırı beyanda bulunması, fikri sahtecilik oluşturacakken, raporun taklit edilmesi suretiyle üçüncü kişi tarafından düzenlenmesi veya kurul halinde görevlendirilen bilirkişinin diğer kurul üyelerinin imzalarını atması maddi sahtecilik oluşturur[373]. HMK m. 285 bilirkişi raporunun gerçeğe aykırı olmasını aradığı için bilirkişinin maddi sahtecilik niteliğinde olan fiilleri mezkûr madde kapsamında değerlendirilmeyecektir.

Bilirkişi raporunun gerçeğe aykırı olup olmadığı hususu dikkatle değerlendirilmesi gereken bir husustur. Bilirkişinin vardığı sonucun beğenilmemesi veya yerinde görülmemesi ya da yeni bir bilirkişi incelemesinde başka sonuca varılmış olması her zaman için raporun gerçeğe aykırı olduğunu göstermez[374]. Bilirkişinin bilimsel olarak farklı bir görüşte olması, bilimsel açıdan görüş farklılıkları halinde de gerçeğe aykırılığın ortaya çıktığından söz edilemez[375]. Bilirkişi raporunun gerçeğe aykırı olduğu hususu çoğu

suçunu da oluşturduğu yönünde bkz. Yenidünya- İçer, 2013, s. 97; Öntan, 2014, s. 140. Bilirkişi raporunun ceza hukuku bakımından resmi belge olduğuna ilişkin bkz. Deryal, 2017, s. 523; Ergün, *a.g.m.*, s. 269.

[367] Ahmet Gökcen, *Belgede Sahtecilik Suçları (m. 204-212),* Adalet Yayınevi, Ankara, 2018, s. 312.

[368] Gökcen, 2018, s. 316. Aksi yönde ayrımın gerekli olduğuna ilişkin bkz. Sibel Cengiz, *Evrakta Sahtekarlık Suçları*, Us-a Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 34-35; Özbek-Doğan-Bacaksız, 2020, s. 848.

[369] Hasan Tahsin Gökcan, "Resmî Belgede Sahtecilik Suçu (TCK m. 204)", *ABD*, 2009, C. 67, S. 3, s. 107.

[370] Sibel Cengiz, 2007, s. 35.

[371] Özbek-Doğan-Bacaksız, 2020, s. 849.

[372] Handan Yokuş Sevük, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2019, s. 458.

[373] Ergün, *a.g.m.*, s. 271.

[374] Özbek, *a.g.m.*, s. 15; Handan Yokuş Sevük, "Ceza Davalarında Bilirkişi Olarak Hekim", *VIII. Türk-Alman Tıp Hukuku Sempozyumu*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2012, s. 445; Ünver, 2019, s. 273;

[375] Gerçeker, 2014, s. 5301; Parlar, 2015, *s.* 2926; Yokuş Sevük, *a.g.m.*, s. 445.

kez başka bir bilirkişi incelemesi gerektirir[376]. Bu gereklilik özellikle maddi (fiziki) gerçeğe aykırılık ve bilimsel gerçeğe aykırılık hallerinde kendini gösterir. Bilirkişi raporunun gerçeğe aykırılığı, gerçeğin kısmen veya tamamen gizlenerek bilirkişinin bilinçli susması halinde de oluşur[377]. Bilirkişi raporunda gerçeğe aykırılık unsuru üç şekilde ortaya çıkabilir. Bunlar maddi (fiziki) gerçeğe aykırılık, bilimsel gerçeğe aykırılık ve dosya gerçekliğine aykırılık olarak ortaya çıkar.

4.4.2. 4.4.2. Bilirkişi Raporunda Gerçeğe Aykırılığın Görünüş Biçimleri

4.4.2.1. Maddi (Fiziki) Gerçeğe Aykırılık

Bilirkişi incelemesinde gerçeğe aykırılığın görünüş biçimlerinden biri maddi gerçeğe aykırılıktır. Maddi gerçeğe aykırılıktan kasıt bilirkişi raporundaki değerlendirmelerin somut olaydaki fiziki duruma aykırı olması anlamına gelmektedir. Bilirkişi raporundaki değerlendirmeler, bilimsel gerçeklere ve dosya kapsamına uygun olmasına rağmen somut olaydaki maddi gerçeğe aykırı olabilir. Maddi gerçeğe aykırılık, raporun sonuç kısmında olabileceği gibi bilirkişinin değerlendirme yöntemleri ve inceleme metodu konusunda gerçeğe aykırı beyanda bulunması halinde de oluşabilir. İlk hale, Yargıtay'ın gerçeğe aykırı bilirkişilik suçunun oluştuğunu belirten kararındaki[378] olay örnek olarak verilebilir. Karardaki olaya göre bilirkişi, taşınmaz üzerinde ekonomik değere sahip kültür bitkisi olup olmadığını incelemek için görevlendirilmiştir. Taşınmaz üzerinde herhangi bir ekonomik değere sahip kültür bitkisi olmadığı halde bilirkişi yedi yüz adet fındık ağacı olduğu yönünde rapor düzenleyerek mahkemeye sunmuştur. Olaydaki maddi gerçeğin taşınmaz üzerinde ekonomik değere sahip bitki bulunmaması olmasına rağmen bilirkişi bu gerçeğin aksine rapor vermiştir. Bilirkişiye sınır tespiti için başvurulmuş olması halinde bilirkişinin raporunda sınır tespitini gerçeğe aykırı biçimde yer vermesi durumu da maddi gerçeğe aykırılık örneğidir.

---

[376] İsmail Malkoç, *Açıklamalı - İçtihatlı 5237 sayılı Yeni Türk Ceza Kanunu Dördüncü Cilt*, Malkoç Kitabevi, Ankara, 2013, s. 4677; Gerçeker, 2014, s. 5301; Parlar, 2015, s. 2926.

[377] Gerçeker, 2014, s. 5301; Parlar, 2015, s. 2925; Hasan Tahsin Gökcan, *Tıbbi Müdahaleden Doğan Hukuki ve Cezai Sorumluluk*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 381; Ünver, 2019, *s.* 272. Ayrıca yargılamanın iadesi bakımından bu yönde bkz. aşa. dp. 573.

[378] Yargıtay 5. Ceza Dairesinin 18.04.2019 tarihli ve 2015/9271 E., 2019/4494 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 06.03.2021).

Raporun sonucu değil fakat inceleme yöntemi ve uygulanan metodun maddi gerçeğe aykırılık oluşturması hali için de Yargıtay kararında gerçeğe aykırı bilirkişilik suçunun oluştuğu belirtilen başka bir olay örnek olarak verilebilir. Karardaki olaya göre[379] bilirkişi, raporunu teknik donanımı yüksek aletler yardımı ile labarotuvar ortamında inceleme yaptığı anlam ve sonucu çıkartılacak şekilde düzenlemiş ancak incelemenin bu şekilde yapılmadığı Adli Tıp Kurumu tarafından tespit edilmiştir. Yargıtay kararına konu benzer bir olayda olduğu gibi[380] değer tespiti için görevlendirilen bilirkişilerin konutu görmeden değer tespiti yapmaları hali de maddi gerçeğe aykırılığa yol açar. Maddi gerçeğe aykırılık bakımından çoğu zaman yeni bir bilirkişi incelemesi yapılarak gerçeğe aykırılığın tespit edilebileceğini söylemek mümkündür. Ancak bunun her durumda geçerli olduğunu söylemek doğru olmayabilir. Nitekim son örnekte inceleme yöntemindeki gerçeğe aykırılık tespiti (bilirkişinin konutu görmediği hususu) tanık beyanlarına dayanılarak da tespit edilebilir.

4.4.2.2. Bilimsel Gerçeğe Aykırılık

Bilimsel gerçeğe aykırılık, bilirkişi raporundaki tespit ve değerlendirmelerin güncel bilimsel gerçekler ve doğrular ile çelişmesi ve bunlara aykırı olmasıdır. Bilimsel gerçeğe aykırılık, bilirkişinin raporundaki değerlendirmenin bilimsel gerçekler ile uyuşmaması şeklinde ortaya çıkabileceği gibi bilirkişinin uyguladığı metodun ve inceleme yönetimin güncel bilimsel gerçeklere aykırı olması şeklinde de ortaya çıkabilir. Objektif olarak kabul edilen ve güncel gelişmelere uygun bilimsel gerçeklik söz konusuysa raporun bu bilimsel gerçeklik ile çelişmesi gerekir. Bilirkişinin, bilimsel kabullere göre uygulaması gereken bir yöntemi uygulamayıp kullanması gereken araç veya gereçleri kullanmaması halinde de gerçeğe aykırılık durumunun oluştuğu kabul edilmelidir. İnceleme metodunun teknolojik ve bilimsel gelişmelerin doğrultusunda güncel olması gerekir. İnceleme tarihi bakımından geçerli olduğu kabul edilen yöntemlerin kullanılması gerekir[381]. Bilirkişinin bilimsel gerekçeler doğrultusunda, genel olarak kabul edilen bilimsel görüşlerden farklı beyanda bulunması gerçeğe aykırılık

[379] Bkz. Yargıtay 4. Ceza Dairesinin 01.11.2006 tarihli ve 2005/9968 E., 2006/15774 K. sayılı kararı (Süleyman Kaymakcı, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2014, s. 173 dp. 430).
[380] Bkz. Gökhan Karaburun, "Karar Örnekleriyle Yargıtay'ın Bilirkişiliğe Bakışı ve Bilirkişiliğin Sorunları", *Adli Tıp Bülteni*, 2017, C. 22, S. 3, s. 205. Kararın künyesi belirtilmemiştir.
[381] Gerçeker, 2014, s. 5301; Parlar, 2015, s. 2926.

oluşturmaz[382]. Bilimsel gerçeğe aykırılığın kural olarak başka bir bilirkişi tarafından tespit edilmesi mümkündür. Zira hâkim, bilirkişinin raporunu sunduğu davada, özel ve teknik bilginin kendisinde eksik olması nedeniyle bilirkişiye başvurmuştur. Bu bilirkişi raporunun, bilimsel gerçeğe aykırı olup olmadığının tespiti de kural olarak özel ve teknik bilgi gerektirir ve bu nedenle bu tespitin de başka bir bilirkişi tarafından yapılması gerekir.

Bilimsel gerçeklik, tarihsel gerçekliği de kapsar. Raporu verildiği tarihte güncel olarak bilimsel doğru kabul edilen tarihsel bilgilere aykırı beyanlar bilimsel gerçeğe aykırılık meydana getirir. Herkesçe bilinen meşhur ve maruf olaylar da bilimsel gerçeklik kapsamındadır. Bu türden vakıalar çekişmeli sayılmadığı gibi (HMK m. 187/2) bilirkişinin bu türden olaylara ilişkin aykırı beyanları gerçeğe aykırılık oluşturur. Örneğin 30.10.2020 tarihinde Ege'de meydana gelen deprem, 2020 yılında covid-19 virüsünün Türkiye'de etkili olması gibi herkesçe bilinen olaylara ilişkin raporun muhtelif kısımlarında bunların aksine beyan, gerçeğe aykırılık oluşturur. Yine bilirkişinin, gerek örf ve âdet kuralları ile çelişen gerekse teamül kurallarına aykırı beyanları da gerçeğe aykırılık niteliğindedir

4.4.2.3. Dosya Gerçekliğine Aykırılık

Bilirkişi raporunun dosya içeriği ile uygun olmaması gerçeğe aykırılığın bir diğer görünüm şeklidir[383]. Bilirkişi raporu inceleme konusunun maddi (fiziki) özelliklerine uygun ve bilimsel gerçekler ile çelişmemesine rağmen dosya münderecatına aykırı olabilir. HMK m. 273/2'ye göre bilirkişiye görevlendirme yazısının ekinde, inceleyeceği şeyler dizi pusulasına bağlı olarak ve gerekiyorsa mühürlü bir biçimde teslim edilir. Bilirkişiye dava dosyasının bütün olarak tevdii edilmesi mümkünse de bunun istisnai bir seçenek olarak değerlendirilmesi gerekir[384]. Bilirkişi, HMK m. 275/2 ve HMK m. 278/4 uyarınca ihtiyaç duyması halinde ek belge ve inceleme talebinde bulunabilir.

Bilirkişi, raporunu edindiği bilgi ve belgeler ile yaptığı incelemeler neticesinde özel ve teknik bilgisini kullanarak kendisinden istenen somut duruma ilişkin değerlendirme yaparak hazırlar. Bilirkişi raporunun, bilirkişinin kendisine tevdii edilen

[382] Bkz. yuk. dp. 375.
[383] Özbek, *a.g.m.*, s. 15.
[384] Toraman, 2017, s. 545.

veya talep üzerine edindiği dava dosyasındaki bilgi ve belgelere aykırı olması halinde, dosya gerçekliğine aykırılıktan bahsedilir. Gerçeğe aykırılığın bu biçimi, dava dosyasındaki bilgilere aykırı olarak ortaya çıkabileceği gibi bilirkişinin değerlendirilmesi için kendisine tevdii edilen ve değerlendirilmesi gerekli olan belgelerin hiç değerlendirilmemesi halinde de ortaya çıkabilir. Bilirkişinin, dava dosyasında var olmayan bir belgenin varmış gibi değerlendirerek rapor düzenlemesi de dosya gerçekliğine aykırılık olarak kabul edilmelidir. Dosya gerçekliğine aykırılık, somut duruma göre hâkim tarafından tespit edilebileceği gibi bazı durumlarda bilirkişi incelemesi neticesinde de tespit edilebilir. Örneğin dosyada olmayan bir evrakın varmış gibi değerlendirerek rapor verilmesi hâkim tarafından tespit edebilir niteliktedir. Ancak bilirkişi raporunun dosyada yer alan belgeye aykırı olması durumu bazı durumlarda bilirkişi incelemesi gerektirebilir.

4.5. Zarar ve Zararın Kapsamı

Zarar, sorumluluğun kurucu unsurudur. Bilirkişinin gerçeğe aykırı verdiği raporun hükme esas alınması sonucu bir zarar ortaya çıkmamış ise bilirkişinin sorumlu olması düşünülemez. Zarar kavramı doktrinde geniş anlamda zarar ve dar anlamda zarar olarak iki şekilde tarif edilmektedir. Dar anlamda zarar kişinin iradesi dışında malvarlığında meydana gelen eksilmeyi ifade ederken geniş anlamda zarar, hukuken korunan manevi değerlerin irade dışı eksilmesi halini kapsar[385]. Zarar kavramı kanunda açıklamamıştır. Zararı açıklamaya yönelik doktrinde birtakım teoriler ileri sürülmüştür[386]. Maddi zararın fiili zarar, yoksun kalınan kar, doğrudan zarar, dolaylı zarar gibi türleri vardır[387].

Manevi tazminat doktrinde iki temel teori ile açıklanmaktadır. Sübjektif teoriye göre haksız fiil nedeniyle kişinin iç dünyasında meydana gelen üzüntü, keder gibi psikolojik sarsıntıların vuku bulması halinde manevi zarar meydana gelir[388]. Objektif

[385] Saymen, 1950, s. 281; Tandoğan, 1961, s. 63; Tekinay vd., 1993, s. 547-548; Eren, 2015, s. 521.
[386] Teoriler hakkında bilgi için bkz. Elif Aydın Özdemir, *Akit Dışı Sorumlulukta Maddi Zarar ve Tazmini*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2017, s. 25-46.
[387] Tekinay vd., 1993, s. 559-566; Eren, 2015, s. 526-530; Oğuzman-Öz, 2017, s. 41-44.
[388] Saymen, 1950, s. 282; Tandoğan, 1961, s. 330; Kemal Tahir Gürsoy, "Manevi Zarar ve Tazmini", *AÜHFD*, 1973, C. 30, S. 1, s. 8; Feyzioğlu, 1976, s. 47; Ergun Özsunay, "Çeşitli Hukuk Çevrelerinde Manevi Zarar Kavramı ve Manevi Zararın Giderimine İlişkin Çözümler", *Prof. Dr. Selahattin Sulhi Tekinay'ın Hatırasına Armağan,* Beta Basım Yayım, İstanbul, 1999, s. 483; Kılıçoğlu, 2017, s. 389.

teoriye göre ise, haksız fiil sonrası ruhsal bir sarsıntı yaşanması aranmaz. Manevi değerlerde objektif bir azalma söz konusudur[389]. İki teorinin unsurlarına da yer veren ve iki teoriyi birleştiren bir teori de ileri sürülmüştür[390]. Bilirkişinin hukuki sorumluluğunu düzenleyen HMK m. 285'te maddi zarar türleri arasında bir ayrım yapılmadığı gibi maddi ve manevi zarar yönünden de bir ayrım gözetilmemiştir. Mezkûr madde yalnızca zarardan bahsetmektedir. Bu nedenle şartların olduğu durumda her türlü zarar kalemi talep edilebileceği gibi manevi zarardan kaynaklı manevi tazminat da[391] istenebilecektir.

4.6. İlliyet Bağı

İlliyet bağı sorumluluğun diğer unsurlarından biridir. Bilirkişinin verdiği gerçeğe aykırı raporun karara esas alınması ile zarar arasında illiyet bağı bulunması zorunludur. İlliyet bağı ile ilgili temel iki teori ileri sürülmüştür. Şart teorisine göre meydana gelen netice yani zarar ile mantık kurallarına göre onu doğuran ve ona sebep olan her hareket arasında illiyet bağı vardır[392]. Bugün hâkim görüş olan uygun illiyet bağı teorisine göre ise ortaya çıkan zararla fiil arasında olağan hayat akışına, genel hayat tecrübelerine göre objektif olarak fiil, neticenin gerçekleşmesi ihtimalini arttırmış olmalıdır[393]. Şart teorisinin kabulü halinde sorumluluk aşırı şekilde genişletilmiş olur. Bu teorinin kabulü halinde zarar öncesi birbiri ile fiili ilişki halinde bulunan tüm davranışlar ile zarar arasında illiyet bağının olduğu kabul etmek gerekir. Bu durumda zararın oluşumuna çok uzak etkileri olan fiillerle dahi illiyet bağı kurulduğu söylenebilir. Bu durum ise adil olmayan sonuçlara yol açacaktır[394]. Bu nedenle uygun illiyet bağı teorisine üstünlük vermek gerekir.

Bilirkişinin gerçeğe aykırı raporu karara esas alınması ve raporda yer alan gerçeğe aykırı beyanların zarara yol açmış olması gerekir. Gerçeğe aykırı rapor karara esas alınmakla birlikte rapordaki gerçeğe aykırı bilgiler nedeniyle bir zarar ortaya çıkmamış

---

[389] Eren, 2015, s. 534.
[390] O. Gökhan Antalya, "Manevi Zararın Belirlenmesi ve Manevi Tazminatın Hesaplanması -Türk Hukukuna Manevi Zararın İki Aşamalı Olarak Belirlenmesine İlişkin Bir Model Önerisi-", *MÜHFHAD*, 2016, C. 22, S. 3, s. 230.
[391] Tanrıver, 2017, s. 149.
[392] Tunçomağ, 1976, s. 450; Ayan, 2016, s. 282; Kılıçoğlu, 2017, s. 397.
[393] Fikret Eren, *Sorumluluk Hukuku Açısından Uygun İlliyet Bağı Teorisi*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1975, s. 52; Tunçomağ, 1976, s. 450-451; Kılıçoğlu, 2017, s. 398; Oğuzman-Öz, 2017, s. 46.
[394] Eren, 1975, s. 27-34; Tunçomağ, 1976, s. 450; Kılıçoğlu, 2017, s. 397.

ise bu halde HMK m. 285 kapsamında bilirkişinin sorumluluğu söz konusu olmaz. HMK m. 285 kapsamında sorumluluğun söz konusu olması için bilirkişinin verdiği gerçeğe aykırı raporun hâkimin karara dayanak yapması ile zararın ortaya çıkması gerekir. Bu durum, hâkimin verdiği karar ile zarar arasında illiyet bağının kurulması zorunluluğunu doğurur. Burada art arda gelen raporun gerçeğe aykırı olması ile hâkimin bu raporu hükme esas alması fiilleri bilirkişinin hukuki sorumluluğu bağlamında ortak illiyet[395] içerisindedirler.

Uygun illiyet bağında uygunluğun ortadan kalkması doktrinde doğru olmayan bir şekilde illiyet bağının kesilmesi olarak ifade edilmektedir[396]. Çoğu zaman bu hallerde şart teorisine göre bir mantıki illiyet bağı mevcuttur. Ancak uygun illiyet bağında aranan uygunluk mefhumu ortadan kalkmıştır. Doktrin tarafından benimsenen bir terim olduğu için biz de illiyet bağının kesilmesi olarak ifade etmeyi uygun gördük.

İlliyet bağını kesen üç sebep ileri sürülmektedir. Bunlar mücbir sebep, zarar görenin ağır kusuru ve üçüncü kişinin ağır kusurudur[397]. Mücbir sebep, genel hayat tecrübeleri uyarınca beklenemeyen, failin dışındaki nedenlerden kaynaklanan ve karşı konulması mümkün olmayan olaylardır[398]. Somut olay özelinde bir değerlendirme yapılarak ortaya çıkan zarar ile bilirkişi raporunun gerçeğe aykırı olması hali arasındaki illiyet bağının uygunluğun kaldırıldığı tespit edilirse bilirkişinin sorumluluğu söz konusu olmaz.

Zarar görenin rızası esasen teknik anlamda kusur teşkil etmemekte, burada zarar görenin kimsenin kendisine karşı bir fiili söz konusu olmakta ve bu da kusur olarak addedilmemektedir[399]. Zarar görenin kusurunun iki temel etkisi bulunmaktadır. Zarar görenin kusuru illiyet bağını kesecek yoğunlukta değilse TBK m. 52 gereği hâkim tazminatı indirebileceği gibi tamamen kaldırabilir[400]. Zarar görenin kusurunun illiyet bağını kesebilmesi için ilk olayı ikinci plana atarak zarara tek başına sebep olmalıdır[401].

---

[395] Ortak illiyet için bkz. Eren, 1975, s. 149-57; Feyzioğlu, 1976, s. 515; Oğuzman-Öz, 2017, s. 52; Kılıçoğlu, 2017, s. 402.
[396] Eren, 1975, s. 174; Antalya, *C. V/1,2*, s. 300.
[397] Bkz. Eren, 1975, s. 174; Ayan, 2016, s. 285; Kılıçoğlu, 2017, s. 403.
[398] Eren, 1975, s. 176.
[399] Tandoğan, 1961, s. 319-320; Eren, 1975, s. 189.
[400] Eren, 1975, s. 187; Eren, 2015, s. 767; Hatemi-Gökyayla, 2015, s. 138; Kılıçoğlu, 2017, s. 537; Antalya, *C. V/1,2*, s. 567.
[401] Eren, 1975, s. 187.

Zarar görenin kusurunun yoğunluğunun tespitinde, failin kusurunda olduğu gibi objektifleştirilmiş kusur teorisi esas alınmalı ve buna göre zarar görenin kusuru değerlendirilmelidir[402]. Hâkim somut olayda sübjektif ölçüye başvurup başvurulmayacağını takdir edecektir. Bu değerlendirme ihlal edilen hukuki menfaate göre yapılacaktır. Zarar, zarar görenin kişiliğine ilişkinse hâkimin sübjektif kriterlere de başvurması gerekir[403].

Zarar görenin kusuru çeşitli aşamalarda ortaya çıkabilir. İlk olarak, raporun gerçeğe aykırı düzenlenmesinde zarar görenin kusuru söz konusu olabilir. Eğer burada yine sorumluluk için aranan diğer şartlar mevcutsa bilirkişi kasten veya ağır ihmalle hareket etmiş olsa bile illiyet bağının kesilerek sorumluluğunun doğmamasına ya da somut olaya göre TBK m. 52'ye göre tazminatın tamamen kaldırılmasına veya indirilmesine yol açabilir. İkinci olarak, zarar görenin kusuru, rapora karşı savunma imkanlarını kullanmamak şeklinde ortaya çıkabilir. Zarar görenin kullanabileceği savunma vasıtalarına, bilirkişi raporuna itiraz edilmesi (HMK m. 281) veya karara karşı kanun yoluna başvurulması halleri örnek gösterilebilir. Bu iki husus aşağıda ayrıca detaylı olarak incelenmiştir[404].

Zarar görenin kusurunun diğer bir görünüm şekli de gerçeğe aykırı raporun hükme esas alınması halinde ortaya çıkan veya çıkacak zararın engellemesi veya azaltılması yönünde zarar görenin yapabileceği davranışları varsa bunların yerine getirilmemiş olması halidir. Maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmeyen kararlara karşı yeniden başvuru yapılması mümkün iken bu imkanların kullanılmaması örnek olabilir. Zarar görenin kusuru bağlamında yapılacak inceleme somut olaya göre değerlendirilmelidir. Doğrudan bir kural koymak doğru değildir. Olayda yer alan şartlara göre hâkim tarafından değerlendirilir. Belirtmek gerekir ki, zarar gören kişinin mutlaka davanın tarafı olması gerekmez. Zarar gören kavramı üçüncü kişileri de kapsayacağı için onların açtığı sorumluluk davasında üçüncü kişiler özelinde değerlendirme yapılması zaruridir.

[402] Eren, 1975, s. 192; L. Müjde Kurt, "Zarar Görenin Zararı Azaltma Külfeti", *AÜHFD*, 2015, C. 64, S. 3, s. 800; Aydın Özdemir, 2017, s. 105; Antalya, *C. V/1,2*, s. 570; Teknik kusurun zarar görenin kusurunun tespitinde kıyas edilmesi gerektiği hakkında bkz. Tandoğan, 1961, s. 319-320.
[403] Kurt, "Zarar Görenin Zararı Azaltma Külfeti", s. 781; Altınok Ormancı, 2016, s. 78; Koşar, 2020, s. 241.
[404] Bkz. aşa. B. 2 Bşl. 5, B. 2 Bşl. 6.

Üçüncü kişinin kusurunda da zarar görenin kusurunda olduğu gibi ikili bir ayrım yapılır. Üçüncü kişinin kusuru, illiyet bağını kesecek şekilde ağır kusur teşkil ediyorsa yani uygun illiyet bağı teorisi kapsamında failin davranışının önüne geçerek uygun sebep olarak tek başına değerlendirilebilecek nitelikte ise failin sorumluluğu ortadan kalkar[405]. Ancak üçüncü kişinin kusuru bu yoğunluğa ulaşmamış ise TBK m. 51 uyarınca tazminatın belirlenmesinde dikkate alınır[406]. Üçüncü kişinin kusuru kapsamında değerlendirilmesi gereken ilk husus, gerçeğe aykırı bilirkişi raporunu hükme dayanak yapan hâkimdir. Ancak bu husus gösterdiği önem sebebiyle aşağıda[407] ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

Üçüncü kişinin fiili, zarar verenin davranışı ile zarar arasındaki illiyet bağındaki uygunluğu ortadan kaldırmamış ise ortak illiyetten bahsedilir[408]. Örneğin bilirkişiyi gerçeğe aykırı rapor vermesi için üçüncü kişi konumunda olan karşı taraf kışkırtmış, söz gelimi rüşvet vermişse ortak illiyetten bahsedilir. Bu durumda üçüncü kişi ve devletin TBK m. 61'e göre zararın tümünden müteselsil olarak sorumlu tutulması gerekir[409]. Zararın tümünü ödeyen devlet, ödediği tazminatı bilirkişi ve üçüncü kişi olan karşı taraftan rücu edecektir. Ancak rücu davasında teselsül söz konusu olmaz[410] (TBK m. 167/II). Bu nedenle devletin üçüncü kişiye rücu etmesi halinde, üçüncü kişinin bilirkişi ile birlikte devlet karşısında müteselsil sorumlu olmadığı, kendi kusuru oranında sorumlu olduğu kabul edilmelidir. Zarar görenin zararını devletten tazmin etmesi beklenir. Ancak eğer zarar gören zararın tamamını sorumlu üçüncü kişiden karşılamışsa bu durumda üçüncü kişinin rücu davasını yine devlet aleyhine açması gerekir. Zira burada asli sorumlu olan devlet olduğu için müteselsil sorumluluk devlet ile üçüncü kişi arasındadır[411].

---

[405] Eren, 1975, s. 201-202; Ayan, 2016, s. 286; Kılıçoğlu, 2017, s. 404.

[406] Üçüncü kişinin kusuru esasen zarar verenin kusurunu hafif gösterdiği ölçüde tazminatın belirlenmesinde dikkate alınır. Bkz. Tandoğan, 1961, s. 329; Feyzioğlu, 1976, s. 549 dp. 176; Eren, 2015, s. 768; Aydın Özdemir, 2017, s. 111; Antalya, *C. V/1,2*, *s.* 584.

[407] Bkz. aşa. B. 2 Bşl. 7.

[408] Eren, 1975, s. 203-204; Metin Gürkanlar, *Bir Zarar Birlikte Neden Olan Birden Çok Kişinin Sorumluluğu*, Olgaç Matbaası, Ankara, 1982, s. 64.

[409] Ortak illiyet halinde müteselsil sorumluluk için bkz. Ali Haydar Yağcıoğlu, *Haksız Fiil Sebebiyle Aynı Zarardan Birden Fazla Kimsenin Müteselsil Sorumluluğu*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014, s. 78 vdm.

[410] Bkz. aşa. dp. 614.

[411] Asli sorumlunun devlet olduğu tapu sicilinin tutulmasından doğan sorumlulukta aynı yönde belirleme için bkz. Başak Görgeç, "Devletin Tapu Sicilinin Tutulmasından Doğan Sorumluluğu, Rücu Hakkı ve Tabi Olduğu Zamanaşımı", *MÜHFHAD*, 2016, C. 22, S. 3, s. 1206.

Değerlendirilecek diğer bir durum ise HMK m. 285/2'de "*sorumlu bilirkişiye rücu eder.*" şeklindeki düzenlemesidir. Bu hükmün, rücu edilecek kişiyi yalnız bilirkişi ile sınırlandırdığı söylenemez. Zira bilirkişi dışında diğer zarar veren kişi ile devletin müteselsil sorumluluğu (TBK m. 61) olduğu için yine TBK m. 62 uyarınca devletin zarar veren diğer kişiye rücu hakkı vardır. Bu halde devletin, bilirkişi dışındaki diğer kişiye rücu hakkı, HMK m. 285'ten değil Türk Borçlar Kanunu'ndaki müteselsil sorumluluk esasından kaynaklanmaktadır[412].

5. RAPORA İTİRAZ EDİLMESİ GEREKİP GEREKMEDİĞİ SORUNU

5.1. Genel Olarak Bilirkişi Raporuna İtiraz ve İtirazın Kapsamı

Bilirkişinin hukuki sorumluluğuna gidebilmek için zarar gördüğünü iddia eden kişinin rapora itiraz imkânı varsa bu imkanını kullanması gerekip gerekmediğini değerlendirmek için bilirkişi raporuna itiraz kavramının da incelenmesi gerekir. Bilirkişi raporuna itiraz HMK m. 281'de düzenlenmiştir. Buna göre "*taraflar, bilirkişi raporunun, kendilerine tebliği tarihinden itibaren iki hafta içinde, raporda eksik gördükleri hususların, bilirkişiye tamamlattırılmasını; belirsizlik gösteren hususlar hakkında ise bilirkişinin açıklama yapmasının sağlanmasını veya yeni bilirkişi atanmasını mahkemeden talep edebilirler."*. Rapora yapılan itirazın açık ve gerekçeli bir biçimde olması gerekir[413]. Aksi durumda tarafça mahkemeye sunulan beyan, itiraz niteliğinde olmaz[414]. Ancak bunun için mahkemece, gerekçesiz yapılan itirazın yargılamayı uzatma amacı taşımadığı, tarafın deneyimsizliği, hakkın kötüye kullanılması niteliğinde olmadığının tespit edilmesi gerekir. Buna benzer durumlarda rapora itiraz edilmemiş kabul edilmemeli, hâkim tarafa açıklama yaptırılmalıdır[415]. Rapora itirazdan bahsedebilmek için öncelikle bu şartları sağlayan bir beyanın söz konusu olması gerekir.

---

[412] Nitekim devletin tapu sicilinin tutulmasından doğan sorumluluğundaki rücu esası da TMK m. 1007'de "*zararın doğmasında kusuru bulunan görevlilere rücu eder.*" şeklinde düzenlemiş olup üçüncü kişilerin devletle müteselsil sorumlu olması halinde devletin onlara karşı da rücu davası açılabileceği yönünde bkz. Şeref Ertaş, *Eşya Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 144.

[413] Tanverdi, *a.g.t,* s. 180; Kuru, *C. III, s.* 2745; Mehmet Akif Tutumlu, "Bilirkişi Raporuna İtiraz Hakkı ve Bu Hakkın Kullanılmasının Sonuçları, *THD*, 2019, C.14, s. 1659.

[414] Kuru, *C. III, s.* 2745; Seyithan Deliduman, "Türk ve Alman Hukukunda Bilirkişilik", *Medeni Usul ve İcra İflas Hukukçuları Toplantısı II-III*, 2007, s. 291.

[415] Tanverdi, *a.g.t.*, s. 180-181; Umar, 2014, s. 823.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu öncesi döneminde taraflar için öngörülen süre için madde metninde "*izahat alınmasını*" talep edebilecekleri belirtildiği için itiraz ile izahat alınması bakımından bir ayrım yapılmış ve rapora itirazın süreye tabi olmadığı savunulmuştur[416]. HMK'nın 281. maddesinin başlığının rapora itiraz şeklinde düzenlenmesi, mezkûr maddenin gerekçesi ve HMK'nın 94. maddesi göz önüne alınarak rapora itirazda, taraflar için öngörülen sürenin hak düşürücü mahiyette olduğu kabul edilmektedir[417]. Umar'a göre ise HMK m. 281'de öngörülen süre, hâkimin hüküm vermeden önceki bekleme süresinden ibarettir. İtiraz için öngörülen süre hak düşürücü mahiyette değildir[418]. HMK'da düzenlenen süreler taraflar için geçerlidir (HMK m. 94/3). Nitekim HMK m. 281/2, mahkemenin kendiliğinden eksiklik veya belirsizliğin tamamlanması ya da açıklığa kavuşturulmasını isteyebileceğini düzenlemiştir[419]. Tarafların süresinden sonra bilirkişi raporuna itirazlarını sunması mahkemeye görevini hatırlatması anlamındadır[420].

Bir tarafın bilirkişi raporuna itiraz edip diğer tarafın rapora itiraz etmemesi halinde diğer taraf lehine usuli müktesep hak oluşacağı Yargıtay tarafından kabul edilmektedir[421]. Usuli müktesep hak kavramı Yargıtay içtihatları ile geliştirilmiş ve 1959 tarihli 13/5 sayılı ve 1960 tarihli 21/9 sayılı içtihadı birleştirme kararı ile tanımı yapılarak ilk olarak kabul edilmiştir[422]. Usuli müktesep hak, görülen bir dava sırasında tarafların veya mahkemenin

---

[416] Ansay, *Hukuk Yargılama* Usulleri, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1954, s. 277; Postacıoğlu, 1975, s. 654; Tanverdi, *a.g.t.*, s. 186-187; Üstündağ, 2000, s. 750; Ömer Ulukapı, "Bilirkişi Raporu ve Bilirkişi Raporunun Delil Olarak Değeri", *SÜHFD*, 2001, C. 9, S. 3-4, s. 201: Yazarlar itiraz için bir süre olmadığını belirtmekle beraber izahat için öngörülen bir haftalık sürenin kıyas edilebileceği görüşündedirler. bkz. Bilge-Önen, 1978, s. 549; Seyithan Deliduman, "Türk ve Alman Hukukunda Bilirkişilik", s. 294. Bu dönemde de bir haftalık sürenin itiraza yönelik olduğuna ilişkin görüş için bkz. Kuru, *C. III*, s. 2751; Ejder Yılmaz, "Uygulamada Bilirkişilik ve Bilirkişi Raporları", *Makaleler*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 826.

[417] Taylan Özgür Kiraz, *6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Getirilen Yenilikler*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2012, s. 69; Çayan, 2013, s. 96-100; Deryal, 2017, s. 449; Yılmaz, *C. 3, s.* 2809; Görgün vd., 2020, s. 582; Karslı, 2020, s. 614-615; Tanrıver, 2020, s. 968-969; Arslan vd., 2020, s. 465. Nitekim madde gerekçesinde de sürenin hak düşürücü nitelikte olduğu yazmaktadır.

[418] Umar, 2014, s. 821.

[419] Mahkeme, gerekli görürse tarafların talebi olmaksızın aynı bilirkişiden ek rapor alabileceği gibi yeni bir bilirkişi de görevlendirebilir. Bkz. Tanrıver, 2020, s. 969.

[420] Atalı-Ermenek-Erdoğan, 2020, s. 535.

[421] Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 05.03.1986 tarihli ve 1984/625 E., 1986/201 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 16.03.2021); Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 28.10.1983 tarihli ve 1980/5-2789 E., 1983/1036 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 16.03.2021); Yargıtay 3. Hukuk Dairesinin 23.01.2020 tarihli ve 2019/979 E., 2020/606 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 16.03.2021); Yargıtay 22. Hukuk Dairesinin 18.05.2017 tarihli ve 2016/33107 E., 2017/11669 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 16.03.2021).

[422] Gürsel Kaplan, "İdari Yargılama Hukukunda Usulü Kazanılmış Hak", *TBBD*, 2008, S. 76, s. 241; Seyithan Deliduman, "Usuli Kazanılmış Hak İlkesinin İstisnası Olarak Maddi Hata", *THD*, 2008, C. 3, S.17, s. 63.

yaptığı bir usul işlemi sonucu taraflardan biri lehine doğan ve uyulması mecburi bulunan haktır[423]. Kamu düzenini ilgilendiren konularda usuli müktesep hak söz konusu olmaz[424]. Bilirkişi raporuna bir tarafın itiraz edip diğer tarafın itiraz etmemesi üzerine itiraz etmeyen taraf aleyhine usuli müktesep hak meydana geleceği konusunda doktrinde görüş ayrılıkları mevcuttur.

Bir görüşe göre rapora itiraz edilmemesi halinde itiraz edilmeyen kısımlar için usuli müktesep hak oluşur[425]. Nitekim kesin süre mevcut olmasına rağmen taraf bu sürede hakkını kullanmaz ise karşı taraf usuli müktesep hak kazanmış olur[426]. Diğer bir görüşe göre[427], rapora itiraz etmeyen taraf aleyhine usuli müktesep hak oluşması söz konusu değildir. Bu durumun yasal bir dayanağı olmadığı gibi hâkimin delilleri serbestçe değerlendirmesi yönündeki ilkeye de aykırılık oluşturmaktadır. Benzer yönde bir görüşe göre[428], bilirkişi raporuna itiraz edilmemesi halinde usuli müktesep hak oluşacağını kabul etmek yargılamanın amacı olan maddi gerçeğe ulaşma amacıyla bağdaşmayacağı için kabul edilemez. Aynı yönde diğer bir görüşe göre[429], hâkimin sahip olduğu delilleri serbestçe değerlendirme yetkisine kanuni olmayan bir kısıtlama getirdiği için bilirkişi raporuna itiraz edilmemesi halinde usuli müktesep hak oluşması kabul edilemez. HMK öncesi dönemde, bilirkişi raporuna itiraz süresinin bir haftayla sınırlı olmadığını belirten Deliduman'a göre[430], rapora itiraz süresi mevcut olmadığı için usuli müktesep haktan bahsedilemez. İtiraz süresinin bir haftalık kesin süre ile sınırlı olması halinde dahi rapora itiraz etmeyen taraf aleyhine usuli müktesep hakkın oluşacak olması, tatmin edici

[423] Güzin Akgündüz - Saadettin Saltık, "Usul Hukukunda Kazanılmış Hak", *TBBD*, 1993, S. 2, s. 165; Baki Kuru, "Usuli Müktesep Hak", *Makaleler*, Arıkan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 329 vdm.; Orhan Eroğlu, "Usuli Kazanılmış Hakkın Sınırlarının Belirlenmesinde Yaşanan Sorunlar Üzerine Bir Değerlendirme", *ASEAD*, 2018, C. 5, S. 6, s. 167.

[424] Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü Cilt V,* Demir – Demir Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 4797; Bkz. Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 17.06.2020 tarihli ve 2017/22-3057 E., 2020/426 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 16.03.2021); Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 2015/21-3883 E., 2019/673 K. 18.6.2019 sayılı kararı (KİB, E.T. 16.03.2021).

[425] Akgündüz-Saltık, *a.g.m.*, s. 165; Kuru, *C. V*, s. 4737-4738; Yılmaz, *C. 3*, s. 2810; Çayan, 2013, s. 98; Karslı, 2020, s. 615-616.

[426] Yaşar Karayalçın, "Adli Yargıda Usuli Müktesep Hak", *Prof. Dr. Tuğrul Ansay'a Armağan*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006, s. 151.

[427] Umar, 2014, s. 822; Toraman, 2017, s. 618; Görgün vd., 2020, s. 582; Aynı yönde HUMK m. 286 (HMK m. 282) hükmüne aykırı olduğu, bu yönde pozitif bir düzenleme olursa usuli müktesep hakkın geçerli olabileceği, usuli müktesep hakkın hukuki ilkelere aykırı olduğu yönünde bkz: Alangoya, *a.g.m.*, s. 41 dp. 2.

[428] Budak-Karaaslan, 2020, s. 287;

[429] Nur Bolayır, *Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanmasında Tarafların ve Hâkimin Rolü*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014, s. 441.

[430] Seyithan Deliduman, "Türk ve Alman Hukukunda Bilirkişilik", s. 297.

olmamasına rağmen kabul edilebilir. Aynı dönemde ileri sürülen diğer bir görüşe göre[431] bilirkişi raporu, tarafın talebinin tamamını karşılamadıkça, tarafça itiraz edilmemesi raporun kabulü anlamına gelmez. Usuli müktesep hakkı kabul etmek HUMK m. 284 (HMK m. 281/2-3) hükmüne aykırı olduğu gibi Yargıtay'ın o dönemki rapora itirazın süreye tabi olmadığı yönündeki görüşüyle de uygun düşmez. Tarafın, bilirkişi raporunu kabul etmiş olması halinde usuli müktesep hakkın oluşacağını belirten Yargıtay kararı daha isabetlidir. Tanverdi[432] ise hâkimin raporu yeterli bulmaması halinde kendiliğinden yeniden bilirkişiye başvurması karşısında usuli müktesep hakkı kabul etmenin güç olduğunu, tarafın raporu açıkça kabul ettiği halde usuli müktesep haktan söz edilebileceğini ancak bunun nedeninin zımni kabul ya da zımni feragat kabul olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 95-101. maddeleri eski hale getirme kurumunu düzenlenmiştir. Kesin süreye rağmen elinde olmayan sebeplerle süresinde işlemi gerçekleştiremeyen ilgili kimse eski hale getirme kurumuna başvurarak işlemini gerçekleştirebilir. Bilirkişi raporuna itiraz süresinin hak düşürücü nitelik arz ettiği kabul edilirse eski hale getirme kurumu, rapora itiraz edilememesi hali için de geçerli olacaktır. Hak düşürücü olmadığı görüşü kabul edilirse zaten eski hale getirme kurumu ihtiyaç söz konusu olmayacaktır[433].

5.2. Bilirkişinin Hukuki Sorumluluğu İçin Rapora İtiraz Gerekliliğinin Değerlendirilmesi

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 285. maddesine karşılık gelen hükümetin teklif ettiği HMK tasarısının 289. maddesinin ikinci fıkrasında, "*Zarara uğramış olanlar, hukuki yollara başvurmak suretiyle zararın doğmasının önlemek imkanına sahip olmalarına rağmen, bu yollara gitmemişlerse, tazminat talep edemezler*." şeklinde düzenleme mevcuttu[434]. Tasarıda yer alan mezkûr maddenin gerekçesinde, zarar görenin hukuki yollara başvurarak zararın doğmasını önleme imkânı mevcutsa, bu imkanını kullanarak hukuki yolları tüketmiş olmasının bilirkişinin sorumluluğuna gidilebilmesi

[431] Alangoya-Yıldırım-Deren Yıldırım, 2009, s. 366.
[432] Tanverdi, *a.g.t.*, s. 195-196.
[433] Erdal Tercan, *Medeni Usul Hukukunda Eski Hale Getirme*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2006, s. 141.
[434] Hükümetin teklif ettiği HMK metninin 289/2. maddesi için bkz. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/574), Dönem: 23, Yasama Yılı: 3, (https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf, E.T. 11.02.2021).

için önkoşul olduğu belirtilmişti[435]. HMK'nın 46. maddesine karşılık gelen tasarının 51. maddesinin ikinci fıkrasında, hâkimin hukuki sorumluluğuna ilişkin de aynı yönde düzenleme mevcuttu. Adalet Komisyonu, hâkimin hukuki sorumluluğu ile ilgili mezkûr fıkrayı tasarıdan çıkartmıştır. Gerekçe olarak, sorumluluk davasının açılabilme imkanının kısıtlandığı, hukuki yollara başvurmanın anlamının açık olmadığı ve tartışmaya mahal verebileceği, kanun yoluna başvurulmuş olmasının sorumluluk davasının önşartı olarak belirlenmesinin hak arama özgürlüğü ile bağdaşmayacağı belirtilmiştir[436].

Adalet Komisyonunda, bilirkişinin hukuki sorumluluğuna gidilmesi için zarar görenin zararı önleyecek hukuki yollara başvuru yapmasını şart kabul eden HMK tasarısının m. 289/2'de yer alan hükmü de çıkartılmış fakat buna ilişkin bir gerekçe belirtilmemiştir. Ancak hâkimin hukuki sorumluluğuna gidilebilmesi için aynı şartı öngören hükmün çıkarılma gerekçesi, bilirkişinin hukuki sorumluluğu için de geçerli olduğu söylenebilir. Hüküm fıkradan çıkartılmamış olsaydı rapora itiraz edilmemesi de o metinde yer alan "*zararı azaltma imkânı veren hukuki yollar*" içinde mütalaa edilerek tazminat davasının önşartı olarak kabul edilecekti.

Alman hukukunda, bilirkişinin gerçeğe aykırı raporu nedeniyle hukuki sorumluluğunu düzenleyen BGB 839a maddesinin ikinci fıkrası, BGB m. 839/3'e atıf yaparak ilgili fıkranın m. 839a kapsamında da uygulanacağını belirtmiştir. BGB m. 839/3, zarar görenin kasten veya ihmali ile kanun yoluna başvurmaması halinde tazminat ödeme yükümlülüğünün olmayacağını düzenlemektedir. Kanun yolu kavramının geniş yorumlanması ve bilirkişi raporuna itirazın da bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir[437]. Bilirkişinin hukuki sorumluluğunu düzenleyen hükmün, resmi görevlinin sorumluluğunu düzenleyen BGB m. 839'un sorumluluğu sınırlayan bu hükmüne atıf yapması doktrinde eleştirilmiştir[438].

---

[435] Tasarının 289. maddesinin gerekçesi için bkz. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/574), Dönem: 23, Yasama Yılı: 3, (https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf, E.T. 11.02.2021).

[436] Adalet komisyonu raporu için bkz. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/574), Dönem: 23, Yasama Yılı: 3, (https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf, E.T. 06.06.2021).

[437] Bkz. Blankenhorn, *a.g.t.,* s. 161; MüKoBGB/Wagner BGB § 839a Rn. 41 (beck-online.beck.de, E.T. 21.08.2021).

[438] Bkz. Blankenhorn, *a.g.t.,* s. 160-161.

Doktrinde ileri sürülen bir görüşe göre bilirkişi raporuna itiraz hakkının olmasına rağmen bu hakkın kasten veya ağır kusur ile kullanılmadan HMK m. 285'e göre devlet aleyhine dava açılması halinde devletin tazminat yükümlülüğü ortadan kalkar[439]. Diğer bir görüşe göre ise bilirkişi raporuna karşı gidilebilecek imkanların kullanılmaması illiyet bağının kesilmesine veya ortak kusura yol açar[440]. Bu görüşte olan yazara göre, bilirkişi raporuna itiraz edilmemiş ise tazminat istemek mümkün değildir[441]. Kanaatimizce bilirkişi raporuna karşı itiraz imkânı olmasına rağmen bu imkânın kullanılmamış olması zarar görenin kusuru kapsamında değerlendirilmelidir. Bilirkişi raporuna itiraz edilmemesi zararı azaltma külfetine aykırılık teşkil eden bir hal değil zarar görenin kusuru kapsamında değerlendirilmesi gereken bir haldir. Zira zararı azaltma külfetine aykırılık durumu yalnızca bazı zarar kalemlerinin oluşmasına sebep olurken, zarar görenin kusuru zararın tümünün meydana gelmesine etkili olur[442]. Rapora itiraz edilmemesi zararın tümü üzerinde bir etki doğurabileceğinden zararı azaltma külfetinin ihlalinden değil zarar görenin kusurundan bahsedilebilir. Ancak bilirkişi raporuna itiraz edilmediği her durumda tazminat istenemeyeceğini söylemek[443] doğru değildir. Bilirkişi raporunda açık hata söz konusu değilse ve rapordaki gerçeğe aykırılığın tarafça tespit edilmesi ondan beklenemez ise rapora itiraz edilmemesi halinde tarafa kusur atfetmek kanaatimizce uygun değildir. Tarafın, rapora itiraz etmemesi hafif ihmal sayılıyorsa, bu durumda da kanaatimizce tazminatın tamamen kaldırılmaması gerekir. Nitekim bilirkişi, yalnız kast ve ağır kusurundan dolayı sorumlu tutulmuş iken, hafif kusuru ile rapora itiraz etmeyen tarafın tazminatın tümden kaldırılması hakkaniyetli değildir. Bilirkişi raporuna itiraz edilememesi hususu zarar görenin kusur kapsamında değerlendirileceği için her olay açısından ayrıca incelenmelidir. Zarar görenin kastı veya ağır kusuru halinde illiyet bağı kesileceği için sorumluluk ortadan kalkacaktır. Ancak rapora itiraz edilmemesinin zarar gören tarafa kusur olarak yüklenebileceği diğer durumlarda tazminat davasına bakan hâkimin, TBK m. 52 kapsamında bir değerlendirme yapması gerekir. Nitekim benzer şekilde Yargıtay kararlarında da icra işleminden zarar gördüğü iddiası ile açılan tazminat

[439] Tanrıver, 2017, s. 150.
[440] Doğan, *a.g.m.,* s. 438
[441] Doğan, *a.g.m.,* s. 438
[442] Altınok Ormancı, 2016, s. 54-55.
[443] Bu ifade için bkz. Doğan, *a.g.m.,* s. 438. Yazarın tazminat istenemeyeceği ifadesinden illiyet bağının kesildiğini mi yoksa TBK m. 52'ye göre tazminatın kaldırılması gerektiğini mi kastettiği anlaşılmamaktadır. Ancak kanaatimizce her durum için iki sonuca da ulaşmak mümkün değildir.

davalarında, davacının şikâyet yoluna gitme hakkı olmasına rağmen bu yola başvurmamış olması müterafik kusur olarak değerlendirilmekte ve TBK m. 52 çerçevesinde uygun indirim yapılması gerektiği belirtilmektedir[444].

6. KANUN YOLUNA BAŞVURULMASI GEREKİP GEREKMEDİĞİ SORUNU

Hükümetin teklif ettiği HMK metninin 289/2. maddesi ile ona paralel düzenlenen 51/2. maddesi kanundan çıkartılmış ve 51/2. maddenin çıkartılmasına gerekçe olarak kanun yoluna başvurulmuş olmasının sorumluluk davasının önşartı olarak belirlenmesinin hak arama özgürlüğü ile bağdaşmayacağı gösterilmiştir. Hak arama özgürlüğü AİHS m. 6/1'de zımnen[445], Anayasa m. 36 ise açıkça düzenlenmiştir. Hak arama özgürlüğü ile birbirlerine son derece yakın olan ve varlığından bahsedebilmek için hak arama özgürlüğünün de kabulü gereken hukuki dinlenilme hakkı[446] ise HMK m. 27'de açıkça yer almıştır. Hak arama özgürlüğü, ortaya çıkan ihlal ve ihlalin sonuçlarının belirli makamlardan giderilmesini isteme hakkı olup kanun yoluna başvuru gibi birden fazla hak arama yolu mevcutsa yeni hak arama yollarında da kendini gösterir[447]. HMK m. 285'te, kanun yoluna başvurulmasının şart olarak kabul edilmesi gerçekten de hak arama özgürlüğüne aykırı olabilirdi. Kanun yoluna başvuru bir hak olup bu hakkın tarafa külfet olarak yükletilmesi doğru değildir. Bilirkişinin gerçeğe aykırı raporu doğrultusunda verilen hüküm nedeniyle zarar gördüğünü iddia eden kişinin hükme karşı kanun yollarına başvurmuş olması HMK m. 285'e göre devlet aleyhine açılan tazminat davası için şart olduğu kabul edilemez. Hükme karşı kanun yollarına başvurulmadan HMK m. 285'e göre devlet aleyhine açılan davanın her durumda reddedileceğini, tazminata hükmedilmeyeceğini söylemek doğru değildir. Bu hususta görüşümüz bilirkişi raporuna itiraz edilmemesinin tazminat davasına etkisi hususundaki görüşümüz[448] ile

[444] Bkz. Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 12.10.2011 tarihli ve 2010/8772 E., 2011/10378 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 20.03.2021); Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 11.6.2020 tarihli ve 2019/2494 E., 2020/1843 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 20.03.2021).
[445] Ali Osman Kaynak, "Uluslararası Sözleşmeler Işığında 'Adil Yargılanma Hakkı' ve İç Hukukumuzla Karşılaştırması", *ABD*, 2007, Y. 65, S. 1, s. 126; Yaşar Demircioğlu, *Medeni Usul Hukukunda İnsan Hakları ve Adil Yargılanma Güvenceleri*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2007, s. 105.
[446] Bkz. Muhammet Özekes, *Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003, s. 52-53.
[447] İsmail Köküsarı, "Hak Arama Özgürlüğü ve 2010 Anayasa Değişiklikleri", *GÜHFD*, 2011, C. XV, S. 1, s. 165,168.
[448] Bkz. yuk. B. 2 Bşl. 5.2.

aynı yöndedir. Buna göre kanun yoluna başvurulmaksızın kesinleşen hüküm sonrası HMK m. 285'e göre açılan sorumluluk davasında zarar gören tarafın, kanun yoluna başvurmamış olması, zarar görenin kusuru kapsamında değerlendirilmelidir. Zarar görenin kusuru illiyet bağını kesecek nitelikteyse sorumluluğun doğmayacağı için davanın reddedilmesi, bu yoğunlukta değilse TBK m. 52 kapsamında değerlendirme ile şartlar oluşmuş ise somut olaya göre tazminatın indirilmesine veya tamamen kaldırılmasına karar verilmesi gerekir. Hâkimin hukuki sorumluluğu nedeniyle açılan tazminat davasında da zarar gören tarafın kanun yoluna başvurmamış olması, zarar görenin kusuru olarak değerlendirilerek TBK m. 52'ye karşılık gelen 818 sayılı Kanun'un 44. maddesi uyarınca tazminat miktarını etkileyebileceği belirtilmiştir[449].

7. GERÇEĞE AYKIRI BİLİRKİŞİ RAPORUNDAN DOLAYI HÂKİMİN HUKUKİ SORUMLULUĞU

Hâkimin yargısal görevleri nedeniyle hukuki sorumluluğu HMK m. 46-49 arasında düzenlenmiştir. HMK m. 46'da tahdidi olarak sayılı hallerde, hâkimin yargı görevini ifa etmesinden dolayı devletin sorumluluğu söz konusu olur. HMK m. 48 uyarınca hâkime karşı açılan hukuki sorumluluk davasında hangi sebebe dayanıldığı açıkça gösterilmelidir. Hukuki sorumluluk davasında yalnızca HMK m. 46'da sayılan ve bu sayılanlardan dava dilekçesinde gösterilen sebeple sınırlı inceleme yapılır[450]. Ancak dosya kapsamından veya tarafların dilekçede açıklamalarından sınırlı sayılan sebeplerden birinin olayda vuku bulduğu tespit edilirse hâkimin hukuku re 'sen uygulaması ilkesi nedeniyle bu vakıaların da dikkate alınması gerekir[451].

Hâkimin gerçeğe aykırı bilirkişi raporunu hükme esas alması dışında, bilirkişiyi görevlendirme sırasında, HMK m. 46/1-c gereğince hukuki sorumluluğu doğabilir.

---

[449] Ahmet M. Kılıçoğlu, "Hakimlerin Hukuki Sorumluluğu", *AÜHFD*, 1973, C. 30, S. 1, s. 250. Tanrıver de hâkimin hukuki sorumluluğunun şartlarını incelerken, zarar görenin kasten veya ağır ihmali ile zararın doğumunu engelleyebilecek hukuki olanakların kullanılmamasının illiyet bağını kestiğini, diğer durumlarda ise TBK m. 52'nin uygulanacağını belirtmiştir. Bkz. Tanrıver, 2020, s. 294. Bunun aksine kanun yoluna başvurmamanın rıza anlamına geleceği görüşü için bkz. Postacıoğlu, 1975, s. 74; Berkin, *a.g.e.*, s. 177. Bu görüşün eleştirisi için bkz. Kılıçoğlu, *a.g.m.*, s. 250; Buna karşılık hâkimin hukuki sorumluluğu davası için kararın kesinleşmesi gerektiği için bkz. Kuru, 2016, s. 904. Yazarın görüşüne örnek verdiği Yargıtay kararları incelendiğinde 2802 sayılı Kanun'un 93/A. maddesi kesinleşme şartına dayanak gösterilmektedir. Mezkûr madde tazminat davasının hükmün kesinleştiği tarihten bir yıl içinde açılacağını düzenlemekteydi. Ancak mezkûr madde 06.03.2014 tarihinde 6526 sayılı Kanun ile ilga edilmiştir.

[450] Tanrıver, 2020, s. 296.

[451] Umar, 2014, s. 186-187.

Mezkûr maddede zikredilen hukuki sorumluluk sebebi "*farklı bir anlam yüklenemeyecek kadar açık ve kesin bir kanun hükmüne aykırı karar veya hüküm verilmiş olması*" halidir. Bu sorumluluk sebebi bakımından a[452] ve b[453] bentlerine karşın hâkimin kastı aranmaz[454]. Dolayısıyla burada hâkimin, bir tarafın menfaatine hareket etmesi gibi bir hal aranmaksızın ihmali ile vereceği kanuna aykırı kararları nedeniyle hukuki sorumluluğuna gidilebilir. Bu sorumluluk sebebinde hâkimin basit ihmalinin bile sorumluluk doğuracağı belirtilmiştir[455]. Ancak hâkimin farklı bir anlam yüklenemeyecek kadar açık ve kesin bir kanun hükmüne aykırı karar vermiş olması halinde zaten hâkimin kastının veya ağır kusurunun mevcut olduğu da belirtilmiştir[456].

Hukuk Muhakemeleri Kanununun 46. maddesinde karar ve hüküm ayrıca belirtildiği için hüküm niteliğinde olmayan hâkimin yargısal kararlarına karşı da bu maddeye göre sorumluluğuna gidilebilir. Buna örnek olarak hâkimin bilirkişi görevlendirmesine ilişkin verdiği ara karar nedeniyle hâkimin hukuki sorumluluğuna gidilmesidir. Örneğin, "*genel bilgi veya tecrübeyle ya da hâkimlik mesleğinin gerektirdiği hukukî bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye başvurulamaz."* (HMK m. 266 ve Bil.K. m. 3/3). Hâkim, maddede düzenlenen belirlemeye aykırı bilirkişi görevlendirmesine giderse ve bu durum bilirkişinin raporunun gerçeğe aykırı olması dışında da bir zarara neden olursa da hâkimin hukuki sorumluluğuna gidilebilir[457]. Hâkimin hukuki konuda bilirkişiye başvurması, sorumluluk sebebi sayılabilirken diğer hallerde dikkatli bir değerlendirme yapılması gerekir. Hukuki konuda bilirkişi incelemesine gidilmesi açıkça anlaşılabilir olmasına rağmen "*genel bilgi veya tecrübe*" hususunda dikkatli bir değerlendirme yapılması gerekir. Hâkim tarafından kurala aykırı bilirkişi görevlendirmesi yapılmışsa bilirkişinin mahkemeye bu durumu bildirme yükümlülüğü vardır (HMK m. 275/1; Bil.Y. m. 53). Aynı zamanda bilirkişi sunduğu raporda hukuki konularda değerlendirmede bulunamaz (HMK m. 279/4). Görüldüğü

[452] Ahmet M. Kılıçoğlu, *a.g.m.*, s. 243; Aydınalp, 1997, s. 103; Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü Cilt VI*, Demir – Demir Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 5836; Görgün vd., 2020, s. 120.
[453] Kılıçoğlu, *a.g.m.*, s. 246; Mine Akkan, *Pekcanıtez C. 1*, s. 361.
[454] Üstündağ, 2000, s. 115; Yılmaz, *C. 1*, s. 1096.
[455] Akkan, 2017, s. 361-362; Aksi yönde Yargıtay'ın bu sorumluluk sebebinde hâkimin kast veya ağır kusurunu aradığına ilişkin bkz. Meryem Taş, Hakimin Hukuki Sorumluluğu, Adalet Yayınevi, Ankara 2019, s. 68.
[456] Postacıoğlu, 1975, s. 71; Üstündağ, 2000, s. 115.
[457] Tanrıver, 2017, s. 41. Yılmaz'a göre bilirkişiye başvurulması hâkimin takdir hakkında ilişkindir. Bu takdir hakkının yanlış kullanılması, HMK m. 46/1-b veya m. 46/1-c'ye göre sorumluluk nedeni değildir. Bkz. Yılmaz, *C. 1*, s. 1107.

üzere hukuki konularda bilirkişiye başvurulması ve bilirkişinin talep edilen hukuki konuda görüş belirtmesi hem hâkim açısından hem de bilirkişi açısından yasaklanmış olup hukuki sorumluluklarını gerektirir. Ancak belirtmek gerekir ki buradaki bilirkişinin sorumluluğuna doğrudan ve her halde HMK m. 285 uygulanmaz. Zira söz konusu durum gerçeğe aykırı rapor verme haline ilişkin değildir.

Bilirkişinin raporunda hukuki değerlendirme yapması ve hâkimin de bu rapora dayanarak karar vermesi halinde bilirkişinin hukuki sorumluluğuna gidilebilir mi? Hukuku uygulayacak olan hakimdir. Hâkimin bilirkişinin raporundaki hatalı hukuki değerlendirmeyi kararına dayanak yaparak karar vermesi, hâkimin ağır kusurunu gösterir ve bilirkişinin zarar ile olan illiyet bağını keser.

Bilirkişinin kasten veya ağır ihmalle gerçeğe aykırı düzenlediği raporu hükmüne esas alan hâkimin hukuki sorumluluğu doğar mı? Kural olarak hatalı bilirkişi raporuna göre hüküm verilmesi hâkimin tazminat sorumluluğunu doğurmaz[458]. Ancak hâkimin hukuki sorumluluğuna ilişkin hükümlerde düzenlenen sebeplerden birine uyan hâkim kararı söz konusuysa hâkimin hukuki sorumluluğu doğacaktır. Hâkimin hukuki sorumluluğu için fiilindeki sübjektif unsura göre hareket etmek gerekir. HMK m. 46/1-a veya HMK m. 46/1-b hükmündeki şartlar oluşmuş ise hâkimin hukuki sorumluluğuna gidilebilir. HMK m. 41/1-a gereği "*Kayırma veya taraf tutma yahut taraflardan birine olan kin veya düşmanlık sebebiyle hukuka aykırı bir hüküm veya karar verilmiş olması"* halinde hâkimin hukuki sorumluluğu doğar. HMK m. 41/1-b "*Sağlanan veya vaat edilen bir menfaat sebebiyle kanuna aykırı bir hüküm veya karar verilmiş olması*" halini düzenlemektedir. HMK m. 46/1-b'deki kanuna aykırılıktan hukuka aykırılığı anlamak gerekir[459]. Bu ihtimalde hâkim, mezkûr iki bentte sayılan saikler ile gerçeğe aykırı bilirkişi raporunu hükme dayanarak yaparak hüküm verirse bilirkişinin fiilinin zarar ile illiyet bağını kestiği, ikinci plana attığından bahsedilemez. Ortak illiyet nedeniyle hem bilirkişinin hem de hâkimin birlikte sorumluluğunun doğması gerekir. Fakat burada illiyet bağının özenle incelenmesi gerekir. Hâkimin, kararında bilirkişi raporunu dayanak yapmış olması aranır. Bilirkişi raporunun gerçeğe aykırı olması ve bu raporun hükme esas

[458] Yılmaz, *C. 1*, s. 1083.
[459] Yılmaz, *C. 1*, s. 1094.

alınmasına rağmen, gerçeğe aykırı raporun zarara etkisi yok ise illiyet bağı bulunmadığından bilirkişinin sorumluluğu doğması söz konusu olmaz.

8. ZAMANAŞIMI

Bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor düzenlenmesinden kaynaklı hukuki sorumluluğunda zamanaşımına ilişkin süre HMK'da belirtilmemiştir. Ancak devlet aleyhine açılan davanın hukuki niteliği dar anlamda haksız fiil olarak kabul edildiği için zamanaşımı bakımından haksız fiilde zamanaşımını düzenleyen TBK m. 72 uygulanmalıdır. TBK m. 72/I, "*Tazminat istemi, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten başlayarak iki yılın ve her hâlde fiilin işlendiği tarihten başlayarak on yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar. Ancak, tazminat ceza kanunlarının daha uzun bir zamanaşımı öngördüğü cezayı gerektiren bir fiilden doğmuşsa, bu zamanaşımı uygulanır.*" şeklinde düzenlenmiştir. Mezkûr maddenin ikinci cümlesinde bahsi geçen zamanaşımı süresi için ceza zamanaşımı (TCK m. 68) değil dava zamanaşımı (TCK m. 66) uygulanır[460].

Türk Ceza Kanunu m. 276/1, "*Yargı mercileri veya suçtan dolayı kanunen soruşturma yapmak veya yemin altında tanık dinlemek yetkisine sahip bulunan kişi veya kurul tarafından görevlendirilen bilirkişinin gerçeğe aykırı mütalaada bulunması halinde, üç yıldan yedi yıla kadar hapis cezasına hükmolunur*." şeklinde düzenlenmiş olup bahsi geçen merciler tarafından görevlendirilen bilirkişilerin kasten gerçeğe aykırı rapor vermesi suç olarak düzenlemiştir. TCK m. 66, dava zamanaşımı düzenlemekte olup mezkûr maddenin dördüncü fıkrası gereği, TCK m. 276'daki suçun üst sınırı olan yedi yıllık süre esas alınarak TCK m. 66/1-d gereği açılacak tazminat davasında on beş yıllık zamanaşımı süresi uygulanır. TCK m. 276'da sayılı mercilerin kapsamında girmeyen, kamusal faaliyet icra eden bir mercinin bilirkişi görevlendirmesi söz konusu ise bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesi halinde TCK m. 276'daki suç değil TCK m. 257'deki suçun oluştuğu kabul edilir[461]. Zira HMK m. 284 ve TCK m. 6/1-c uyarınca bilirkişi TCK kapsamında kamu görevlisidir. Bu nedenle TCK m. 257'de öngörülen kamu

[460] Tandoğan, 1961, s. 360; Feyzioğlu, 1976, s. 718; Eren, 2015, s. 834-835.
[461] Bilirkişilerin TCK m. 257'deki suçu da işleyebilecekleri yönünde bkz. Dönmez, *a.g.m.*, s. 1168; Handan Yokuş Sevük, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik", *İÜHFM*, 2006, C. 64, S. 1, s. 100; Öntan, 2014, s. 141; Deryal, 2017, s. 510.

görevlisi tarafından işlenecek suçlarda bilirkişi fail olabilir. TCK m. 257'in uygulanması halinde, TCK m. 66/1-e gereği sekiz yıllık zamanaşımı süresi uygulanır. Ceza davası zamanaşımı süresi hem iki yıllık süre hem de on yıllık süre bakımından uygulanacağı için[462] bu halde TBK'da yer alan iki yıllık zamanaşımı süresi sekiz yıl olarak değerlendirilecek ve zamanaşımı süresi sekiz ve on yıl olarak kabul edilecektir.

Ceza zamanaşımının uygulandığı hallerde zamanaşımının başlangıcı TBK'ya değil TCK'ya tabi olur[463]. Zamanaşımının durması ve kesilmesi hakkında ise TCK hükümleri değil TBK m. 156 uygulanır[464]. Kısa zamanaşımı olan iki yıla etki eden ceza zamanaşımı süresi -yani iki yıldan fazla on yıldan az ceza dava zamanaşımı süresi öngörülmüş- varsa kısa zamanaşımının yerine geçen ceza zamanaşımı süresinin dolmasına rağmen, zarar görenin, on yılı geçememek koşuluyla zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten başlayarak iki yıl içinde dava açabilir[465]. TBK'da yer alan on yıllık zamanaşımı süresinin başlangıcı, bilirkişi raporunun verildiği davadaki hükmün kesinleşmesi tarihinden itibaren başlaması gerekir.

Devletin sorumlu bilirkişiye karşı açacağı rücu davası HMK m. 287'de, "*Devlet, ödediği tazminat nedeniyle, sorumlu bilirkişiye, ödeme tarihinden itibaren bir yıl içinde rücu eder. Hükme esas alınan bilirkişi raporu kasten gerçeğe aykırı olarak düzenlenmişse, bu durumda, ceza zamanaşımı süresi uygulanır.*" şeklinde düzenlemiştir. Bu düzenleme haksız fiilden kaynaklı tazminat istemindeki rücu zamanaşımı düzenleyen TBK m. 73'ten ayrılması bakımından eleştirilmiştir[466]. Ancak HMK m. 287'in gerekçesinde zamanaşımının bir yıl olarak öngörülmesinin amacın "b*ilirkişinin, sürekli, devletin kendisine yöneleceği tehdidi ve endişesiyle, görevini yapamaz hâle gelmesini önlemek amacıyl*a" olduğu belirtilmiştir. Bununla beraber mezkûr maddedeki ifade hak düşürücü süreyi anımsattığı için eleştirilmiştir[467]. Mezkûr maddenin gerekçesinde, bilirkişinin kasten gerçeğe aykırı rapor düzenlemesi TCK m. 276'daki suça vücut verdiği

[462] Tandoğan, 1961, s. 361; Feyzioğlu, 1976, s. 718; Tunçomağ, 1976, s. 525; Tekinay vd., 1993, s. 725; Mehmet Erdem, *Özel Hukukta Zamanaşımı*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 137; Eren, 2015, s. 836; Oğuzman-Öz, 2017, s. 77; Kılıçoğlu, 2017, s. 619; Aksi yönde ceza zamanaşımının yalnızca on yıllık uzun süre bakımından uygulanması gerektiği bkz. Antalya, *C. V/1,2*, s. 621.
[463] Feyzioğlu, 1976, s. 719; Oğuzman-Öz, 2017, s. 77; Kılıçoğlu, 2017, s. 624; Aksi yönde bkz. Eren, 2015, s. 836; Antalya, *C. V/1,2, s.* 624.
[464] Erdem, 2010, s. 147; Antalya, *C. V/1,2,* s. 624-625.
[465] Kadir Bağcı, "Haksız Fiilde Ceza Zamanaşımı Süresi", *TAAD,* 2016, C. 7, S. 28, s. 300-301.
[466] Kılıçoğlu, 2017, s. 631.
[467] Umar, 2014, s. 830.

için rücu davasında da ceza zamanaşımının uygulanacağı belirtilmiştir. Bil.Y. m. 58/4'te de devletin sorumlu bilirkişiye rücu edeceğine ilişkin hüküm "*Devlet, ödediği tazminat için sorumlu bilirkişiye rücu eder*." şeklinde düzenlenmiştir. Burada zamanaşımına ilişkin süre belirtilmemiştir. Hukuk mahkemeleri dışındaki merciler tarafından görevlendirilen bilirkişiler için bu hükmün geçerli olacağı düşünüldüğünde, rücu zamanaşımı için, genel hüküm olan TBK m. 73 değil HMK m. 287/1'de belirtilen bir yıl kabul edilmeli, HMK m. 287 hükmü hukuk mahkemeleri dışındaki merciler tarafından görevlendirilen bilirkişiler hakkında kıyasen uygulanmalıdır. Bil.Y.'de, HMK m. 287'de olduğu gibi kasten gerçeğe aykırı rapor verilmesi halinde rücu davasında ceza zamanaşımının uygulanacağı yönünde bir hüküm söz konusu değildir. Ancak bu durumda da HMK hükümlerinin kıyas edilerek mahkeme dışındaki merciler tarafından görevlendirilen bilirkişilere karşı devletin açacağı rücu davasında, ceza davası zamanaşımı uygulanmalıdır. Nitekim yukarıda belirttiğimiz üzere mahkeme dışındaki merciler tarafından görevlendirilen bilirkişilerin gerçeğe aykırı rapor düzenlemesi TCK m. 276'daki suçu oluşturması mümkün olmasa da TCK m. 257'deki suçun oluşumuna neden olabilir.

3. BÖLÜM

BİLİRKİŞİNİN GERÇEĞE AYKIRI RAPORU NEDENİYLE DEVLET ALEYHİNE AÇILAN TAZMİNAT DAVASI, YARGILAMA USULÜ VE HÜKÜM

1. GENEL OLARAK

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 285'te, bilirkişinin kasten veya ağır ihmalle gerçeğe aykırı düzenlediği ve mahkemece hükme esas alınan gerçeğe aykırı rapordan dolayı zarar gören kişilerin, devlet aleyhine tazminat davası açabileceği düzenlenmiştir. Mezkûr maddenin ikinci fıkrasında ise devletin, ödediği tazminat için sorumlu bilirkişiye rücu etme yükümlülüğü düzenlenmiştir. Bilirkişinin gerçeğe aykırı raporu nedeniyle devletin birinci derece sorumluluğu esası kabul edilmiştir. Daha önce belirlediğimiz üzere bu davalara uygulanacak hukuki sorumluluk esası dar anlamda haksız fiil (TBK m. 49) olacaktır[468]. Bu bölümde zarar gören kişinin devlet aleyhine açacağı tazminat davasındaki yargılama usulü ve yargılama sonrası verilen hükmün etkilerini değerlendireceğiz. HMK m. 285'te öngörülen bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesi dışındaki fiillerinden doğan zararlar nedeniyle açılacak tazminat davaları inceleme konumuzun kapsamı dışında kaldığından bu davalara ilişkin değerlendirme yapılmamış, yeri geldikçe değinilmekle yetinilmiştir.

2. YARGI YOLUNA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 286, bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesinden kaynaklanan zararlar nedeniyle açılacak tazminat davasında yargı yolunu açıkça belirlemiştir. Buna göre hukuk mahkemeleri tarafından hükme esas alınan bilirkişi raporlarında gerçeğe aykırılık söz konusu ise yargı yolu adli yargı olacaktır. Kanun tarafından yargı yolu açıkça belirlendiği için hukuk mahkemelerinde hükme esas alınan gerçeğe aykırı bilirkişi raporları nedeniyle devlet aleyhine açılacak tazminat davalarında yargı yoluna ilişkin tartışma oluşmayacaktır.

[468] Bkz. yuk. B. 2 Bşl. 2.

Bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesi dışındaki fiilleri nedeniyle açılacak tazminat davalarındaki yargı yolu ile hukuk mahkemeleri dışındaki merciler tarafından bilirkişi görevlendirilmesi halinde bilirkişinin fiilleri nedeniyle açılacak tazminat davalarında yargı yolu ise tartışmaya neden olacak niteliktedir. Birinci bölümde yapılan bilirkişinin hukuki statüsü ile gerçekleştirdiği faaliyetin niteliğine ilişkin yapılan tespitler[469] ile ikinci bölümde yapılan bilirkişinin fiillerden kaynaklanan tazminat davasında uygulanacak sorumluluk hukuku esası hakkındaki tespitler[470] bu iki halde yargı yolu açısından da belirleyicidir.

Bilirkişiyi kamu görevlisi olarak kabul eden görüşe[471] ve HMK m. 285'in gerekçesine[472] göre bilirkişinin rapora hazırlık evresinde gerçekleştirdiği fiilerden kaynaklanan tazminat davalarında, hizmet kusurunun varlığı nedeniyle yargı yolu idari yargı olacaktır. Bu görüşte olan Tanrıver, rapora hazırlık evresinde bilirkişinin kişisel kusur ayrımının yapılamayacağını, kişisel kusurlu sayılan hareketlerin varlığı halinde dahi hizmet kusurunun varlığı nedeniyle yargı yolunun idari yargı olduğunu belirtmiştir[473]. Doktrinde yer alan bir görüşe göre[474] HMK m. 286'daki yargı yoluna ilişkin düzenlemenin lafzı yanıltıcı niteliktedir. Bu görüşe göre mezkûr madde, bilirkişinin yalnızca gerçeğe aykırı raporunun hükme esas alınması halinde açılacak tazminat davalarında yargı yolunun adli yargı olduğu gibi anlaşılmaktadır. Ancak bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesi nedeniyle açılacak davalarda yargı yolunu adli yargı olarak belirleyip bilirkişinin diğer fiillerini dışlamanın mantıklı bir gerekçesi yoktur. Ayrıca mezkûr maddenin ikinci fıkrasında bilirkişiye karşı açılan rücu davasının, tazminat davasını karara bağlayan mahkemede görüleceğine ilişkin düzenleme idari yargıda gerçek kişinin davalı olmayacağına ilişkin genel kurala aykırılık teşkil eder. Kanaatimize göre gerek HMK m. 286/1 hükmü gerekse HMK m. 286/2 hükmü, bilirkişinin gerçeğe aykırı raporu nedeniyle devlet aleyhine açılacak tazminat davalarına matuftur. Zira HMK m. 285, bilirkişinin yalnız gerçeğe aykırı raporu nedeniyle

[469] Bkz. yuk. B. 1 Bşl. 2.
[470] Bkz. yuk. B. 2 Bşl. 2.
[471] Bkz. yuk. dp. 70.
[472] "*Bilirkişinin, raporun hazırlanmasından önceki evrede, rapora hazırlık bağlamında gerçekleştirmiş olduğu tasarruflardan kaynaklanan zararlardan … idarî yargı yerinde ilgililerce tam yargı davası açılması yoluna gidilmelidir*.".
[473] Tanrıver, 2017, s. 146.
[474] Umar, 2014, s. 829-830; Aynı yönde bkz. Toraman, 2017, s. 531.

sorumluluğunu düzenlemiştir. Bu düzenlemeye müteakip HMK m. 286 hükmünün de bu sorumluluğa ilişkin düzenleme yaptığı hem kanunun bağlamından hem de gerekçesinden anlaşılmaktadır. Bu nedenle bilirkişinin her türlü fiilinden kaynaklanan tazminat davalarında yargı yolunun HMK nedeniyle adli yargı olduğunu kabul etmek mümkün gözükmemektedir. Ancak bilirkişinin rapora hazırlık evresindeki fiillerinden kaynaklı zararlarda haksız fiil esaslarını uygulanacağını tespit ettiğimiz için[475] bu evredeki bilirkişinin fiillerinden kaynaklı davalar, haksız fiillerde görevli mahkemelerde yani hukuk mahkemelerinde görülmelidir[476].

3. GÖREVLİ VE YETKİLİ MAHKEME

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda bilirkişinin sorumluluğuna ilişkin hüküm bulunmamaktaydı. Bu kanun döneminde bilirkişi raporunun hükme esas alınmasından kaynaklanan tazminat davaları, haksız fiil niteliğinde kabul edildiği[477] ve dava doğrudan bilirkişinin şahsına açıldığı için[478] HUMK m. 9 ve m. 21 uyarınca davalı bilirkişinin ikametgahı veya haksız fiilin meydana geldiği yer asliye hukuk mahkemesi görevli ve yetkili idi. Hukuk Muhakemeleri Kanunu 01.10.2011 tarihinde yürürlüğe girmiş ve bilirkişinin gerçeğe aykırı raporu nedeniyle açılacak davalarda görevli ve yetkili mahkemeyi açıkça düzenlemiştir. Buna göre raporun ilk derece mahkemesince hükme esas alınması hâlinde dava mahkemenin yargı çevresi içinde yer alan bölge adliye mahkemesi hukuk dairesinde, bölge adliye mahkemesince hükme esas alındığı hâllerde ise Yargıtay ilgili hukuk dairesinde görülür.

Hukuk mahkemeleri dışında ceza ve idare mahkemeleri tarafından bilirkişiye başvurulması halinde HMK m. 286/1 kuralının uygulanmasının, Anayasa m. 142'de öngörülen "*Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri*

[475] Bkz. yuk. B. 2 Bşl. 2.
[476] Ancak geçici olarak kamu hizmetine katılan kişilerin üçüncü kişilere verdiği zararlar nedeniyle idarenin sorumluluğu esası kabul edilirse yargı yolu idari yargı olacaktır. Bkz. yuk. dp. 254-256.
[477] Tuğsavul, *a.g.m.,* s. 792; Ansay, 1960, s. 48; Tanverdi, *a.g.t.,* s. 220; Deryal, 2001, s. 70; Kuru, *C. III,* s. 2797; Yılmaz, "Uygulamada Bilirkişilik ve Bilirkişi Raporları", s. 827. Aşçıoğlu, 2010, s. 594. HUMK döneminde bilirkişinin sorumluluğunun rapor ve rapora hazırlık evresi olarak ayıran ve rapora hazırlık evresindeki fiillerinden idari bir ilişki nedeniyle devletin, rapordan dolayı bilirkişinin haksız fiili nedeniyle sorumlu olduğu görüşü için bkz. Dönmez, *a.g.m.,* s. 1164. HMK tasarısındaki bilirkişinin kastı veya ağır kusuru nedeniyle yalnız devlet aleyhine dava açılabileceğine ilişkin düzenlemenin gereksiz olduğu yönünde bkz. Aşçıoğlu, 2010, s. 594 dp. 1575.
[478] Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 02.03.1967 tarihli ve 10923/1820 sayılı kararı (Kuru, *C. III,* s. 2797-2799).

kanunla düzenlenir." hükmüne aykırılık bakımından tereddüt oluşturabileceği belirtilmiştir[479]. HMK'da düzenlenen bilirkişinin hukuki sorumluluğuna ilişkin hükümler mahkemeler tarafından görevlendirilen bilirkişiler için genel bir norm olarak kabul edilebilir. Bu durumda bilirkişi ifadesinden ceza yargısında ve idari yargıda görevlendirilen bilirkişilerin de anlaşılması gerektiği düşünülebilir. Nitekim ceza yargısında da HMK m. 286 uygulanarak görevli ve yetkili mahkemenin tespit edilmesi gerektiği belirtilmiştir[480]. Böyle bir kabul halinde ceza mahkemeleri tarafından görevlendirilen bilirkişilerin hukuki sorumluluk davasında, HMK m. 286'nın görevi belirleyen hükmü doğrudan uygulama alanı bulur. Bu durum görev kurallarının kıyas edilmesi yasağına[481] aykırılık oluşturmaz. İdari yargı açısından ise İYUK m. 31 gereği bilirkişinin hukuki sorumluluğu hükümleri idare mahkemelerinde de uygulama alanı bulur. Ancak HMK m. 286'da "*bölge adliye mahkemesi*" ifadesinin idari yargıda görülen davalar için bölge idare mahkemesi, "*Yargıtay*" ifadesinin ise "*Danıştay"* olarak yorumlanması gerektiği ifade edilmiştir[482]. Kanaatimizce göreve ilişkin kuralları bu şekilde yorumlamak Anayasa m. 142'ye aykırılık oluşturabilir. Ayrıca bilirkişilerin görevlendirildiği mahkeme bakımından böyle bir ayrım yapılması doğru değildir. Ancak HMK m. 286 hükmünün adli yargı göz önüne alınarak hazırlandığı madde lafzından anlaşılmaktadır.

Mahkeme dışındaki mercilerce görevlendirilen bilirkişiler için görevli mahkeme konusunda tereddütlerin yaşanması da söz konusudur. Bil.Y. m. 58/3, bilirkişinin gerçeğe aykırı raporundan dolayı devletin sorumlu olduğunu düzenlemiş fakat görevli ve yetkili mahkemeye ilişkin bir düzenleme yapmamıştır. Kaldı ki göreve ilişkin bir düzenlemenin yönetmelik ile yapılması da Anayasa m. 142'ye aykırıdır. Mahkeme dışındaki merciler tarafından görevlendirilen bilirkişiler için HMK m. 286'ın kıyas edilmesi de Anayasa m. 142'ye aykırılık teşkil eder[483]. Kıyas edilmesi mümkün olsaydı bile HMK m. 286 hükmü,

---

[479] Tanrıver, 2017, s. 150.

[480] Öntan, 2014, s. 138-139. Yargıtay da bir kararında ceza mahkemesince hükme esas alınan gerçeğe aykırı bilirkişi raporu nedeniyle açılan tazminat davasında HMK m. 286'ın uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Bkz. Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 04.03.2020 tarihli ve 2018/576 E., 2020/1076 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 22.03.2021).

[481] Görev kuralları kamu düzeninden olduğu için kıyas yoluyla genişletilmesi mümkün değildir. Bkz. Yılmaz, *C. 1*, s. 41.

[482] Melikşah Yasin, *İdari Yargılama Usulünde İspat,* On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 132-133.

[483] Yargıtay bir kararında icra müdürlüğünde görevlendirilen bilirkişinin gerçeğe aykırı raporu nedeniyle açılan tazminat davası için HMK m. 286 hükmüne atıf yapmış, o dönemde bölge adliye mahkemeleri henüz faaliyete geçmediğinden mezkûr hükmü dikkate alarak açılan davada adli yargının görevli olduğunu

görevli mahkemeyi, raporun karara esas alındığı mahkemeyi ve onun yargı çevresini göz önüne alarak düzenlemiştir. Mahkeme dışındaki mercilerce görevlendirilen bilirkişiler için bu kuralının uygulanması tereddütlere mahal verebilirdi. Şu hâlde mahkeme dışındaki merciler tarafından görevlendirilen bilirkişiler için HMK'ya açıkça atıf yapılmamış ise görevli mahkemenin haksız fiil esasları gözetilerek belirlenmesi gerekir[484]. Görevli mahkeme HMK m. 2 gereği asliye hukuk mahkemesi, yetkili mahkeme, HMK m. 6 gereği davalı devletin bulunduğu yer Ankara, HMK m. 16 gereği haksız fiilin işlendiği veya zararın meydana geldiği yahut gelme ihtimalinin bulunduğu yer ya da zarar görenin yerleşim yeri mahkemesi olmalıdır. Kanaatimizce bu ayrımın ve tereddütlerin giderilmesi gerekir. Ayrıca bilirkişinin hukuki sorumluluğuna ilişkin normun kanun hükmü ile değil de yönetmelik hükmü ile yapılması Anayasa m. 124 bakımından da tereddüt yaratmaktadır[485]. Yapılacak bir düzenleme ile idari yargıyı ve mahkeme dışındaki mercileri de dikkate alan görev ve yetki kurallarının, Bilirkişilik Kanunu'nda yer alması gerekir.

4. HUKUKİ YARAR

Davacının hukuki yararı bulunduğunu kabul etmek için, davacının yalnız ekonomik yararı değil hukuki yararı olmalı, mahkeme kararına ihtiyaç duyulmalı ve bu yarar güncel, meşru, şahsi ve korunmaya değer olmalıdır[486]. Hukuki yararın varlığı davanın esasının görülebilmesi için şarttır. Nitekim HMK m. 114/1-h'de hukuki yarar dava şartı olarak düzenlenmiştir. Bilirkişi raporu nedeniyle zarar görenlerin açacağı tazminat davasının niteliği eda davasıdır. HMK m. 105, "*eda davası yoluyla mahkemeden, davalının, bir şeyi vermeye veya yapmaya yahut yapmamaya mahkûm edilmesi talep edilir*" şeklinde düzenlemiştir. Bilirkişinin gerçeğe aykırı raporu nedeniyle devlete karşı açılan tazminat davasında davacı, davalıdan, uğradığı zararların tazmin edilmesini, yani madde lafzında geçtiği üzere bir şeyi vermeye mahkûm edilmesini talep

belirtmiştir. Bkz. Bkz. Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 29.03.2016 tarihli ve 2016/94 E., 2016/4044 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 22.03.2021).

[484] Bkz. yuk. B. 2 Bşl. 2. Ancak idare hukukunda ileri sürülen arızi işbirlikçilerin fiilerinden dolayı devletin sorumlu olduğu görüşü kabul edilirse burada da yargı yolu idari yargı olacak ve idari yargıdaki görev ve yetki kuralları tatbik edilecektir. Bkz. yuk. dp. 254-256.

[485] Bkz. yuk. B. 1 Bşl. 10.

[486] Berkin, *a.g.e.*, s. 348-351; Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü Cilt II*, Demir – Demir Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 1363-1368; Arslan vd., 2020, s. 315-316; Budak-Karaaslan, 2020, s. 162-163; Görgün vd., 2020, s. 260-261; Karslı, 2020, s. 402-403.

etmektedir. Kural olarak eda davalarında hukuki yararın var olduğu kabul edilerek şüphe halinde inceleme yapılır[487] ve eda davalarında hukuki yararın olmadığını iddia eden ispatlamakla mükelleftir[488].

5. DAVANIN TARAFLARI

5.1. Davacı

5.1.1. Bilirkişi Raporunun İkame Edildiği Esas Davadaki Taraflar

Bilirkişinin kasten veya ağır ihmal ile düzenlediği raporun mahkemece hükme esas alınması halinde raporun ikame edildiği davada zarar görmüş olan davacı veya davalı, gerçeğe aykırı rapor nedeniyle devlete karşı tazminat davası açabilir. Zarar gören tarafın gerçek veya tüzel kişi olması önem arz etmemektedir. Fakat kamulaştırma davalarında görülebileceği üzere, esas davada zarar gören tarafın idare olması halinde davanın devlet aleyhine açılmasının düşünülemeyeceği belirtilmiştir[489]. Ancak kanaatimizce bu durumun 3533 sayılı Kanun[490] çerçevesinde zorunlu tahkim usulü ile halli gerekmektedir. Nitekim, eldeki dava da 3533 sayılı Kanun m. 1'de belirtildiği gibi hukuk mahkemelerinin görevine girmektedir. Mezkûr Kanun kapsamında idare ile devlet arasında tahkim yoluyla uyuşmazlık çözüldükten sonra, devlet, yine sorumlu bilirkişiye rücu eder.

5.1.2. Üçüncü Kişi

Bilirkişinin raporun düzenlenmesi sırasında üçüncü kişilere zarar vermesi mümkündür. Örneğin bilirkişi, HMK m. 278/4'te belirtildiği üzere, mahkeme kararıyla bir şey üzerinde inceleme yapabilir. Bilirkişi bu sırada üçüncü kişiye ait bir mala zarar verebileceği gibi üçüncü kişinin şahsına da zarar verebilir. Bu zararlar rapordan kaynaklanmadığı için HMK m. 285 hükmünün tatbik edilmesi mümkün değildir. Gerçeğe aykırı bilirkişi raporunun hükme esas alınması neticesinde üçüncü kişilerin gerçeğe aykırı

[487] Ansay, 1960, s. 224; Kuru, *C. II, s.* 1368; Arslan vd., 2020, s. 316; Atalı-Ermenek-Erdoğan, 2020, s. 329.
[488] Bilge-Önen, 1978, s. 408; Tanrıver, 2020, s. 582.
[489] Mehmet Ali Hayta, "Kamulaştırma Davaları", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007, s. 181; Aynı yönde bkz. Deryal, 2017, s. 526.
[490] RG 16.07.1938 S. 3961.

rapor nedeniyle zarar görmesi de mümkündür. 3402 sayılı Kadastro Kanunu'nun 34. maddesi[491] buna örnek gösterilebilir[492]. Diğer bazı durumlarda da kesin hüküm, üçüncü kişiler üzerinde etkili olabilir[493].

Zarar gören üçüncü kişilerin kesin hükme karşı başvurabileceği hukuki yol HMK m. 376'dır. HMK m. 376, kesin hükümden etkilenen üçüncü kişilere kapsamlı bir koruma sağlamamaktadır[494]. Hâkimin hukuki sorumluluğunun nedenleri HMK m. 46'da tahdidi olarak belirlenmiş ve bazı nedenlerde sübjektif unsur kast olarak belirlendiği için hâkimin hukuki sorumluluğuna gidilebilmesi de sınırlı olarak mümkündür. Bu durumda gerçeğe aykırı raporunun hükme esas alınması nedeniyle üçüncü kişilerin zarar görmesine neden olan bilirkişi hakkında HMK m. 285 hükmü uygulanabilecek midir? HMK m. 285'te tazminat davasını açabilecek kişiler yönünden bir sınırlama yapmamış davacıyı "*zarar görenler*" olarak belirlemiştir. Hâkimin hukuki sorumluluğuna ilişkin tazminat davası için de HMK m. 46'da davayı açabilecekler bakımından özel bir sınırlama yapılmamış olmasına rağmen[495] üçüncü kişinin sorumluluk davası açıp açamayacağı doktrinde görüş ayrılıklarına neden olmuştur. Bir görüşe göre[496] zarar gördüğü iddiasında olan üçüncü kişiler, hâkimin yargılama faaliyeti nedeniyle HMK m. 46 kapsamında hukuki sorumluluk davasının davacısı değillerdir. Hâkimin hukuki sorumluluğuna ilişkin tazminat davasını, esas davada zarar gören davanın tarafları açabilirler. Diğer görüşe göre[497], zarar gören herkes bu davayı açabilir. Tazminat davasının davacısı olabilmek için esas davadaki taraf sıfatını taşımak gerekmez. HMK m. 46'nın lafzında geçememesine

---

[491] "*Kadastro mahkemeleri kararları, davada taraf olanlar ile taraflar dışında hak iddia ederek davaya müdahil sıfatıyla katılanların leh ve aleyhinde kesin hüküm teşkil eder. Taraf olmadığı halde lehine karar verilen şahıs hakkında mahkemece tesis edilen hüküm yukarıda sözü edilenleri de bağlar."*.

[492] Kadastro Kanunu'ndaki hükmün genel kurala istisna teşkil eden bir düzenleme olduğunu ancak Yargıtay'ın mezkûr maddeye ilişkin içtihatlarında kesin hükmün tarafları etkilediği yönündeki değerlendirmenin hatalı olduğu yönünde bkz. Nevhis Deren Yıldırım, *Kesin Hükmün Subjektif Sınırları,* Alfa Basım Yayım, İstanbul, 1996, s. 149.

[493] Bkz. Ali Cem Budak, *Medeni Usul Hukukunda Üçüncü Kişilerin Haklarının Korunması,* Beta Basım Yayın, İstanbul, 2000, s. 16 vdm.

[494] Budak, 2000, s. 98; Murat Yavaş, "Hükme Karşı Üçüncü Kişilerin Müracaat İmkânı", *MİHDER*, 2008, S. 11, s. 646.

[495] HMK m. 46 "*Hâkimlerin yargılama faaliyetinden dolayı aşağıdaki sebeplere dayanılarak Devlet aleyhine tazminat davası açılabilir:*". Aynı şekilde HUMK m. 573 "*Hâkimlerin yargılama faaliyetlerinden dolayı aşağıdaki sebeplere dayanılarak Devlet aleyhine tazminat davası açılabilir*"

[496] Mehmet Demir, "Hakime Hukuksal Sorumluluğu Nedeniyle Tazminat Davası", *EBYÜHFD*, 2003, C. VII, S. 3-4, s. 843; Taş, 2019, s. 81.

[497] Kılıçoğlu, *a.g.m.*, s. 257; Aydınalp, 1997, s. 166; Kuru, *C. VI*, s. 5842; Osman Ermumcu, "Hakimlerin Hukuki Sorumluluğu", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2011, s. 140; Akkan, 2017, s. 366; Tanrıver, 2020, s. 295; Karslı, 2020, s. 145.

rağmen, hâkimin hukuki sorumluluğuna ilişkin tazminat davasının davacısını, esas davadaki taraflar ile sınırlandıran görüşün bu görüşüne ilişkin gerekçesi belirtilmemiştir.

Kanaatimizce HMK m. 285'te "*zarar görmüş olanlar*" şeklinde ibare üçüncü kişileri de kapsar niteliktedir. Nitekim yukarıdaki örnekler ve benzer durumlar düşünüldüğünde, olması gereken hukuk bakımından da üçüncü kişinin tazminat davası açabilmesi gerekir[498]. Zira üçüncü kişilerin kesin hükme karşı muhalefeti HMK m. 376 ile sınırlanmıştır. Üçüncü kişi, gerçeğe aykırı bilirkişi raporunun hükme esas alınması nedeniyle zarar görürse HMK m. 285 gereği devlet aleyhine tazminat davası açabilmesi gerekir.

5.1.2.1. Başka Davada Alınan Bilirkişi Raporunun Diğer Davaya Sunulması Halinde İkinci Davanın Tarafları

Bir davada alınan bilirkişi raporunun diğer davaya etkisi ikinci davanın taraflarına ve ilk davadaki raporun hükme alınmasına göre farklı özellikler göstermektedir. Buna göre, bilirkişi raporunun alındığı davada raporun hükme esas alınması ve ikinci davanın taraflarının aynı olması ihtimalinde, ilk davadaki bilirkişi raporundaki hüküm fıkrası ile zorunlu bağlantı içinde olan tespitlerin kesin hükmün bağlayıcı etkisinden bahsedilmektedir[499]. Böyle bir durumda bilirkişi incelemesine ikinci davada

[498] Aynı yönde bkz. Tutumlu, 2012, s. 191.

[499] Kısmi davada alınan bilirkişi raporunun ek davaya etkisi kesin hükmün objektif sınırları bakımından değerlendirilmelidir. Buna göre kesin hükmün objektif sınırlarının hüküm ile zorunlu bağlantı halinde bulunan gerekçeyi de kapsadığı kabul edildiğinden ilk davada verilen hükmün gerekçesinde bilirkişi raporuna dayanılmış ise bu rapordaki tespitler kesin hükmün bağlayıcı etkisi nedeniyle tarafları aynı olan ek davada bağlayıcı olur. Bunun nedeni bilirkişi raporunun kesinleşmesi değil hükmün kesinleşmesidir (Ersin Erdoğan - S. Hilal Üçüncü, "Bir Davada Alınan Bilirkişi Raporunun Başka Davada Delil Değeri", *LHD*, 2020, C. 18, S. 208, s. 1515-1517). Aynı yönde bir görüşe göre kısmi davada hükme esas alınan bilirkişi raporuna itiraz edilmemiş olsa dahi ek davada usulü müktesep hak teşkil etmesi mümkün değildir. Kısmi davada alınan bilirkişi raporuna itiraz edilip edilmediği fark etmeksizin bilirkişi raporunun ek dava bakımından kesin delil niteliğine sahip olduğundan bahsetmek mümkün değildir. İlk davada kesinleşen bilirkişi raporu değil hükümdür. Kısmi davada alınan bilirkişi raporundaki tespitler artık hükümde yer alacağı için hükmün kesin delil etkisinden bahsetmek mümkündür (İdil Tuncer Kazancı, "Yargıtay Uygulaması Işığında Kısmi Davaya İlişkin Bazı Sorunlar", *SÜHFD*, 2020, C. 28, S. 3, s. 1525-1529). Başka bir görüşe göre, kısmi davada alınan bilirkişi raporunun ikinci davada kesin hüküm etkisi olduğundan söz edilmeyeceği gibi usulü müktesep hak oluşması da mümkün değildir. Açılan ek davada hâkim, özel ve teknik bilgi eksikliğinin kısmi davadaki rapor ile tamamlandığı, hüküm için yeterli olduğu kanaatinde ise yeni bir bilirkişi incelemesine başvurmadan kısmi davadaki raporu hükme esas alabilir. Hâkim aksi kanaatte ise yeni bir bilirkişi incelemesine başvurur. Kısmi davada alınan rapor ek dava için bağlayıcı değildir (Kuru, *C. III*, s. 2801-2806.). Diğer bir görüşe göre bilirkişi raporunun alındığı ilk davadaki hüküm kesinleşmiş ve bilirkişi raporu üzerinde bir tartışma mevcut değilse ek davada hüküm kurulabilmesi için bilirkişi raporu yeterliyse hâkim yeniden bir bilirkişi incelemesine başvurmaksızın bu rapor ile yetinebilir (Deryal, 2017, s. 540-541; Toraman, 2017, s. 296). Kanaatimizce hüküm fıkrası ile zorunlu bağlantısı olan ve hüküm sonucu ile sıkı bağlantı içinde bulunan hüküm gerekçesi de maddi anlamda kesin hüküm kavramına dahildir

başvurulmamış olsa da bilirkişinin gerçeğe aykırı raporu nedeniyle HMK m. 285 nedeniyle devletin sorumluluğu olmalıdır. Zira ilk davadaki alınan bilirkişi raporunun hükme esas alınması halinde bazı tespitlerin ikinci dava için bağlayıcı olması, ikinci davadaki hüküm nedeniyle ortaya çıkan zararlar, HMK m. 285'te belirtilen gerçeğe aykırı raporun ilk mahkemece hükme esas alınması sebebiyle doğan zararların içinde mütalaa edilmesi düşünülebilir. Nitekim bilirkişi raporu, ilk davada verilen hükmün hatalı olmasına neden olmuş, ikinci dava için bilirkişi raporundaki tespitler, kesin hükmün etkisi nedeniyle bağlayıcı hale gelmiştir.

Bir davada alınan bilirkişi raporundaki tespitlerin başka davada kesin hükmün bağlayıcı etkisine sahip olmadığı durumlarda, bu davada alınan bilirkişi raporu başka mahkemece kullanılabilir[500]. Ancak raporun diğer davada ne şekilde kullanılacağı

(Bkz. Burhan Gürdoğan, *Medeni Usul Hukukunda Kesin Hüküm İtirazı,* Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1960, s. 44; Kuru, *C. VI,* s. 50-51; Atalı, *Pekcanıtez C. 3*, s. 2059). Kısmi davada bilirkişi raporundaki tespitler hüküm gerekçesine konu olmuş ve hüküm fıkrası ile zorunlu bağlantısı içinde bulunuyorsa artık bu tespitlerin kesin hüküm gücünü haiz olduğundan bahsedilir. Bilirkişi raporundaki tespitler hüküm fıkrası ile zorunlu bağlantı içinde değilse kesin hüküm kavramına dahil olmayacağı için doktrinde belirtildiği üzere hâkimin kısmi davada alınan rapor ile yetinebileceği gibi yeni bir bilirkişi raporu alması da mümkündür. Anayasa Mahkemesi kararına konu olayda (AYM, 08.09.2020 tarihli ve 2017/15460 başvuru numaralı kararı, (KİB, E.T. 28.03.2021), kısmi davada bilirkişi raporu alınmış ve bu rapora itiraz edilmemiştir. Mahkemece rapora dayanılarak karar verilmiş ve bu karar Yargıtay tarafından onanmıştır. Bunun üzerine davacı ek dava açarak ilk davada alınan bilirkişi raporundaki tespit edilen tutarı talep etmiş ancak istinaf mahkemesi ilk davada alınan bilirkişi raporunun hatalı olduğunu belirterek istinaf başvurusunun reddine karar vermiştir. Anayasa mahkemesi, Yargıtay tarafından daha önce denetlenmiş bir raporun yeniden denetlenmesini gerek ilk davada gerek ek davada rapora itiraz etmeyen davalının istinaf başvurusunda rapora itirazlarını belirtmesini davalının kendi kusurundan faydalanması olarak değerlendirmiş ve İstinaf mahkemesinin bu davranışının hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik ile bağdaşmadığını belirtmiştir. Ayrıca AYM mezkûr kararında Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 13.03.2015 tarihli 2014/4-840 E., 2014/837 K., sayılı, kısmi davada alınan ve hükme dayanak gösterilen bilirkişi raporunun kısmi davayı aşan kısmı için de açılan ek davada kesin delil niteliğini aldığını belirten kararına atıf yapmıştır. Ayrıca belirli şartların olması durumunda ceza mahkemesinin kesinleşmiş hükmündeki bazı tespitlerin hukuk mahkemesi için de kesin hüküm etkisi oluşturacağı yönünde bkz. Derya Belgin Güneş, *Ceza Mahkemesi Kararlarının Hukuk Mahkemesi Bakımından Etkisi,* On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 157 vdm.; Kuru, *C. V,* s. 5103 vdm.; Ceza mahkemesince verilmiş kesin hükümlerin bazı durumlarda hukuk mahkemesini bağlamasını kesin hüküm etkisine değil kamu düzenine dayandıran görüş için bkz. Ozan Tok, "Ceza Mahkemesi Kararlarının Hukuk Yargılaması Üzerindeki Etkisinin Hukuki Niteliği Üzerine", *MÜHFHAD,* 2016, C. 22, S. 2, s. 460. Benzer yönde bkz. Kılıçoğlu, 2017, s. 607. Ceza mahkemesinin kararlarının hukuk mahkemesinde kesin delil teşkil etmediği durumlarda ceza mahkemesinde alınan raporun takdiri delil teşkil edeceği, ceza mahkemesi kararının hukuk mahkemesinde kesin delil teşkil eden kararında bilirkişi raporuna dayanılmışsa hukuk mahkemesini bağlayacağı yönünde bkz. Recep Akcan, "Hukuk ve Ceza Mahkemesi Kararlarının Birbirine Etkisi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1988, s. 173-74.

[500] Rıfat Erten - Birsen Acır, - Sema Taşveren, "Gen (DNA) Testinin İspat Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *AÜHFD,* 1996, C. 45, S. 1 s. 583; Erdoğan-Üçüncü, "Başka Dava", s. 1510-1511. Bir görüşe göre, ilk davada alınan bilirkişi raporu ikinci davada kuvvetli takdiri delil teşkil eder. Hâkim birinci davada alınan bilirkişi raporu ile ikinci davada gereken özel ve teknik bilgiyi tamamladığı kanaatine varırsa bu durumda ikinci davada yeni bir bilirkişi incelemesi yapmadan ilk davada alınan bilirkişi raporu ile yetinebilir (Kuru, *C. III* s. 2809-2814.).

tereddüt yaratabilir. Bir davada alınan bilirkişi raporunun o daya özgü nitelik arz ettiği ve bu nedenle başka bir davada bilirkişi raporu olarak değerlendirilemeyeceği belirtilmiştir[501]. Diğer bir görüşe göre ise usuli haklar dikkate alınarak, bir davada alınan bilirkişi raporu, başka bir davada bilirkişi raporu olarak kullanılabilir[502].

Alman hukukunda, ZPO m. 411a'da, başka mahkeme veya savcılık tarafından alınmış bilirkişi raporunun kullanılabileceğine ilişkin pozitif düzenleme mevcuttur. Başka davada alınan bilirkişi raporunun, diğer davada ZPO m. 411a'ya göre bilirkişi raporu olarak kabul edilmesi ve buna göre karar verilmesi halinde bilirkişinin hukuki sorumluluğuna gidilebileceği ileri sürülmüştür[503].

Kanaatimizce, mahkemece başka davada alınan bilirkişi raporu, gerekli nitelikli taşıyor ve yeniden bilirkişi incelemesine gerek duyulmuyorsa o rapora dayanılarak karar verilebilir. Örneğin taraf, başka bir dava dosyasına dayanmış ve mahkemece o dava dosyasındaki bilirkişi raporu bu davada da hükme esas alınarak karar verilmiş olabilir. Mahkemenin dayandığı bilirkişi raporu gerçeğe aykırı ise bu halde de HMK m. 285'in uygulanması gerektiği kanaatindeyiz. Doğaldır ki bilirkişi sıfatını haiz olmayan kimsenin davaya görüş sunması (Uzman görüşü, hâkimin bilimsel eserlerden yararlanması TMK m. 1/III gibi) halinde HMK m. 285 düzenlemesi uygulama alanı bulmaz.

5.1.2.2. Feri Müdahilin Durumu

Feri müdahil davada taraf konumunda değildir. Bilirkişi raporunun hükme esas alınması halinde feri müdahilin de zarara uğraması mümkündür. O, yanında katıldığı taraf lehine ve onun işlemleri ile çelişmeyecek tüm taraf usul işlemlerini yapabilir. Yaptığı işlemler asıl tarafın onayına bağlı olmadığı gibi onun bir işlemi yapmaması halinde dahi feri müdahil o usul işlemini yapabilir. Asıl taraf buna itiraz etmediği takdirde bu işlemler asıl taraf için sonuç doğurur[504]. Asıl tarafın itiraz etmediği bilirkişi raporuna, eğer rapor asıl tarafın lehine değil ise feri müdahil itiraz edebilir. Bu durum taraf için de sonuç

[501] Bilirkişi raporunun o davaya özgü olarak verildiği, başka bir uyuşmazlıkta doğrudan bilirkişi delili olarak değil yardımcı delil olarak kullanılabileceği yönünde bkz. Muhammet Özekes, "Bilirkişinin Konumu ve Karşılaştırmalı Bir Bakış", Bilirkişilik Sempozyumu, Bilirkişilik Uygulama Alanları, Sorunlar, Öneriler, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, Ankara, 2008, s. 70.
[502] Bkz. Erdoğan-Üçüncü, "Başka Dava", s. 1510-1511.
[503] MüKoZPO/Zimmermann, ZPO § 411a Rn. 17 (beck-online.beck.de, E.T. 28.08.2021).
[504] Atalı, *Pekcanıtez C. 1*, s. 732.

doğuracağı için asıl tarafın HMK m. 285 uyarınca devlet aleyhine tazminat davası açması halinde zarar görenin kusurundan bahsedilmeyecektir. Ancak bu durumda itirazın içeriği değerlendirilerek, tarafın itiraz etmesi beklenebilen hususlar da göz önüne alınmalıdır. Ancak taraf, feri müdahilin yaptığı rapora itirazı geçersiz kılabilir. Bu durumda feri müdahilin itirazını geçersiz kılan tarafın davranışının, zarar görenin kusuru kapsamında değerlendirileceği açıktır. Diğer taraftan feri müdahil rapora itiraz etmemiş ancak feri müdahilin yanında katıldığı taraf rapora itiraz etmiş ise feri müdahilin HMK m. 285 kapsamında açacağı tazminat davasında zarar görenin kusurundan bahsedilmesi zor gözükmektedir. Zira feri müdahil itiraz etmemiş olsa da tarafın itirazı ile bilirkişi raporu değerlendirilmiştir. Burada da yukarıdaki durumda olduğu gibi itirazın içeriği değerlendirilmelidir. Feri müdahilin ve asıl tarafın rapora itiraz etmediği durumda ise müdahalenin etkisinden değil, feri müdahil için zarar görenin kusurundan bahsedilir. Müdahalenin etkisinin ortaya çıkması için feri müdahilin yanında katıldığı taraf ile feri müdahil arasında bir dava görülmesi gerekir[505]. Feri müdahil, zararı azaltma veya önleme imkanına sahiptir. Feri müdahilin bu imkânı, davada bilirkişi raporuna itiraz etmesi ile somutlaşacaktır. Rapora itiraz etmeyen feri müdahilin, HMK m. 285 kapsamında açacağı tazminat davasında, kusurunun illiyet bağını kesip kesmediği, kusurunun illiyet bağını kesmediği kabul edildiği durumda da TBK m. 52'ye göre değerlendirme yapılır.

5.1.3. Davacı Tarafta Birden Fazla Kişi Olması

Bilirkişi raporunun hükme esas alındığı davada maddi hukuk veya usul hukuku nedeniyle davacı tarafta ihtiyari veya mecburi dava arkadaşlığı hali olabilir. Tazminat davasının davacısının esas davada davacı sıfatı taşıması gerekmediğini kabul ettiğimiz için her iki dava arkadaşlığı durumunda da dava arkadaşlarından her biri müstakil ve ayrı olarak HMK m. 285 kapsamında devlet aleyhine tazminat davasını kendi adına açabilir. HMK m. 60'a göre, maddi mecburi dava arkadaşlığında dava arkadaşları usul işlemlerini beraber yapmak zorundadırlar. Şekli mecburi dava arkadaşlığı ile ihtiyari dava arkadaşlığında ise böyle bir şart söz konusu değildir[506]. Bilirkişi raporuna itiraz edilmesi bir taraf usul işlemidir. Bu nedenle maddi mecburi dava arkadaşlığında dava

[505] Yılmaz, *C. 1,* s. 1362; Arslan vd., 2020, s. 509; Atalı-Ermenek-Erdoğan, 2020, s. 266; Budak-Karaaslan, 2020, s. 124; Görgün vd., 2020, s. 387; Karslı, 2020, s. 303.
[506] Kuru, *C. III,* s. 3331, 3358, 3359; Atalı-Ermenek-Erdoğan, 2020, s. 238, 243; Arslan vd., 2020, s. 551, 555; Görgün vd., 2020, s. 397, 400.

arkadaşlarının birlikte bilirkişi raporuna itiraz etmesi gerekir. Ancak HMK m. 60, *"... duruşmaya gelmiş olan dava arkadaşlarının yapmış oldukları usul işlemleri, usulüne uygun olarak davet edildiği hâlde duruşmaya gelmemiş olan dava arkadaşları bakımından da hüküm ifade eder*." şeklindedir. Bu hüküm uyarınca dava arkadaşlarından birinin veya diğerlerinin hareketsiz kalması, rapora itiraz etmeye yanaşmaması halinde dava arkadaşlarından birinin rapora itiraz etmesi mümkündür. Nitekim HMK m. 60 hükmü sadece duruşmaya gelmeme durumunu ifade etmez. Duruşma dışındaki süreli işlemlerde de uygulama alanı bulur[507]. HMK m. 285'e göre, devlet aleyhine açılacak tazminat davasında, HMK m. 57 uyarınca davacı tarafta ihtiyari dava arkadaşlığı oluşabilir. İhtiyari dava arkadaşlığında, dava arkadaşlarının davaları birbirinden bağımsızdır[508].

5.2. Davalı

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 285'te bilirkişinin gerçeğe aykırı raporunun hükme esas alınmasından doğan zararlar nedeniyle açılacak tazminat davasının davalısı "*devlet*" olarak belirlenmiştir. Doktrinde yer alan bir görüşe göre[509], HMK m. 285 kapsamında devlet aleyhine açılan tazminat davalarında davalı devlet tüzel kişiliğini, Adalet Bakanlığını temsil edeceği için davalı taraf olarak Adalet Bakanlığı olarak gösterilmelidir. Diğer bir görüşe göre[510] ise devlet tüzel kişiliğini temsilen, davada, hazine taraf gösterilir.

Doktrinde adli yargıda devletin davalı olması durumunda davanın hazineye yöneltileceği belirtilmiştir[511]. Ancak kamu görevlilerinin fiillerinden doğan zararların, genel olarak hiyerarşik olarak bağlı olduğu kurum davalı gösterilerek açılacağı da belirtilmiştir[512]. İİK m. 5 gereği icra ve iflas dairesi görevlilerinin kusurlarından doğan tazminat davaları, ancak idare aleyhine açılabilir. Doktrinde bu davalarda davalının Adalet Bakanlığı olması gerektiği görüşü hakimdir[513]. HMK m. 46 uyarınca hâkimlerin

---

[507] Yılmaz, *C. 1*, s. 1308. HMK m. 60'ın gerekçesinde de aynı husus vurgulanmıştır.
[508] HMK m. 58: "*İhtiyari dava arkadaşlığında, davalar birbirinden bağımsızdır*.".
[509] Tanrıver, 2017, s. 151; Karslı, 2020, s. 621; Deryal, 2017, s. 527.
[510] Umar, 2014, s. 829.
[511] Çiğdem Sever, "Adalet Hizmetlerinden Doğan Malî Sorumluluk", *ABD*, 2016/1, s. 59.
[512] Dilek Karademir, "Son Kanun Değişiklikleri Işığında Hâkimin Hukuki Sorumluluğu", *TBBD*, 2015, C. 119, s. 247; Yılmaz, *C. 1*, s. 1128.
[513] Hakan Pekcanıtez vd., *İcra ve İflas Hukuku*, On İki Levha Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 111; Sibel Demir Saldırım, *İcra Müdürünün Davranış ve İşlemlerinden Doğan Hukuki Sorumluluk*, Adalet Yayınevi, Ankara,

yargılama faaliyetinden doğan zararlardan dolayı devlet aleyhine açılacak tazminat davasında ise bir görüşe göre[514], devleti temsilen Adalet Bakanlığı davalı gösterilmeli iken diğer bir görüşe göre[515] hazine davalı gösterilmelidir. Yargıtay'ın hazineye karşı açılan davada da Adalet Bakanlığına karşı açılan davada da esastan karar verdiği görülmektedir[516].

Bilirkişilik Kanunu m. 6'ya göre Adalet Bakanlığı bünyesinde bulunan Bilirkişilik Daire Başkanlığının bilirkişilik üzerine önemli görevleri ve hatta yetkileri bulunsa da bilirkişiler kamu görevlisi olmadıkları[517] ve idari hiyerarşi içinde bulunmadıkları, özel ve teknik bilgi incelemesi bakımından bağımsız oldukları[518] düşünüldüğünde bilirkişinin gerçeğe aykırı raporu nedeniyle devlet aleyhine açılacak tazminat davasında devleti temsilen[519] hazinenin taraf gösterilmesi uygun olur. Devleti temsilen davalı tarafın yanlış gösterilmiş olması halinde HMK m. 124/3-4 hükmü gözetilerek dava reddedilmemeli, davacının taraf değişikliği talebi var ise bu talep hâkim tarafından kabul edilmeli, davacı tarafın talebi yoksa bile mahkemece kendiliğinden doğru temsilciye davanın yönetilmesi için süre verilmelidir[520]. Tazminat davası devlet aleyhine değil de doğrudan bilirkişi

2011, s. 89; Kuru, 2013, s. 101; Talih Uyar, "İcra ve İflas Dairelerinin İşlem ve Eylemlerinden Dolayı Devletin Hukuki Sorumluluğu (İİK.m.5)", *ABD*, 2015/2, s. 255. Aynı yönde bkz. Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 23.09.2014 tarihli ve 2013/15720 E., 2014/12124 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 05.04.2021). Ancak Yargıtay icra müdürünün fiilinden dolayı hazine aleyhine açılan davaya ilişkin yaptığı temyiz incelemesinde, icra müdürünün herhangi bir kusurlu fiili bulunmadığı gerekçesiyle hazinenin temyiz talebini kabul ederek kararı bozulmasına karar vermiştir. Bkz. Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 26.04.2017 tarihli ve 2017/452 E., 2017/2256 K. sayılı kararı (www.karararama.yargitay.gov.tr, E.T. 05.04.2021).

[514] Atalı-Ermenek-Erdoğan, 2020, s. 86.

[515] Karademir, *a.g.m.*, s. 247; Görgün vd., 2020, s. 125; Hakimlerin bağımsızlığı nedeniyle Adalet Bakanlığının taraf gösterilmemesi gerektiği yönünde bkz. Yılmaz, *C. 1*, s. 1128.

[516] Hazinenin davalı gösterildiği için bkz. Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 15.11.2018 tarihli ve 2018/17-149 E., 2018/1712 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 05.04.2021). Adalet Bakanlığının davalı gösterildiği için bkz. Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 25.10.2017 tarihli ve 2016/8-1252 E., 2017/1216 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 05.04.2021).

[517] Bkz. yuk. B. 1 Bşl. 2.

[518] Deryal, 2017, s. 96; Toraman, 2017, s. 490. Bilirkişilik kanununda da bu husus düzenlenmiştir. Bil.K. m. 3/1 "*Bilirkişi, görevini dürüstlük kuralları çerçevesinde bağımsız, tarafsız ve objektif olarak yerine getirir.*".

[519] Devlet tüzel kişiliğinin davada temsili ve vekalet ehliyeti hakkında bkz. Abdurrahman Kavasoğlu, *Medeni Usul Hukukunda Davada Temsil*, Erguvan Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 302-305. Ayrıca bkz. 659 sayılı KHK.

[520] Tolga Akkaya, "Medeni Usul Hukukunda İradi Taraf Değişikliği (HMK m. 124)", *DEÜHFD*, 2014, C. 16, S. Özel Sayı, s. 913. Bkz. Yargıtay 20. Hukuk Dairesinin 11.05.2017 tarihli ve 2015/15523 E. 2017/4302 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 07.04.2021); Yargıtay 20. Hukuk Dairesinin 11.03.2020 tarihli ve 2017/9163 E., 2020/1276 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 07.04.2021); Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 11.3.2015 tarihli ve 2013/16-1571 E., 2015/1000 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 07.04.2021).

aleyhine açılırsa davanın sıfat yokluğu nedeniyle esastan reddedilmesi gerekir[521]. Taraf sıfatı, dosyadan anlaşıldığı taktirde mahkeme tarafından kendiliğinden gözetilir[522]. Aynı durum zarar görenlerin dava açmaksızın sorumlu bilirkişiye icra takibi başlatması hali için de geçerlidir. Takipte taraf sıfatına ilişkin muhalefet, itiraz yoluyla ileri sürülür[523].

6. YARGILAMANIN GÖSTERDİĞİ ÖZELLİKLER

6.1. Yargılama Usulü

Bilirkişinin gerçeğe aykırı raporundan dolayı açılacak tazminat davasına ilişkin özel bir yargılama usulü öngörülmemiştir. Yargılama diğer tazminat davaları ile aynı prosedürde olup, yazılı yargılama usulü geçerlidir. HMK m. 316-1/g[524], HMK m. 322[525] ve HMK m. 360 hükümleri incelendiğinde tazminat davasına ilk derece mahkemesi olarak bakan Bölge Adliye Mahkemesi ve Yargıtay'da yazılı yargılama usulünün uygulanması gerektiği görülür[526]. Bu dava bakımından taraflarca getirilme ilkesine ilişkin istisnaya yer veren bir düzenleme mevcut olmadığı için devlet aleyhine açılan tazminat davasında, HMK m. 25/2'e göre taraflarca getirilme ilkesi uygulanır. HMK m. 109'a göre devlet aleyhine açılan dava, kısmi dava şeklinde açılabilir. Nitekim tazminat davası paranın ödenmesine ilişkin olduğu için talep konusu niteliği itibariyle bölünebilir niteliktedir. Ayrıca HMK m. 107'de[527] öngörülen şartlarının oluşması halinde belirsiz alacak davası da açılabilir. Hâkimin hukuki sorumluluğunda belirtildiği gibi bilirkişinin hukuki sorumluluğunda da "a*leyhine tazminat davası açılan devlet, diğer kamu*

[521] Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 05.11.2013 tarihli ve 2012/18499 E., 2013/16964 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 07.04.2021); Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 01.10.2013 tarihli ve 2012/15032 E. 2013/15438 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 07.04.2021).
[522] Üstündağ, 2000, s. 311; Kuru, *C. I*, s. 1195; Atalı-Ermenek-Erdoğan, 2020, s. 230; Arslan vd., 2020, s. 271.
[523] Saim Üstündağ, *İcra Hukukunun Esasları*, İstanbul, 1990, s. 85; Kuru, 2013, s. 164; Ramazan Arslan-Ejder Yılmaz-Sema Taşpınar Ayvaz, *İcra ve İflas Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017, s. 115.
[524] HMK m. 316: "*Basit yargılama usulü, kanunlarda açıkça belirtilenler dışında, aşağıdaki durumlarda uygulanır …. Diğer kanunlarda yer alan ve yazılı yargılama usulü dışındaki yargılama usullerinin uygulanacağı belirtilen dava ve işler.".*
[525] HMK m. 322/1: "*Bu Kanun ve diğer kanunlarda basit yargılama usulü hakkında hüküm bulunmayan hâllerde, yazılı yargılama usulüne ilişkin hükümler uygulanır*.".
[526] Saldırım, *a.g.m.*, s. 22-23; Tanrıver, 2017, s. 152.
[527] HMK m. 107: "*Davanın açıldığı tarihte alacağın miktarını yahut değerini tam ve kesin olarak belirleyebilmesinin kendisinden beklenemeyeceği veya bunun imkânsız olduğu hâllerde, alacaklı, hukuki ilişkiyi ve asgari bir miktar ya da değeri belirtmek suretiyle belirsiz alacak davası açabilir.*".

görevlilerinden, olay hakkında bilgi isteyebilir." [528]. Ancak bu davada da taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu ve bu nedenle tarafların buna dayanmış olması gerektiği hususuna dikkat edilmelidir.

6.2. Davanın İhbarı

Davanın ihbarı, derdest bir davada, davanın kazanılmasında hukuki yararı olan üçüncü kişiye davaya müdahale etmesi amacıyla için yapılan bildirimdir[529]. Usulüne uygun yapılmış ihbar talebi üzerine mahkemece, ihbar şartlarına ilişkin bir inceleme yapılmaksızın ihbarın şekle uygunluğu kontrol edilerek ihbar dilekçesinin üçüncü kişiye tebliğ edilmesi gerekir[530]. Ayrıca ihbarın mutlaka mahkeme aracılığıyla yapılmasına da gerek yoktur[531]. Davanın ihbarını alan üçüncü kişi, HMK m. 63 gereği davayı kazanmasında hukuki yararı olan taraf yanında davaya katılabilir. İhbarı alan üçüncü kişinin HMK m. 61/2 gereği ihbarı tevali ettirebileceği gibi ihbar üzerine hareketsiz de kalabilir.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 287'ye göre bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesinden dolayı devlet aleyhine açılan tazminat davasının kabulü halinde devlet sorumlu bilirkişiye rücu eder. Bilirkişinin devlet yanında feri müdahil olarak katılma talebinde hukuki yararı vardır ve bilirkişinin feri müdahale talebi üzerine mahkemece bu talebin kabul edilmesi beklenir. Bilirkişi gerek davanın ihbarı üzerine gerekse kendiliğinden davaya feri müdahil olarak katılabilir[532]. HMK m. 69'da feri müdahalenin etkisi düzenlenmiştir. HMK m. 64'te, ihbarın etkisi bakımından feri müdahale etkisini düzenleyen HMK m. 69/2 hükmünün kıyas edileceği düzenlenmiştir. Davanın ihbarının etkisi ile feri müdahale etkisi, devlet ile sorumlu bilirkişi arasında görülecek rücu

[528] Baki Kuru, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Değerlendirmesi", Medeni Usul ve İcra-İflas Hukukçuları Toplantısı V, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 8-9 Eylül 2016, s. 64.
[529] Ansay, 1960, s. 137; Bilge- Önen, 1978, s. 271; Berkin, *a.g.e.*, s. 684-685; Üstündağ, 2000, s. 383; Alangoya-Yıldırım-Deren Yıldırım, 2009, s. 158; Budak-Karaaslan, 2000, s.125; Görgün vd., 2020, s. 401; Atalı-Ermenek-Erdoğan, 2020, s. 268.
[530] Üstündağ, 2000, s. 384; Kuru, *C. IV,* s. 3519; Atalı, *Pekcanıtez C. 1*, s. 761.
[531] Üstündağ, 2000, s. 385; Kuru, *C. IV,* s. 3518; Murat Atalı, *Medeni Usul Hukukunda Davanın İhbarı,* Yetkin Yayınları, Ankara, 2007, s. 93; Yılmaz, *C. 1,* s. 1323.
[532] Bknz.: Ansay, 1960, s. 140; Berkin, a.g.e., s. 700; Arslan vd., 2020, s. 506; Atalı-Ermenek-Erdoğan, 2020, s. 262.

davasında önem arz etmektedir. Bu nedenle ihbar ve feri müdahalenin etkisi, devlet ile sorumlu bilirkişi arasında görülecek rücu davasında incelenmiştir[533].

Bazı istisnalar dışında mahkemenin davayı re'sen ihbar etmesi mümkün değildir[534]. Bu istisnalardan biri HMK m. 48/2'de düzenlenmiştir. Buna göre hâkimin yargılama faaliyetinden dolayı devlet aleyhine açılan tazminat davası, zarara yol açtığı iddia edilen hâkime, mahkemece re 'sen ihbar edilir. Hâkimin yargılamaya faaliyetinden dolayı devlet aleyhine açılacak tazminat davasında da birinci derece devletin sorumlu olduğu, devletin sorumlu kişiye rücu etme mecburiyetinin bulunduğu ve tazminat davasının davalısı olan devletin görülen davaya konu fiili işleyen kişi konumunda olmadığı dikkate alındığında, bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesi nedeniyle devlet aleyhine açılan davanın da mahkemece sorumlu bilirkişiye re'sen ihbarının kanun tarafından düzenlenmesi uygun olur. Bu sayede devlet ile bilirkişi arasında görülecek olan rücu davasında, bilirkişinin davranışına göre ihbar etkisi veya feri müdahale etkisi ortaya çıkar. Bu durum görülecek olan rücu davası bakımından faydalı olur. Ayrıca devlet aleyhine açılan davada, bilirkişinin açıklamada bulunması veya delil göstermesi tazminat davası bakımından da yararlıdır.

6.3. Bekletici Sorun

Bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesi fiili aynı zamanda suç teşkil etmektedir[535]. Bilirkişi raporunun alındığı davada henüz hüküm verilmeden, bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor verdiği iddiasıyla yürütülen ceza kovuşturması, tazminat davasının görüldüğü hukuk mahkemesince bekletici sorun yapılmamalıdır[536]. Bekletici sorun kararı verilebilmesi için, suç şüphesinin taraflar hakkında olması şart olmayıp bilirkişi hakkında suç şüphesi varsa bekletici sorun kararı verilebilir[537]. Ancak hukuk mahkemesince suç şüphesi nedeniyle bekletici sorun kararının verilebilmesi için soruşturma veya kovuşturmanın hukuk davası üzerinde etkisi olması gerekir[538]. Bilirkişi raporunun

[533] Bkz. aşa. B. 4 Bşl. 4.
[534] Kuru, *C. IV*, s. 3523; Umar, 2014, s. 234; Budak- Karaaslan, 2020, s. 126.
[535] Bkz. TCK m. 276.
[536] Kuru, *C. III*, s. 2795-2796.
[537] Bkz. İbrahim Aşık, *Medeni Usul Hukukunda Bekletici Sorun,* Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 153.
[538] Aşık, 2012, s. 152.

alındığı davada, bilirkişi üzerinde suç şüphesi mevcutsa bekletici sorun kararı verilmez. Başka bilirkişi görevlendirilmesine gidilmesi uygun olur.

Bekletici sorun, zarar görenin HMK m. 285 kapsamında devlet aleyhine açtığı tazminat davası devam ederken yahut devletin bilirkişiye açtığı rücu davası devam ederken de gündeme gelebilir. Devlet aleyhine açılan tazminat davası devam ederken, bilirkişi hakkında ceza soruşturması veya kovuşturması da yürütülüyor olabilir. Devlet aleyhine açılan tazminat davasında, ilk davadaki bilirkişinin gerçeğe aykırı beyanda bulunduğu hususu başka bilirkişi raporu alınarak tespit edilmiş ve bu rapor hükme esas alınmış ve rücu davası sırasında bu ikinci bilirkişi suç şüphesi altında olabilir. Ceza mahkemesi kararının aynı fiil nedeniyle hukuk mahkemesinde görülen haksız fiil kaynaklı tazminat davasına etkisi, TBK m. 74'te düzenlenmiştir. Tazminat davasında tartışılan hususlardan biri de bilirkişinin hukuka aykırı fiili gerçekleştirip gerçekleştirmediğidir. Ceza mahkemesinin bilirkişinin maddi fiili gerçekleştirdiğine ilişkin tespiti tazminat davasını gören hukuk hâkimi için bağlayıcı olur[539]. Ceza mahkemesi kararının hukuk hâkimi için bağlayıcı olduğu durumlarda tazminat davasını gören mahkemenin, ceza mahkemesi kararını bekletici sorun yapıp yapmayacağını sorunu gündeme gelmektedir. Bu hususta hukuk hakimince ceza mahkemesi kararının bekletici mesele yapılmasının zaruri olup olmadığı ile ilgili doktrinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür[540]. Yargıtay'ın kararlarında ise ceza mahkemesi kararının bekletici sorun yapılması gerektiği, aksi tutumumun bozma sebebi oluşturacağı kanaati gözlemlenmektedir[541]. Devlet aleyhine açılan tazminat davası veya rücu davası sırasında ilk davadaki bilirkişi veya devlet aleyhine açılan tazminat davasında görevlendirilen bilirkişi, suç şüphesi altında ise hukuk mahkemesince ceza mahkemesi kararının bekletici sorun yapılması gerekebilir.

[539] Bkz. Üstündağ, 2000, s. 729; Atalı, *Pekcanıtez C. 3,* s. 2076; Güneş, 2019, s. 165; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu E. 2012/19-873 K. 2013/433 T. 3.4.2013 (KİB, E.T. 12.04.2021).

[540] Görüşler için bkz. Güneş, 2019, s. 257; Hakan Koçak, "Ceza Yargılamasının Hukuk Mahkemelerini Bağlayıcılığı Sorunu", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2009, s. 94-96.

[541] Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 07.07.2021 tarihli ve 2017/4-1332 E., 2021/973 K. sayılı kararı. (KİB, E.T. 12.11.2021) Yargıtay 13. Hukuk Dairesinin 13.02.2020 tarihli ve 2018/2214 E., 2020/2081 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 12.04.2021); Yargıtay 13. Hukuk Dairesinin 26.11.2019 tarihli ve 2016/22740 E., 2019/11513 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 12.04.2021); Yargıtay 3. Hukuk Dairesin 16.03.2020 tarihli ve 2020/939 E., 2020/2344 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 12.04.2021).

6.4. Geçici Ödemeler

Türk Borçlar Kanunu m. 76[542] belirli şartların sağlanması halinde dava görüldüğü sırada ve hüküm verilmeden önce davalının, zarar gördüğünü iddia eden davacıya geçici ödeme yapmasına karar verilebileceğini düzenlemektedir. Haksız fiilden kaynaklanan tazminat davalarında geçici ödeme kararı verilebilir. Nitekim geçici ödemeler TBK'da haksız fiillerden doğan borç ilişkileri başlığı altında yer almaktadır[543]. Geçici ödeme kararı verilebilmesi için şartlar TBK m. 76'da düzenlenmiştir. Mezkûr madde hükmüne göre geçici ödeme kararı verilebilmesi için, zarar görenin iddiasını haklı gösterecek kanıtlar ileri sürmesi, ekonomik durumunun geçici ödemeyi gerektirmesi ve talepte bulunması gerekir.

Bilirkişinin gerçeğe aykırı raporunun hükme esas alınması nedeniyle devlet aleyhine açılan tazminat davasının hukuki sorumluluk esası haksız fiil olduğu için[544] bu davalarda da şartların oluşması durumunda geçici ödeme kararı verilebilir. Geçici ödeme kararı ara karar niteliğindedir[545]. Yapılan geçici ödemeler, davanın kabul edilmesi halinde tazminat miktarından mahsup edilir. Davanın reddi halinde ise yasal faizi ile davalıya iade edilir.

7. İSPAT VE DELİLLER

7.1. Genel Olarak

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda devlet aleyhine açılan tazminat davasına ilişkin ispat ve delillere hakkında herhangi özel bir düzenleme yer alamamaktadır. Bu

[542] TBK m. 76: "*Zarar gören, iddiasının haklılığını gösteren inandırıcı kanıtlar sunduğu ve ekonomik durumu da gerektirdiği takdirde hâkim, istem üzerine davalının zarar görene geçici ödeme yapmasına karar verebilir. Davalının yaptığı geçici ödemeler, hükmedilen tazminata mahsup edilir; tazminata hükmedilmezse hâkim, davacının aldığı geçici ödemeleri, yasal faizi ile birlikte geri vermesine karar verir*.".

[543] Geçici ödemelerin hukuki niteliği ve haksız fiilden doğan tazminat davaları dışında hangi davalarda geçici ödeme kararı verilebileceği hususu doktrinde tartışmalıdır. Tartışmalar için bkz. Ramazan Korkmaz, *Haksız İhtiyati Tedbir ve İhtiyati Hacizden Kaynaklanan Tazminat Davası*, Yetkin Yayınları, İstanbul, 2020, s. 324-328.

[544] Bkz. yuk. B. 2 Bşl. 2

[545] Emel Badur, "Geçici Ödemeler", *THD*, 2016, C. 11, S. 114, s. 20; O. Gökhan Antalya, "6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Madde 76 Düzenlemesi: 'Geçici Ödeme'", *YÜED*, 2013, C.8, S. Özel, s. 196; Battal Şener, "Türk Borçlar Hukukunda Geçici Ödemeler", *DEÜHFD*, 2017, C. 19, S. Özel Sayı, s. 1636; Yılmaz Kılıçoğlu, "Geçici Ödemeler", *TBBD*, 2014, S. 110, s. 119, 127.

nedenle ispat ve deliller bakımından diğer haksız fiil davalarındaki yargılamalardan ayrılan bir yönü bulunmamaktadır.

7.2. İspat Yükü

Türk Borçlar Kanunu m. 50, TMK m. 6 ve HMK m. 190/1'e göre zararın ve zarar verenin kusurunun ispat yükü, zarar gören üzerindedir. Zarar görenin zararını tam olarak belirlemesi ve ispat edebilmesi her zaman mümkün olmaz[546]. Böyle durumlara özgü olarak TBK m. 50-53, hâkime zararın belirlenmesinde takdir yetkisi vermiştir. Bu durumda hâkim, hakkaniyete uygun olarak zarar miktarını kendisini belirler[547]. Tazminatın ispatına ilişkin mezkûr hükümler asıl olarak maddi tazminat için geçerli olsa da manevi tazminat için de kıyas yoluyla uygulanır[548].

Davalının, kurtuluş kanıtı getirerek sorumluluktan kurtulma imkânı söz konusu değildir. O, yalnızca sorumluluk şartlarının oluşmadığını, örneğin bilirkişinin kast ve kusurunun olmadığını ya da illiyet bağının kesildiğini ispat ederek sorumluluktan kurtulabilir. Davalı, davacının ortak kusuru olduğunu veya haksız fiil nedeniyle yarar elde ettiğini iddia ederek tazminattan indirim isteyebilir. Davalı, davacının bilirkişinin fiili nedeniyle bir yarar da elde ettiğini ileri sürüyorsa, tazminat bedelinde denkleştirme yapılabilmesi için bu durumu ispat etmesi gerekir[549].

7.3. Deliller

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda düzenlenen delillere ilişkin belirlemeler bu davada da uygulanır. HMK m. 200'de düzenlenen senetle ispata ilişkin kural, hukuki işlemler için geçerlidir. Hukuki fiilin bir türü olan haksız fiile ilişkin vakıalarda bu kurallar uygulanmaz. Davacı, hukuka aykırı fiili, her türlü delil ile ispatlayabilir. Sorumluluğu tartışılan bilirkişi, usulüne uygun şekilde tanık olarak gösterilmiş ise bu

[546] Feyzioğlu, 1976, s. 544; Eren, 2015, s. 725.
[547] Feyzioğlu, 1976, s. 544; Eren, 2015, s. 725; Nitekim TBK m. 50/II şu şekildedir: "*Uğranılan zararın miktarı tam olarak ispat edilemiyorsa hâkim, olayların olağan akışını ve zarar görenin aldığı önlemleri göz önünde tutarak, zararın miktarını hakkaniyete uygun olarak belirler.*".
[548] Hülya Atlan Kazan, "Manevi Zararı Tazmin Yolları", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2015, s. 83, 195.
[549] Bilge Umar - Ejder Yılmaz, *İsbat Yükü*, Kazancı Matbaacılık, Büyükçekmece, 1980, s. 102; Eren, 2015, s. 731.

davada tanık olarak dinlenebilir. Dava bilirkişiye ihbar edilmiş ve bilirkişi ihbar üzerine hareketsiz kalmış olsa da bilirkişinin tanık sıfatıyla davada dinlenmesi mümkündür[550].

İsticvabın delil olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği doktrinde tartışmalıdır[551]. Belirtmek gerekir ki, bilirkişi bu davada isticvap edilemez. Zira HMK m. 169'a göre isticvap davanın taraflarına yönelik olarak yapılabilir[552]. İsticvap, isticvaba çekilen kimsenin kendisinden kaynaklanan vakıalara ilişkin olabileceği gibi kendisinden kaynaklanmayan, yabancı kimselerden kaynaklanan vakıalara ilişkin de olabilir[553]. Bu nedenle teorik olarak davalı devletin bilirkişinin fiilinden dolayı görülen davada isticvaba çekilmesinin önünde bir engel yoktur. Fakat davalı devletin isticvabı sonucu elde edilen beyanlar ikrar niteliğine sahip olmadığından ve davalı devletin, bilirkişinin raporu hakkında bilgi ve görgüsü olma ihtimalinden bahsedilemeyeceğinden, isticvaba çekilmesi düşünülmez. Tazminat davasında bu davaya özgü yeni bir bilirkişi raporu alınabilir. Hatta çoğu durumda gerçeğe aykırılığı tespit etmek bakımından yeni bir bilirkişi incelemesi zaruri olabilir. Bu davada alınan rapor, yeni bilirkişinin sorumluluğuna ilişkin yeni bir davaya neden olabilir. Bu halde ikinci davadan zarar gören davacının, yeniden devlete karşı dava açması gerekir. İkinci sorumluluk davasında davanın tarafları ilk sorumluluk davası ile aynı olsa da sorumluluğu tartışılan bilirkişi ve sorumluluk doğuran bilirkişi raporu ikinci davada alınan bilirkişi raporudur.

8. HÜKÜM VE HÜKME KARŞI KANUN YOLLARI

8.1. Hükmün Sonuçları

8.1.1. Davanın Kabulü

Davanın kabulü halinde diğer tazminat davalarında olduğu gibi davalı devlet aleyhine uğranılan zararın tazminine hükmedilir. Yargılama giderleri de davayı kaybeden davalı devlet aleyhine hükmedilir. Davanın kabulü, bilirkişinin hukuka aykırı bir fiil

[550] Bkz. Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 15.02.1985 tarihli ve 1983/11-267 E., 1985/97 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 14.04.2021).
[551] Tartışmalar için bkz. Erdal Tercan, *Medeni Usul Hukukunda Tarafların İsticvabı,* Yetkin Yayınları, Ankara, 2001, s. 125-135.
[552] Nitekim HMK m. 169 bu durumu açıkça ifade etmektedir. HMK m. 169 "*Mahkeme, kendiliğinden veya talep üzerine taraflardan her birinin isticvabına karar verebilir.*" Ayrıca bkz. Tercan, 2001, s. 138.
[553] Belgesay, 1947, s. 32; Tercan, 2001, s. 117.

işlediğinin tespit edildiği anlamına gelmektedir. Fakat bu tespit bilirkişi için kesin hüküm niteliği oluşturmaz. Zira yargılama, zarar gören ile devlet arasında cereyan etmiştir. Fiili tartışılan bilirkişi için hükmün etkisi, ancak davanın bilirkişiye ihbar edilmesi ya da bilirkişinin feri müdahil olarak yargılamaya katılmış olması halinde, feri müdahale etkisi veya ihbar etkisi olarak kendini gösterecektir.

Davanın kabulü kararı, bilirkişinin disiplin soruşturması veya mensubu bulunduğu kurum ve kuruluş nezdinde inceleme yapılmasını da gerektirmektedir. Davanın kabulüne esas olan bilirkişinin fiili, kendisi için disiplin sorumluluğunu gerektirebilir. Bilirkişinin fiilinden dolayı hem disiplin hem de hukuki sorumluluğuna gidilebilir[554]. Bilirkişilerin disiplin yönünden denetimi Bil.K. m. 14/1'e göre bilirkişilik bölge kurulları tarafından re'sen veya başvuru üzerine yapılır. Başvuru yapacak kişi bakımından kanunda bir açıklık yoktur. Bir görüşe göre[555] bu imkân yalnızca bilirkişiyi görevlendiren hâkim veya Cumhuriyet savcısına tanınmıştır. Diğer bir görüşe göre[556] ise Bil.K.'da böyle bir sınırlama öngörülmemiştir ancak bu konuda bir sınırlama bulunması zaruridir. Bu nedenle bilirkişilik bölge kuruluna başvuruyu, menfaati zedelenenler ile sınırlamak gerekir.

Kanaatimizce kanun metni karşısında ikinci görüşe ağırlık vermek gerekir. Zira Bil.K. m. 14/2'de hâkim ve Cumhuriyet savcılarına bir bildirim yükümlülüğü koymuş olup başvuruda bulunabilecek kişileri sınırlamış değildir. Ancak herkesin başvuruda bulunabileceğini kabul etmek bölge kurullarının etkin bir denetim ve görev yapmasını engelleyebilir. Bu nedenle menfaati zedelenen kişilerin başvuruda bulunabileceğini kabul etmek gerekir. Bilirkişinin disiplin yönünden denetimi için bilirkişilik bölge kuruluna yalnızca bilirkişiyi görevlendiren hâkim veya Cumhuriyet savcısının başvuruda bulunabileceğinin kabulü halinde dahi bölge kurulunca re 'sen[557] inceleme yapabildiği için, davanın kabulü ile bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor verdiği devlet aleyhine tazminat davasında tespit edilir ve bilirkişilik bölge kuruluna bilirkişinin disiplin yönünden denetlenmesi için başvuru kim tarafından bildirilirse bildirilsin ihbar olarak kabul

[554] Oktay Alkan, "Bilirkişinin Disiplin Sorumluluğu", Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2019, s. 143.
[555] Bu görüşe göre taraflar mahkeme aracılığıyla denetime tabi tutulmasını isteyebilir. Bkz. Toraman, 2017, s. 447; Alkan, *a.g.t.*, s. 114.
[556] Çakır, 2019, s. 135-136.
[557] Bil.K. m. 14/1: "*Bilirkişiler, görevleriyle ilgili tutum ve davranışlarının veya hazırladıkları raporların ilgili mevzuata uygunluğu bakımından bölge kurulları tarafından re'sen veya başvuru üzerine denetlenir.*".

edilmelidir. Bunun üzerine bilirkişilik bölge kurulu tarafından bilirkişi hakkında disiplin incelemesi yapılmalıdır. Bilirkişinin devlet memuru olması, meslek odasına kayıtlı olması, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu üyesi olması halinde de ilgili kurumlara ihbar yapılması ve o kurumlar da devlet aleyhine açılan tazminat davasının kabulü halinde kendi bünyelerinde inceleme ve araştırma yapmalı, yaptıkları bu inceleme ve araştırma sonucu gerekiyorsa bilirkişi hakkında yaptırımlara karar vermelidir[558].

8.1.2. Davanın Reddi

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda bu davanın reddine özel bir sonuç bağlanmamıştır. Görülen tazminat davası usulden veya esastan reddedilmiş olabilir. Dava usulden reddedilmiş ise bu karar ile usul kurallarına aykırılık tespit edilmiş olur[559]. Bu eksiklik daha sonra tamamlanarak dava görülebilir. Davanın esastan reddi ise, uyuşmazlığın esası hakkında bir karar olup kesin hüküm etkisini haizdir. Esastan reddedilen davanın taraflarının aynı davayı tekrar açmaları halinde, davanın kesin hükmün varlığı nedeniyle usulden reddi gerekse de zarar gördüğünü iddia eden başka bir kimsenin devlete karşı tazminat davası açmasında engel yoktur. Nitekim iki davada da bilirkişinin fiili tartışılsa da davanın tarafları farklıdır. Bu halde kesin hüküm etkisinden bahsedilemez[560]. Kararın kesin hüküm oluşturması için zorunlu olan unsurlardan bir ya da birkaçının eksik olması halinde yeni açılan davada, kesin hüküm etkisi söz konusu olmasa da takdiri delil olarak değerlendirilir[561]. Kesin hüküm unsurlarından olan, iki davada da taraf ayniyetinin sağlanmadığı, bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesinden dolayı ilk davaya göre üçüncü kişi olan bir kimsenin dava açması halinde, ilk davada verilen hüküm, takdiri delil teşkil eder[562]. Yargıtay, kesin hüküm unsurlarında eksiklik olması halinde bu yargılamada tespit edilen vakıaların ve hükmün güçlü takdiri delil oluşturacağını belirtmiştir[563]. Doktrinde, bir davada verilen hükmün, dava sebebi ve

[558] Tanrıver, 2017, s. 158.
[559] Boran Güneysu, 2014, s. 109.
[560] HMK m. 303: "*Bir davaya ait şeklî anlamda kesinleşmiş olan hükmün, diğer bir davada maddi anlamda kesin hüküm oluşturabilmesi için, her iki davanın taraflarının, dava sebeplerinin ve ilk davanın hüküm fıkrası ile ikinci davaya ait talep sonucunun aynı olması gerekir.*".
[561] Sami Selçuk, "Medeni Usul Hukukunda Kesin Hükmün Unsurları, Sonuçları, Kapsamı, Sona Ermesi ve Ceza ve Hukukta Etkileri", *AD*, 1973, S. 12, s. 1063; Kuru, *C. V*, s. 5091-5092.
[562] Bkz. Budak, 2000, s. 19.
[563] Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 09.06.2020 tarihli ve 2020/972 E., 2020/1757 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 17.04.2021); Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 01.12.2020 tarihli 2019/20-788 E., 2020/983 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 17.04.2021); Yargıtay 10. Hukuk Dairesi E. 2020/9468 K. 2020/7257 T. 16.12.2020 (KİB,

konusu aynı olan, ilk davanın taraflarından birine karşı açılan yeni davada kuvvetli takdiri delil teşkil edebileceği belirtilmiştir[564]. Bir görüşe göre[565] kesin deliller ile takdiri deliller arasında bir delil türü oluşturmanın ne kadar doğru olabileceği tartışmalıdır. Bir diğer görüşe göre[566], güçlü delil bir takdiri delil olup HUMK'ta yer alan özel hüküm sebepleri[567] içinde değerlendirilmelidir. Başka bir görüşe göre[568], Yargıtay, güçlü delil ifadesi ile yeni bir delil kategorisi yaratmayıp takdiri delil niteliğinde olan diğer davadaki hükmün aksine bir karar verecekse bunu iyi gerekçelendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Diğer bir görüşe göre[569], güçlü delil ile yeni bir kategori yaratılmamaktadır. İfadeden maksat hâkimi inandırma gücü yüksek takdiri delildir. Hâkim kesin hükmün aksine karar verecekse gerekçesini açık ve anlaşılır biçimde ileri sürmelidir. Diğer taraftan hâkim takdiri delil niteliğinde olan diğer mahkeme hükmü ile yetinip başka bir delile gerek olmaksızın bu hükme dayanarak karar verebilir. Hâkimden beklenen de bu olur. Fakat bunun nedeni güçlü delilin hâkimi inandırma kabiliyetinden kaynaklanmaktadır. Güçlü delil ya da kuvvetli delil ifadesi kullanılsa dahi Yargıtay'ın bazı kararlarında ifade ettiği gibi[570] kuvvetli delilin bağlayıcı olduğundan söz etmek mümkün değildir. Güçlü delil kavramı tazminat davasını kaybeden devletin sorumlu bilirkişiye açacağı rücu davasında da söz konusu olur.

E.T. 17.04.2021). Yargıtay bazı durumlarda "kuvvetli delil" kavramını kullanmaktadır bkz. Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 23.01.2020 tarihli 2017/13-695 E., 2020/48 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 17.04.2021); Yargıtay 10. Hukuk Dairesinin 01.07.2020 tarihli ve 2019/4269 E., 2020/4241 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 17.04.2021). Yargıtay bir kararlarında unsur etkisi nedeniyle kuvvetli takdiri delilin bağlayıcı olduğuna karar vermiştir. Bkz. Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 09.02.2021 tarihli ve 2016/7-1247 E., 2021/54 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 17.04.2021). Yargıtay başka kararında kuvvetli takdiri delilin bağlayıcı olduğuna hükmetmiştir. Bkz. Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 17.11.2020 tarihli 2016/7-1867 E., 2020/908 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 17.04.2021).

[564] Kuru, *C. V*, s. 5084.

[565] Deren Yıldırım, 1996, s. 150.

[566] Recep Akcan, "Yargıtay Kararlarındaki 'Güçlü Delil' Kavramının Hukuki Niteliği", *SÜHFD*, 2004, C. 12, S. 1-2, s. 23.

[567] HUMK m. 367'de yer alan özel hüküm sebepleri HMK m. 192'de "kanunda düzenlenmemiş deliller" başlığında düzenlenmiştir. HMK m. 192: "*Kanunun belirli bir delille ispat zorunluluğunu öngörmediği hâllerde, Kanunda düzenlenmemiş olan diğer delillere de başvurulabilir*.". Nitekim mezkûr madde gerekçesinde bu husus şu şekilde ifade edilmiştir: "*1086 sayılı Kanunun 367 nci maddesine karşılık gelen bu maddeyle*…". Ayrıca belirtmek gerekir ki kanaatimizce diğer dava dosyası HMK m. 199 kapsamında "belge" niteliğinde değerlendirilebilir.

[568] Alangoya-Yıldırım-Deren Yıldırım, 2009, s. 351.

[569] Mine Akkan, "Medeni Usul Hukukunda Tarafların Farklı Olması Durumunda Kesin Hükmün Delil Niteliği", *DEÜHFD*, 2009, C. 11, S. Özel Sayı, s. 38-39.

[570] Bkz. yuk. dp. 563.

8.1.3. Davanın Kısmen Kabul ve Kısmen Reddi

Devlet aleyhine açılan tazminat davasında kısmi kabul ve kısmi ret kararı da verilebilir. Bu halde hâkim, davacının talebini kısmen haklı görmüştür. Bu karar ile bilirkişinin gerçeğe aykırı rapordan dolayı sorumlu olduğu ve haksız fiil unsurlarının olayda gerçekleştiği tespit edilmiş ancak tazminat miktarının davacının talep ettiği kadar olmadığı belirlenmiş olur. HMK m. 326/2'ye göre bu halde yargılama giderleri tarafların haklılık oranına göre paylaştırılır. Bunun dışındaki davanın kabulü ve davanın reddi hususları bu karar bakımından da geçerli olur.

8.2. Tazminat Davasında Verilen Hüküm ile Yargılamanın İadesi Arasındaki İlişki

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 375/1-f, bilirkişinin hükme esas alınan raporunun kasten gerçeğe aykırı düzenlendiğinin sabit olması hali yargılamanın iadesi nedeni olarak düzenlemiştir. Mezkûr maddenin ikinci fıkrasında, bu nedenle yargılamanın iadesinin istenebilmesi, kesinleşmiş ceza mahkumiyeti şartına bağlanmıştır. Ancak delil yokluğundan başka bir sebeple ceza kovuşturmasına başlanamamış veya mahkûmiyet kararı verilememiş ise ceza mahkemesi kararı aramaz, bu sebebin yargılamanın iadesi davasında öncelikle ispat edilmesi gerekir (HMK m. 375/2). HMK m. 375/1-f ve m. 375/2'ye göre yargılamanın iadesi için kural olarak, bilirkişi hakkında kesinleşmiş bir ceza mahkemesi kararı bulunmalıdır. Bilirkişinin ölmesi gibi bir sebeple kovuşturmaya geçilememiş ya da karar verilememiş[571] olması halinde, doğrudan yargılamanın yenilenmesi davası açılabilir. Bu davada, ilk davada hükme esas alınan raporda bilirkişinin kasten gerçeğe aykırı rapor verdiği hususu, ön sorun olarak incelenir[572].

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 375/1-f'de "*kasten gerçeğe aykırı beyanda bulunduğu*" ifadesinin lafzı, yargılamanın iadesinin şartı olarak bilirkişinin olumlu bir davranışta bulunmasını gerektiği izlenimi uyandırmaktadır. Fakat bu ifade yanıltıcıdır.

[571] Hükmün açıklamasının geri bırakılması da bu kapsamda değerlendirilir. Bkz. Kuru, 2016, s. 793 dp. 12.
[572] Muhammet Özekes, *Pekcanıtez C. 3*, s. 2333. Doktrinde madde metninde mahkumiyetten değil gerçeğe aykırı beyanda bulunduğunun sabit olmasından bahsedildiği için ceza mahkemesi kararı aranmayacağı, hukuk mahkemesinde gerçeğe aykırılığın tespit edilmesi halinde de yargılamanın yenilenmesine gidileceğin ilişkin bkz. Karslı, 2020, s. 824. Ancak HMK m. 375/2 hükmü karşısında bu görüşe katılmamaktayız.

Bilirkişinin kasten gerçeği gizlemesi, bu hususta bilinçli susması yargılamanın iadesi nedeni olur[573]. Yargılamanın iadesi nedeni oluşturabilmesi için bilirkişinin, gerçeğe aykırı raporun hükme esas alındığı davada görevlendirilmiş olmasına gerek yoktur. Bilirkişi başka bir davada görevlendirilmiş, raporunu bu davaya sunmuş ve bu davada raporu hükme esas alınmış olabilir. Aynı raporun başka davada da bilirkişi raporu olarak hükme esas alınması halinde de bilirkişinin görevlendirilmemiş olduğu ancak raporunun hükme esas alındığı hükme karşı da yargılamanın iadesi istenebilir[574].

Yargılamanın iadesi davasını HMK m. 376 istisna olmak üzere, yalnız yargılamanın iadesi davası ile ortadan kaldırılmak istenen hükmün verildiği davanın tarafları açabilir[575]. Yargılamanın iadesini davasını ancak hukuki yararı olan taraf açabilir[576]. Bilirkişinin gerçeğe aykırı raporu nedeniyle devlet aleyhine açılan tazminat davası kabul edilmiş ise bu durum somut duruma göre yargılamanın iadesi davası açmaktaki hukuki yararı ortadan kaldırabilir. Örneğin görülen tazminat davasında bilirkişinin gerçeğe aykırı raporu nedeniyle talebinden daha az miktarı kabul edilen davacı, bilirkişinin gerçeğe aykırı raporu nedeniyle devlet aleyhine tazminat davası açarak ilk davada iddia ettiği zararın tamamını yani talebinin reddedilen kısmını tazminat davası ile elde etmiş ise yargılamanın iadesi davası açmakta hukuki yararı olmadığı değerlendirilebilir. Zira bu durumda tarafın zararı, HMK m. 285 hükmü sayesinde giderilmiş ve davadaki kesin hükmün ortadan kaldırılması ihtiyacı karşılanmıştır. Aynı husus, zarar gören kişinin HMK m. 285 kapsamında dava açmayıp yargılamanın iadesi davası açarak bu davada hükmün değiştirilmesi halinde (HMK m. 380) de ortaya çıkabilir. Fakat bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesi nedeniyle davadaki haklılığı dışında, tarafın ortaya çıkan zararları yargılamanın iadesi ile giderilmemişse yargılamanın iadesi davası ile hüküm tamamen değiştirilse bile istenebilir. HMK m. 285'in manevi zararları da kapsadığı göz önüne alınırsa bu durum daha açık bir şekilde görülür.

Ceza mahkemesi kararının aranmadığı durumlarda bilirkişinin, kasten gerçeğe aykırı rapor verdiğinin tespitinin HMK m. 375/2'ye göre yargılamanın iadesi davasında

[573] Ramazan Arslan, 1977, s. 98; Aynı yönde bkz. Namlı, 2014, s. 327.
[574] Bilge Umar, "Türk Medeni Usul Hukukunda İadei Muhakeme", *İÜHFM*, 1969, C. 29, S. 1-2, s. 275.
[575] Arslan, 1977, s. 134; Üstündağ, 2000, s. 928; Kuru, *C. V*, s. 5237. Özekes, *Pekcanıtez C. 3*, s. 2339; Karslı, 2020, s. 828.
[576] Arslan, 1977, s. 134; Bilge-Önen, 1978, s. 719; Kuru, *C. V*, s. 5239; Alangoya-Yıldırım-Deren Yıldırım, 2009, s. 570; Zekeriya Yılmaz, *Yargılamanın Yenilenmesi*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013, s. 441.

yapılması gerekir. Bu hususta ayrı bir tespit davası da açamaz[577]. Asıl davadaki hüküm cebri icra yoluyla icra edilmiş ve yargılamanın iadesi davası üzerine hüküm kısmen veya tamamen değiştirilmiş ise yeni hükmün kesinleşmesi ile İİK m. 40/II gereği ayrıca bir karara gerek olmaksızın iade edilecektir[578].

8.3. Davaya Son Veren Taraf İşlemleri

Medeni usul hukukunda tasarruf ilkesinin bir uzantısı ve görünümü olarak[579] taraflar kural olarak dava açıldıktan sonra da dava konusu üzerinde tasarrufta bulunabilirler[580]. HMK'nın 307-319 maddelerine tekabül eden ve "*davaya son veren taraf işlemleri*" başlıklı üçüncü bölümde feragat, kabul ve sulh düzenlenmiş olup doktrinde de davaya son veren taraf işlemleri bu üç başlık altında incelenmektedir[581]. Tarafların tasarrufu ile davanın sona erebileceği haller bunlarla sınırlı değildir. Davanın geri alınması, dosyanın işlemden kaldırılması ve yenilenme talebinde bulunulmamış olması halinde davanın açılmamış sayılması, görevsizlik ve yetkisizlik kararı üzerine dosyanın gönderilmesi talebinde bulunulmaması halinde de dava, tarafların tasarrufu ile sona ermektedir[582].

Bilirkişinin hukuki sorumluluğu nedeniyle devlet aleyhine açılan tazminat davasında da tarafların tasarrufları ile davaya son verebilmeleri mümkündür. Ancak davaya son veren taraf işlemleri ile davanın sona ermesi halinde, dava, kendisine ihbar edilen ya da feri müdahil olarak yargılamaya katılan bilirkişiyi etkileyen ihbar etkisi ve feri müdahale etkisi bakımından farklılık gösterir. Bu durum dördüncü bölümde incelenmiştir[583]. Kanunda yer almasa da hâkimin yargılama faaliyeti nedeniyle devlet aleyhine açılan tazminat davasından feragat edilemeyeceği kabul edilmektedir[584]. Bu davadan feragat edilememesine ilişkin gerekçenin, davada kamu yararı olup hâkimin

---

[577] Arslan vd., 2020, s. 468.
[578] Arslan, 1977, s. 172; Namlı, 2014, s. 478.
[579] HMK m. 24: "*Tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri dava konusu hakkında, dava açıldıktan sonra da tasarruf yetkisi devam eder*.".
[580] Alangoya-Yıldırım-Deren Yıldırım, 2009, s. 422; Atalı-Ermenek-Erdoğan, 2020, s. 571; Budak-Karaaslan, 2020, s. 319; Karslı, 2020, s. 230.
[581] Bilge-Önen, 1978, s. 349 vdm.; Üstündağ, 2000, s. 568 vdm.; Kuru, *C. IV*, s. 3543; Muşul, 2012, s. 436 vd.; Görgün vd., 2020, s. 592; Karslı, 2020, s. 369-370.
[582] Arslan vd., 2020, s. 565.
[583] Bkz. aşa. B. 4 Bşl. 4.
[584] Ahmet M. Kılıçoğlu, *a.g.m.*, s. 261; Aydınalp, 1997, s. 219; Berkin, *a.g.e.*, s. 707; Kuru, *C. IV*, s. 3650; Arslan vd., 2020, s. 134,569; Atalı-Ermenek-Erdoğan, 2020, s. 88; Görgün vd., 2020, s. 125.

şüphe altında bırakılmaması gerektiği[585] ve HMK m. 49 gereği davanın reddi halinde re 'sen hükmedilecek tazminattan kaçınılmasını engellemek[586] olduğu belirtilmiştir. Bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesi nedeniyle devlet aleyhine açılan davanın reddinde olduğu gibi disiplin para cezası öngörülmediği ve hâkimin hukuki sorumluluğu davası açısından kabul edilen hâkimin şüphe altında bırakılmaması ve bunda kamu yararı olduğu düşüncesi, yargılama faaliyeti gerçekleştirmeyen bilirkişi için söz konusu değildir. Bu nedenle bilirkişinin gerçeğe aykırı raporu nedeniyle devlet aleyhine açılan tazminat davasında yapılan feragat geçerlidir.

8.4. Hükme Karşı Kanun Yolları

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda bilirkişinin gerçeğe aykırı raporu nedeniyle devlet aleyhine açılacak tazminat davasında görevli ve yetkili ilk derece mahkemeleri gösterilmiş olmasına rağmen kanun yoluna ilişkin özel bir düzenleme getirilmemiştir. Bu nedenle kanun yollarına ilişkin HMK'da yer alan genel hükümler uygulanır. Gerçeğe aykırı bilirkişi raporunun ilk derece mahkemesi tarafından hükme esas alınması halinde bölge adliye mahkemesi ilk derece sıfatı ile davayı görüp karara bağlayacağı için HMK'da yer alan temyiz kanun yoluna ilişkin hükümler uygulanır. Zira HMK m. 361/1, bölge adliye mahkemesi hukuk dairelerinden verilen temyizi kabil nihai kararlara karşı tebliğinden itibaren iki hafta içinde temyiz kanun yoluna başvurulabileceğini düzenlemektedir. HMK m. 362/1-a, temyiz kanun yoluna başvuru için parasal sınır öngörmektedir. HMK ek madde 1 uyarınca bu parasal sınır her yıl yeniden değerleme oranına göre arttırılarak uygulanmaktadır. 2021 yılı için temyiz kanun yoluna başvuruda parasal sınır 78,360,00 TL olarak belirlenmiştir. Doktrinde yer alan bir görüş de aynı sonuca başka bir gerekçe ile ulaşmıştır. Bu görüşe göre[587] bölge adliye mahkemesinin ilk derece mahkemesi olarak baktığı davalarda ortada bir bölge adliye mahkemesi kararı

[585] Arslan vd., 2020, s. 134, 569; Leyla Akyol Aslan, Medenî Usul Hukukunda Davadan Feragat, Yetkin Yayınları, Ankara, 2010, s. 287.
[586] Atalı-Ermenek-Erdoğan, 2020, s. 88. 6110 sayılı Kanun ile ilga edilen HUMK m. 576/II hükmü davanın reddi halinde hâkimin tazminat davası açılması nedeniyle maddi ve manevi zararlarının tazminat davasını gören mahkemece re 'sen hüküm altına alınacağını düzenlenmekteydi. Doktrinde bu nedenle feragatin caiz olmadığı belirtilmiştir. Kuru, *C. VI*, s. 5854. Hakim lehine hükmedilecek bu tazminat ile birlikte para cezasından kaçınmayı engellemek amacıyla feragatin caiz olmadığına dair bkz. Aydınalp, 1997, s. 219; Akyol Aslan, 2010, s. 287.
[587] Orhan Emre Konuralp, "Hâkimlerin ve Bilirkişilerin Hukukî Sorumluluğuna İlişkin Verilen Mahkeme Kararları İçin Uygulanacak Kanun Yoluna Başvuru Sınırı Üzerine Bir Hukuk Genel Kurulu Kararının Düşündürdükleri", 2019, *HHFD*, C. 9, S. 2, s. 547.

değil ilk derece mahkemesi kararı söz konusudur. İlk derece mahkemesi olarak bölge adliye mahkemesinin verdiği kararlara karşı gidilebilecek kanun yoluna ilişkin bir düzenleme yoktur. Kanun yolunun aktarıcı etkisi nedeniyle bu kararlara karşı Yargıtay'a gidilir. Yargıtay tarafından yapılacak inceleme temyiz incelemesi olduğu için bu kararlara karşı Yargıtay'a temyiz kanun yoluna başvurulur.

Bilirkişinin gerçeğe aykırı raporu bölge adliye mahkemesi tarafından hükme esas alınmış ise tazminat davası Yargıtay ilgili hukuk dairesinde görüleceği için bu karara karşı da temyiz kanun yoluna başvurulabilir. Yargıtay Kanunu m. 15/3, ilk derece mahkemesi olarak Yargıtay hukuk dairesi tarafından görülen davaların temyiz incelemesinin Yargıtay hukuk genel kurulu tarafından yapılacağını düzenlemektedir. Yargıtay Kanunu m. 41/II'ye göre ilk derece mahkemesi olarak Yargıtay'da görülen tazminat davasında, hükme etkili işlemlerin yapıldığı duruşmaya katılmış veya karara katılmış olan hâkim, temyiz incelemesinin yapıldığı hukuk genel kurulunda bulunamaz[588].

Tazminat davası, ilk derece mahkemesi olarak bölge adliye mahkemesi veya Yargıtay'da görülüp karara bağlandığı için bu davalarda diğer tazminat davalarından farklı olarak ilk derece ve temyiz olmak üzere iki dereceli yargılama sistemi uygulanır. Bölge adliye mahkemesinin ilk derece mahkemesi olarak baktığı davalarda ortada bir bölge adliye mahkemesi kararı olmadığını savunan Konuralp'e göre ilk derece mahkemesinin hükme esas aldığı gerçeğe aykırı rapordan dolayı devlet aleyhine görülen tazminat davasına karşı kanun yoluna başvuru şartları bakımından HMK m. 361'de düzenlenen temyiz kanun yoluna ilişkin şartlar değil HMK m. 341'de düzenlenen istinaf kanun yoluna başvuru şartları dikkate alınmalıdır[589]. Konuralp, HMK m. 361'de hakem kararlarının iptali de ilk derece mahkemesi olarak bölge adliye mahkemesi tarafından görüldüğü ancak onun yönünden olan özel düzenlemenin bu dava için öngörülmediğinden HMK m. 362'in dikkate alınmaması gerektiğini belirtmiştir[590]. Kanaatimizce bu kararlar da bölge adliye mahkemesi kararıdır. Fakat istinaf mahkemesi olarak verdiği karar değildir. Bir başka deyişle bölge adliye mahkemesinin ilk derece mahkemesi olarak verdiği karardır. HMK m. 361, bölge adliye mahkemesi hukuk

[588] Bkz. Tanrıver, 2016, s. 123; Atalay, *Pekcanıtez C. 2*, s. 1947-1948.
[589] Konuralp, *a.g.m.*, s. 548.
[590] Konuralp, *a.g.m.*, s. 544, 547.

daireleri tarafından verilen kararların temyiz edilebileceğini düzenlemekte olup, bölge adliye mahkemesinin, istinaf incelemesi neticesinde verdiği kararlar şeklinde özel olarak bir belirleme yapmamıştır. Bölge adliye mahkemesi tarafından ilk derece mahkemesi olarak verilen kararlar da HMK m. 361 içinde mütalaa edilmelidir. HMK m. 361'in hakem kararlarının iptali talebi üzerine verilen kararlara karşı temyiz kanun yoluna gidilebileceğini düzenlemesinin nedeni, bölge adliye mahkemesinin ilk derece mahkemesi olarak gördüğü davadaki kararına karşı özel olarak kanun yolunu düzenlemek değildir. Nitekim hakem kararlarının iptali talebi üzerine verilecek kararlara karşı temyiz kanun yoluna gidilebileceği düzenlemesi, HMK'nın ilk kabul edildiği halinde de yer almakta olup HMK'nın yürürlük tarihi olan 01.10.2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Hakem kararlarının iptalini düzenleyen HMK m. 439 hükmü, 7101 sayılı Kanun ile değişikliğe uğramıştır. 7101 sayılı Kanun öncesinde, HMK m. 439'da "*iptal davası, tahkim yerindeki mahkemede açılır*" şeklinde düzenleme mevcut idi. 7101 sayılı Kanun ile HMK m. 439'daki görevli mahkeme, "*tahkim yeri bölge adliye mahkemesinde açılır*." şeklinde düzenlenmiştir. 7101 sayılı Kanun öncesinde HMK m. 410, "*tahkim yargılamasında mahkeme tarafından yapılacağı belirtilen işlerde görevli ve yetkili mahkeme tahkim yeri bölge adliye mahkemesidir*." şeklinde idi. 7101 sayılı Kanun öncesinde hakem kararlarının iptali davasındaki görevli mahkemenin HMK m. 410 göz önüne alınarak bölge adliye mahkemesi olduğu yönünde görüş olduğu gibi[591] HMK m. 410 dikkate alınarak belirlenemeyeceği ve bu nedenle hakem kararlarının iptali davasının ilk derece mahkemesinde görüleceği görüşü de mevcuttu[592]. HMK m. 439 hükmünün bu anlamda açık olmadığı söylenebilir[593].

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 361 düzenlemesi, 4686 sayılı MTK kanunu açısından da özellik arz etmektedir. Nitekim 7101 sayılı Kanun öncesinde MTK m. 15/I-A hükmü "*Hakem kararına karşı yalnızca iptal davası açılabilir. İptal davası yetkili*

[591] Abdurrahim Karslı, Medeni Muhakeme Hukuku, Alternatif Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 845; Ali Cem Budak – Varol Karaaslan, Medenî Usul Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara, 2017, s. 403, 411.

[592] HMK m. 410 uygulanmayacağına ilişkin bkz. Muşul, 2012, s. 654. Ayrıca 7101 s. Kanun ile değiştirilmeden önce 6545 sayılı Kanun'un 45. maddesi ile değiştirilen 5235 s. Kanun'un 5. maddesinde, asliye ticaret mahkemesinin heyet halince göreceği dava işler arasında iptal davaları da sayıldığı için iptal davalarının asliye ticaret mahkemesinde görüleceği yönünde bkz. Kuru, 2016, s. 949. Pekcanıtez-Yeşilırmak, *C. 3*, s. 2738. Aksi yönde bkz. Yılmaz, *C. 3*, s. 3624-3625, 3685.

[593] Nitekim Umar da görevli mahkemenin bölge adliye mahkemesi olduğu sonucuna ulaşmış fakat HMK. m. 439'da görevli mahkemenin bölge adliye mahkemesi olduğu yönüne işaret olmadığını da ifade etmiştir. Umar, 2014, s. 1246.

asliye hukuk mahkemesinde açılır, öncelikle ve ivedilikle görülür." şeklindeydi. Yine mezkûr Kanun'un 15. maddesinde "*İptal davası hakkında verilen kararlara karşı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümlerine göre temyiz yolu açık olmakla birlikte, karar düzeltme yoluna gidilemez. Temyiz incelemesi, bu maddede yer alan iptal sebepleriyle sınırlı olarak, öncelikle ve ivedilikle karara bağlanır*." şeklinde hüküm yer almaktaydı. HMK m. 341/5 hükmü, "*İlk derece mahkemelerinin diğer kanunlarda temyiz edilebileceği veya haklarında Yargıtay'a başvurulabileceği belirtilmiş olup da bölge adliye mahkemelerinin görev alanına giren dava ve işlere ilişkin nihai kararlarına karşı, bölge adliye mahkemelerine başvurulabilir*." şeklinde olduğu için MTK'ya tabi davalarda hakem kararlarının iptaline karşı HMK m. 341/5 gereği bölge adliye mahkemesine gidilmemesi, HMK m. 361'de hakem kararlarının iptali talebine karşı temyiz kanun yolu özel olarak düzenlendiği için bu kararlara karşı doğrudan temyiz kanun yoluna gidilmesi gerektiği ve HMK m. 361'de bilinçli olarak MTK'yı kapsar şekilde ilk derece ya da bölge adliye mahkemesi ayrımı yapmaksızın hakem kararlarının iptali talebine karşı temyiz kanun yoluna gidileceğini düzenlemiştir[594]. 7101 sayılı Kanun'la HMK m. 439 ve MTK m. 15 hükmü değiştirilerek hakem kararlarının iptalinin bölge adliye mahkemesinden isteneceği açıkça düzenlenmiştir. Doktrinde ileri sürülen görüşe göre de[595] HMK m. 361'de hakem kararlarının iptali talebine karşı temyiz kanun yoluna gidileceğinin ayrıca yazılmasının tarihsel bağlamda değerlendirilmesi gerekir. Bu görüşe göre, HUMK m. 427'de, hakem kararlarının iptaline karşı temyiz kanun yolunun açık olduğu düzenlenmişti. HMK m. 361 hükmü ile hakem kararlarının iptaline değil hakem kararlarının iptali talebi üzerine temyiz kanun yoluna gidileceğine ilişkin değişikliği vurgulamak için HMK m. 361'de hakem kararlarının iptali talebi üzerine temyiz kanun yoluna gidilebileceğinin açıkça yazıldığı, HMK m. 361'in MTK'da hakem kararlarının iptali talebinin ilk derece mahkemesi tarafından karara bağlanacağı da dikkate alınarak düzenlendiği belirtilmiştir. Kanun koyucunun, HMK'nın yürürlüğe girdiği dönemde MTK'da hakem kararlarının iptali için asliye hukuk mahkemesine dava açıldığını gözden kaçırmış olması mümkün değildir[596]. Nitekim HMK'nın tasarında dahi MTK'nın göz

[594] İnci Ataman-Figanmeşe, "Hakem Kararlarının İptali Kararlarına Karşı İstinaf Yoluna Başvurmadan Doğrudan Temyiz Yoluna Başvurulup Başvurulamayacağı Sorunu ve Soruna İlişkin Güncel Gelişmeler", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni,* 2017, C. 37, S. 2, s. 1018-1019.
[595] Ataman Figanmeşe, *a.g.m.,* s. 1031.
[596] Ataman Figanmeşe, *a.g.m.,* s. 1018-1019.

önüne alındığı açıkça anlaşılmaktadır[597]. Kanaatimizce, HMK m. 361'de hakem kararlarının iptali talebi üzerine gidilecek kanun yolunun özel olarak belirlendiği, gerçeğe aykırı bilirkişi raporu nedeniyle devlet aleyhine açılan tazminat davasında bu şekilde özel bir belirleme yapılmadığı için bu davalarda temyiz kanun yoluna başvururken HMK m. 341'in dikkate alınması gerektiği görüşü yerinde değildir. Sonuç olarak bilirkişinin gerçeğe aykırı raporundan dolayı devlet aleyhine açılan tazminat davasında bölge adliye mahkemesi her ne kadar ilk derece mahkemesi olarak davayı görse de ortada bir bölge adliye mahkemesi hukuk dairesi tarafından verilmiş karar olduğu, HMK m. 361'de açıkça bölge adliye mahkemesi hukuk daireleri tarafından verilen kararlara karşı temyiz kanun yolunu öngördüğü için bu davada kanun yoluna başvuru şartları bakımından HMK m. 341 değil HMK m. 362 hükmü göz önüne alınmalıdır. Pozitif düzenleme gereği durum buysa da kanaatimizce bu davada kanun yoluna başvuru bakımından ayrı bir düzenleme yapılması düşünülebilir. Zira temyiz kanun yoluna başvuruda parasal sınır yüksektir. Bilirkişinin yargılama açısından konumu ve tazminat davasının niteliği göz önüne alındığında, temyiz kanun yolundaki yüksek olan parasal sınıra ilişkin düzenlemeden burada ayrılmak ve tazminat davasındaki hükmü daha düşük parasal sınır gözeterek kanun yolu denetimine tabi tutmak daha doğru olabilir.

Davadaki talebin bir kısmı reddedildiği takdirde parasal sınır açısından reddedilen miktar göz önüne alınır (HMK m. 362/2). Ancak katılma yoluyla temyiz edilmesi halinde parasal sınır gözetilmez (HMK m. 362/2). Ayrıca HMK m. 341/2'de manevi tazminat davalarındaki kararlara karşı istinaf kanun yoluna başvuruda, parasal sınırın dikkate alınmayacağı düzenlenmiştir. Fakat temyiz kanun yoluna başvuru için böyle bir istisna öngörülmediği için manevi tazminat davalarında da HMK m. 362/1-a'da aranan parasal sınır dikkate alınır.

9. HÜKMÜN İCRA EDİLMESİ

Hükmün icra takibine konu edilmesi bakımından bu dava özelinde farklı bir düzenleme söz konusu değildir. İİK m. 24 vdm. hükümler uyarınca dava sonucunda

[597] HMK m. 361'e karşılık gelen HMK tasarısı 365. maddenin gerekçesinin ikinci fıkrası şu şekildedir: "*Milletlerarası Tahkim Kanununda öngörülen düzenlemeye paralel olarak, hakem kararlarına karşı iptal davasının açılabileceği kabul edilmiş ve bu kararlara karşı temyiz yoluna başvurulabilmesi öngörülmüştür.*" https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf, *106.*

alınan ilam ile ilamlı icraya başvurulabilir. Belirtmek gerekir ki burada İYUK m. 28/2'de[598] öngörüldüğü gibi idareye yazılı başvuru ile banka hesap numarasının bildirilmesi koşulu aranmaz[599]. Zira bu başvuru usulü İYUK'ta düzenlenmiş olup İYUK m. 1 uyarınca yalnızca idari yargıya ait uyuşmazlıklarda verilen hükümler için geçerlidir. Ayrıca bu davada verilen hüküm, HMK m. 367/2'de düzenlenen uyuşmazlık konularına ilişkin olmadığı için hükmün kesinleşmesi beklenmeden icraya konulabilir[600].

[598] İYUK m. 28/2: "*Konusu belli bir miktar paranın ödenmesini gerektiren davalarda hükmedilen miktar ile her türlü davalarda hükmedilen vekalet ücreti ve yargılama giderleri, davacının veya vekilinin davalı idareye yazılı şekilde bildireceği banka hesap numarasına, bu bildirim tarihinden itibaren, birinci fıkrada belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde yatırılır. Birinci fıkrada belirtilen süreler içinde ödeme yapılmaması halinde, genel hükümler dairesinde infaz ve icra olunur."*.

[599] Yargıtay 12. Hukuk Dairesi E. 2018/2941 K. 2018/6645 T. 25.6.2018; Yargıtay 8. Hukuk Dairesi E. 2017/15383 K. 2017/15412 T. 16.11.2017; Yargıtay 8. Hukuk Dairesi E. 2016/4952 K. 2016/10621 T. 16.6.2016; Yargıtay 8. Hukuk Dairesi E. 2013/8237 K. 2013/13579 T. 26.9.2013; Yargıtay 8. Hukuk Dairesi E. 2013/5734 K. 2013/9651 T. 20.6.2013.

[600] Aynı yönde Bkz. Yılmaz, *C. 3*, s. 2838.

4. BÖLÜM

SORUMLU BİLİRKİŞİYE KARŞI AÇILAN RÜCU DAVASI

1. GENEL OLARAK

Hukuk Muhakemeler Kanunu m. 285 düzenlemesi ile devlet, zararın ödenmesini güvence altına almış, zarara ilk olarak katlanmıştır. Ancak nihai olarak zarara katlanması gereken kişi gerçeğe aykırı rapor vererek zarara neden olan bilirkişidir. Mezkûr maddenin ikinci fıkrasında bu nedenle devletin sorumlu bilirkişiye rücu etme zorunluluğu getirilmiştir. HMK m. 287, devletin ödediği tazminat nedeniyle sorumlu bilirkişiye ödeme tarihinden itibaren bir yıl içinde rücu edeceğini düzenlemiştir. HMK m. 285/2 ve HMK m. 287'nin lafzından da anlaşılacağı üzere devletin rücu edip etmeme hususunda takdir yetkisi yoktur. Devletin sorumlu bilirkişiye rücu etmesi zorunludur[601]. Ancak devlet, rücu davası açarak ödediği tazminatı talep edebileceği gibi dava açmadan da ödediği tazminatı sorumlu bilirkişiden talep edebilir. Sorumlu bilirkişi, devletin başvurusu üzerine serbest iradesi ile ödeme yapmazsa tazminatı ödeyen devlet rücu davası açmak zorundadır[602]. Daha önce belirttiğimiz üzere[603] devlet aleyhine açılan tazminat davasında uygulanacak sorumluluk hukuku esası dar anlamda haksız fiil (TBK. m. 49) olduğu için devletin sorumlu bilirkişiye açacağı rücu davasında uygulanacak sorumluluk hukuku esası da dar anlamda haksız fiil (TBK m. 49) olacaktır[604]. Rücu davasındaki zamanaşımına ilişkin değerlendirme daha önce yapıldığı için burada o kısma yollama yapmakla yetiniyoruz[605].

2. GÖREVLİ VE YETKİLİ MAHKEME

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 286/2'ye göre, rücu davası, devlet aleyhine tazminat davasının görülüp karara bağlandığı mahkemede görülür. HMK m. 286'ın gerekçesinde belirtildiği üzere açılacak olan rücu davasını, en sağlıklı ve en doğru

[601] Deryal, 2017, s. 528; Tanrıver, 2017, s. 154 .
[602] Yılmaz, *C. 3*, s. 2840.
[603] Bkz. yuk. B. 2 Bşl. 2.
[604] Bkz. Umar, 2014, s. 830.
[605] Bkz. yuk. B. 2 Bşl. 8.

biçimde karara bağlayacak olan mahkeme tazminat davasını gören mahkeme olur[606]. Devlet aleyhine açılan tazminat davası, bilirkişi raporunun ilk derece mahkemesince hükme esas alındığı hallerde bölge adliye mahkemesi, bölge adliye mahkemesi tarafından hükme esas alınan hallerde Yargıtay ilgili hukuk dairesinde görülüp karara bağlanacağı için (HMK m. 286/1) rücu davasın da bu mahkemeler görevli ve yetkilidir.

3. DAVANIN TARAFLARI

3.1. Davacı

Rücu davasının davacısı, tazminat davasının davalısı olan ve tazminat davası sonucunda zarar gören davacıya ödeme yapan devlettir. Devlet aleyhine açılan tazminat davasının davalısına ilişkin yaptığımız belirlemeler[607] rücu davasının davacısı için de geçerlidir.

3.2. Davalı

3.2.1. Davalının Birden Fazla Kişi Olması Durumu

3.2.1.1. Bilirkişilerin Birden Fazla Olması Halinde

Hukuk Muhakemeler Kanunu m. 267'de öngörüldüğü üzere bazı durumlarda birden fazla bilirkişi görevlendirilmesi mümkün ve hatta gereklidir[608]. Kanun koyucu Kadastro Kanunu m. 7'de olduğu gibi bazı durumlarda birden fazla bilirkişinin görevlendirilmesi gerektiğini belirlemiştir. Bu hallerde birden fazla bilirkişi görevlendirilmesi zorunludur. Birden fazla bilirkişi görevlendirilmesi halinde bilirkişi kurulu tarafından hazırlanan raporun hükme esas alınması nedeniyle zarar ortaya çıkmış olabilir. Birden fazla bilirkişi görevlendirilmesi halinde bilirkişi kurulunun raporu birlikte müzakere ederek mahkemeye sunmaları zorunludur[609]. Ancak rapor bilirkişiler tarafından

---

[606] HMK. m. 286'nın gerekçesinin üçüncü fıkrası şu şekildedir: "*Rücu davasının varlık nedeni, açılan tazminat davası sonucunda Devletin tazminat ödemek zorunda kalmış bulunmasıdır. Rücu davası, tazminat davasından kaynaklanan, onun yansıma biçimi olarak ortaya çıkan bir dava konumundadır. Dolayısıyla, Devlete karşı açılmış olan tazminat davasını hangi yargı yeri karara bağlamışsa, açılacak olan rücu davasını da, en sağlıklı ve en doğru biçimde karara bağlayacak olan yargı yeri, o yargı yeri olacaktır.*".

[607] Bkz. yuk. B. 3 Bşl. 5.2.

[608] Bkz. Toraman, 2017, s. 471-477.

[609] Gürelli, 1967, s. 67; Köroğlu, 2001, s. 39; Yılmaz, *C. 3*, s. 2770.

müzakere edilmiş ve hükme esas alınmış olsa da raporda imzası bulunan bütün bilirkişilerin sorumlu olduğu her durumda kabul edilemez. Sorumluluk şartları bilirkişiler için ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekir. Raporda imzası bulunan bazı bilirkişilerin kastı veya ağır kusuru olmayabileceği gibi zarar ile kendi fiilleri arasında illiyet bağı da bulunmayabilir.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda, rücu edilmesi zorunlu tutulan kişi sorumlu bilirkişi/bilirkişilerdir. Devletin açacağı rücu davası için hangi bilirkişinin sorumlu olduğuna devlet aleyhine açılan tazminat davasında yapılan yargılama ışık tutar. Bazı durumlarda bilirkişilerden birinin sorumlu olmadığı belli olur. Örneğin konunun farklı uzmanlık alanlarına ilişkin incelemeyi gerektirmesi durumunda, bu incelemeler birbirinden ayrılabilir nitelikte ise ve kendi uzmanlık dalı bakımından gerçeğe uygun beyanda bulunan bilirkişi sorumlu olmaz. Muhalefet veya azlık raporu sunmuş olan bilirkişinin de sorumlu olmayacağı açıktır. Ancak müzakereye katılmadan yalnızca rapora imza atan bilirkişinin sorumlu olacağı söylenebilir. Fakat bu durumda da rapora yalnızca imza koyan bilirkişinin zarar ile illiyet bağının bulunduğunun tespit edilmiş olması gerekir. Kendi uzmanlık alanına girmeyen kısımda gerçeğe aykırılık mevcutsa veya müzakereye katılsa dahi zarar ortaya çıkacak ise zarar ile illiyet bağının bulunduğundan bahsedilemez.

Bilirkişilerin müteselsil sorumlu olup olmadığının da incelenmesi gerekir. Müteselsil borçluluğa ilişkin hükümler TBK m. 162-168 arasında düzenlenmiştir. TBK m. 61'de, birden fazla kişinin zarara sebep olması halinde müteselsil sorumluluğa ilişkin hükümlerin uygulanacağını belirtmiştir. TBK m. 163'e göre müteselsil borçluluk halinde "*alacaklı, borcun tamamının veya bir kısmının ifasını, dilerse borçluların hepsinden, dilerse yalnız birinden isteyebilir*.". Müteselsil sorumluluğun doğması için zarar veren kişiler arasında ortak kusur bulunabileceği gibi (yani tarafların birlikte davranma iradesi bulunabileceği gibi) bu irade olmaksızın her birinin bağımsız kusurları nedeniyle de zarar ortaya çıkmış olabilir[610]. Ortak kusur sorumluluğu için zarar verenlerin anlaşması veya diğerlerinin haksız fiillerinden haberdar olarak birlikte davranma iradesinin bulunması gerekir[611]. Hükme esas alınan gerçeğe aykırı raporu düzenleyen bilirkişi heyeti üyeleri, kast veya ihmal birliği ile ortak kusur birlikteliğinde bulunabilirler. Bilirkişilerin

[610] Eren, 2015, s. 813, 815.
[611] Eren, 2015, s. 812.

anlaşarak gerçeğe aykırı raporu tanzim etmeleri kast birliğine örnek teşkil eder. Bilirkişilerin, bilinçli bir şekilde aykırı rapor verme şeklinde ortak iradeleri yoksa veya birbirlerinin fiillerinden haberdar olmamışlarsa ortak kusur ortaya çıkmayacaktır. Ancak her bilirkişi, bağımsız fiilleri ile zararın doğmasına neden olmuş veya katkıda bulunmuş olabilir. Bağımsız kusura dayanan fillerde de ortak kusur olmamasına rağmen müteselsil sorumluluğa ilişkin hükümler uygulanır[612]. Bu nedenle birbirlerinin davranışlarından haberi olmayan bilirkişi heyetindeki bilirkişilerin birden fazlası raporun farklı kısımlarında ayrı ayrı gerçeğe aykırı mütalaada bulunursa ve bu rapor hükme esas alınarak zarara neden olursa müteselsil sorumluluk esasları çerçevesinde sorumlu olmaları gerekirdi. Müteselsil sorumlulukta zarar verenlerin borcun tamamında sorumlu olmasına ilişkin TBK m. 163 hükmü, zarar gören ile zarar veren arasındaki ilişkiyi düzenlemektedir[613]. HMK m. 285'e göre zarar görenin doğrudan faillere başvuru imkânı olmayıp devlet haksız fiili gerçekleştiren faillerin sorumluluğunu birinci derece üstlenmiştir. Ayrıca müteselsil borçlular arasındaki rücu davalarında teselsül söz konusu değildir[614]. TMK m. 1007'de tapu sicilinin tutulmasından doğan zararlar için de devlet birinci derece sorumlu olarak öngörülmüş, birden fazla memurun kusuru varsa devlet karşısında müteselsil sorumlu oldukları doktrinde belirtilmiştir[615]. Benzer şekilde İİK m. 5'te de devletin birinci derece sorumluluğu öngörülmüştür. Bu halde zarara neden olan birden fazla icra ve iflas dairesi görevlisi varsa bu kişilerin Adalet Bakanlığı karşısında müteselsil sorumlu olduğu belirtilmiş fakat rücu davasında teselsül söz konusu olmadığı için Adalet Bakanlığının görevlilere kusuru oranında rücu edilebileceği ileri sürülmüştür[616]. Yargıtay ise TMK m. 1007 ve İİK m. 5 ile ilgili verdiği kararlarda birden

[612] Tandoğan, 1961, s. 378-380; Eren, 2015, s. 815-816; Antalya, *C. V/1,2*, s. 656.
[613] Eren, 2015, s. 817.
[614] Eren, 2015, s.822; Sabah Altay, "Müteselsil Borçlunun Rücu Hakkının Doğumundan Önce Borçtan Kurtarılma Talebi", *MÜHFHAD,* 2011, C. 17, S. 1-2, s. 396; Serkan Ayan, "Müteselsil Borçlulukta Rücu Zamanaşımına İlişkin Bazı Sorunlar", *AHBVÜHFD,* 2020, C. 24, S. 4, s. 51. Bu yönde kararlar için bkz. Bkz. Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 03.12.2008 tarihli ve 2008/4-710 E., 2008/721 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 21.04.2021); Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 07.06.2001 tarihli ve 2001/1851 E., 2001/5995 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 21.04.2021); Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 17.04.2003 tarihli ve 2002/14503 E., 2003/4906 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 21.04.2021); Yargıtay 10. Hukuk Dairesinin 02.06.2005 tarihli ve 2005/3277 E., 2005/6043 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 21.04.2021); Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 27.12.2005 tarihli ve 2004/15531 E. 2005/14145 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 21.04.2021); Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 03.04.2007 tarihli ve 2006/5497 E., 2007/4373 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 21.04.2021); Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 21.03.2011 tarihli ve 2011/339 E., 2011/2940 K. sayılı kararı; Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 06.05.2019 tarihli ve 2018/3626 E., 2019/2603 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 21.04.2021).
[615] Bkz. Lale Sirmen, *Tapu Sicilinin Tutulmasından Doğan Zararlardan Devlet'in Sorumluluğu*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1975, s. 106; Görgeç, a.g.m., s. 1213-1214.
[616] Demir Saldırım, 2011, s. 101.

fazla görevlinin sorumlu olması halinde sorumluların devlet karşısında kusuru oranında sorumlu olduğuna karar vermektedir[617].

3.2.1.2. Bilirkişi ile Birlikte Üçüncü Kişinin Sorumlu Olması Halinde

Bilirkişi raporunun hükme esas alınması ile ortaya çıkan zararda üçüncü kişinin davranışı da etkili olabilir. Bu durumda üçüncü kişinin kusurundan bahsedilir. Daha önce belirttiğimiz üzere[618] üçüncü kişinin davranışı, bilirkişinin davranışı ile zarar arasındaki illiyet bağını ortadan kaldırmadığı durumda ortak illiyetten bahsedilir ve devlet ile üçüncü kişi birlikte sorumlu olurlar. Örneğin icra müdürü tarafından bilirkişiye başvurulması halinde bilirkişinin hatalı rapor vermesi nedeniyle zarar ortaya çıkmışsa ve bu durum icra müdürü için de kusur oluşturuyorsa o da bilirkişi ile birlikte sorumlu olurken, icra müdürü için kusur oluşturmuyorsa sorumluluğu söz konusu olmaz[619].

3.2.2. Bilirkişi Raporunu Düzenleyenin Özel Hukuk Tüzel Kişisi Olması Halinde Davalı

Bilirkişilik Kanunu ile özel hukuk tüzel kişilerinin de bilirkişi olabileceği açıkça düzenlenmiş bulunmaktadır. Bil.K. m. 2/1'in b bendinde bilirkişinin tanımı *"...gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi*" şeklinde yapılmıştır. Bil.K. öncesi dönemde de bilirkişinin tüzel kişi olabileceği durumlar mevcuttu. Örneğin Bil.K.'dan önce ceza yargılaması bakımından CMK m. 64/4'te bilirkişinin tüzel kişi olabileceği düzenlenmekteydi. İİK m. 128/a kıymet takdirinin bazı kurum ve kuruluşlar tarafından yapılabileceği belirtilmiştir. Sermaye Şirketleri ve Kooperatiflerin Uzlaşma Yoluyla Yeniden Yapılandırılmasına Dair Yönetmeliğin[620] 7. maddesinde finansal tahminleri gösteren raporun bağımsız denetim

---

[617] TMK m. 1007 hakkında kararlar için bkz. Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 21.3.2002 tarihli ve 2001/12098 E., 2002/3349 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 22.04.2021); Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 06.05.2003 tarihli ve 2002/14630 E., 2003/5901 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 22.04.2021); Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 21.05.2019 tarihli ve 2016/11391 E., 2019/2977 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 22.04.2021). İİK m. 5 hakkında kararlar için bkz. Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 03.04.2007 tarihli ve 2006/5497 E., 2007/4373 K. sayılı kararı (Demir Saldırım, 2011, s. 101 dp. 195); Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 14.5.2013 tarihli ve 2012/12915 E., 2013/9309 K. sayılı kararı (KİB, E.T. 22.04.2021).

[618] Bkz. yuk. B. 2 Bşl. 4.6.

[619] İİK. m. 5 kapsamında yapılan bu değerlendirmeler HMK. m. 285 kapsamında da geçerli olacaktır. Bkz. Postacıoğlu, 1982, s. 40; Talih Uyar, *İcra ve İflas Kanunu Şerhi Cilt 1*, Bilge Yayınevi, 2010, s. 383; Aksi yönde bilirkişinin kusuru nedeniyle nihai olarak icra dairesinin sorumlu olduğu ve İİK m. 5'in uygulanacağı yönünde bkz. Boran Güneysu, 2020, s. 289-290. Bilirkişinin kusurundan dolayı icra müdürlüğünün de sorumluluğu bulunduğuna ilişkin bkz. Necmeddin Berkin, "Cebri İcra Faaliyetinden Sorumluluk", *İÜHFM,* 1971, C. 37, S. 1-4, s. 239.

[620] RG 17.04.2004 S. 25436.

kuruluşu tarafından düzenlenebileceğini, bahsi geçen bağımsız denetim kuruluşunun özel hukuk tüzel kişisi olabileceği belirtilmiştir[621]. Bil.K. öncesinde de bilirkişinin tüzel kişi olabileceği yönünde görüşler mevcuttu[622]. Ancak Bil.K'na göre bilirkişi olarak görevlendirilen özel hukuk tüzel kişinin bünyesinde çalışan kişi inceleme yapar. Oysa tüzel kişinin bilirkişi olmasından anlaşılan, tüzel kişinin organı tarafından raporun düzenlenmesi halidir. Nitekim Berkin[623], tüzel kişinin bilirkişi olarak görevlendirilmesi halinde, raporun tüzel kişinin yetkilisi veya organı tarafından verileceğini belirtmiştir. Aşçıoğlu[624] da gerçek kişinin raporunu tüzel kişiye bildireceğini, tüzel kişinin de raporu denetlemesi üzerine kendi adına tanzim edilmiş raporu yetkilisinin imzasıyla raporu talep eden merciye göndereceğini belirtmiştir.

Bir görüşe göre özel hukuk tüzel kişisinin bilirkişi olarak görevlendirilmesi, bilirkişiliğin niteliklerine aykırıdır[625]. Atalay'a göre[626] tüzel kişinin görevlendirilmesi ile rapor düzenleyen kişi tüzel kişinin organı olmadığı onun bünyesinde çalışan kişiler tarafından hazırlanacağı için rapor hazırlama işinin başkasına devredilmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca tüzel kişilerin bilirkişi olarak görevlendirilmesi ile bilirkişilik şirketleri niteliğinde oluşumların meydana gelmesi kaçınılmazdır. Tanrıver'e göre[627] bilirkişiler için öngörülen yükümlülükler ancak gerçek kişiler açısından anlam ifade eder. Kâr amaçlı çalışan özel hukuk tüzel kişilerinin bilirkişilik görevi yapması bilirkişiliğin ticari bir faaliyete dönüşmesine yol açabilir. Ayrıca kamu görevi ve kamu görevlisi kavramları ile özel hukuk tüzel kişilerinin bilirkişilik yapması bağdaşmamaktadır. Özel hukuk tüzel kişisinin bilirkişi olarak görevlendirilebileceğinin kabul edilmesi halinde HMK m. 285'teki kural işlevsiz hale gelir. Nitekim sorumluluğun ortaklığın malvarlığı ile sınırlı olduğu ortaklıklarda ortakların malvarlığına başvurulamadığı için ortaklığın malvarlığı tazminatın tamamını karşılamaya yetmezse devletin rücu alacağını alamaması tehlikesi ortaya çıkar. Başka bir görüşe göre[628] ise tüzel kişilerin bilirkişi olarak görevlendirilemeyeceğini söylemek prensip olarak doğru değildir. Bazı durumlarda

[621] Toraman, 2017, s. 414.
[622] Bkz. Ansay, 1960, s. 279; Bilge-Önen, 1978, s. 543; Berkin, *a.g.e.*, s. 842; Üstündağ, 2000 , s. 745; Aşçıoğlu, 2010, s. 215-216.
[623] Berkin, *a.g.e.*, s. 842
[624] Aşçıoğlu, 2010, s. 216.
[625] Atalay, *Pekcanıtez C. 2*, s. 1932; Tanrıver, 2017, s. 51, 155.
[626] Atalay, *Pekcanıtez C. 2*, s. 1932.
[627] Tanrıver, 2017, s. 51, 155.
[628] Toraman, 2017, s. 413-416.

teknik donanım gerçek kişinin olanakları aşmaktadır. Tüzel kişinin bilirkişi olarak görevlendirilmesinde amaç da bu donanıma sahip tüzel kişilerin bilirkişi olarak görev yapabilmesidir. Ancak tüzel kişilerin tek bir listeye kaydolması gerektiği ile ilgili düzenleme gerekmektedir. Aksi takdirde bilirkişi şirketleri niteliğinde oluşumlar meydana gelerek ve bilirkişiliğin meslek haline gelmesine yol açabilir.

Kanun ile özel hukuk tüzel kişilerinin bilirkişi olarak görevlendirilebileceği açıkça hukukumuzda yer almasına rağmen bunların hukuki sorumluluğu ile ilgili bir düzenleme yapılmamıştır. Rücu davasının tüzel kişiye mi yoksa raporda imzası olan ve tüzel kişi adına incelemeyi gerçekleştiren gerçek kişiye mi açılacağı konusunda tereddüt yaşanabilir. Bil.K. öncesinde CMK'nın 64/4. maddesinde[629] ceza yargılamasında bilirkişinin tüzel kişi olabileceği düzenlenmişti. Bu hüküm Bil.K. ile yürürlükten kaldırılmıştır. Zira Bil.K., ceza hukukunda gerçekleştirilen bilirkişilik faaliyetlerini de kapsamına aldığı için özel hukuk tüzel kişinin bilirkişi olabileceği öngören Bil.K. m. 2/1-b, ceza hukukunda gerçekleştirilen bilirkişilik faaliyetleri için de geçerlidir (Bil.K. m. 1/2). Bil.K.'dan önceki dönemde, tüzel kişi bünyesindeki gerçek kişinin mahkeme ile doğrudan bir ilişkisinin bulunmadığı, gerçek kişi tarafından düzenlenen raporun tüzel kişi tarafından doğru ve yerinde görülmesi üzerine tüzel kişinin imzası ile mahkemeye gönderileceği, sorumluluğun tüzel kişiye ait olduğunu, gerçek kişinin kusuru varsa tüzel kişi bilirkişinin bilirkişi incelemesini gerçekleştiren gerçek kişiye rücu edeceği ileri sürülmüştür[630]. Mevzuatımızda özel hukuk tüzel kişilerinin faaliyet izni almış olmaları gerekmekte, sicile kaydedilmemektedir[631]. Bil.Y. m. 38/2'de belirtildiği üzere özel hukuk tüzel kişisi bünyesinde bilirkişilik faaliyetini gerçekleştirecek gerçek kişinin ise sicile kayıtlı olması gerekir. Bil.K. m. 10/2'ye göre özel hukuk tüzel kişisinin düzenlediği raporda, raporu düzenleyen gerçek kişilerin ad ve soyadı ile imzası bulunur. Bil.Y. m. 55/1-i gereği bilirkişi tüzel kişi ise raporda ticaret unvanı, tüzel kişinin kanuni temsilcisinin adı ve soyadı, tüzel kişi adına raporu tanzim eden gerçek kişinin adı ve soyadı ile sicil numarası ve imzası bulunmalıdır. Kanaatimizce bilirkişilik, niteliği ile itibariyle gerçek kişiler tarafından gerçekleştirilebilir. Zira bilirkişi görevlendirilmesi için gereken "*özel ve teknik bilgi*" gerçek kişide var olabilir. Ayrıca tüzel kişilerin bilirkişi

[629] CMK m. 64/4: "*Bilirkişi olarak atanan bir tüzel kişi ise, kendisi adına incelemeyi yapacak gerçek kişi veya kişilerin isimlerini, bilirkişi atayacak yargı merciinin onayına sunar.*" şeklinde idi.
[630] Aşçıoğlu, 2010, s. 216-217.
[631] Tanrıver, 2017, s. 63.

olarak görevlendirilmesi, bilirkişilik görevinin bizzat yerine getirileceğine ilişkin HMK m. 276 ve Bil.K. m. 3/4'e de uygun olduğu söylenemez. Ancak özel hukuk tüzel kişinin sahip olabileceği imkanlar gerçek kişinin sahip olduğu imkân ve donanımdan daha fazla olabileceği gibi tüzel kişinin temsilcisinin raporu denetlemesi düşünüldüğünde, raporun mahkemeye sunulmadan önce bir denetimden geçtiği değerlendirildiğinde özel hukuk tüzel kişisinin bilirkişi olarak görevlendirilmesinde yarar olduğu söylenebilir. Ayrıca yukarıda örnekleri verildiği üzere Bil.K. öncesinde de tüzel kişilerin bilirkişi olarak görevlendirilmesi söz konusuydu[632]. Bu nedenle tüzel kişi bilirkişilerin hukukumuza yabancı olduğundan bahsedilemez[633].

Bilirkişilik Kanunu ve Bilirkişilik Yönetmeliği'nde özel hukuk tüzel kişiliğinin bünyesinde inceleme yapacak gerçek kişiye ilişkin ifade dikkat çekicidir. Bilirkişilik sıfatı mahkemenin görevlendirmesi ile ortaya çıkar. Mahkemenin özel hukuk tüzel kişisini bilirkişi olarak görevlendirmesi halinde, bilirkişilik sıfatı özel hukuk tüzel kişisine aittir. Tüzel kişilik bünyesinde incelemeyi gerçekleştiren gerçek kişinin bilirkişilik sıfatı bulunmaz[634]. Gerçek kişilerin Bil.Y. m. 32'ye göre bilirkişilik siciline kayıtlı olması da bu durumu değiştirmez. Nitekim bilirkişi görevlendirmesi gerçek kişiye değil tüzel kişiye yapılmıştır. Ancak Bil.K. m. 10/2 "*özel hukuk tüzel kişilerinin bünyesinde bilirkişi olarak çalışacak kişiler*", Bil.Y. m. 55/1-i "*tüzel kişi adına raporu tanzim eden gerçek kişi bilirkişinin*" ifadeleri geçmekte olup tüzel kişi bünyesinde incelemeyi gerçekleştiren gerçek kişi için "*bilirkişi*" ifadesi kullanılmıştır. Bilirkişi olarak özel hukuk tüzel kişisinin görevlendirilmesi halinde incelemeyi yapan gerçek kişiye de bilirkişi sıfatı verildiği görülmektedir[635].

Bilirkişi olarak tüzel kişinin görevlendirilmesi halinde hukuki sorumluluk bakımından da bazı problemler ortaya çıkmaktadır. Bilirkişilik görevlendirilmesi özel hukuk tüzel kişisine yapıldığı için HMK m. 285/2'ye göre gerçeğe aykırı rapordan dolayı rücu edilecek olanın özel hukuk tüzel kişisi olması gerekir. Bil.K. m. 10/2 ve Bil.Y.

---

[632] Ancak tüzel kişinin bilirkişi olarak görevlendirilmesi halinde raporu tüzel kişinin organı veya yetkilisince imzalanmış ve tüzel kişi adına düzenlenmiş olması esası kabul edilmişti. Bkz. yuk. s. 139.
[633] Toraman, 2017, s. 414.
[634] Aşçıoğlu, 2010, s. 217.
[635] Bilirkişi seçiminin yetkili kuruluşa bırakılmasının mahkemenin sahip olduğu bilirkişiyi tayin yetkisinin devri anlamına geleceği belirtilmiştir. Bkz. Tanverdi, *a.g.t.*, s. 157-158. Mevcut düzenleme ile kanun hem özel hukuk tüzel kişisine hem de incelemeyi yapan gerçek kişiye bilirkişi sıfatı vermekte, ayrıca gerçek kişinin bilirkişilik siciline kayıtlı olmasını öngörmektedir.

m.55/1-i karşısında önceki dönemde olduğu gibi bilirkişi raporu, özel hukuk tüzel kişisi tarafından değil incelemeyi yapan gerçek kişi tarafından imzalanır. İncelemeyi yapan da özel hukuk tüzel kişisinin organı değildir. Tüzel kişilerin, tüzel kişilik olarak kusurlarından bahsedilemez. TMK m. 50/II gereği tüzel kişinin organlarının kusuru tüzel kişiye yüklenir[636]. HMK m. 285'te yer alan sorumluluğun şartlarından biri olan gerçeğe aykırı raporun bilirkişinin kast veya ağır ihmali ile düzenlenmesi şartını da bu çerçevede açıklamak zor görünmektedir.

Özel hukuk tüzel kişisi bünyesinde incelemeyi yapacak olan gerçek kişinin sicile kayıtlı olması zorunluluğu (Bil.Y. m. 38/2), bilirkişilik sicilinde özel hukuk tüzel kişisinin bilgilerinin yanında bünyesinde görev yapacak olan gerçek kişisinin bilgilerinin de yer alması gerektiği (Bil.Y. m. 45/2-d), Bil.K. ve Bil.Y.'de özel hukuk tüzel kişisi bünyesinde görev yapan gerçek kişinin bilirkişi olarak nitelendirildiği, fiili olarak incelemeyi yapan ve raporu imzalayanın gerçek kişi olduğu, kast veya ağır ihmalin tüzel kişi bilirkişi kapsamında açıklanmasının mümkün olmadığı gözetildiğinde, rücu davasının özel hukuk tüzel kişisi ile birlikte gerçek kişiye karşı da açılabilmesi, ikisinin de sorumlu olması gerekir. Özel hukuk tüzel kişisinin bilirkişi olarak görevlendirilmesi halinde TBK m. 66'da öngörülen adam çalıştıranın sorumluluğu uyarınca sorumlu olacağı düşünülebilir. Buna göre özel hukuk tüzel kişisi TBK m. 66'ya göre, gerçek kişi de TBK m. 49'a nazaran özel düzenleme niteliğinde olan HMK m. 285'e göre sorumlu olduğu söylenebilir. TBK m. 60'ta öngörülen sorumluluk sebeplerinin yarışmasına halinde özel hüküm mevcutsa TBK m. 66 uygulanmaz[637]. Ancak özel hukuk tüzel kişisi olarak görevlendirilen bilirkişi, gerçek kişi bilirkişi istihdam etmektedir. İncelemeyi özel hukuk tüzel kişisinin temsilci ya da organı yapmadığı için HMK m. 285 onun yönünden uygulanmaz. Bu durumda HMK m. 285, TBK m. 66'ya karşılık özel hüküm olarak değerlendirilemez. Dolayısıyla özel hukuk tüzel kişisi TBK m. 66'ya göre sorumludur. Bu durumda TBK m. 61'e göre özel hukuk tüzel kişisi ile gerçek kişi müteselsil sorumludur. Ancak kanaatimize özel hukuk tüzel kişisi ile gerçek kişinin müteselsil sorumlu olduğuna ilişkin düzenlemenin Bil.K.'da yer alması faydalı olacaktır.

---

[636] M. Kemal Oğuzman – Özer Seliçi – Saibe Oktay Özdemir, Kişiler Hukuku, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2016, s. 294; Rona Serozan, Medeni Hukuk, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2015, s. 504.

[637] Kemal Tahir Gürsoy, "Haksız Eylem (Fiil) Den Doğan Talep Hakkı ve Bu Hakkın Diğer Talep Haklarıyla Yarışması (Dava Hakkının Telahuku)", *AÜHFD*, 1974, C. 31, S. 1, s. 173-174; Hatemi-Gökyayla, 2015, s. 280.

3.2.3. Bilirkişi Raporunu Düzenleyenin Resmi Bilirkişi Olması Halinde Davalı

Bilirkişi olarak görevlendirilen kişinin, Adli Tıp Kurumu gibi resmi bilirkişi olması halinde, incelemeyi yapan kişi memur statüsünde olur[638]. Bil.K. m. 1/3'e göre bilirkişilik yapan kamu kurum ve kuruluşlar Bilirkişilik Kanunu kapsamı dışındadır. Adli Tıp Kurumu'nun tüzel kişiliği yoktur, Adalet Bakanlığı'na bağlı bir kurumdur[639]. Bilirkişinin kamu görevlisi olduğu görüşüne göre HMK m. 285, Anayasa m. 129/V ve Anayasa m. 40/III hükmünün özel bir uygulama biçimi olduğu için, bilirkişi olarak Adli Tıp Kurumu gibi resmi bilirkişi görevlendirilmişse memurun kusurundan dolayı devlet HMK m. 285'e göre sorumludur[640]. Ancak kanaatimizce bilirkişi kamu görevlisi olmadığı ve HMK m. 285 mezkûr Anayasa hükümlerinin özel bir uygulama biçimi kabul edilemeyeceği için bu hususta problem söz konusudur. Zira Adli Tıp Kurumu bünyesinde çalışan kişi memur olduğu için çalışan hakkında memurların tabi olduğu hukuki sorumluluk rejiminin uygulanması düşünülebilir[641]. Bu halde memurların hukuki sorumluluğuna ilişkin Anayasa m. 129/V ve ilgili hükümlerin HMK m. 285'e nazaran özel hüküm niteliğinde olduğu ve HMK m. 285'in uygulanamayacağını söylemek gerekir. Ancak kanaatimizce diğer bilirkişiler ile aralarında böyle bir ayrım yapılması doğru olmaz. Bu durumda da HMK m. 285'in tatbik edilmesi doğru olur. Tazminatı ödeyen devletin HMK m. 285/2'ye göre ödediği tazminatı bilirkişi olarak görev yapan memurdan rücu etmesi gerekir.

4. İSPAT VE DELİLLER

Rücu davasında ispat yükü davacı devlettedir. Devlet, bu davada öncelikle rücu sebebi ile zarar görene ödeme bulunduğunu ispat etmeli ardından davalının olayda sorumluluğunu gerektiren şartların oluştuğunu ispat etmelidir[642]. Devlet aleyhine açılan davadaki yargılama ve hüküm, rücu davasında da önemlidir. Rücu davasındaki en önemli

---

[638] Tanrıver, 2017, s. 149.
[639] Bkz. 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi m. 2/1. Ayrıca bkz. yuk. dp. 136.
[640] Tanrıver, *a.g.m.,* s. 148 dp. 48; Tanrıver, 2017, s.149.
[641] Nitekim Alman hukukunda resmi görevli olan bilirkişinin raporu resmi görevin ifası niteliğinde ise BGB m. 839a'nın değil Alman Federal Anayasası m. 34 ve BGB m. 839'un uygulanacağı belirtilmiştir. Bkz. MüKoBGB/Wagner, BGB § 839a Rn. 10 (beck-online.beck.de, E.T. 30.08.2021); Geigel Haftpflichtprozess/Haag, Rn. 17, Kap. 34 Rn. 17 (beck-online.beck.de, E.T. 30.08.2021). Ayrıca bu yönde bkz. PG/Katzenmeier, ZPO Kommentar, § 402 Rn. 16; Örnek karar için bkz. OLG Saarbrücken 23.11.2017 – 4 U 26/15, BeckRS 2017, 133752 Rn. 66 (beck-online.beck.de, E.T. 30.08.2021).
[642] Abdurrahim Karslı, *Usul Hukuku Açısından Rücu Davaları,* İstanbul, 1994, s. 139-153.

delillerden biri de devlet aleyhine açılan davadaki hükümdür. Asıl tazminat davasındaki hüküm rücu davası bakımından kesin hüküm niteliğine sahip olmamakla beraber güçlü takdiri delil niteliğindedir[643]. Rücu davasına bakan hâkim, esas davada verilen hüküm ile tespit edilmiş olgulardan ancak kuvvetli gerekçeler göstermek kaydıyla ayrılabilir[644].

Davalı bilirkişi, tazminat davasına feri müdahil olarak katılarak feri müdahale etkisi altında kalabileceği gibi devlet aleyhine açılan tazminat davasının kendisine ihbar edilmesine üzerine davaya katılmayarak ihbar etkisi altında da kalabilir. Feri müdahale etkisi HMK m. 69/2'de düzenlenmiştir. Mezkûr hüküm "*Fer'î müdahilin, tarafla rücu ilişkisinde, asıl davadaki uyuşmazlık hakkında yanlış karar verildiği iddiası dinlenilmez. Ancak, müdahil, zamanında ihbar yapılmadığı için davaya geç katıldığını veya yanında katıldığı tarafın iddia ve savunma imkânlarını kullanmasını engellediğini ya da kendisince bilinmeyen iddia ve savunma imkânlarının, tarafın ağır kusuru sebebiyle kullanılamadığını belirterek, yanında katıldığı tarafın yargılamayı hatalı yürüttüğünü ileri sürebilir.*" şeklindedir. Feri müdahale etkisi, feri müdahil olarak yanına katıldığı tarafla feri müdahil arasında görülen rücu davasında geçerlidir[645]. Müdahale etkisi, feri müdahilin aleyhine hususlarda olabileceği gibi lehine hususlarda da uygulama alanı bulur[646]. Nitekim bu durum HMK m. 69'un gerekçesinde de şu şekilde ifade edilmiştir: "*Fer'î müdahalenin etkisi, fer'î müdahil ile taraflar arasında değil, sadece fer'î müdahil ile yanında davaya katıldığı taraf arasında geçerlidir. Müdahalenin etkisi, ilk davada verilen hüküm ne olursa olsun müdahilin hem lehine hem de aleyhine uygulanır."*. Feri müdahilin müdahale talebinden vazgeçmesi veya müdahil olmaya ait hukuki yararını kaybetmesi halinde müdahale etkisi ortadan kalkmaz[647].

Müdahale etkisinin doğması için, ilk davanın kesin hükümle sonuçlanmasının ardından, feri müdahil ile feri müdahilin yanında davaya katıldığı taraf arasında açılmış bir dava olmalıdır[648]. Müdahalenin etkisi, asıl davadaki hükmün dayanağı ve gerekçesi

---

[643] Karslı, 1994, s. 170; Yılmaz, *C. 1*, s. 1362; Kuru, *C. IV, s.* 3484; Antalya, *C. V/1,2, s.* 672. Güçlü delil kavramı için bkz. yuk. B. 3 Bşl. 8.1.2.
[644] Karslı, 1994, s. 170.
[645] Yılmaz, *C. 1, s.* 1362; Arslan vd., 2020, s. 509; Atalı-Ermenek-Erdoğan, 2020, s. 266; Budak-Karaaslan, 2020, s. 124; Görgün vd., 2020, s. 387; Karslı, 2020, s. 303.
[646] Yılmaz, *C. 1, s.* 1362; Arslan vd., 2020, s. 509; Görgün vd., 2020, s. 387; Hakan Pekcanıtez - Nedim Meriç, *Medeni Usul Hukukunda Fer'i Müdahale,* On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 374; Karslı, 2020, s. 303;
[647] Pekcanıtez-Meriç, 2020, s. 372.
[648] Şartların sayıldığı yer için bkz. Hakan Pekcanıtez, "Fer'i Müdahalenin Etkisi", *Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan Cilt 2,* Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 1635-1639; Pekcanıtez-Meriç, 2020, s. 362-369.

olan hayat olaylarına ilişkin tespitler ile hukuki sonuç ve unsurlar bakımından kendisini gösterir[649]. Ancak ilk davada hükümde yer alması gerekmeyen bazı hususlar bakımından müdahale etkisi oluşmaz[650].

Bilirkişinin gerçeğe aykırı raporu nedeniyle devlet aleyhine açılan tazminat davasında, bilirkişinin sorumluluğuna ilişkin şartlar hükmün gerekçesinde yer alması gereken zorunlu unsurlardır. Zira devlet aleyhine açılan davada bilirkişinin sorumluluk şartları değerlendirilir ve şartların oluştuğu görülürse davanın kabulü kararı verilir. Bu nedenle devlet aleyhine açılan tazminat davasındaki bilirkişinin sorumluluğuna ilişkin hususlar bakımından feri müdahale etkisi kendini gösterir. Örneğin devlet aleyhine açılan tazminat davasında bilirkişi raporunun gerçeğe aykırı olduğu ve bilirkişinin kast veya ağır ihmalinin bulunduğuna ilişkin tespitler, feri müdahil olarak devlet yanında yargılamaya katılan bilirkişi için rücu davasında müdahale etkisi gösterir.

İlk davanın, feragat, kabul veya sulh ile sona ermesi, davacının davasını geri alması, davanın açılmamış sayılması kararı veya karar verilmesine yer olmadığı kararı verilmesi halinde müdahale etkisi oluşmaz[651]. Müdahale etkisinin mahkemece kendiliğinden göz önünde tutulacağı belirtilmektedir[652]. Nitekim HMK m. 69'un gerekçesinde de bu durum şu şekilde ifade edilmiştir: "*Müdahalenin etkisi, mahkeme tarafından kendiliğinden göz önünde tutulmalıdır. Çünkü, bu etki, çelişik kararların verilmesini önlemek, bu sayede tarafların mahkeme kararlarına güvenini sağlamak yanında, usul ekonomisi yönünden de önem taşımaktadır. Bu sebeple mahkemece kendiliğinden nazara alınmalıdır*.".

Müdahale etkisinin sınırlandırılabileceği haller HMK m. 69'da öngörülmüştür. Buna göre müdahil, zamanında ihbar yapılmadığı için davaya geç katıldığını veya yanında katıldığı tarafın iddia ve savunma imkânlarını kullanmasını engellediğini ya da

---

[649] Yılmaz, *C. 1*, s. 1361; Arslan vd., 2020, s. 508; Atalı-Ermenek-Erdoğan, 2020, s. 267; Karslı, 2020, s. 303; Pekcanıtez-Meriç, 2020, s. 377. HMK m. 69'un gerekçesinde bu durum şu şekilde ifade edilmiştir: "*Müdahalenin etkisi, önceki davada verilen hükmün sadece hüküm fıkrasıyla değil, hükmün dayandığı maddî ve hukukî unsurlarla da geçerli olacaktır. Bu açıdan müdahalenin etkisi, kesin hükme nazaran daha geniştir*".

[650] Atalı, *Pekcanıtez C. 1*, s. 736; Karslı, 2020, s. 303. Bu durum HMK. m. 69'un gerekçesinde şu şekilde ifade edilmiştir: "*Ancak ilk davada hükümde bulunması gerekmeyen, yani tarafların talep etmediği ve dava ile ilgisi bulunmayan hususlar hakkında karar verilmişse, bu tespitler ikinci davada bağlayıcı olmaz*.".

[651] Bkz. Pekcanıtez-Meriç, 2020, s. 367-368. Feragat, kabul ve sulh halinde müdahale etkisi olmayacağına ilişkin bkz. Kuru, *C. IV, s.* 3486. Sulh halinde müdahale etkisi olmayacağına ilişkin bkz. Atalı-Ermenek-Erdoğan, 2020, s. 268.

[652] Yılmaz, *C. 1*, s. 1363; Arslan vd., 2020, s. 510; Pekcanıtez-Meriç, 2020, s. 388.

kendisince bilinmeyen iddia ve savunma imkânlarının, tarafın ağır kusuru sebebiyle kullanılamadığını belirterek, yanında katıldığı tarafın yargılamayı hatalı yürüttüğünü ileri sürebilir. Müdahalenin etkisini sınırlandıran bu haller sınırlı sayıda olup[653] yalnızca HMK m. 69/2'deki sebepler ile müdahale etkisi sınırlandırılabilir.

Rücu davasında bilhassa ihbarı geç yapıldığı için davaya feri müdahil olarak geç katıldığı ve yanında katıldığı tarafın iddia ve savunma imkanlarının kullanılmasını engellediği iddiası önem arz eder. Devlet aleyhine açılan tazminat davasında bilirkişinin fiili ve sorumluluğu tartışıldığı için feri müdahil olarak yargılamaya katılan bilirkişinin kendisi tarafından bilinmeyen iddia ve savunma imkanlarının tarafın yani devletin ağır kusuru sebebiyle kullanamadığı itirazını ileri sürmesi beklenmez. Zira devlet esasen sorumlu tutulduğu fiile yabancı olduğu için, sorumluluğa neden olan fiilin faili olan bilirkişinin bilmediği savunma sebebinin davalı devletin ağır kusuru ile ileri sürülmediği itirazı beklenen bir durum değildir.

Davanın ihbarının etkisi HMK m. 64'te düzenlenmiştir. Mezkûr maddeye göre davanın ihbarı halinde feri müdahale etkisini düzenleyen HMK m. 69/2 hükmü kıyasen uygulanır. Bu nedenle müdahale etkisine ilişkin yapılan açıklamalar ihbar etkisi bakımından da kıyasen geçerlidir. Ancak ihbarın tevali edilmesi durumunda farklılık söz konusu olur. İhbar üzerine davaya feri müdahil olarak katılan kişi kendi adına ihbarı alan kişi sıfatıyla davayı ihbar edebilir ve bu durumda ihbar etkisi yalnız ihbarı tevali ettiren kişi ile bunu alan üçüncü kişi arasında doğar[654].

[653] Pekcanıtez-Meriç, 2020, s. 400.
[654] Bkz. Atalı, 2007, s. 126.

SONUÇ

Yargılamada maddi gerçeğe ulaşmak için vazgeçilmez konumda bulunan bilirkişilik uygulaması birçok eleştirinin odağı olmuştur. Getirilen eleştirilerin bir kısmı bilirkişiyi görevlendiren hakimlerin bu görevlendirmeyi doğru ve kanuna uygun yapmadığına örneğin hukuki alanda bilirkişiye başvurulmasına yönelik iken diğer kısmı bilirkişilerin yükümlülüklerine riayet etmemelerine ilişkindir. Bilirkişilik uygulamasına getirilen eleştirilerin ve ileri sürülen sorunların önüne geçilebilmesinde yükümlülüklerine aykırı davranan bilirkişilerin hukuki sorumluluğunun uygulama alanı bulması şüphesiz ki oldukça önem arz etmektedir.

Bilirkişinin hukuki sorumluluğuna ilişkin pozitif düzenlemeler, bilirkişinin kasten veya ağır ihmaliyle gerçeğe aykırı düzenlediği raporun hükme esas alınması haline münhasırdır. Sigorta Tahkim Komisyonu Bilirkişilik Yönetmeliği ayrık tutulursa kanun koyucu, gerçeğe aykırı rapor nedeniyle açılacak tazminat davalarının, bilirkişinin şahsına değil devlet aleyhine açılacağını esasını kabul etmiştir. Bilirkişinin hafif ihmalden dahi sorumlu tutulması ve tazminat davasının şahsına açılacak olması, adil yargılanma hakkı ve maddi gerçeğe uygun karar verilebilmesi için vazgeçilmez olan bilirkişilik görevinden kaçınılması sonucu doğurur. Sorumluluğa sınırlandırma getirmeksizin bilirkişinin şahsına dava açılması esası kabul edilirse rapora dayanılarak verilen karar aleyhine olan tarafın, tazminat davaları bilirkişileri yoğun bir dava yükü altında bırakacağı da bir gerçektir. Bilirkişinin, dava baskısı ve tehditi altında kalmadan görevlerini yapabilmeleri adına hafif ihmalin kapsamı dışı bırakılması ve davanın devlet aleyhine açılması yaklaşımının benimsenmesi anlaşılabilirdir. Ayrıca davanın devlet aleyhine açılması zarar gören için de önemli bir teminat niteliğindedir.

Pozitif düzenlemelerde yer alan sorumluluk unsurlarından fiil, gerçeğe aykırı rapor şeklinde belirlenmiştir. HMK m. 279/1'de belirtildiği üzere bilirkişinin oy ve görüşünün sözlü sunulmasına karar verilmiş olması veya HMK m. 281/2'ye göre bilirkişiden ek rapor veya sözlü açıklama yapılması istenmiş olması halinde de bilirkişinin sözlü veya yazılı beyanları bilirkişi raporu kapsamında değerlendirilmelidir. Fiilde yer alan gerçeğe aykırılık ifadesi ise belirsizdir. Gerçeğe aykırılık kavramı objektif olarak değerlendirilmeli ve yalnız raporun sonuç kısmında değil inceleme yöntemleri bakımından da değerlendirilmelidir. Gerçeğe aykırılığın bilirkişi raporundaki görünüm

şekilleri; maddi gerçeğe aykırılık, bilimsel gerçeğe aykırılık ve dosya gerçekliğine aykırılıktır. Maddi gerçeğe aykırılık, rapordaki değerlendirmelerin somut olaydaki fiziki duruma aykırı olması anlamına gelir. Bilimsel gerçeğe aykırılık, güncel olarak doğru kabul edilen bilimsel doğrular ile bilirkişi raporunun çelişmesi halinde ortaya çıkar. Dosya gerçekliğine aykırılık ise dosyada var olan bilgi ve belgelere aykırı ya da eksik beyanların varlığı ile veyahut dosyada yer almayan bilgi ve belgelere dayanarak raporun hazırlanması halinde ortaya çıkar.

Bilirkişinin hukuki sorumluluğunun türü ve esasının tespit edilebilmesi için, bilirkişinin hukuki statüsü önem arz etmektedir. Mahkeme tarafından bir inceleme için görevlendirilen, onunla dışsal işbirliğinde bulunan ve sürekli bir görev ifa etmeyen bilirkişi kamu görevlisi olarak nitelendirilemez. Bilirkişi kamu görevlisi olmayıp arızi işbirlikçi statüsündedir. HMK m. 285'te yer alan devletin sorumluluğu esası, bilirkişinin kamu görevlisi olması nedeniyle değil, devletin sorumluluğunu düzenleyen özel bir norm olması nedeniyledir. Bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesi nedeniyle açılan tazminat davasındaki hukuki sorumluluk esası dar anlamda haksız fiil esasıdır.

Bilirkişilik Yönetmeliğinde, HMK'dan farklı olarak tazminat davasındaki görev ve yetkiye ilişkin düzenleme mevcut değildir. Esasen yönetmelik hükmü ile görev ve yetkiye ilişkin düzenleme getirmek Anayasa m. 142/I'e aykırı olur. Mevcut durumda mahkeme dışında görevlendirilen bilirkişiler ile mahkeme tarafından görevlendirilen bilirkişinin gerçeğe aykırı raporundan dolayı devlet aleyhine açılacak tazminat davasında ikilik ortaya çıkmıştır. Mahkeme dışında görevlendirilen bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor vermesinden dolayı devlet aleyhine açılacak tazminat davasında özel bir düzenleme söz konusu olmadığı ve görev ve yetki kurallarının kıyas edilmesi de Anayasa'ya aykırı olduğundan, buralarda görevlendirilen bilirkişiler aleyhine açılacak tazminat davalarına bakmakla görevli mahkeme, HMK'ya atıf olmadığı sürece asliye hukuk mahkemeleridir. Fakat mahkeme tarafından görevlendirilen bilirkişilerin gerçeğe aykırı raporundan kaynaklanan tazminat davalarında görevli mahkeme HMK m. 286 hükmü gereği bölge adliye mahkemeleri veya Yargıtay'dır. İdari yargıda görevlendirilen bilirkişiler açısından da tereddütlerin oluşması mümkündür. Bil.K. m. 1/2 ve İYUK m. 31'e göre idari yargıda görevlendirilen bilirkişiler hakkında Bil.K. ve HMK'nın ilgili hükümleri uygulanır. Devlet aleyhine açılacak tazminat davalarında görevi ve yetkiyi düzenleyen HMK m. 286 hükmünün adli yargıyı dikkate alarak düzenlediği anlaşılmaktadır. Nitekim mezkûr

hüküm bölge adliye mahkemesinden bahsetmektedir. Bölge idare mahkemeleri tarafından hükme esas alınan bilirkişi raporlarının gerçeğe aykırı olması halinde davanın açılacağı mahkeme hususunda tereddüt söz konusudur.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 285, tazminat davası açabilecek olanları "zarar görmüş olanlar" şeklinde ifade etmiştir. Bilirkişi raporunun sunulduğu davanın tarafı olmayanlar da bilirkişinin gerçeğe aykırı raporunun hükme esas alınması halinde zarar görmüş ise tazminat davasının davacısı olabilirler. Başka davada alınan bilirkişi raporunun hükme esas alınması halinde de HMK m. 285'in uygulanması gerekir. Madde metninde herhangi bir ayrıma yer verilmeden zarardan bahsedildiği için manevi zararlar da madde kapsamında değerlendirilir. Kamulaştırma davalarında olabileceği gibi gerçeğe aykırı bilirkişi raporundan zarar görenin idare olması halinde meselenin 3533 sayılı Kanun'un öngördüğü mecburi tahkim usulüne göre çözülmesi gerekir. Özel hukuk tüzel kişilerinin bilirkişi olarak görevlendirilebileceği, Bil.K. 2/1. maddesinin b bendinde açıkça yer almıştır. Esasen özel hukuk tüzel kişisinin bilirkişi olarak görevlendirilmesinden, bilirkişiliği tüzel kişinin yapacağı anlaşılır. İncelemeyi bilirkişi adına, tüzel kişinin bir organının yapması beklenir. Ancak Bil.K. m. 6/2'nin ı bendi ve Bil.K. m. 10/2 hükümlerinden açıkça anlaşılacağı gibi, getirilen sistem, özel hukuk tüzel kişilerinin bünyesinde çalışan gerçek kişilerin incelemeyi yapması esasına dayanmaktadır. Özel hukuk tüzel kişisi, bilirkişi istihdam edeceği ve incelemeyi de bu gerçek kişi bilirkişinin yapacağı dikkate alındığında, özel hukuk tüzel kişisinin TBK m. 66'ya göre, gerçek kişi bilirkişinin ise HMK m. 285'e göre sorumlu olması gerekir. Bu durumda TBK m. 61'e göre özel hukuk tüzel kişisi ile gerçek kişi bilirkişi müteselsil sorumludur. Ancak müteselsil sorumluluğa ilişkin Bil.K.'da açık hüküm yer alması faydalı olacaktır.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 285, "*hüküm*" ifadesini içermektedir. Lafzi yorumla, HMK m. 285'in yalnızca esasa ilişkin nihai kararlar bakımından uygulanacağı söylenebilir. Ancak kanaatimizce hâkimin her türlü kararına dayanak olan gerçeğe aykırı bilirkişi raporu nedeniyle HMK m. 285 uygulanmalıdır. Ayrıca taraf usul işlemleri ile davanın sona erdiği haller de madde metninde yer almamaktadır. Davadan feragat veya kabul halinde her ne kadar davanın taraf usul işlemi ile sona erdiği söylenebilirse de davanın reddine veya kabulüne karar verilmiş ise HMK m. 285 uygulanmalıdır. Davanın geri alınması halinde HMK m. 285'in uygulanması mümkün gözükmemektedir.

Tarafların sulh olması hali, ikiye ayrılarak incelenmelidir. Tarafların sulhe göre karar verilmesini talep ettiği ve sulhun mahkemece hükme geçirildiği hallerde, sulh, gerçeğe aykırı bilirkişi raporuna dayanıyorsa bu halde HMK m. 285 uygulanmalıdır. Ancak taraflar, sulhe göre karar verilmesini talep etmemiş, davada karar verilmesine yer olmadığı kararı verilmiş ise bu durumda HMK m. 285 uygulanmamalıdır.

Tarafların bilirkişi raporuna karşı hukuki imkanlarını kullanmaması halinde her durumda tazminata hükmedilmeyeceğini kabul etmemek gerekir. Zira bilirkişi raporundaki gerçeğe aykırılığın taraflarca anlaşılması ve buna karşı hukuki imkanlarını kullanmasının beklenmesi her zaman mümkün değildir. Tarafların rapora karşı hukuki imkanlarını kullanmaması, zarar görenin kusuru kapsamında değerlendirilmelidir.

Hâkimin hukuki sorumluluğu nedeniyle devlet aleyhine açılan tazminat davası, HMK m. 48/2 uyarınca ilgili hâkime re ‘sen ihbar edilir. Bilirkişinin hukuki sorumluluğunda bu yönde bir düzenleme mevcut olmadığı için re ‘sen ihbar mümkün değildir. Hâkim yardımcısı olan bilirkişinin gerçeğe aykırı raporu nedeniyle açılan tazminat davasında da hâkimin hukuki sorumluluğunda olduğu gibi ilk derece olarak sorumluluğu devlet üstlenmekte, tazminat davasının davalısı olmaktadır. Devletin, sorumlu bilirkişiye rücu edeceği ve hatta HMK m. 285/2 gereği rücu zorunluluğu bulunduğundan, ihbar veya feri müdahale etkisinin rücu davasındaki önemi dikkate alınarak tazminat davasının ilgili bilirkişiye re ‘sen ihbar edilmesinin düzenlenmesi faydalı olacaktır.

Bilirkişinin gerçeğe aykırı raporundan dolayı açılacak tazminat davaları HMK m. 286’da düzenlenmiştir. Buna göre tazminat davası bölge adliye mahkemesi veya Yargıtay’da açılacaktır. Bu davada verilen hükme karşı ancak temyiz kanun yoluna gidilebilir. Ancak temyiz kanun yoluna başvuruda parasal sınırın yüksek olduğu düşünüldüğünde, bu davalar özelinde temyiz kanun yoluna başvurudaki parasal sınırın daha düşük olarak belirlenmesi faydalı olabilir.

Bilirkişilik Yönetmeliği m. 58’de ve Sigorta Tahkim Komisyonu Bilirkişilik Yönetmeliği m. 30/3’te olduğu gibi bilirkişinin hukuki sorumluluğuna ilişkin düzenlemelerin yönetmelik hükmü ile yapılması Anayasa m. 124/I’e uygun olmamıştır. Kanaatimizce oluşabilecek tereddütlerin giderilmesi için bilirkişinin hukuki

sorumluluğuna ilişkin hükmün, görev ve yetkiyi de açıkça düzenleyen bir maddeyle Bilirkişilik Kanunu'na eklenmesi gerekir.

KAYNAKÇA

Akcan, R. (1988). *Hukuk ve Ceza Mahkemesi Kararlarının Birbirine Etkisi.* Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Akcan, R. (2004). Yargıtay Kararlarındaki 'Güçlü Delil' Kavramının Hukuki Niteliği. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12*(1-2), ss. 7-24.

Akgündüz, G. - Saltık, S. (1993). Usul Hukukunda Kazanılmış Hak. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*(2), ss. 165-177.

Akil, C. (2011). Medeni Yargılama Hukukunda Mahkeme Tarafından Atanan Bilirkişi-Uzman Tanık Ayrımı. *Ankara Barosu Dergisi*(2), ss. 171-183.

Akıncı, Ş. (2006). *Borçlar Hukuku Bilgisi.* Konya: Sayram Basım Yayın.

Akıncı, Z. (2003). *Milletlerarası Tahkim.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Akkan, M. (2009). Medeni Usul Hukukunda Tarafların Farklı Olması Durumunda Kesin Hükmün Delil Niteliği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11*(Özel Sayı), ss. 3-61.

Akkaya, T. (2014). Medeni Usul Hukukunda İradi Taraf Değişikliği (HMK m. 124). *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 16*(Özel Sayı), ss. 897-941.

Aktaş, B. (2020). Yalan Tanıklık Suçu (TCK m.272). *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XVII*(Özel Sayı), ss. 1-64.

Aktuna, M. (2019). *İdarî Yargıda Bilirkişinin Yasaklı Olması ve Reddi.* Ankara: Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Akyılmaz, B. (2006). İdare Hukukunda Kamu Görevlisine Rücu Sorunu. *Prof. Dr. Fikret Eren'e Armağan* (s. 1043-1060). içinde Ankara: Yetkin Yayınları.

Akyılmaz, B. - Sezginer, M. - Kaya, C. (2017). *Türk İdare Hukuku.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Akyol, Ş. (1991). Hukuk Usulünde Bilirkişilerle İlgili Bazı Problemler. *Mukayeseli Hukukta Bilirkişilik ve Sorunları* (ss. 57-76). içinde Yargıtay'ın Kuruluşunun 125. Yılı.

Alangoya, Y. (1973). *Medeni Usul Hukukumuzda Tahkimin Niteliği ve Denetlenmesi.* İstanbul: Fakülteler Matbaası.

Alangoya, Y. (1979). *Medeni Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Alangoya, Y. (1991). İsviçre Hukukunda Bilirkişilik. *Mukayeseli Hukukta Bilirkişilik ve Sorunları* (ss. 31-44). içinde Yargıtay'ın Kuruluşunun 125. Yılı.

Alangoya, Y. - Yıldırım, K. - Deren Yıldırım, N. (2009). *Medeni Usul Hukuku Esasları.* İstanbul: Beta Basım Yayın.

Alkan, O. (2019). *Bilirkişinin Disiplin Sorumluluğu.* Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Altay, S. (2011). Müteselsil Borçlunun Rücu Hakkının Doğumundan Önce Borçtan Kurtarılma Talebi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 17*(1-2), ss. 393-411.

Altay, Ş. (1957). Bilirkişi Mütalaası ve Hâkim. *Adalet Dergisi, 48*(8), ss. 732-736.

Altıner, F. Z. (2011). Bilgi Vermeden Dolayı Üçüncü Kişiye Karşı Güven Sorumluluğuna İlişkin BGE 130 III 345 no.lu Federal Mahkeme Kararının İncelenmesi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 17*(1-2), ss. 473-496.

Ansay, S. Ş. (1954). *Hukuk Yargılama Usulleri.* Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Ansay, S. Ş. (1960). *Hukuk Yargılama Usulleri.* Ankara : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Antalya, O. G. (2013). 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Madde 76 Düzenlemesi: 'Geçici Ödeme. *Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi, 8*(Özel Sayı), ss. 185-200.

Antalya, O. G. (2016). Manevi Zararın Belirlenmesi ve Manevi Tazminatın Hesaplanması -Türk Hukukuna Manevi Zararın İki Aşamalı Olarak Belirlenmesine İlişkin Bir Model Önerisi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22*(3), ss. 221-250.

Antalya, O. G. (2019). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt V/1,1.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Antalya, O. G. (2019). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt V/1,2.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Apalak, Ş. (2001). Tartışmalar. *Samsun Barosu Bilirkişilik Sempozyumu 9-10 Kasım 2001.* Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Aras, B. (2020). Hâkim ve Savcıların Yargısal Faaliyetlerinin Disiplin Soruşturmasına Konu Edilmesi. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 10*(2), s. 835-862.

Arslan, A. S. (2018). *İcra Takip İşlemleri.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Arslan, M. (2015). Yalan Tanıklık Suçunda Gerçeğe Aykırılık. *Ceza Hukuku Dergisi, 10*(28), ss. 261-281.

Arslan, R. (1977). *Medeni Usul Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi.* Ankara: Turhan Kitabevi.

Arslan, R. (1989). *Medeni Usul Hukukunda Dürüstlük Kuralı.* Ankara: S yayınları.

Arslan, R. (2000). Bilirkişilik, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Yargı Reformu 2000 Sempozyumu* (ss. 190-211). içinde İzmir: İzmir Barosu Yayını.

Arslan, R. - Tanrıver, S. (2001). *Yargı Örgütü Hukuku.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Arslan, R. - Yılmaz, E. - Taşpınar Ayvaz, S. (2017). *İcra ve İflas Hukuku.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Arslan, Ramazan vd. (2020). *Medeni Usul Hukuku.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Artuk, M. E. - Gökçen, A. - Yenidünya, A. (2015). *Ceza Hukuku Özel Hükümler.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Aslan, L. A. (2010). *Medenî Usul Hukukunda Davadan Feragat.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Aşçıoğlu, Ç. (1989). *Trafik Kazalarında Hukuki Sorumluluk ve Tazminat Davaları.* Ankara.

Aşçıoğlu, Ç. (1992). Yargılama Çalışmalarında Bilirkişi Sorunu ve (Hukuk Davalarında) Nitelendirmede Bilirkişinin Görevi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*(3), ss. 349-371.

Aşçıoğlu, Ç. (2001). Bilirkişilik Kavramı ve Görev Sınırlar. *Samsun Barosu Bilirkişilik Sempozyumu 9-10 Kasım 2001.* Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Aşçıoğlu, Ç. (2001). Tartışmalar. *Samsun Barosu Bilirkişilik Sempozyumu 9-10 Kasım 2001.* Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Aşçıoğlu, Ç. (2009). İhbar Ediyorum! Bilirkişi Uygulamasında Suç İşleniyor... *Bursa Barosu Dergisi, 33*(86), ss. 21-22.

Aşçıoğlu, Ç. (2010). *Yargılamada Maddi Gerçeğin Belirlenmesi ve Kanayan Yara Bilirkişilik.* Ankara: Sözkesen Matbaacılık.

Aşık, İ. (2012). *Medeni Usul Hukukunda Bekletici Sorun.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Atalay, Ö. (1976). Hakem-Bilirkişi Kavramı. *Ankara Barosu Dergisi*(5), 870-874.

Atalı, M. (2007). *Medeni Usul Hukukunda Davanın İhbarı.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Atalı, M. (2016). 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu ve Hukuki Konularda Bilirkişilik. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65*(4), ss. 3271-3282.

Atalı, M. - Ermenek, İ. (2020). *Medeni Usul Hukuku.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Atalı, M. - Ermenek, İ. - Erdoğan, E. (2020). *İcra ve İflas Hukuku.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Atalı, M. - Ermenek, İ. - Erdoğan, E. (2020). *Medeni Usul Hukuku.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Atay, E. E. (2014). *İdare Hukuku.* Ankara: Turhan Kitabevi.

Atay, E. E. - Odabaşı, H. (2010). *Teori ve Yargı Kararları Işığında İdarenin Sorumluluğu ve Tazminat Davaları.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ayan, M. (2016). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ayan, S. (2020). Müteselsil Borçlulukta Rücu Zamanaşımına İlişkin Bazı Sorunlar. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 24*(4), ss. 3-59.

Aydınalp, S. (1977). *Hakimlerin Hukuki Sorumluluğu.* Ankara: Dayınlarlı Hukuk Yayınları.

Badur, E. (2016). Geçici Ödemeler. *Terazi Hukuk Dergisi, 11*(114), ss. 14-25.

Bağcı, K. (2016). Haksız Fiilde Ceza Zamanaşımı Süresi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 7*(28), ss. 287-312.

Başoğlu, B. (2015). Sözleşme Dışı Kusursuz Sorumluluk Hukuku ve Özellikle Tehlike Sorumluluğuna İlişkin Değerlendirmeler. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6*(2), ss. 29-56.

Başözen, A. (2016). *Kamulaştırma Bilirkişiliği.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Belgesay, M. R. (1939). *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanun Şerhi Cilt II.* İstanbul: Güven Basımevi.

Belgesay, M. R. (1940). *Tanzimat ve Adliye Teşkilâtı.* İstanbul: Maarif Matbaası.

Belgesay, M. R. (1947). *Teorik ve Pratik Adliye Hukuku Üçüncü Cilt.* İstanbul: Üniversite Kitabevi.

Benli, E. (2020). İhmalin Takdirinde Yeni Bir Ölçü: 'Kişiselleştirilmiş Özen Ölçüsü. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 26*(1), ss. 300-316.

Berkin, M. N. (Tarihsiz). *Tatbikatçılara Medeni Usul Hukuku Rehberi.* İstanbul: Filiz Kitabevi.

Berkin, N. (1971). Cebri İcra Faaliyetinden Sorumluluk. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 37*(1-4), ss. 217-241.

Bilge, N. - Önen, E. (1978). *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri.* Ankara: Sevinç Matbaası.

Blankenhorn, C. (2014). *Die Neuregelung der Haftung des gerichtlichen Sachverständigen durch § 839 a BGB.* Regensburg: (Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades, der Juristischen Fakultät der Universität Regensburg.

Bolayır, N. (2014). *Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanmasında Tarafların ve Hâkimin Rolü.* İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Boz, S. S. (2020). Kamu Hizmetinin İfasında Gönüllü (Arızî) İşbirlikçilerin Uğradığı Zararlardan İdarenin Sorumluluğu. *Kamu Hukuku Tebliğleri Tam Metin Kitabı* (s. 73-129). içinde Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Budak, A. C. (2000). *Medeni Usul Hukukunda Üçüncü Kişilerin Haklarının Korunması.* İstanbul: Beta Basım Yayın.

Budak, A. C. (2006). Türk Hukukunda Çekişmesiz Yargı. *Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı IV* (ss. 128-187). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Budak, A. - Karaaslan, V. (2017). *Medeni Usul Hukuku.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Budak, A. - Karaaslan, V. (2020). *Medeni Usul Hukuku.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Cansel, E. - Özel, Ç. (2017). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Cengiz, S. (2007). *Evrakta Sahtekarlık Suçları.* Ankara: Us-a Yayıncılık.

Çağlayan, R. (2007). *Tarihsel, Teorik ve Pratik Yönleriyle İdarenin Kusursuz Sorumluluğu.* Ankara: Asil Yayın.

Çağlayan, R. (2009). Risk İlkesi Gereğince İdarenin Kusursuz Sorumluluğu Bağlamında Sosyal Risk İlkesi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu.*

Çağlayan, R. (2020). *İdari Yargılama Hukuku.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çakır, H. M. (2019). *6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu Kapsamında Bilirkişinin Disiplin Sorumluluğu.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Çatalkaya, İ. (2020). *Tebligat Hukuku.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Çayan, G. (2013). *Medeni Usul Hukukunda Bilirkişilik Müessesesi.* İstanbul: Legal Kitabevi.

Çiçek, E. (2007). AİHS m. 6 Adil Yargılanma Hakkı ve Türk Hukukunda Uygulanması. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*(72), ss. 234-246.

Deliduman, S. (2005). Bilirkişinin Reddi ve Bilirkişiye Yemin Verdirilmesi. *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4*(2), ss. 273-278.

Deliduman, S. (2007). Türk ve Alman Hukukunda Bilirkişilik. *Medeni Usul ve İcra İflas Hukukçuları Toplantısı II-III* (ss. 259-317). içinde Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Deliduman, S. (2008). Usuli Kazanılmış Hak İlkesinin İstisnası Olarak Maddi Hata. *Terazi Hukuk Dergisi, 3*(17), ss. 63-74.

Demir, M. (2003). Hakime Hukuksal Sorumluluğu Nedeniyle Tazminat Davası. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, VII*(3-4), ss. 805-861.

Demircioğlu, Y. (2007). *Medeni Usul Hukukunda İnsan Hakları ve Adil Yargılanma Güvenceleri.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Deryal, Y. (2001). *Türk Hukukunda Bilirkişilik ve Bilirkişi Raporu Örnekleri.* İstanbul: Beta Basım Yayın.

Deryal, Y. (2017). *Türk Hukukunda Bilirkişilik.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Doğan, C. (2015). Bilirkişiliğin Hukuksal Yapısı ve Tıbbî Bilirkişilik. *Uluslararası Sağlık Hukuku Sempozyumu.* Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Domaniç, H. (1964). *Hukukta Kaziyyei Muhkeme ve Nisbi Kuvveti.* İstanbul: Fakülteler Matbaası.

Dönmez, B. (2007). Yeni CMK'da Bilirkişi Kavramı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9*(Özel Sayı), ss. 1145-1177.

Dönmez, M. (2020). *İdarenin Mali Sorumluluğu Bağlamında Kamu Görevlisine Rücu.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Duran, L. (1986). Anayasa Mahkemesine Göre Türkiye'nin Hukuk Düzeni (II). *Amme İdaresi Dergisi, 19*(2), ss. 3-28.

Ekinci, E. B. (2004). *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri.* İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.

Erdem, M. (2010). *Özel Hukukta Zamanaşımı.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Erdoğan, E. - Üçüncü, S. (2020). Bir Davada Alınan Bilirkişi Raporunun Başka Davada Delil Değeri. *Legal Hukuk Dergisi, 18*(208), ss. 1497-1522. (Başka Dava)

Erdoğan, E. - Üçüncü, S. H. (2020). Bilirkişilik Kurumu ve Bilirkişi Raporunun Delil Değerine İlişkin Bazı Sorunlar. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 10*(1), ss. 354-387.

Erdoğan, İ. (1990). Haksız Fiilde Kusurlu Sorumluluk ve Özellikle Kusur Unsuru. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 3*(1), ss. 109-134.

Erem, F. (1954). Yalan Şahadet, Hakikata Aykırı Bilirkişilik ve Tercümanlık. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11*(3), ss. 42-59.

Eren, F. (1975). *Sorumluluk Hukuku Açısından Uygun İlliyet Bağı Teorisi.* Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Eren, F. (2015). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Ergün, G. O. (2016). Bilirkişi Raporu Üzerinde Gerçekleştirilen Sahtecilik Fiillerinin Niteliği. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4*(1), ss. 265-274.

Ermumcu, O. (2011). *Hakimlerin Hukuki Sorumluluğu.* Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Eroğlu, O. (2018). Usuli Kazanılmış Hakkın Sınırlarının Belirlenmesinde Yaşanan Sorunlar Üzerine Bir Değerlendirme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 5*(6), ss. 163-184.

Ertaş, Ş. (2008). *Eşya Hukuku.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Erten, R. - Acır, B. - Taşveren, S. (1996). Gen (DNA) Testinin İspat Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 45*(1), ss. 573-588.

Evren, Ç. C. - Uçar, İ. (2020). *Kamu Görevlileri Hukuku.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Feyzioğlu, F. N. (1976). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler.* İstanbul: Fakülteler Matbaası.

Figanmeşe, İ. A. (2017). Hakem Kararlarının İptali Kararlarına Karşı İstinaf Yoluna Başvurmadan Doğrudan Temyiz Yoluna Başvurulup Başvurulamayacağı Sorunu

ve Soruna İlişkin Güncel Gelişmeler. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 37*(2), ss. 1004-1037.

Franz Jürgen Säcker vd. (2018). *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch.* München: C.H.Beck.

Geimer, Reinhold vd. (2014). *Zöller Zivilprozessordnung.* Köln: Dr. Otto Schmidt KG.

Gerçeker, H. (2014). *Yorumlu ve Uygulamalı Türk Ceza Kanunu Cilt 4.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Giritli, İsmet vd. (2015). *İdare Hukuku.* İstanbul: Der Yayınları.

Gökcan, H. T. (2009). Resmî Belgede Sahtecilik Suçu (TCK m. 204). *Ankara Barosu Dergisi, 67*(3), ss. 93-126.

Gökcan, H. T. (2017). *Tıbbi Müdahaleden Doğan Hukuki ve Cezai Sorumluluk.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Gökcen, A. (2018). *Belgede Sahtecilik Suçları (m. 204-212).* Ankara: Adalet Yayınevi.

Göktürk, N. (2016). Yalan Tanıklık Suçu (TCK m.272). *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XX*(1), ss. 347-409.

Görgeç, B. (2016). Devletin Tapu Sicilinin Tutulmasından Doğan Sorumluluğu, Rücu Hakkı ve Tabi Olduğu Zamanaşımı. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22*(3), ss. 1185-1220.

Görgün, L. Şanal vd. (2020). *Medeni Usul Hukuku.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Gözler, K. (2019). *İdare Hukuku Cilt 2.* Bursa: Ekin Yayınevi.

Gözübüyük, Ş. - Tan, T. (2014). *İdare Hukuku Cilt I Genel Esaslar.* Ankara: Turhan Kitabevi.

Gözübüyük, Ş. - Tan, T. (2014). *İdare Hukuku Cilt II İdari Yargılama Hukuku.* Ankara: Turhan Kitabevi.

Gümüşsoy, G. (2014). 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununa Göre Tehlike Sorumluluğu. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 13*(2), ss. 31-54.

Gün, M. - Kurdak, M. - Koray, Z. (2015). *Bilirkişi Zümresine Tanınan İmtiyazlı Korumanın Anayasa'ya Aykırılığı.* İstanbul: Gün+.

Günday, M. (2013). *İdare Hukuku.* Ankara: İmaj Yayınevi.

Güneş, D. B. (2016). Tebliğ Yokluğu. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, LXXIV*(1), ss. 221-231.

Güneş, D. B. (2019). *Ceza Mahkemesi Kararlarının Hukuk Mahkemesi Bakımından Etkisi.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Güneysu, N. B. (2012). İcra Takip İşlemleri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*(101), ss. 31-60.

Güneysu, N. B. (2014). *Medeni Usul Hukukunda Karar.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Güneysu, N. B. (2020). *İcra Hukukunda Taşınmazların Kıymet Takdiri.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Gürdoğan, B. (1960). *Medeni Usul Hukukunda Kesin Hüküm İtirazı.* Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Gürel, A. (2001). Bilirkişinin Cezai, Hukuki ve Etik Açılardan Sorumluluğu. *Samsun Barosu Bilirkişilik Sempozyumu 9-10 Kasım 2001* (ss. 456-476). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Gürelli, N. (1967). *Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik.* İstanbul: Cezaevi Matbaası.

Gürkanlar, M. (1982). *Bir Zarar Birlikte Neden Olan Birden Çok Kişinin Sorumluluğu.* Ankara: Olgaç Matbaası.

Gürpınar, D. (2006). *Sözleşme Dışı Yanlış Tavsiyede Bulunma, Öğüt veya Bilgi Vermeden Doğan Hukuki Sorumluluk.* İzmir: Güncel Hukuk Yayınları.

Gürsoy, K. T. (1973). Manevi Zarar ve Tazmini. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 30*(1), ss. 7-56.

Gürsoy, K. T. (1974). Haksız Eylem (Fiil) Den Doğan Talep Hakkı Ve Bu Hakkın Diğer Talep Haklarıyla Yarışması (Dava Hakkının Telahuku). *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 31*(1), ss. 149-184.

Hardy, L. (2017). Privatrecht / Mangelhafte strassenverkehrsrechtliche Gutachten – Inexistenz einer Gutachterhaftung? *Jahrbuch zum Strassenverkehrsrecht 2017* (ss. 17-36). içinde Zürich: Dike Verlag.

Hatemi, H. (1976). *Hukuka ve Ahlaka Aykırılık Kavramı ve Sonuçları.* İstanbul: Sulhi Garan Matbaası.

Hatemi, H. - Gökyayla, K. (2015). *Borçlar Hukuku Genel Bölüm.* İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Hayta, M. A. (2007). *Kamulaştırma Davaları.* Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Hürlimann, R. (2011). Bau-Expertisen - Nutzen, Risiken und die Verantwortung des Experten. 14.06.2021 tarihinde https://bhlaw.ch/wp-content/uploads/2018/08/Bau-Expertisen_Baurechtstagung_2011.pdf adresinden alındı.

Hürlimann, R. (2019). § 14 Der Planer als Sachverständiger / VI. - VI. *Planerverträge* (ss. 631-657). içinde Zürich: Schulthess Juristische Medien AG.

İçer, Z. (2018). Yalan Tanıklık Suçu (TCK m. 272). *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 18*(1), ss. 179-226.

İmre, Z. (1949). *Doktrinde ve Türk Hukukunda Kusursuz Mesuliyet Halleri.* İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.

Kaplan, G. (2008). İdari Yargılama Hukukunda Usulü Kazanılmış Hak. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*(76), ss. 231-297.

Karaburun, G. (2017). Karar Örnekleriyle Yargıtay'ın Bilirkişiliğe Bakışı ve Bilirkişiliğin Sorunları. *Adli Tıp Bülteni, 22*(3), ss. 200-207.

Karademir, D. (2015). Son Kanun Değişiklikleri Işığında Hâkimin Hukuki Sorumluluğu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 119*, ss. 241-276.

Karahanoğulları, O. (2015). *Kamu Hizmeti (Kavram ve Hukuksal Rejim).* Ankara: Turhan Kitabevi.

Karaman, E. (2016). Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin İdari İşlemlerine İlişkin Bir Değerlendirme. *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2*(3), ss. 77-87.

Karayalçın, Y. (2006). Adli Yargıda Usuli Müktesep Hak. *Prof. Dr. Tuğrul Ansay'a Armağan* (ss. 145-169). içinde Ankara: Turhan Kitabevi.

Karslı, A. (1994). *Usul Hukuku Açısından Rücu Davaları.* İstanbul.

Karslı, A. (2001). *Medeni Usul Hukukunda Usuli İşlemler.* İstanbul: Kudret Basım.

Karslı, A. (2014). *İcra ve İflas Hukuku.* İstanbul: Alternatif Yayıncılık.

Karslı, A. (2014). *Medeni Muhakeme Hukuku.* İstanbul: Alternatif Yayıncılık.

Karslı, A. (2020). *Medeni Muhakeme Hukuku.* İstanbul: Filiz Kitabevi.

Karslı, M. R. (2016). *İdare Hukukunda Kamu Görevlisi Kavramı.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Kavasoğlu, A. (2008). *Medeni Usul Hukukunda Davada Temsil.* İstanbul: Erguvan Yayınevi.

Kaymakcı, S. (2014). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Kaynak, A. O. (2007). Uluslararası Sözleşmeler Işığında 'Adil Yargılanma Hakkı' ve İç Hukukumuzla Karşılaştırması. *Ankara Barosu Dergisi, 65*(1), ss. 120-143.

Kazan, H. A. (2015). *Manevi Zararı Tazmin Yolları.* İstanbul: İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Kazancı, İ. T. (2020). Yargıtay Uygulaması Işığında Kısmi Davaya İlişkin Bazı Sorunlar. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 28*(3), ss. 1507-1543.

Keskinci, D. (2010). *Medeni Usul Hukukunda Hatalı Kararlar.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Kıcalıoğlu, M. (2015). *Haksız Fiillerden Doğan Tazminat Davaları.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Kılıçoğlu, A. M. (1973). Hakimlerin Hukuki Sorumluluğu. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 30*(1), ss. 231-269.

Kılıçoğlu, A. M. (2013). *Şeref, Haysiyet ve Özel Yaşama Basın Yoluyla Saldırılardan Hukuksal Sorumluluk.* Ankara: Turhan Kitabevi.

Kılıçoğlu, A. M. (2017). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler.* Ankara: Turhan Kitabevi.

Kılıçoğlu, Y. (2014). Geçici Ödemeler. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*(110), ss. 109-128.

Kılınç, A. (2019). *Osmanlı Yargılama Hukukunda Bilirkişilik.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Kiraz, T. Ö. (2012). *6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Getirilen Yenilikler.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Kırca, Ç. (2004). *Bilgi Vermeden Dolayı Üçüncü Kişiye Karşı Sorumluluk.* Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Kırtıloğlu, S. (2015). Bir Yargıtay Kararı Işığında Etkisiz Hüküm Örneği. *Prof. Dr. Ramazan Arslan'a Armağan Cilt 2* (ss. 1047-1058). içinde Ankara: Yetkin Yayınları.

Koca, M. - Üzülmez, İ. (2019). *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Kocayusufpaşaoğlu, Necip vd. (2014). *Borçlar Hukuku Genel Bölüm.* İstanbul: Filiz Kitabevi.

Koçak, H. (2009). *Ceza Yargılamasının Hukuk Mahkemelerini Bağlayıcılığı Sorunu.* Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Kodakoğlu, M. (2018). *Medenî Usul Hukukunda Aslî Müdahale.* Ankara: Legem Yayıncılık.

Konuralp, O. E. (2019). Hâkimlerin ve Bilirkişilerin Hukukî Sorumluluğuna İlişkin Verilen Mahkeme Kararları İçin Uygulanacak Kanun Yoluna Başvuru Sınırı Üzerine Bir Hukuk Genel Kurulu Kararının Düşündürdükleri. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 9*(2), ss. 533-552.

Korkmaz, R. (2020). *Haksız İhtiyati Tedbir ve İhtiyati Hacizden Kaynaklanan Tazminat Davası.* İstanbul: Yetkin Yayınları.

Korkusuz, H. (2011). Tehlike Sorumluluğunun Hukukumuzdaki Yeri. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 15-16*(22-23-24-25), ss. 89-99.

Koşar, G. G. (2020). *Haksız Fiil Sorumluluğunda Kusur ve Etkisi.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Kök, A. N. (2017). 6754 Sayılı Bilirkişilik Kanunu Neler Getirdi? *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 5*(10), ss. 445-454.

Köksal, M. (2009). Risk İlkesinin İdareye Yüklediği Külfetler ve Güncel Yargı Kararları. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*(85), ss. 241-272.

Köküsarı, İ. (2011). Hak Arama Özgürlüğü ve 2010 Anayasa Değişiklikleri. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XV*(1), ss. 163-208.

Köroğlu, H. (2001). *Türk Mahkemelerin Bilirkişilik ve Bilirkişi Kurumları.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kurt Haag vd. (2020). *Geigel Der Haftpflichtprozess.* München: C.H. Beck.

Kurt, L. M. (2014). Noterlerin Hukuki Sorumluluğu. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XVIII*(2), ss. 85-118.

Kurt, L. M. (2015). Zarar Görenin Zararı Azaltma Külfeti. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 64*(3), ss. 775-814.

Kurtulan, G. (2017). Haksız Fiilde Hukuka Aykırılık Unsuru. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 23*(1), ss. 465-503.

Kuru, B. (2001). *Hukuk Muhakemeleri Usulü Cilt I.* İstanbul: Demir – Demir Yayıncılık. (C. I)

Kuru, B. (2001). *Hukuk Muhakemeleri Usulü Cilt II.* İstanbul: Demir – Demir Yayıncılık. (C. II)

Kuru, B. (2001). *Hukuk Muhakemeleri Usulü Cilt III.* İstanbul: Demir – Demir Yayıncılık. (C. III)

Kuru, B. (2001). *Hukuk Muhakemeleri Usulü Cilt IV.* Ankara: Demir – Demir Yayıncılık. (C. IV)

Kuru, B. (2001). *Hukuk Muhakemeleri Usulü Cilt V.* İstanbul: Demir – Demir Yayıncılık. (C. V)

Kuru, B. (2001). *Hukuk Muhakemeleri Usulü Cilt VI.* İstanbul: Demir – Demir Yayıncılık. (C. VI)

Kuru, B. (2006). *İcra ve İflas Hukuku El Kitabı.* İstanbul: Adalet Yayınevi.

Kuru, B. (2006). Usuli Müktesep Hak. *Makaleler*. içinde İstanbul: Arıkan Yayınları.

Kuru, B. (2016). *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku.* İstanbul: Legal Yayıncılık.

Kuru, B. (2016). Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Değerlendirmesi. *Medeni Usul ve İcra-İflas Hukukçuları Toplantısı V Hukuk Muhakemeleri Kanun Tasarısı Hakkında Genel Değerlendirmesi* (ss. 58-85). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Malkoç, İ. (2013). *Açıklamalı - İçtihatlı 5237 sayılı Yeni Türk Ceza Kanunu Dördüncü Cilt.* Ankara: Malkoç Kitabevi.

Meran, N. (2006). *Yeni Türk Ceza Kanununda Kamu Görevlisi ve Adliyeye İlişkin Suçlar.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Meran, N. (2007). *Yeni Türk Ceza Kanunu.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Muşul, T. (2012). *Medeni Usul Hukuku.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Muşul, T. (2013). *İcra ve İflas Hukuku Cilt I.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Namlı, M. (2014). *Türk ve Fransız Medeni Usul Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi.* İstanbul: Beta Basım Yayın.

Nart, S. (2007). *Ayırt Etme Gücünden Yoksun Kimselerin Hukukî Sorumluluğu (Hakkaniyet Sorumluluğu).* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Oğuz, H. (2016). Sorumluluk Hukukunda Kusur. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 7*(28), ss. 273-286.

Oğuzman, M. K. - Öz, M. T. (2017). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt II.* İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Oğuzman, M. - Seliçi, Ö. - Oktay Özdemir, S. (2016). *Kişiler Hukuku.* İstanbul: Filiz Kitabevi.

Ormancı, P. A. (2016). *Zararı Azaltma Külfeti.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Ozansoy, C. (1-4 Mayıs 1990). Türkiye İdaresinin Sorumluluğunda Kamu Hukuku Erozyonu. *I . Ulusal İdare Hukuku Kongresi Birinci Kitap İdari Yargı Birinci Kitap,* (ss. 73-87). Ankara.

Önen, E. (1972). *Medeni Yargılama Usulünde Sulh.* Ankara: Sevinç Matbaası.

Önen, E. (1976). Feragat ve Kabul Kesin Hüküm Teşkil Etmez. *Ankara Barosu Dergisi*(1), ss. 26-39.

Öntan, Y. (2014). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Özay, İ. (2010). *Günışığında Yönetim II Yargısal Korunma.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Özbek, V. Ö. (2018). Türk Hukukunda Bilirkişinin Ceza Sorumluluğu. *Ceza Hukuku Dergisi, 13*(38), ss. 11-23.

Özbek, V. Ö. - Doğan, K. - Bacaksız, P. (2020). *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Özdemir, E. A. (2017). *Akit Dışı Sorumlulukta Maddi Zarar ve Tazmini.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Özekes, M. (2000). Medeni Usul Hukukunda Yok Hüküm ve Etkisiz Hüküm. *Yargıtay Dergisi, 26*(4), ss. 661-699.

Özekes, M. (2003). *Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Özekes, M. (2008). Bilirkişinin Konumu ve Karşılaştırmalı Bir Bakış. *Bilirkişilik Sempozyumu, Bilirkişilik Uygulama Alanları, Sorunlar, Öneriler* (ss. 55-72). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.

Özekes, M. - Erişir, E. (2006/3). Konusu Para Alacağı Olan Geçici Hukukî Korumaların Karşılaştırılması ve Değerlendirilmesi. *Legal Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi*(5), ss. 1235-1274.

Özel, Ç. (2000). Türk Özel Hukukunda Sözleşme Dışı Sorumluluk Olgularına Genel Bakış. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18*(2), ss. 415-432.

Özel, Ç. - Keleş, A. (2016). Tehlike Sorumluluğu ve Türk Borçlar Kanununun 71. maddesi Üzerine Bazı Düşünceler. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 15*(2-Cilt 2 (Özel Sayı)), ss. 347-376.

Özsunay, E. (1999). Çeşitli Hukuk Çevrelerinde Manevi Zarar Kavramı ve Manevi Zararın Giderimine İlişkin Çözümler. *Prof. Dr. Selahattin Sulhi Tekinay'ın Hatırasına Armağan* (ss. 483-508). içinde İstanbul: Beta Basım Yayım.

Parlar, A. (2015). *Türk Ceza Kanunu Şerhi Cilt 2.* Ankara: Bilge Yayınevi.

Pekcanıtez, H. - Atalay, O. - Özekes, M. (2001). *Medeni Usul Hukuku.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Pekcanıtez, Hakan vd. (2012). *İcra ve İflas Hukuku.* Ankara: On İki Levha Yayıncılık.

Pekcanıtez, H. (2014). Fer'i Müdahalenin Etkisi. *Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan Cilt 2* (ss. 1629-1655). içinde Ankara: Yetkin Yayınları.

Pekcanıtez, H. (2016). Özel Uzman (Bilirkişi) Görüşü ve Değerlendirilmesi. *Makaleler Cilt II* (ss. 393-420). içinde İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Pekcanıtez, Hakan vd. (2017). Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku Cilt I. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık. (Pekcanıtez C. 1)

Pekcanıtez, Hakan vd. (2017). Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku Cilt II. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık. (Pekcanıtez C. 2)

Pekcanıtez, Hakan vd. (2017). Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku Cilt III. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık. (Pekcanıtez C. 3)

Pekcanıtez, H. - Simil, C. (2017). *İcra - İflas Hukukunda Şikayet.* İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Pekcanıtez, H. - Meriç, N. (2020). *Medeni Usul Hukukunda Fer'i Müdahale.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Polat, A. (2019). *Sorumluluk Hukukunda Rıza.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Postacıoğlu, İ. E. (1975). *Medeni Usul Hukuku Dersleri.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Postacıoğlu, İ. E. (1982). *İcra Hukuku Esasları.* İstanbul: Fakülteler Matbaası.

Prütting, Hanns; Gehrlein, Markus vd. (2013). *ZPO Kommentar*. Köln: Luchterhand Verlag.

S. Mücahit Tanverdi. (1991). *Medeni Usul Hukukunda Bilirkişilik.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Sabri, O. G. (1981). Kusur Kavramı ve Çeşitleri. *Yargıtay Dergisi, 7*(4), ss. 570-588.

Saldırım, M. (tarih yok). Bilirkişinin Hukuki, Cezai ve Disiplin Sorumluluğu. 11.05.2020 tarihinde http://saldirim.com/yeni/wp-content/uploads/2013/11/B%C4%B0L%C4%B0RK%C4%B0%C5%9E%C4%B0N%C4%B0N-HUKUK%C4%B0-VE-CEZA%C4%B0-SORUMLULU%C4%9EU.pdf adresinden alındı

Saldırım, S. D. (2011). *İcra Müdürünün Davranış ve İşlemlerinden Doğan Hukuki Sorumluluk.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Sancakdar, Oğuz vd. (2020). *İdare Hukuku Teorik Çalışma Kitabı.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Sanlı, K. C. (2008). İhmalin Belirlenmesinde Bir Ölçüt: Hand Formülü. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 14*(4), ss. 99-131.

Sarıhan, B. B. (2014). Türk Borçlar Kanunu'nda Genel Bir Kural Olarak Tehlike Sorumluluğu. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 20*(1), ss. 1177-1195.

Sarısözen, M. S. (2014). İhtiyati Tedbir Kararlarına Karşı Başvuru Yolu ve İçtihadı Birleştirme Kararı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 16*(Özel Sayı), ss. 1321-1350.

Sarısözen, S. (2014). Özel Bilirkişi (Uzman Görüşü). *Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan Cilt 2* (ss. 1699-1737). içinde Ankara: Yetkin Yayınları.

Saymen, F. H. (1950). *Borçlar Hukuku Dersleri Cilt I.* İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.

Schmidt, C. (2016). Haftung gegenüber Dritten bei fehlerhaften Gutachten – Überblick zur deutschen und österreichischen Rechtslage. *Haftung und Versicherung*(119), ss. 119-128.

Selçuk, S. (1973). Medeni Usul Hukukunda Kesin Hükmün Unsurları, Sonuçları, Kapsamı, Sona Ermesi ve Ceza ve Hukukta Etkileri. *Adalet Dergisi*(12), ss. 1063-1081.

Serozan, R. (2015). *Medeni Hukuk.* İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Sever, Ç. (2016). Adalet Hizmetlerinden Doğan Malî Sorumluluk. *Ankara Barosu Dergisi*(1), ss. 41-80.

Sevük, H. Y. (2006). Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 64*(1), ss. 49-107.

Sevük, H. Y. (2012). Ceza Davalarında Bilirkişi Olarak Hekim. *VIII. Türk-Alman Tıp Hukuku Sempozyumu.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Sevük, H. Y. (2019). *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Sirmen, L. (1975). Tapu Sicilinin Tutulmasından Doğan Zararlardan Devlet'in Sorumluluğu. Ankara: Sevinç Matbaası.

Soyaslan, D. (2016). *Ceza Hukuku Özel Hükümler.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Şenel, Ö. D. (2015). *Türk Ceza Hukuku Reformu Bağlamında Bilirkişilik.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Şener, B. (2017). Türk Borçlar Hukukunda Geçici Ödemeler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 19*(Özel Sayı), ss. 1623-1690.

Tan, T. (2015). *İdare Hukuku.* Ankara: Turhan Kitabevi.

Tandoğan, H. (1961). *Türk Mes'uliyet Hukuku.* Ajans-Türk Matbaası.

Tanrıver, S. (2001). Bilirkişinin Etik, Hukuki ve Cezai Açılardan Sorumluluğu. *Samsun Barosu Bilirkişilik Sempozyumu 9-10 Kasım 2001* (ss. 406-448). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Tanrıver, S. (2002). *Bilirkişinin Hukuki Statüsü Yükümlülükleri, Yetkileri ve Sorumluluğu.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Tanrıver, S. (2004). Türk ve Alman Hukukunda Bilirkişilik. *Medeni Usul ve İcra İflas Hukukçuları Toplantısı II-III* (ss. 367-411). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Tanrıver, S. (2005). Bilirkişinin Sorumluluğu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*(56), ss. 133-166.

Tanrıver, S. (2009). Hukuk Yargısı Bağlamında Bilirkişilikle İlgili Temel Problemler ve Çözüm Arayışları. *DEÜHFD, 11*(Özel Sayı), ss. 575-594.

Tanrıver, S. (2015). Hukuk Yargısı Bağlamında Bilirkişilik Kanunu Tasarısının Değerlendirilmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*(119), ss. 227-240.

Tanrıver, S. (2016). *Medeni Yargıda Bilirkişilik.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Tanrıver, S. (2017). *Hukukumuzda Bilirkişilik.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Tanrıver, S. (2020). *Medeni Usul Hukuku Cilt 1.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Tanrıver, S. (2021). *Medeni Usul Hukuku Cilt 2.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Tarman, Z. D. (İstanbul). *Bilirkişilik Sözleşmesinin Hukuki Niteliği ve Bilirkişinin Üçüncü Kişiye Karşı Olan Sorumluluğu.* 2005: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksel Lisans Tezi).

Taş, M. (2019). *Hakimin Hukuki Sorumluluğu.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Taşpınar, S. (2001). Bilirkişi Ücreti. *Samsun Barosu Bilirkişilik Sempozyumu 9-10 Kasım 2001* (ss. 347-394). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Taşpınar, S. (2001). *Medeni Yargılama Hukukunda İspat Sözleşmeleri.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Tekinay, Selahattin Sulhi vd. (1993). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler.* İstanbul: Filiz Kitabevi.

Tercan, E. (2001). *Medeni Usul Hukukunda Tarafların İsticvabı.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Tercan, E. (2006). *Medeni Usul Hukukunda Eski Hale Getirme.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Tezcan, D. - Erdem, M. - Önok, M. (2008). *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Tok, O. (2016). Ceza Mahkemesi Kararlarının Hukuk Yargılaması Üzerindeki Etkisinin Hukuki Niteliği Üzerine. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22*(2), ss. 437-464.

Toraman, B. (2017). *Medeni Usul Hukukunda Bilirkişi İncelemesi.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Tuğsavul, M. (1952). Takdiri Deliller. *Adalet Dergisi, 43*(6), ss. 773-795.

Tuğsavul, M. T. (2018). İstinaf İncelemesi Sonucunda Verilebilecek Kararlar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*(134), ss. 313-354.

Tuluay, M. (Tarihsiz). *Delil Anlaşmaları.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Tunçomağ, K. (1976). *Türk Borçlar Hukuku.* İstanbul: Sermet Matbaası.

Tutumlu, M. A. (2012). *Kuram ve Uygulama Açışından Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Yeni ve Değişik Hükümlerinin Yorumu.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Tutumlu, M. A. (2019). Bilirkişi Raporuna İtiraz Hakkı ve Bu Hakkın Kullanılmasının Sonuçları. *Terazi Hukuk Dergisi, 14*(156), ss. 1656-1662.

Ulu, G. (2020). İdari İşlemin Unsurlarının İşlevi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19*(38), ss. 74-102.

Ulukapı, Ö. (2001). Bilirkişi Raporu ve Bilirkişi Raporunun Delil Olarak Değeri. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9*(3-4), ss. 191-207.

Ulukapı, Ö. (2015). *Medeni Usul Hukuku.* Konya: Mimoza Yayınları.

Ulusan, İ. (1977). *Medeni Hukukta Fedakârlığın Denkleştirilmesi İlkesi ve Uygulama Alanı.* İstanbul: Fakülteler Matbaası.

Umar, B. (1969). Türk Medeni Usul Hukukunda İadei Muhakeme. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 29*(1-2), ss. 261-298.

Umar, B. (1973). *İcra ve İflas Hukukunun Tarihi Gelişmesi ve Genel Teorisi.* İzmir: Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi Yayınları.

Umar, B. (2014). *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Umar, B. - Yılmaz, E. (1980). *İsbat Yükü.* İstanbul: Kazancı Matbaacılık.

Uyar, T. (2010). *İcra ve İflas Kanunu Şerhi Cilt 1.* Bilge Yayınevi.

Uyar, T. (2015). İcra ve İflas Dairelerinin İşlem ve Eylemlerinden Dolayı Devletin Hukuki Sorumluluğu (İİK.m.5). *Ankara Barosu Dergisi*(2), ss. 255-269.

Ünlütepe, M. (2017). Organizasyon Sorumluluğu (TBK m. 66/III) ve Tehlike Sorumluluğu (TBK m. 71) İlişkisinin Değerlendirilmesi. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12*(2), ss. 1-42.

Ünver, Y. (2019). *İftira, Suç Uydurma, Suç Üstlenme, Yalan Tanıklık Ve Bilirkişilik, İnfaz Kurumlarından Kaçma.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Üstündağ, S. (1990). *İcra Hukukunun Esasları.* İstanbul.

Üstündağ, S. (2000). *Medeni Yargılama Hukuku Cilt I-II.* İstanbul: Nesil Matbaacılık.

Üstündağ, S. - Tanverdi, M. (1991). Alman Usul Hukukunda Bilirkişilik. *Mukayeseli Hukukda Bilirkişilik ve Sorunları* (ss. 5-29). içinde Yargıtay'ın Kuruluşunun 125. Yılı.

Wagner, Gerhard vd. (2020). *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch* (8. Auflage). München: C.H. Beck.

Yağcıoğlu, A. H. (2014). *Haksız Fiil Sebebiyle Aynı Zarardan Birden Fazla Kimsenin Müteselsil Sorumluluğu.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Yasin, M. (2015). *İdari Yargılama Usulünde İspat.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Yavaş, M. (2008). Hükme Karşı Üçüncü Kişilerin Müracaat İmkânı. *Legal Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi*(11), ss. 605-646.

Yenidünya, A. C. - İçer, Z. (2013). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Yeşilırmak, A. (2009). Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolu Olarak Hakem-Bilirkişilik. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11*(Özel Sayı), ss. 693-738.

Yıldırım, A. A. (2012). 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Düzenlemeleri Çerçevesinde Kusursuz Sorumluluğun Özel Bir Türü Olarak Tehlike Sorumluluğu. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 70*(1), ss. 203-220.

Yıldırım, K. (2004). Bilirkişi Delilin Mukayeseli Hukuk ve Türk Hukukundaki Durumu. *75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı* (ss. 833-841). içinde Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Yıldırım, M. (2019). *İdari Faaliyetlerin Görülüşüne Katılan Özel Hukuk Kişilerinin İdari İşlem Yapabilirliği Sorunu.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Yıldırım, N. D. (1994). Hakem-Bilirkişi Sözleşmesinin Hukuki Mahiyeti ve Delillerin Serbestçe Değerlendirilmesi İlkesinin Vazgeçilmezliği. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, LIV*(1-2), ss. 321-330.

Yıldırım, N. D. (1996). *Kesin Hükmün Subjektif Sınırları.* İstanbul: Alfa Basım Yayım.

Yıldırım, Turan vd. (2012). *İdare Hukuku.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Yıldız, A. K. (2006). Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik. *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 10*(3-4), ss. 273-345.

Yılmaz, E. (1982). *Medeni Yargılama Hukukunda Islah.* Ankara: Kazancı Matbaacılık.

Yılmaz, E. (1989). *Medeni Yargılama Hukukunda Yemin.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Yılmaz, E. (2014). Hukukumuzda Bilirkişilik Kurumu. *Makaleler 1. Cilt* (ss. 803-809). içinde Ankara: Yetkin Yayınları.

Yılmaz, E. (2014). Uygulamada Bilirkişilik ve Bilirkişi Raporları. *Makaleler* (ss. 811-828). içinde Ankara: Yetkin Yayınları.

Yılmaz, E. (2017). *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi Cilt 1.* Ankara: Yetkin Yayınları. (C. 1)

Yılmaz, E. (2017). *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi Cilt 2.* Ankara: Yetkin Yayınları. (C. 2)

Yılmaz, E. (2017). *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi Cilt 3.* Ankara: Yetkin Yayınları. (C. 3)

Yılmaz, Z. (2013). *Yargılamanın Yenilenmesi.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Yücel, Ö. (2013). *Türk Borçlar Kanunu'na Göre Genel Tehlike Sorumluluğu.* Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Yüksel, M. (2009). Türk Hukukunda Bilirkişi Uygulamasına İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4*(2), ss. 101-107.

Zabunoğlu, Y. K. (2012). *İdare Hukuku Cilt I.* Ankara: Yetkin Yayınları.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Onur TABAK

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi : Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi